

TARTALOM

TEOLÓGIA

DR. BALÁZS PÁL PHD, FŐISKOLAI TANÁR

Megfontolások a keresztény hit természetéről,
átadásáról és gyümölcsöző birtoklásáról 7

JANKA FERENC

„Nyitva van az Aranykapu” – *Hitről a hit évében* 21

DR. VARGA ISTVÁN, REKTOR

A 2012 áprilisában rendezett Egyháztörténeti Konferencia előadásaihoz 42

SOLYMOSI LÁSZLÓ

Oktatás a középkori Veszprémben 44

TAKÁTS ISTVÁN

Papnevelés a Trienti Zsinat szellemében 61

HUDI JÓZSEF

A veszprémi piarista főgimnázium szerepe a régió oktatásügyében
a kiegyezés korában 73

GÁRDONYI MÁTÉ

Veszprémi papnevelés a XX. század első felében
– az egyházmegyei zsinatok tükrében 86

SZOCIÁLIS MUNKA

DR. ALBERT JÓZSEF - FEKETÉNÉ MAGYAR ZSÓFIA

- MAGVAS MÁRIA - VARGÁNÉ KALOCSAI ADRIENN

Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája 120

BIRHER NÁNDOR – ANTALÓCZY PÉTER – HOMICSKÓ ÁRPÁD – SZABÓ ADRIENN

Szabályalkotás a gazdasági hálózatokban 180

VERESS JÓZSEF

Emlékezés dr. Ádám Zsigmondra,
a hazai gyermekvárosok atyjára, halálának 50. évfordulója alkalmából 188

FÁBIÁN GYÖNGYI

Társak az iskolában 199

Studia Wesprimiensa

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata

XIV. évfolyam, 2012. I-II. szám

Veszprém várának látképe, metszet 1613-ból

Papszentelés a veszprémi bazilikában, 2012.

Studia Wesprimiensa

TANULMÁNYOK
A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA
TERÜLETEIRŐL

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola
folyóirata

XIV. évfolyam, 2012. I-II. szám

ISSN 1585-5754

Tanulmányok a teológia és szociális munka területeiről

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata
Megjelenik 2000-től évente egy alkalommal

Felelős kiadó:
Varga István rektor

Rovatszerkesztők:
Teológia: *Birher Nándor*
Szociális munka: *Albert József*

Szerkesztőbizottság:
Birher Nándor, Albert József, Baranya Péter, Trosits András

Cím:
8200 Veszprém, Jutasi út 18/2.
Tel.: 88/542-700; Fax: 88/542-726

Készült a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola megbízásából
OOK Press Kft. nyomdájában
8200 Veszprém, Pápai u. 37/A
Tel.: 88/425-260
E-mail: info@ookpress.hu
www.ookpress.hu

Tartalom

TEOLÓGIA

BALÁZS PÁL

Megfontolások a keresztény hit természetéről,
átadásáról és gyümölcsöző birtoklásáról 7

JANKA FERENC

„Nyitva van az Aranykapu” – *Hitről a hit évében* 21

VARGA ISTVÁN

A 2012 áprilisában rendezett Egyháztörténeti Konferencia előadásaihoz 42

SOLYMOSI LÁSZLÓ

Oktatás a középkori Veszprémben 44

TAKÁTS ISTVÁN

Papnevelés a Trienti Zsinat szellemében 61

HUDI JÓZSEF

A veszprémi piarista főgimnázium szerepe a régió oktatásügyében
a kiegyezés korában 73

GÁRDONYI MÁTÉ

Veszprémi papnevelés a XX. század első felében
– az egyházmegyei zsinatok tükrében 86

SZOCIÁLIS MUNKA

ALBERT JÓZSEF - FEKETÉNÉ MAGYAR ZSÓFIA

- MAGVAS MÁRIA - VARGÁNÉ KALOCSAI ADRIENN

Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája 120

BIRHER NÁNDOR – ANTALÓCZY PÉTER – HOMICSKÓ ÁRPÁD – SZABÓ ADRIENN

Szabályalkotás a gazdasági hálózatokban 180

VERESS JÓZSEF

Emlékezés dr. Ádám Zsigmondra,
a hazai gyermekvárosok atyjára, halálának 50. évfordulója alkalmából 188

FÁBIÁN GYÖNGYI

Társak az iskolában 199

TEOLÓGIA

Balázs Pál

Megfontolások a keresztény hit természetéről, átadásáról és gyümölcsöző birtoklásáról

A Szentatya megnyilatkozásait – legyenek azok rövid beszédek, vagy veretes irományok – világszerte különös figyelem kíséri. Benedek pápa a most legaktuálisabb dokumentumát 2011. október 11-én bocsátotta ki a Hit Kapuja címmel, amely „saját kezdeményezéséből” írt – az egész egyháznak szétküldött – apostoli levél. Benne 2012. október 11-dikével kezdődően meghirdeti a Hit Évét, ami 2013. november 24-dikéig tart. A pápa szándéka szerint a Hit Évének kezdete egybeesik a II. Vatikáni zsinat megnyitásának 50. évfordulójának napjával, bezárása pedig majd a következő év Krisztus Király ünnepén lesz.

A pápa felhívásának sokkal nagyobb jelentősége van, mint ahogy azt első hallásra vagy olvasásra felfoghatnánk. Aki veszi a fáradságot, és elolvassa a pápai dokumentumot, azt lassan-lassan lenyűgözi a Hit Évének belső tartalma és lehetőségeinek nagyszerűsége. A korábbiakban is voltak nagy témáknak szentelt évek, mint például a szentírás éve, a papság éve vagy a családok éve, melyek ugyancsak igen fontos és szent dolgokra irányították figyelmünket. A hit témaköre azonban mégis teljesebb és átfogóbb valamennyiüknél: benne ugyanis az egész kinyilatkoztatást szélesre táró Isten jelenik meg, megszólít mindannyiunkat, s alkalmat ad szentségben és tisztaságban hozzá tartoznunk.

Az alábbiakban rövid és világos leírást szeretnénk adni a hit fogalmáról és természetéről, a hit átadásának módozatairól és a hit befogadásáról, vagyis a hit magunkévá tételéről: „asszimilálásáról”. Ezek elsősorban intellektuális cselekmények. Az igazi győzelem azonban csak ez után, az akaratunk által születik meg bennünk, vagyis azáltal, hogy a megismert természetfeletti igazság megkezdje átalakítani az életünket. Tehát, lássuk most ezeket sorban!

Először is mit értünk hiten? A keresztény hit-fogalom az embernek olyan lelki minőségét nevezi hitnek, amely képes befogadni a természetfeletti Istent üzeneteivel, megnyilvánulásaival és kinyilatkoztatásaival együtt. Mivel a hit lelki minőség, ezért erénynek nevezzük.

A hit erénye azonban nincs meg eredendően az emberben, hanem csak a hit lehetősége vagy képessége. Ahhoz, hogy a hit erénye is létrejöjjön bennünk, két dolog szükséges: az első és legfontosabb az, hogy ezzel az Isten megajándékozza az embert. Istennek ezt a tettét „kegyelmi ajándéknak” nevezzük azért, mert természetes létünket (tudásunkat és lehetőségeinket) felülmúló dolgokról van bennünk szó, illetve Istent semmi sem kötelezi, hogy ezeket rendelkezésünkre bocsássa, hanem az ő ajándékozó jóakaratóból, vagyis szeretetéből adja nekünk. Ezért a hit sohasem csupán „tárgyi ajándék”, hanem mindig Isten önkéntes, szabad „barátkozási szándékának” megnyilvánulása az ember felé. A hit erényének megszületéséhez szükséges másik tényező az emberben van. Ugyanis a megszólított embert ezáltal egy új, eddig ismeretlen impulzus éri. Elhesegetheti, „macerásnak” tarthatja, vagy értelmével és szabad akaratával feléje fordulhat. Ez utóbbi esetben születik meg benne a hit erénye, vagyis új létrendi kapcsolat jön létre az ember és a természetfeletti létrend, vagyis az ember és az Isten között.¹

A fentiekben megvilágítottuk a hit fogalmát és természetét. Abból egyértelműen kitűnt, hogy a hit „tartalmának” mind az átadása, mind pedig a befogadása és birtoklása szabad személyes tett. Nyilván Isten nem szorul segítségre, az ember viszont igen. Ez a tény alapozza meg Jézusnak az apostolokra ruházott hittérítő missziós küldetését, és valamennyi hitre eljutott embernek azt a megtisztelő kötelességét, hogy mások hitre jutását segítse (szavával, tanácsával és erkölcsi példájával).

Az egyház segítő tevékenysége fogalmilag három jól elkülöníthető csoportot céloz meg, melyek azonban a valóságban egy egyetemes küldetés szerves részét képezik. Ezek a következők: Az első a **missziónálás**. Ezen azt az első megszólítást értjük, amikor az egyház küldetése olyan emberekhez ér el, akik még nem érzékelték a kinyilatkoztató Isten szavát. Ezek sokszor őszinte, nyílt szívű kereső emberek, de földhöz tapadt kultúrában, a természet szülte hiedelemvilágban élnek, és még nem volt módjuk segítséget kapniuk a természetfeletti jelzés sajátosságairól, vagyis még nem tudtak rá felfigyelni. A nekik szánt segítségnek az első érzékelés felfogására kell irányulnia. Hogy ebből az állapotból milyen gyorsan

---

1 Vö. Dei Verbum 5. pont

san tudnak továbblépni, az már nem áll a segítő hatalmában, legfeljebb érzékeli és tovább segítheti őket. A második csoport, vagy fokozat az **evangelizálás**, amit újraevangelizálásnak is szoktak nevezni. Az evangelizálás azokat szólítja meg, akik már kapcsolatba kerültek a hittel, vagy ténylegesen keresztények, de még jelentős hiányosságaik vannak, s ezért erkölcsi életük is kezdetleges, hiszen vékony szálon és kevés kapcsolattal kötődnek Istenhez. Az evangelizálás célja a kinyilatkoztatás gazdagságának feltárása, és annak erkölcsi ösztönzése, hogy a megismert igazságok beépülhessenek életükbe.

A harmadik csoportot a gyakorló keresztények alkotják. Az ő hitbeli állapotuk sem „végleges”, mert hisz nem is lehet ilyen; ugyanis a hit mint minőség folytonos változásnak van kitéve, erősödhet is, meg gyengülhet is, de „megkövült” állandósága soha sem lehet. Az ő szolgálatukat **pasztoráció**-nak nevezzük. Az állandó lelkipásztori gondoskodás a liturgiában éri el a csúcspontját,² amelyben már a főszereplő maga Krisztus, aki tanít, áldozatot mutat be és megszentel.

Óvakodjunk attól, hogy „elit” keresztényekről beszéljünk, mert sem Isten ajándékozásának mértékét, sem a befogadó ember valódi saját „teljesítményét” pontosan nem ismerjük. Minden bizonnyal valamennyi „kategóriában”, sőt azon kívül is vannak „kiválóak” és „gyatrán teljesítők”. A három csoportot csupán azért soroltuk fel, hogy érzékeltessük az emberi-egyházi segítség különbözőségeit és sajátosságait. Ezen kívül természetesen igen sok más sajátosság is van, amit a hitben való segítségnyújtásnak figyelembe kell vennie, mint például a nyelvek és kultúrák különbözőségét, ezeken belül a természetes műveltségi szintek fokozatait, a társadalmi-szociális helyzetet, foglalkozásokat, világszemléleteket és a konkrét környezethatások befolyásoló tényezőit, meg még más speciális adottságot. Ezek részletes elemzésére most nem térünk ki, mert elterelné figyelmünket arról a központi szemponttól, hogy a Hit Évében nekünk mire kelljen figyelniünk, és mit kell tennünk.

A fentiekben tehát már két fontos témát foglaltunk össze röviden; mégpedig a hit fogalmát és természetét, valamint a hit átadásának módozatait. Úgy tűnik, hogy ezekben elsősorban intellektuális-lelki természetű dolgokról van szó. Mintha ezt támasztanák alá a Hittani Kongregáció ajánlásai is, melyeket négy csoportban fogalmaztak meg tíz-tíz pontban. Az alábbiakban elolvashatjuk, hogy a pápa legfőbb hivatala a Hit Évére

---

2 A liturgia „az a csúcspont, amely felé az egyház tevékenysége irányul, s az a forrás, amelyből minden erejét meríti”. - II. Vatikáni zsinat: Sacrosanctum concilium, 10. pont

milyen programot ajánl a Világegyház részére, az egyes Püspöki Karoknak, az Egyházmegyéknek és a Plébániáknak. Valójában mind a negyven ajánlás tényleges címzettjei és haszonélvezői a világ népei, tehát külön-külön is mi magunk. Olvassuk el figyelmesen, s már pusztán ennek a panorámának a láttán is teljesebben szemlélhetjük hitünk gazdagságát.

- Az ajánlások után folytatjuk fejtegetésünket a hit erényének számunkra legfontosabb lehetőségéről: vagyis a hit befogadott magvai hogyan hozhatnak gyümölcsöt bennünk?

*A Hittani Kongregáció ajánlásai
a Hit Éve alkalmából*

I. Ajánlások az Egyetemes Egyház részére

1. A **Hit Évének** kezdetén a fő egyházi esemény lesz a XIII. Püspöki Szinódus Általános Rendes Ülése, amit XVI. Benedek pápa hívott össze 2011. október 11-dikére, és az **Új evangelizálás a keresztyén hit átadásáért** témának szentel. Ezen Szinódus keretében 2012. október 11-én kerül sor a **Hit Évének** ünnepélyes megnyitására, emlékezve a II. Vatikáni Zsinat megnyitásának ötvenedik évfordulójára.
2. A **Hit Éve** folyamán bátorítani kell a hívek **zarándoklatait Péter székéhez**, hogy megvallják a hitet az Atyaistenben, a Fiúban és a Szentlélekben, hogy ma is megerősítse a hitben testvéreit (vö. Lk 22,32). Hasonlóképpen fontos a **Szentföldre**, arra a helyre való zarándoklat is, amely először látta Jézust, az Üdvözítőt és Máriát, az édesanyját.
3. Az **Év folyamán** hasznos lesz meghívni a híveket arra, hogy különleges tisztelettel forduljanak **Máriához, mint az Egyház mintájához**, aki „magába gyűjti és sugározza a hit fő igazságait”.³ Ez tehát egy olyan bátorítás minden kezdeményezéshez, amely segíti a híveket, hogy felismerjék Mária sajátosságait az üdvösség misztériumában, gyermeki szeretettel viszonyuljanak hozzá, és kövessék őt a hitben és az erényekben. Ez a cél valósul meg akkor is, ha nem tud valaki részt venni a zarándoklaton, vagy közös ünneplésen a nagy Szentélyekben.
4. A következő **Ifjúsági Világtalálkozó** Rio de Janeiroban 2013. jú-

3 Lumen gentium 65. pont - II. Vatikáni zsinat dogmatikus konstitúciója

liusában különleges alkalmul szolgál a fiataloknak, hogy meg tapasztalják az Úr Jézusban való hit örömét a Szentatyával való közösségben, az Egyház nagy családjában.

5. Kívánatos **szimpozionok, gyűlések és összejövetelek** széles lehetőségével élni, akár nemzetközi szinten is, hogy hiteles tanúság történjék a hitről és a katolikus tanítás tartalmának megismeréséről. Dokumentálva, hogy Isten Szava ma is biztosítja a növekedést és a terjedést, és hogy fontos tanúság az ember számára, hogy Jézus Krisztusban „találja meg az emberi szív teljességét minden kínjára és nyűgjére”,⁴ és hogy a hit „válík a cselekvés és megértés új kritériumává, amint változik az ember egész élete”.⁵ Néhány találkozó különösen annak lesz szentelve, hogy újra fölfedezzék a II. Vatikáni zsinat tanításait.
6. Minden hívő számára a **Hit Éve** jó alkalmat kínál, hogy a **II. Vatikáni zsinat főbb dokumentumainak** ismeretében elmélyedjen, valamint áttanulmányozza a Katolikus Egyház Katekizmusát. Ez különös módon javukra szolgál **a papságra készülőknek**, főleg a propedeutikus év során, vagy a teológiai tanulmányok első éveiben, illetve a noviciáknak és a noviciusoknak az Istennek Szentelt Élet Intézeteiben és az Apostoli Élet Egyesületeiben és az egyházi Mozgalmakban élők számára is.
7. Az **Év** alkalmat kínál arra, hogy figyelmesebben magunkba szívjuk a **Szentatyá homiliáit, katekéziseit és más megnyilatkozásait**. A Pásztorok, a konzekrált személyek és a hívő laikusok meg vannak hívva Péter Utódának tanítása által egy hatékony megújuló elkötelezettségre és szeretetteljes befogadásra.
8. A **Hit Éve** során együttműködve a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanáccsal óhajtjuk a különböző **ökumenikus kezdeményezéseket**, amelyek előmozdítják „az egység megszilárdítását valamennyi keresztény között”, ami „egyik fő szándéka a II. Vatikáni Zsinatnak”.⁶ Különösen meg fog ez valósulni egy ünnepélyes ökumenikus celebrációban, amely újra meg fogja erősíteni a hitet Krisztusban valamennyi megkeresztelt részéről.
9. Az Új Evangelizációt Előmozdító Pápai Tanács mellett fölállításra kerül egy **Titkárság**, hogy koordinálja a Hit Évére vonatkozó

4 XVI. Benedek pápa Porta fidei apostoli levele 13. pont

5 Ugyanott 6. pont

6 Unitatis redintegratio 1. pont - II. Vatikáni zsinat keresztény egységtörekvések dekrétuma

különböző kezdeményezéseket a Szentszék Dikasztériumai és az egyetemes Egyház számára. A Titkárság időben fog tájékoztatást adni a főbb megszervezett eseményekről; támogatást nyújt a fontosabb érdemi kezdeményezésekhez. A Titkárság honlapot nyit az interneten, amelyen minden fontos információt felkínál, hogy a Hit Évében hatékony módon lehessen velük élni.

10. Ennek az Évnek befejezése Krisztus Király ünnepén lesz a Szent-
atya által celebrált Eukarisztián a hitvallás ünnepélyes megújítá-
sával.

II. Ajánlások a Püspöki Konferenciák részére

1. A Püspöki Konferenciák szenteljenek **egy tanulmányi napot a hit témájának**, amely az új nemzedékek felé a személyes tanúságtételről és a hit átadásáról szóljon abban a tudatban, hogy a püspökök sajátos küldetéséről van szó, mint akik „a hit hírnökei”⁷ és mesterei.
2. Hasznos lesz támogatni a II. Vatikáni zsinat **Dokumentumainak**, a Katolikus Egyház Katekizmusának és annak Kompendiumának **újra kiadását**, akár Zseb- és ökumenikus kiadásban. Ezek széleskörű elterjedését elő lehet mozdítani az elektronikus eszközök és a modern technológiák segítségével.
3. Kívánatos erőfeszítéseket tenni a II. Vatikáni zsinat és a Katolikus Egyház Katekizmusának olyan **nyelvekre való lefordítására**, amelyekre idáig még ez nem történt meg. Karitatív támogatás bátorítsa ezeket a kezdeményezéseket, hogy a fordítások az egyes vidékek lokális nyelvein megjelenhessenek a missziós területeken, ahol a helyi egyházak gyakran nem képesek erre. Ezt a feladatot vezesse a Népek Evangelizálásának Kongregációja.
4. A Pásztorok, a **tömegtájékoztatás** új nyelvezetétől megérintve kötelezzék el magukat a televíziós és rádiós közvetítésekre, a film és más tájékoztatói eszközök használatára a széles néprétegek számára a hit témájáról, amely a II. Vatikáni zsinat lényeges tartalmát és egyházi jelentését bemutatja.
5. A hit hiteles tanúi **a Szentek és a Boldogok**.⁸ Ezért alkalmas, hogy a Püspöki Konferenciák elkötelezzék magukat, hogy saját terüle-

---

7 Lumen gentium 25. pont

8 Vö.: Porta fidei 13. pont

- tük szentjeit jobban megismertessék, használva a társadalmi kommunikáció modern eszközeit is.
6. A mai világnak van érzéke **a hit és a művészet kapcsolatára**. Ebben az értelemben ajánlja a Püspöki Konferenciáknak, hogy megfelelően értékeljék ezek kateketikai funkcióit, esetenként az ökumenikus együttműködésben, a művészetek támogatásában és azok pasztorális alkalmazásában.
  7. **A tanárok** a teológiai tanulmányok Központjaiban, a Szemináriumokban és a Katolikus Egyetemeken ösztönözve érezzék magukat, hogy **előadásaik során** ráirányítsák a figyelmet a Katolikus Egyház Katekizmusára az egyes diszciplínák tárgyalása során.
  8. Hasznos előkészülni a teológusok és a szakavatott szerzők segítségével egy széleskörű ismeretterjesztést apologetikus céllal (vö.: 1 Pt 3,15). Így minden hívő jobban megfelelhet azokra a kérdésekre, amelyek a különböző kultúrák részéről érhetik őket, akár az aktuális dolgok kihívása felől, akár a szekularizmus és relativizmus oldaláról, akár „a változó mentalitásból adódó kérdések részéről, amelyek különösen manapság visszavezethetők a tudományos és technológiai racionalitás bizonyosságára”,⁹ miként más hasonló nehézségek.
  9. Kívánatos a **helyi katekizmusok felülvizsgálata**, és a helyi Egyház kateketikai gyakorlatának a támogatása, hogy minél jobban megfeleljenek a Katolikus Egyház Katekizmusának.¹⁰ Abban az esetben, ha néhány katekizmus vagy támogatás nem felel meg a Katekizmusnak, vagy hiányosságok mutatkoznak, elkezdődhet azok újra-átdolgozása, esetleg más Püspöki Konferenciák segítségével, akik már elvégezték ezt a munkát.
  10. Szükséges az **együttműködés** az illetékes hivatallal, a Katolikus Nevelés Kongregációjával, amely hitelesíti a Katolikus Egyház Katekizmusának jelen tartalmát a jövőendő papság nevelése érdekében, és az ő teológiai tanulmányaik Menetében.

III. Ajánlás az Egyházmegyék számára

1. Kívánatos a **Hit évének ünnepélyes megnyitása**, és annak ünnepélyes bezárása valamennyi helyi Egyház részvételével, amelyen

---

⁹ Ugyanott 12. pont

¹⁰ Vö.: II. János Pál pápa: Fidei depositum apostoli konstitúció, 4. pont

- „megvallják hitüket a föltámadott Úrban a saját katedrálisukban a világ valamennyi egyházaiban”¹¹
2. A világ valamennyi egyházmegyéjében **szervezzenek egy napot a Katolikus Egyház Katekizmusáról**, erre hívják meg elsősorban a papokat, a szerzeteseket és a katekétákat. Ebből az alkalomból például a keleti katolikus egyházmegyék papjai bemutathatnák sajátos és speciális érzésvilágukat és liturgikus tradíciójukat a Krisztusban való egyetlen hiten belül; így a fiatal részegyházak a missziós területeken felhívást kapnak arra, hogy hitük örömeivel kifejezzék megújuló tanúságtételüket, amely annyira különböző.
  3. Minden **Püspök szenteljen egy pásztorlevelet** a hit témájának, felhívva a figyelmet a II. Vatikáni Zsinat és a Katolikus Egyház Katekizmusára, számot vetve a hívek sajátos csoportjainak sajátos pasztorális körülményeire, melyek reá vannak bízva.
  4. Kívánatos, hogy minden egyházmegyében a Püspök felelőssége alatt megszerveződjenek **katekézisek, megcélözva a fiatalokat** és mindazokat, akik keresik az élet értelmét, hogy az egyház hitének szépségében célt fedezzenek fel, és a maguk tanúságtételével másokat is segítsenek.
  5. Hasznos lesz **megújítani** a II. Vatikáni zsinat és a Katolikus Egyház Katekézisének **kiadásait** minden egyes részegyház életében és missziós küldetésében, főleg a katekézis világában. Ebben az értelemben kívánatos egyfajta újra fogalmazott egyházmegyei elkötelezettség, hogy - a Püspöki Konferenciák által fenntartott Kateketikai Bizottságok - támogassák a katekéták képzését a hit tatalmának megszilárdítása érdekében.
  6. **A papság folyamatos képzése** helyezzen hangsúlyt, különösen az elkövetkező Hit Évben a II. Vatikáni zsinat Dokumentumaira és a Katolikus Egyház Katekizmusára, részletezve például az alábbi témákat:
    - „a feltámadt Krisztus meghirdetése”,
    - „az Egyház az üdvösség szentsége”,
    - „missziós evangelizálás a mai világban”,
    - „hit és hitelenség”,
    - „hit és örök élet”,
    - „a reform hermeneutikája a folytonosságban”,
    - „Katekizmus a mai pasztorális gyakorlatban”

---

11 Porta fidei 8. pont

7. A Püspökök szervezzenek bűnbánati liturgiákat, különösen nagyböjti időben, kérve Isten bocsánatát főleg a hit ellen elkövetett bűnökre. Ez az év legyen alkalmas ideje a nagyobb hit és **a bűnbánat szentségének intenzívebb gyakorlásának**.
8. Kívánatos a tudományos és kulturális világ bevonása egy megújuló és kreatív dialógusba a hit és az ész között a szimpoziumokon, összejöveteleken és tudományos napokon, különösen a Katolikus Egyetemeken, bemutatva, hogy „miként a hit és a hiteles tudomány között nincs konfliktus, mert mindkettő, bár különböző utakon, az igazságra törekszik”.¹²
9. Fontos **azokkal a személyekkel** is fölvenni a kapcsolatot, **akik „nem ismerik fel magukban a hit adományát**, de őszintén keresik a dolgok végső jelentését és alapvető igazságát a maguk és a világ létezésében”.¹³ Ezt a magatartást serkentse egy udvarias és nemeslelkű dialógus a Kultúra Pápai Tanácsának vezetésével.
10. A Hit Éve alkalmul szolgál a Katolikus iskoláknak, hogy bemutassák szándékukat, miszerint olyan helyek, ahol az Úr élő tanúságtétele és a hit művelése folyik, a katekizmus megfelelő eszközeinek használata által, amilyen például a Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma.

IV. Ajánlás a Plébániáknak (Közösségeknek, Egyesületeknek és Mozgalmaknak)

1. A Hit Évének előkészületeképpen minden hívő **olvassa el és figyelmesen medítálja át** a Szentatyát, XVI. Benedek pápa Porta fidei apostoli levelét.
2. A Hit Éve „kiváló alkalom lesz **a hit bensőséges megünneplésére a liturgiában** és főleg az Eukarisztiában”¹⁴ Az Eukarisztiában, mint a hit misztériumában és az új evangelizálás forrásában kifejezésre jut az Egyház megünneplést és megerősített hite. Minden hívő meg van hívva arra, hogy (az eukarisztia ünneplésében) tudatosan, aktívan és gyümölcsöző módon vegyen benne részt, mint az Úr hiteles tanúja.
3. A papok szenteljének nagyobb figyelmet a II. Vatikáni zsinat Dokumentumainak és a Katolikus Egyház Katekizmusának tanul-

---

12 Ugyanott 12. pont

13 Ugyanott 10. pont

14 Ugyanott 9. pont

mányozására, hogy azokból gyümölcsöket merítsenek a plébániai pasztoráció számára - a katekézishez, a prédikációkhoz és a szentségek előkészítéséhez -. Ajánlatos homiliasorozatot tartani a hitről, vagy bizonyos aspektusairól, mint például

- „a Krisztussal való találkozás”,
- „a Hitvallás alapvető tételei”,
- „a Hit és az Egyház”.¹⁵

4. **A katekéták** nagymértékben meríthetnek a Katolikus Egyház Katekizmusának gazdag tanításából, tiszteletben tartva a plébánosok felelősségét. Hívő csoportok számára olvassák fel, és közösen mélyítsék el ezeket, mint értékes eszközöket, hogy végül is kis hívő közösségek alakulhassanak ki az Úr Jézusban való hit tanúsítására.
5. Kívánatos, hogy a Plébániákon megújuló elkötelezettség jöjjön létre a Katolikus Egyház **Katekizmusának elterjesztésére a családokban**, a hiteles család-egyházakban, a felnőttek keresztségében, a bér málkkozásban, az esküvőkben. Ez hozzájárulhat a katolikus hittételek megvallásához és elmélyítéséhez „a mi házukban és családjukban, mivel mindenki erősen érzi a jobb ismeret követelményét és az örök hit átörökítését a jövőndő nemzedéknek.”¹⁶
6. Szükséges előmozdítani **a népi misszió és más kezdeményezések ügyét a plébániákon** és munkahelyeken, hogy segítsék a híveket a keresztségi hit adományának újra felfedezésében és tanúságtételük felelősségében, a keresztyén hivatásuk öntudatosságában „amely természeténél fogva apostoli hivatás.”¹⁷
7. Ebben az időben a **Szerzetesi Élet Intézményeinek** és az **Apostoli Élet Társaságainak tagjai** kötelezzék el magukat az új evangelizálásra, megújult odaadottsággal viszonyuljanak az Új Jézushoz, felajánlva **saját karizmájukat**, hűségesen a Szentatyához és a hitletéteményhez.
8. **A szemlélődő Közösségek** a Hit Éve folyamán különös intenzitással szenteljék magukat az imádásnak, hogy a hit megújuljon Isten Népében, és új lendületet vegyen annak átadása a fiatal nemzedékek számára.

15 Vö.: XVI. Benedek pápa: Verbum Domini, Szinódus utáni apostoli exhortációja, 2010. szeptember 30., 59-60. és 74. pontok

16 Porta fidei 8. pont

17 II. Vatikáni Zsinat: Apostolicam actuositatem, dekrétum, 2. pont

9. Az **egyházi Társulások és Mozgalmak** legyenek sajátos kezdeményezői és előmozdítói azon cselekedeteknek, amelyek által saját karizmájukkal együttműködnek a helyi Lelkipásztorokkal, beleolódva a Hit Évének nagy eseményébe. Az új Közösségek és egyházi Mozgalmak hiteles és kreatív módon meg tudják találni annak leghitelesebb módját, hogy hogyan ajánlják fel a maguk hitbeli tanúságtételét az Egyház szolgálatában.
10. Valamennyi hívő meg van hívva a hit adományának átélésére, hogy keressék a hit és a szeretet sajátos megtapasztalásának továbbadását¹⁸ párbeszédet folytatva testvéreikkel és nővéreikkel, más felekezeti keresztényekkel is, más vallások követőivel, és azokkal is, akik nem hisznek, vagy közömbösek. Ily módon kívánatos, hogy a keresztény népből misszió fakadjon azok felé, akikkel együtt él és dolgozik, abban a meggyőződésben, hogy „az üdvösség üzenetét azért kapta, hogy mindenkinek felkínálja”.¹⁹

Az Ajánlások fentiekben olvasható gazdag lehetősége elsősorban az ember intelligenciájának, értelmi felfogó képességének és természetfeletti hitének kínál segítséget. Az egész egyház számára óriási feladat a hit meghirdetése, és a hithirdetés útjába gördített akadályok (kételyek, kérdések és problémák) folyamatos leküzdése. Kétség kívül a hithirdetés első mozzanata az értelemhez szóló tett, ami aztán az egyház véget nem érő feladatává válik. A Zsinat azonban rögtön hozzáteszi a másik szükséges tényezőt, az **akaratot** is: a teljes értékű hitre az ember csak akkor juthat el, ha „értelmével és akaratával meghódol a kinyilatkoztató Isten előtt.”²⁰ Ugyanis a hitben megismert új igazság (természetfeletti bölcsesség), erkölcsileg új állásfoglalásra kötelezi az embert, vagyis hitének megfelelő cselekedetekre; és ez minden kor embere számára sokkal nehezebb feladat, mint a hit intellektuális befogadása. Sokkal könnyebbnek bizonyul a kinyilatkoztatást „megérteni”, mint annak követelményeit életünk szövevényes sűrűjében megvalósítani. Pedig erre nagyon világosan figyelmeztet Szent Jakab apostol: „... a hit ..., ha tettek nem származnak belőle, magában holt dolog.” (Jk 2,17) Ezért a hithirdetés soha sem állhat meg a hitigazságok meghirdetése után, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a többség nem tud vele mit kezdeni, és ezért csak „holt” hite van, amely nem szolgálja a természetfeletti életet, de gyümöl-

---

18 Porta fidei 14. pont

19 II. Vatikáni zsinat: Gaudium et spes, konstitúció, 1. pont

20 Vö.: Dei Verbum 5. pont

csöt sem terem az örök élet számára. Szükség van tehát olyan segítségre, amely a hitigazságok szabadakaratú alkalmazására ad ösztönzést.

A fentiek tükrében kérdezzük meg magunktól, hogy a Hit Éve milyen lehetőségeket kínál számunkra. Mire figyeljünk, és mit tegyünk meg? Jól tesszük, ha egyénileg is megfogadjuk az Ajánlásokat, természetesen közülük elsősorban azokra figyeljünk, amelyek könnyen elérhetőek, illetve teljesíthetőek számunkra. Például olvassuk el a Szentatya hitről szóló levelét, vegyük kézbe újból a katekizmust, vegyünk részt valamilyen formában az egyház hitévi programjaiban (személyesen, TV-n keresztül, interneten vagy sajtóbeszámolóik által)!

Talán a legtalálhatóbb hitévi mottó ez lenne: **Az élő hit gyümölcsöket terem.** Élő hite annak van, aki a kinyilatkoztató Isten figyelmes tanítványának bizonyul; gyümölcsei pedig a hitéből táplálkozó cselekedetei. Mindehhez segítség a hitünk kateketikai kifejtésével, a vasárnapi szentmisék hitévi szisztematikus tanítása, továbbá olyan programok, minták és ajánlások megfogalmazása, melyek segítik hétköznapi élet hit szerinti megélését, helyes döntések meghozatalát, tévedések kijavítását. Ugyanis a hit gyümölcsei csak akkor teremnek meg, ha hitünkötől vezérelt döntéseket tudunk hozni az élet minden területén; így a társadalmi, gazdasági, egészségügyi, oktatási és művelődési kérdésekben, a sport, a szabadidő, a vagyon és a pénzgazdálkodás területén is. Tehát szakrális hitünk valóságának át kell áramolnia profán világunkba, mintegy bevilágítva előtte az utat; ha viszont fordítva történik a dolog, hogy még a szentet is szekularizálja (elvilágiasítja), netalántán hitünkkel ellentétes gondolkodás és cselekvést valósulna meg életünkben, az gyümölcstelen, cél és értelem nélküli életet eredményezne. Rá szeretnénk világítani arra az igazságra, hogy a legteljesebb és emberi méltóságunkat valóban hitelesítő élet az, amikor az Isten képére teremtett ember felismeri és betölti hivatását. A felismerés is, meg a segítség is Isten ajándéka, de ez az ajándék csak akkor éri el a célját, ha az ember értelmével és szabad akaratával együtt működik vele. Néhány konkrét megfontolás a „holt hit” „élővé” segítéséhez, hogy gyümölcsöket teremjen:

- 1. Az apostolok példája** - Jézus közvetlen tanítványai, akiket ma már apostoloknak (küldötteknek) hívunk, igen nagy tisztelettel voltak mesterük iránt, akit rabbinak hívtak. Tulajdonképpen a mi népünk is a falusi nagy tekintélyű kántortanítókat is mester úrnak szólította. Mai kifejezéssel azt mondhatnánk, hogy Jézust a tanít-

ványai „tanár úrnak” szólították. Éveken keresztül mindencselekedetének tanúi voltak, minden beszédét meghallgatták, sőt velük külön is foglalkozott, melyek során mindent megkérdezhettek tőle. A tanítványok még az ószövetség vallásos emberei voltak, akik az ígéretek beteljesedésére várokoztak. Földhöz tapadt messiás-képükön még Jézus tanítására sem tudtak változtatni. Jézus egy alkalommal arról beszélt nekik, hogy „Jeruzsálemben kell mennie, sokat kell szenvednie a vénektől, a főpapoktól és az írástudóktól, megölik, de harmadnapra feltámad. Péter félrevonta és szemrehányást tett neki ezekkel a szavakkal: „Isten ments, Uram! Ilyesmi nem történhet veled!” Megfordult és rászólt: „Távozz tőlem, sátán! Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak!” (Mt 16,21-23)

Egy másik alkalommal Jézus szintén fel akarta készíteni övéit küldetésének drámai eseményére, és egyben a feltámadásba vetett hitre. Ez alkalommal az értetlenkedést a Zebedeus fiak édesanyja produkálja. Királyi méltóságot kér fiainak. Jézus válaszában lényege: „Nem tudjátok, mit kértek.” (Mt 20,22)

A tanítványok annak ellenére nem jutottak el Jézus valódi mivoltának, küldetésének és kinyilatkoztatásának megértésére, hogy mindent láttak és hallottak, és azokat jelek sokasága kísérte. Jézus halála egy illúzió végét jelentette számukra. Az emmauszi tanítványok kijelentik: „Azt reméltük ..., hogy meg fogja váltani Izraelt.” (Lk 24,21) Ez a mondat jól kifejezi az ember önerejéből alkotott istenképének kudarcát. Látván láttak, hallván hallottak, de mégsem értettek, mint a tömeg. (Vö.: Mt 13,10-17) Ez azért történhetett meg, mert a kinyilatkoztatás természetfeletti többletét nem hittel fogadták be, hanem természetes eszük szűk mércéje szerint „felülértékelték”.

Az emberben lejátszódó nagy változás nem fejlődés, vagy emberi akaratérő kérdése, hanem Isten ajándéka, amit ugyancsak a kegyelem „fénye” vagy „ereje” segítségével, de mégis a szabadakaratú embernek kell elfogadnia. Erre jó példa Tamás apostol esete. Ő még társai tanúságtételére se hisz: „Hacsak nem látom a kezén a szegek helyét, és oldalába nem teszem kezem, nem hiszem.” (Jn 20,25) Amikor azonban szembe találja magát a Föltámadottal, így kiállt fel: „Én Uram, és Istenem!” (Jn 21,28) Számára a rabbiból Isten lesz. Nem Jézus változik meg, hanem Tamás érkezik el a ter-

mészetfeletti hitre. Valamennyi tanítványnak, és minden kereszténynek ezen a katarzison, a hitben való tisztánlátáson át kell esnie a természetfeletti élet érdekében.

2. **A szentségi házasság, mint az élő hit jele és gyümölcse** - Sok keresztény a társadalmi közeg hatására rendezetlen házassági kapcsolatba bonyolódik. Lelkiismeretének jelzései tudatosítják benne a dolgot, amelynek orvoslására nincs elég tudása, bátorsága, vagy esetleg segítséget sem kap hozzá. Pszichikai állapota elidegeníti korábbi hitétől, s ilyenkor csak a vágy marad meg, hogy „jó lenne rendbehozni életétét”. Nagyon sok esetben a leghatékonyabb külső segítség abban áll, hogy elvezetni őt az egyházhoz, ami a kegyelmi élet újraéledését jelenti számára.

3. **A férfiak hite** - A szekularizációs folyamat először és egzisztenciálisan a férfi társadalmat érintette. Minden tapasztalat és felmérés azt mutatja, hogy ők a legkevésbé vallásosak. Az alaposabb vizsgálódás és értékelés viszont a férfi lélek mélyén erős vonzalmat fedez fel az ismert, vagy ismeretlen Isten felé.

Tudni kell azonban, hogy a férfi lélek a maga legbensőbb világát sokkal mélyebben és szemérmesebben magában hordja, mint azt gondolnánk. S pont ezért, mert ennyire féltve őrzött „magán tulajdon”, kívülről, a segítőnek is tiszteletben kell tartani. Ennek a tiszteletnek az érzékelése segíti a férfit a lelki, természetfeletti értékek, a hit befogadására, és megerősödése esetén annak nyílt, sokszor hősiessé vállálására. A férfiak ezen hitére van szüksége családjuknak, valamint az egyházi és társadalmi közösségnek is.

Janka Ferenc

„Nyitva van az Aranykapu”

Hitről a hit évében

A hit kapuja mindig nyitva áll előttünk. XVI. Benedek pápa ezzel a gondolattal kezdi a hit évét megnyitó „Porta Fidei”¹ apostoli levelét. A nyitott kapu beszédes szimbólum. Nemcsak a hit évének megnyitására vonatkozik, hanem szól arról is, hogy milyen stílusúnak kell lennie a hitről szóló beszédünknek és tanúságtételünknek, közösségi és egyházi életünknek. A nyitott kapu nem egy félnék ember vagy csoport védekező pozíciójának kifejezője, nem is egy hódítani akaró vagy győzelmét ünneplő sereg vagy vezér attribútuma. Inkább baráti meghívás egy olyan világba, ahol mi magunk is egy nagyobb Úrnak a vendégei vagyunk.

Gondolataink ennek a nyitottságnak a jegyében vizsgálják a hitet. Aki hisz, az kapcsolatban van. Az Istenbe vetett hit ezért Istennel való kapcsolat, melynek elméleti és gyakorlati vonatkozásai vannak. A hit gyakorlatán azt a magatartást értjük, amivel az ember az *önmagát kinyilatkoztató Isten kezdeményezéséhez viszonyul*. Szent Ágoston klasszikus megfogalmazása szerint ez a „*fides qua creditur*”, a hit amivel hiszünk, az Istenhez kötődés egzisztenciális valósága. A hit elmélete pedig az isteni *kinyilatkoztatás tartalmának elfogadása és megvallása*. Ez a hit tanbeli „része”, vagy fogalmi alakja a „*fides quae creditur*”, a hit, amit hiszünk.²

A keresztény hit *elméletével* kapcsolatos megfontolások a hit titka³ és a hit igazsága⁴ között feszülő fogalmi erőterben helyezhetők el. Ennek részleteit a teológia és a filozófia ontológiai, ismeretelméleti és kommunikációelméleti módszerrel vizsgálja.

A hit „*gyakorlata*” a tapasztalás körébe tartozik. Az istenhit gyakorlata az Isten valamilyen megtapasztalásáról tanúskodik. A hívők Istennel kapcsolatos tapasztalatait megfogalmazó hit titkok és igazságok mintegy visszahatva megszólítják, inspirálják és motiválják az emberi szabadságot, hogy képes legyen léte értelmezésében és megvalósításában egy új,

1 *Porta Fidei* 1. „A »hit kapuja« (vö. ApCsel 14,27), amely az Istennel való életközösségre vezet és lehetővé teszi az Isten egyházába való belépést, mindig nyitva áll előttünk. (A szerző fordítása).

2 BEINERT, W. (Szerk.): *A katolikus dogmatika lexikona*, Budapest, Vigilia 2004, 229.

3 U.o.: 234-235.

4 U.o., 232-233.

az eddigieknél tágasabb, végső soron végtelen horizont megnyitására: vagyis a hitre.⁵

Témánk kifejtésének nélkülözhetetlen előfeltétele a hit elmélete és gyakorlata, a tapasztalás és a fogalomalkotás hermeneutikus dinamikájának rövid elemzése. Ezt követi a hit kapuján való belépést gátló és segítő tényezők áttekintése. Ezt követően interdiszciplináris párbeszédet kezdünk a pszichológiával, az irodalommal, ezen belül pedig főként a magyar költészettel majd a filozófiával. Lezárásként reflexióinkat liturgikus kontextusba helyezzük, kifejezésre juttatva így azt a tényt, hogy a keresztény hit ünneplésének, vagyis az Istennel való találkozásnak a csúcspontja, valamint a hit táplálásának kiváltságos forrása az eukarisztikus liturgia.

1. A tapasztalás és a fogalmi alak dinamikus feszültségi viszonya

Emberi egzisztenciánk megvalósítása során tapasztalataink megfogalmazása és az általunk használt fogalmak élettapasztalattal való megtelelésének viszonyában egy rendkívül figyelemre méltó kettősséget észlelünk.⁶

Tapasztalataink eredeti értelmi, érzelmi és érzékelt valóságegysége mindig több mint ennek objektív, tárgyiasító fogalma. Egy személyes szeretetkapcsolat egzisztenciális mélységéről és ennek verbális kifejezhetetlenségéről Petőfi így szól: „*Mi ő nekünk? azt el nem mondhatom,/ mert nincs rá szó, nincsen rá fogalom*”⁷. Fogalmaink tehát ebben a megközelítésben tehát mindig *kevesebbek* mint a közlésük alapját képező eredeti tapasztalatok, hiszen ezek intenzitását, teljességét és valóságosságát soha sem tudjuk teljes mértékben sem megfogalmazni, sem átadni.

Ugyanakkor azt is átéljük, hogy fogalmaink, azok is, amelyeket esetleg már régóta használunk, csak fokozatosan telnek meg tartalommal, élettapasztalattal. Mást ért szeretet, szenvedés, félelem alatt egy gyermek, egy fiatal és egy idős ember. József Attila a bűnnel kapcsolatosan írja: „*Én úgy hallgattam mindig, mint mesét/a bűnről szóló tanítást.../ Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség barlangja szívem*”⁸. Ez a tapasztalati tartalommal

5 HUBER, C.: *E questo tutti chiamano Dio*, Analisi del linguaggio cristiano, Roma 1993. 99-109.

6 VÖ.: RAHNER, K.: *A hit alapjai*, Budapest, SZIT 1983, 31-33.

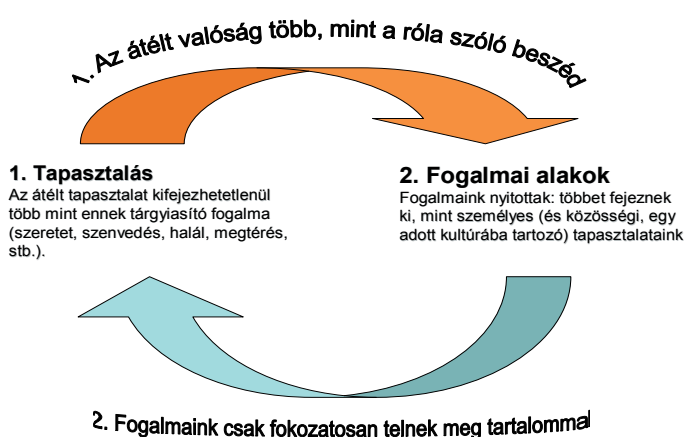
7 PETŐFI, S.: István öcsémhez (részlet).

8 JÓZSEF, A.: Én nem tudtam (részlet).

való töltődés és folyamatos gazdagodás (ill. kiüresedés pl.: a halál előtti magányban) életünk végéig, saját halálunk megtapasztalásáig tart. A tapasztalás-fogalomalkotás viszonyának a fogalmak felőli oldaláról nézve tehát az a helyzet, hogy fogalmaink bizonyos értelemben *többek*, mint az általunk személyesen elsajátított tapasztalati mélység. Az alábbi ábra e feszültségi viszony erőterét szemlélteti:

A tapasztalás és a fogalomalkotás közötti dinamikus feszültség

Ez a sajátos dinamika azonban nemcsak az ember egyéni léttapasztalásának és kommunikációjának szükségszerű velejárója, hanem az emberi közösségek egészének lét- és közléstörténetét is jellemzi. Nem kivétel ez alól az ember és Isten kapcsolatának története sem, amelynek mozzanatai:

- 1) Az Isten hitre hívó üzenetének felfogása, a vele való találkozás megélése, megtapasztalása (istenélmény).
- 2) A hit tapasztalatának szóbeli közlése, továbbadása (evangélium, igehirdetés, katekézis).

A kereszténység szempontjából természetesen különleges jelentősége

van a Názáreti Jézus eredeti tapasztalatának és ennek a fogalmi alakja közötti viszonyoknak. Jézus esetében a „tapasztalat” az Atyával való egyedi és bensőséges kapcsolata a Szentlélekben, tanítása pedig ennek a tapasztalatnak a „fogalmi alakja”. Az első tanúk (apostolok) személyes találkozása Krisztus misztériumával szintén *tapasztalat*, amit a kérügmában *fogalmazznak* meg. A találkozás eredeti tapasztalata több volt, mint ennek emberi fogalmakkal való kifejezése. Ugyanakkor a hitre hívott és nyitott hallgatóság az apostolok igehirdetését hallgatva Isten kegyelmével el tudott jutni a hitre, az Istennel való igazi találkozásra, élő tapasztalatra, majd később szintén tanúságtevővé, hitébresztővé vált.

Amikor tehát az egyház az apostolok igehirdetésének fogalmi alakját az újszövetségi könyvekben leírva olvassa, képes felismeri, hogy ez Isten élő Szava, aminek hittel fogadásához és folyamatosan mélyülő megértéséhez a Szentlélek ajándékára és vezetésére szorulunk, egyénileg és közösségileg egyaránt. A Szentírásnak, az egyház könyvének az olvasása a Szentlélekben a feltámadt Krisztuson keresztül az Atyához vezet minket. A Szentírás, a Szent hagyomány és a Tanítóhivatal által szolgáltatott és vezetett teológiai reflexió tehát mindig a hit eleven tapasztalatából születő fogalmi alak. Mint ilyen mindig magán viseli az emberi lét, megismerés és kommunikáció alapvető bélyegét: egyrészt kevesebb, mint az eleven emberi átélés, amit meg akar fogalmazni, másrészt több mint a hívő ember egyéni és közösségi tapasztalata, történelmi és kulturális horizontja, mert a Szeretet Szent Titkának kimeríthetetlen távlataiba invitálják a Szentírást olvasó, az egyház teológiai reflexiójába és szentségi életbe bekapcsolódó embereket.⁹

A hitről szóló teológiai reflexió tehát mindig közvetített és közvetítő jellegű. Itt azonban nem fizikai közvetítésről van szó, amely el is választ. Fontos, hogy a kétfajta közvetítést egy-egy példával is megvilágítsuk. Ha a kezem egy könyv közvetítésével van az asztalon, akkor a könyv az asztal és kezem között lévén összeköt, de egyszersmind el is választ. Ilyen minden fizikai közvetítés: úgy teremt kapcsolatot, hogy a közvetítő maradandóan el is választ. Ha ellenben két egymással haragban lévő embert egy harmadik kibékít, akkor úgy közvetíti a békét, hogy nem közéjük áll, hanem a két fél kapcsolatának közvetlenségét hozza létre vagy állítja helyre. Ez a lelki, vagy szellemi közvetítés esete. A közvetítőt itt is nélkülözhetetlen, mégis úgy katalizálja a kapcsolatot, hogy annak létrejöt-

9 *Beinert*, Im. A hit dinamikus valóságát bemutató szócikkek a „hit”, „a hit igazsága” és a „hittitok”. A lexikon ezeket biblikus, patrisztikus, teológiatörténeti és szisztematikus teológiai kontextusba helyezi. Ennek részleteit itt természetesen nem ismertethetjük.

tekor nem gátolja a közvetlen egységet. Ez a *közvetített közvetlenség* esete. A hit elméleti, fogalmi közvetítése mindig a szellemi közvetítés módjára segíti Isten és ember közvetítetten közvetlen találkozását. Itt a fogalom, a forma nem elválasztó szellemi „objektum”, hanem jó követként hív az ismeretlen Istennel való találkozásra, vagy a bűn miatt elromlott kapcsolat helyreállítására. A szellemi közvetítés mintájára lehet az Egyházat, annak szentségeit valamint a szentek közbenjárását is elgondolni.

2. A mai ember a hit kapuja előtt

2.1. A belépést gátló tényezők

Mielőtt bárki belép egy kapun, megfontolja, hogy mi vár rá azon belül. A hit kapujával sincs ez másként. Megértéssel kell lennünk kortársaink iránt, amikor a mai szellemi közegben gyanakodva előítéletekkel telve tekintenek a hitre, a hívő emberekre.

Ennek egyik fontos oka az ateizmus, melynek elméleti, gyakorlati megvalósulásával találkozunk.

Az elméleti ateizmus alapja mindig egy helytelen isten- és emberkép. Teoretikusaik valamilyen általuk elfogadhatatlannak tartott isten ellen lázadnak az általuk többnyire optimistán túlbecsült, vagy pesszimistán megvetett emberért. Ide sorolható az elidegenedés és hamis tudat leleplezésének szándéka (*Feuerbach*) a gazdasági és társadalmi igazságosság előmozdításának utópiája (*Marx*), a szabadság korlátjainak visszautasítása az emberfölötti ember nevében (*Nietzsche*) vagy a lét abszurditásának paradox elviselése (egzisztencialista ateizmus). Szellemesen oldja a hamis tudattal való szembenézés drámai feszültségét e következő megállapítás: „*Abban az Istenben, amit a nem hívők elutasítanak én sem hinnék*”.

Az ateizmus gyakorlatával kapcsolatban összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az istentelen rendszerek (pl.: náciizmus, sztálinizmus, maoizmus) végső soron embertelenné is váltak!

A II. Vatikáni zsinat részletesen elemzi ezeket a téves előfeltevéseken alapuló ateizmusokat, választ ad a felmerülő kérdésekre és kijelöli az Egyház magatartását az ateista ideológiával és a nem hívő emberekkel kapcsolatban.¹⁰

10 *Gaudium et spes* 19-21. Diós I./szerk/: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* Bp., 2007². 663-666.

Kontinensünk polgárainak mai mentalitását, nyugaton és keleten egyaránt, okaiban ugyan jelentősen különböző, de következményeiben mégis nagyon hasonló posztkeresztény állapot jellemzi. Ritkább a harcos és tudatos ateizmus. Sokkal inkább nagymértékű vallási ismerethiány, ignorancia és közöny a jellemző. Egyre nagyobb méreteket ölt az elméleti reflexiót nem folytató, a maga kényelmes életvitelén változtatni nem akaró banális ateista hedonizmus¹¹. Kérdés marad persze az, hogy az ember legmélyebb vágyait meddig tudja egy ilyen pragmatikus hedonizmus kielégíteni.

Az embert a belső késztetések, elméleti megfontolások, a külső körülmények, a kulturális közeg ugyan nagymértékben alakítják és készítetik, döntéseinkben mégis szabadok maradunk. Így van ez az Istennel kapcsolatban is. Dönthetünk az Isten mellett vagy ellene. Olyan korban élünk, ahol a hívőt megkíséríti a hitetlenség, a hitetlent pedig a hit.

2.2. A hit világába való belépést elősegítő tényezők

Az Isten képmására teremtett emberségünk egyik sajátos belső késztetése a szív nyugtalansága (*Szent Ágoston*¹²). Vágyaink végtelensége miatt folyamatosan szembesülünk a véges beteljesedések előbb-utóbb elégtelen mivoltával (orgiasztikus állapotok, konformizmus, munka, éretlen szeretet)¹³. *M. Blondel* a *L'Action* című művében az akaró akarat és az akart akarat, a vágy és a megvalósulás közötti különbség, diszproporcio elemzésével dolgozott ki egy istenérvet¹⁴. A külső késztetéseket, kényszereket *Jaspers* összegzően *határhelyzeteknek* nevezi¹⁵. Az ember a félelem, bűn, a magány, a szenvedés és a halál szorításában keresi léte értelmességét és olvassa a transzcendencia rejtjeleit. Nagyon fontos ezen tapasztalatok mélységére reflektálni. Ekkor ugyanis áttörik az ember közömbös felszínességének „dióhéja”, a tapasztalás vágy-beteljesedés intervallumának tágassága minden korábbikori mélységet és magasságot túllép és ezzel előkészítheti a vallásos döntést¹⁶.

A vallásos elköteleződést segítheti a tudomány és a hit kapcsolatának

11 *Beinert*, im. 39. Aporetikus és banális agnoszticizmus.

12 AUGUSTINUS, A.: *Vallomások* Budapest, Gondolat 1987, 23.

13 Vö.: FROMM, E.: *A szeretet művészete*, Budapest, Helikon 1984, 20-31.

14 BLONDEL, M.: *L'azione* Milano, 1993.

15 Vö.: KUNZMANN, P.- BURKARD, F.-P. – WIEDMANN, F.: *Sh atlasz - Filozófia*, Budapest, 1993, 199.

16 ALBERICH, E.: *Cathecesi e prassi ecclesiale*, Roma 1988, 76-86.

újrarendelése. A függetlenség és kölcsönös egymásra vonatkozás abban is megnyilvánul, hogy a tudományos és nem tudományos szellemi élet egyaránt felveti egy a hittel párhuzamos természetű alapvető bizalom kérdését, ami nélkül nem folytathatja saját tevékenységét. A szellemi tevékenységek határán pedig mindig felmerülnek a végső kérdések, amelyeket saját eszközeikkel nem tudnak megválaszolni.

A hitet visszautasító gondolatrendszerek kifogásainak, jogos és jogtalan kritikáinak kezelése is előkészítheti a hívő befogadást. Már a II. Vatikáni zsinat leszögezi, hogy a teológiai reflexió tanult és tanul az ateizmusok elméletre és gyakorlatra vonatkozó kritikáiból¹⁷. Ugyanakkor a teológiának bátran fel kell tárnia az ateista ideológiák által okozott igen súlyos történelmi károkat és tragédiákat (gazdasági, erkölcsi, eszmei), illetve tévesnek bizonyult (naiv) előfeltevéseket és prognózisokat.

2.3. A megértés és érthetőség

Megértésünk történelmi horizonton mozog. Amikor az egyházi közösség felismeri saját teológiájának történelmi és kulturális beágyazottságát, képessé válik arra, hogy kora szellemi életének, divatos áramlatainak egyoldalúságait hatékonyabban ismerje fel és védhesse ki. A módszer és a tartalom összefüggéseinek felismerése segítheti a hitletétemény egészének arányos értelmezését az igazságok hierarchiájának rendje szerint.¹⁸

A teológiának éppen a hitet közvetítő funkciója miatt kapcsolatban kell állnia a kora emberének önértelmezésében jelentős szerepet játszó, a szellemi élet más területein felmerülő (pl.: az irodalom, a pszichológia) kérdésekkel. Egy ilyen interdiszciplináris párbeszéd fényében új módon olvashatja saját (fogalmi) hagyományát és alakíthatja életvitelét¹⁹.

Az inkulturáció hermeneutikája a folytonosság és a nyitottság elve. A keresztény teológia az ökumenikus dialógusban és a vallásközi párbeszédben is szembesül új megközelítésekkel, kérdésekkel és hagyományokkal. Ezekkel úgy folytat őszinte párbeszédet, hogy egyrészt a szentháromságos Isten végtelen szeretetének Krisztusban közölt kimeríthetetlen misztériumához hűséges maradjon, másrészt az erről szóló

17 Diós I, /szerk/: *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* Bp., 2007². Gaudium et Spes konstitúció ld. különösen a 44. pont. 688-689.

18 SCHNEIDER, Th. (Szerk.): *A dogmatika kézikönyve*, I. 87-88.

19 *Rahner*, im. 24.

tanúságtétele (hitének megvallása szavakban és tettekben) fokozatosan gazdagodjon.²⁰

A fentebbi keretek által felvázolt szellemi mozgástérben a továbbiakban a pszichológiával és az irodalommal folytatott párbeszéd lehetőségei közül választunk néhány szempontot, keresve azokat a közös belátásokat, amelyek kortársainkat bátoríthatják a hit kapuján való belépésre és az utána feltáruló ösvényen való elindulásra.²¹

3. Interdiszciplináris párbeszéd a hitről

3.1. Pszichológia és teológia

3.1.1. Hit és lelki egészség

A mai ember különösen nagy értéknek tartja az egészséget. A pszichológia tekintélyének térnyerése óta megkérdőjelezhetetlen a pszichés egyensúlynak a testi-lelki egészségben betöltött szerepe. A freudi pszichoanalízis ateista hangoltsága sokáig ellenséges viszonyt teremtett a pszichológia és a vallásos hit között. Noha ma is sok pszichológiai iskola és pszichológus tagadja a vallás létjogosultságát vagy gyakorlati jelentőségét, egyre gyakrabban találkozunk olyan iskolákkal, vagy elemzésekkel amelyek kiválóan alkalmasok arra, hogy a hit minősített vitapartnerei vagy igazolásának forrásai lehessenek. Az alábbiakban egy néhány ilyen példát veszünk az egzisztencialista filozófia és a pszichológia határterületeiről, abban a reményben, hogy segítenek alátámasztani azt a feltételezésünket, hogy vannak olyan pszichológiai iskolák és elméletek, amelyek segíthetik a hívő döntés meghozatalát, a hívő ember életében pedig a személyiség érlelődéshez és a hit elmélyüléshez járulhatnak hozzá.

Az egzisztencialista bölcsélet előfutárának tekintett *Kierkegaard* meghatározása szerint az ember szintézis²². A végtelen és a véges, lehetőség és szükségszerűség, az időbeli és örökkévaló szintézise. Létét az Istenhez való viszonyulás helyes volta vagy kudarca határozza meg.

Riemann „*A szorongás alapformái*” című könyve kísérletet tesz emberiségünk alapvető dilemmáinak feltárására²³. Szorongás akkor alakul ki,

20 II. JÁNOS PÁL, *Fides et ratio*, Enciklika a Katolikus Egyház püspökeihez – A hit és az ész kapcsolatainak természetéről, SZIT Bp. 1999.

21 *Porta Fidei* I. „Aki belép ezen a kapun, annak egy egész életen át tartó zárandókútra kell indulnia”.

22 REITLICH, N – LUTZ, B. (szerk): *Metzler –Philosophen lexikon*, 1995, 453-458.

23 RIEMANN, F.: *A szorongás alapformái*, Budapest, 1998.

ha a két véglet között az ember nem tud egyensúlyt teremteni. Az egyik szélsőség a függés keresése, és a magánytól való szorongás (depresszió). A másik ennek épp az ellenkezője, az önmagunk feladásától való szorongás és a függőség kerülése (szkizofrénia). Más jellegű a hisztérikus menekülése az állandóságtól valamint ennek ellenkezője a kényszeres félelme a változástól és képtelensége a másként cselekvésre. Az egyoldalúságok szélsőséges esetben neurózist, lelki betegséget eredményeznek. A lelki egészség a bizalom és a hit által létrejövő egyensúly révén valósul meg.

Menke összekapcsolja Kierkegaard egzisztencia elemzését és Riemann pszichológiai analízisét, s mindkettőt vallási kontextusba helyezi. Az alapvető neurózisokat úgy fogja fel, mint „a végesség kétségbeesését a végtelen felől”, vagy a „végtelen kétségbeesését a végesség felől”. A „*végtelen kétségbeesése a véges láttán*”: az ember kétségbeesett törekvése, hogy más legyen mint önmaga. A *depresszióban* a végest, a saját veszélyeztetett énünket levetkőzzük, hogy így belesimuljunk a végtelenbe. Az én végtelen nagy elvárásokat támaszt önmagával szemben, ami ezután a teljes elégtelenség érzéshez vezet és mélységes büntudathoz, hogy egyáltalán a világon van. „*A véges kétségbeesése a végtelen láttán*”: az ember kétségbeesett törekvése, hogy *önmaga legyen*. A *szkizofréniában* az ember nem képes önmagát a végesben megtalálni, mert nem lel támaszra a végtelenben. „*A lehetőség kétségbeesése a szükségszerű előtt*” az ember törekvése, hogy a fenyegető korlátozásként megélt szükségszerűség minden formája elől meneküljön. A *hisztérikus*, vég nélkül keres egy Istenhez hasonló támaszt, amelyet nem Istenben és nem is önmagában, hanem a többi emberben vél megtalálhatónak. „*A szükségszerűség kétségbeesése az esetleges láttán*”: az ember kétségbeesett törekvése, hogy az élet mozgalmassága és kihívása elől a bizonyosba, a változatlanba meneküljön.

A *kényszeres* neurózis esetén a neurotikus nem imádkozik, mert Isten kiszámíthatatlan. Így annak a lehetőségnek a reménye nélkül kell élnie, amit maga Isten jelent, akivel személyes párbeszédbe lehet lépni.²⁴

Az ember az egyetlen olyan teremtmény, aki a végtelenség nem tematikus ismeretének fényében tud végességéről és viszonyulnia kell ehhez a végességhez. Az ember nem találhat beteljesülésre a végesben, hanem mindenfajta végesség feltételére, a feltétlenre, a magánvaló értelemre van utalva, anélkül, hogy a vágyott célt valaha is „megszerezhetné” vagy „birtokolhatná”. A véges és a végtelen feszültsége magába foglalja annak

24 MENKE, K-H.: *Krisztus a létezés értelme*, Krisztológia a relativizmus korában, Paulusz Hungarosz- Kairosz, Budapest 2002, 74-75.

lehetőségét is, hogy az ember viszonyulhasson önmagához, de az attól való szorongást is, hogy elveszíti önmagát.²⁵

Gyököcssy Endre megállapítása szerint azt mondani, hogy hívő ember nem lehet depressziós, körülbelül olyan mint azt állítani: keresztény ember nem lehet influenzás²⁶. Bizonyára igaz az, hogy a szorongás, vagy a pszichés megbetegedések nem csupán a vallásos hit hiányából származhatnak (sőt beszélnek ekkleziogén neurózisról is). De az a kijelentés is biztosan helytálló, hogy a hit által formált és fenntartott lelki egyensúly sokat tehet pszichés egészségünk megőrzése vagy helyreállítása érdekében.

3.1.2. Anyai és apai típusú szeretet és ennek teológiai dimenziója

A végtelen és véges feszültségi viszonya után *Erich Fromm* „A szeretet művészetében” leírt anyai és apai típusú szeretetét elemezzük²⁷. Ez leegyszerűsítve a feltétlen és a követelményeket támasztó szeretetet jelenti. Megtapasztalásuk az egészséges érettség előfeltétele, hiányosságuk a személyiség torzulásaihoz vezethetnek. Az a személy, aki csak követelményeket állító szeretet tapasztalt meg, nem vagy csak nagyon nehezen tudja átélni a felszabadult életörömet, önmaga értékességét csak teljesítményeinek függvényeként képes felfogni. A csak a feltétlen, kényeztető, „széltől is óvó” szeretetet megtapasztaló egyént pedig teljesen váratlanul és felkészületlenül éri az élet kihívásai. Az érett személyiség kifejlődésének a feltétele mindkét szeretet típus arányos megtapasztalása, célja pedig az, hogy önmagában is kifejlessze a kétfajta szeretetre való képességet. Ha ez megtörténik, akkor Fromm szerint az ember saját apjává és anyjává válik és gyakorlatilag ugyanígy saját istenévé is.

A gondolatmenet ezen a ponton elveszti meggyőző erejét. Elfelejtkezik arról, hogy az ember soha nem válik a saját apjává és anyjává. Nem gondol arra, hogy a tanulás nem fejeződik be a nagykorúvá válással, ezért a felnőtt gyermek és a szülő közötti kapcsolat is tartogat újdonságokat és értékeket az ember számára. Elgondolása nem az érett ember, hanem a kamasz lelkületét tükrözi, aki mindent a saját erejéből akar elérni, aki még nem tud mit kezdeni a hálával és a viszonzást nem váró ingyenes

25 MENKE im. 75.

26 Vö.: GYÖKÖSSY, E.: *Magunkról magunknak*, Budapest 1984⁴, 143.

27 Vö.: *Fromm*, im. 55-60; 80-102.

szeretettel. A felnőttnek szüleitől és az idősebb generációtól ugyanis meg kell tanulnia azt, hogy miként lehet emberhez méltó módon megöregedni és meghalni. Másrészt a hála és az összetartozás alkalmasint azt is jelenti, hogy az idős, beteg szülőkről valamiként gondoskodni kell. A szülővel való kapcsolat nem csak addig tart, amíg a szülőre anyagi vagy értelmi, érzelmi és pszichológiai szempontból szükségem van, mert a szeretet nem csak saját kibontakozása eszközének tekintti a másikat, hanem célnak is!²⁸

Ugyanígy nem szükségtelen és nem méltatlan a felnőtt ember számára sem az Istenhez való viszony. Isten feltétlen és követelményeket támaztó szeretetétől az ember haláláig tanulhat, erre mindvégig szüksége is van. Isten anyai típusú szeretetének megkapó képe Izajás prófétánál olvasható. *„Megfeledkezhetik-e csecsemőjéről az asszony, nem könnyörül-e méhe magzatán? Még ha az meg is feledkeznék, én akkor sem feledkezem meg rólad!”²⁹* Isten apai típusú szeretetének legszebb példái a tékozló fiú történetének nevezett evangéliumi példabeszéd, ami voltaképpen az irgalmas Atyáról szól³⁰, valamint Jézus maximája: *„legyetek tökéletesek, mint ahogy a ti menygyei Atyátok tökéletes!”³¹*

3.1.3. Isten a szülői-, felnőtt- és gyermeki én paradigmája

Az összességében a szülői típusú szeretetet elemző gondolatokat tesz teljesebbé E. Berne *„Emberi játszmák”* című művének szempontjai³². A tranzakcionális pszichológia az emberi kapcsolatok elemzésére helyezi a hangsúlyt szemben az individuál-pszichológiának az egyén belső valóságát kutató erőfeszítéseivel. Berne felfogása szerint az embernek három cselekvési központja van: a szülői én, a felnőtt én és a gyermeki én³³. Figyelmünket most nem a játszmák logikájára, hanem a mű végső kicsengésére helyezzük. Eszerint érett emberré válni azt jelenti, hogy az

28 KANT, I: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése, Budapest, Gondolat, 1991, 62. „Cselekedj úgy, hogy az emberségre, mind a saját személyedben, mind bárki másában mindenkor mint célra, sohasem mint pusztá esz-közre legyen szükséged.”

29 Iz 49,14-15

30 Lk 15,11-32

31 Mt 5,48

32 BERNE, E.: *Emberi játszmák*, Budapest, Gondolat 1987.

33 Berne: im. 32. „Egy-egy emberi közösség minden egyes tagjában szülői, felnőtti vagy gyermeki én-állapotok jutnak kifejezésre”.

ember felismeri, megőrzi és kiteljesíti szülői, felnőtt és gyermeki énjét, a tudatosság és felelősség, a spontaneitás és kreativitás valamint az intimitás területén³⁴.

Itt is szinte magától kínálkozik a teológiai párhuzam. Isten „szülői” szeretetéről, felelősségéről és az abból tanulható emberi magatartásokról az imént már szóltunk. A „felnőtt én” kinyilatkoztatásból hozzánk szóló örömhíre Jézus mondása: „*Barátainnak mondalak titeket, mert mindent, amit hallottam Atyámtól, tudtul adtam nektek*”³⁵. Szent Pál pedig a „*szentek polgártársainak és Isten háza népének*”³⁶ nevezi a keresztyényeket.

Az istengyermezségre vonatkozó utalások közül nagyon radikális Jézus kijelentése: „*aki nem úgy fogadja a az Isten országát, mint egy gyermek, nem jut be oda!*”³⁷ Ő maga is kisdedként születik közénk, tanítványa fontoskodása ellenére magához engedi és megáldja a gyermekeket, az utolsó ítélet számonkérésekor is a legkisebbekkel azonosul: „*amit egynek tettetek a legkisebbek közül nekem tettétek*”.³⁸

A kinyilatkoztatás ebben az esetben is elmélyíti és gazdagítja a pszichológia által felvetett szempontokat. Isten szeretete a szülői tudatosság és felelősség, partneri spontaneitás és kreativitást, a gyermeki természetesség, intimitás és bizalommal teli ráhagyatkozás végtelen távlatait nyitja meg.

3.1.4. Kommunikáció és kommúnió a szeretetben

Az emberi személy cselekvés központjainak felismerését élettellel tölti meg G. Chapmannek a szeretet kommunikációját (Egymásra hangolva)³⁹ és a szeretettel teli kommúniót (Családi összhangzattan)⁴⁰ részletező gondolatai. A szeretet nyelvek (1. elismerő szavak, 2. minőségi idő, 3. ajándékozás, 4. szívességek, 5. testi érintés) a szeretet befogadásának és adásának csatornáit. Mindenkinek meg kell találnia, fel kell ismernie a saját „szeretet anyanyelvét”, amin közli és érzékeli a szeretetet. Ez kétféleképpen lehetséges: pozitíve, vagyis hogy a szeretet melyik megnyil-

34 Vö.:im, 243. Ez a három érték nála a tudatosság, a spontaneitás és az intimitás.

35 Jn 16,15

36 Ef 2,19

37 Lk 18,17

38 Mt 25,40

39 CHAPMAN, G.: *Egymásra hangolva*, Az öt szeretetnyelv a házasságban, Budapest Harmat, 2003.

40 CHAPMAN, G.: *Családi összhangzattan*, A családi harmónia öt jellemzője, Budapest, Harmat 2002.

vánulását nyújtom és mire vágyom a leginkább; negatív, vagyis minek a hiánya okozza a legnagyobb fájdalmat, szenvedést, sértődést. Nagyon fontos annak felismerése, hogy azért mert szeretek valakit, még nem biztos hogy ő ugyanazon a szeretet anyanyelven kommunikál mint én. A kapcsolat kiüresedése, és a feszültsége megelőzése csak úgy lehetséges, ha tudatosan tanuljuk és megpróbáljuk beszélni egymás szeretet nyelvét. A szeretet nyelvek használata nem csak a szerelemben és a házasságban fontos, hanem a szülő gyermeki viszonyban, a munkatársi, szomszédi kapcsolatokban, vagyis minden emberi relációban.

Amikor valaki szeretet kapcsolatban él, akkor valamilyen jellegű és fokú intimitást tapasztal meg. Szerzőnk ennek formáit szintén öt csoportba sorolja: 1.) gondolati, 2.) érzelmi, 3.) lelki-vallási, 4.) testi, 5.) közösségi. Ezek megélése, közlése, a másokra való odafigyelés szintén empátiát, tanulási folyamatot feltételez.

Chapman *Istenre hangolva*⁴¹ című könyve mintegy összegzi a két előző munkáját. Az Istennel való kommunikáció és közösség minden szeretet nyelven zajlik és a helyesen megélt intimitás minden formájában jelen van az emberek számára. Minden adottságunk a szentháromságos egy Isten minden képzeletet felülmúló szeretetének kommunikációjából és közösségéből ered, benne áll fenn és hozzá vezet.

3.2. Irodalom és filozófiai teológia

Az irodalom, különösen a költészet kitüntetett sajátossága az, hogy szoros kapcsolat van a költői tapasztalás és a vers művészi fogalmi alakja között. A vers olyan mélységeket szólít meg, amire a köznyelv és a tudományos nyelv képtelen. „*Ki szóra bírtad egyaránt / a szív legmélyebb üregeiben cseleit szövő fondor magányt / és a mindenségét*”⁴² mondja József Attila. A megfogalmazás művészi színvonala, szépsége, hitelessége és intenzitása révén az irodalom nemcsak élményekről beszél, hanem élményeket indukál. Az arisztotelészi „katarzis” poétikai elve is az átélés, az eggyé válás és az ennek révén létrejövő megtisztulás szerepét emeli ki.

A magyar teológiai irodalom túlnyomó többsége idegen nyelvű munkák fordítása. Magyar nyelvű teológiánk sokat gazdagodhat a magyar költők remekműveivel való intenzívebb párbeszéd által. A magyar

41 CHAPMAN, G.: *Istenre hangolva*, Bp. Harmat 2008.

42 JÓZSEF, A.: *Óda* (részlet)

nyelvvél és a magyar kultúrával való szorosabb kapcsolat hozzájárulhat ahhoz is, hogy teológiai gondolkodásunk közelebb férkőzzön a magyar emberek szívéhez, és fordítások révén sajátos színnel gazdagítsa a nemzetközi teológiai életet.

3.2.1. A természet és az emberi kapcsolatok metafizikája

Két költő verseit választottuk ki gondolatmenetünk illusztrálására. A természethez fűződő viszony, az emberi kapcsolatok milyenségének és jellegének leírása jól jellemzi a költő lelki alkatának és gyakran korának lelkületét is. Különösen világosan látszik ez, ha két különböző szerző azonos témájú verseit hasonlítjuk össze egymással. A különbségek lehetővé teszik azt, hogy ki-ki tetszése, hangoltsága szerint azonosuljon az egyik alternatívával, és egyszersmind élményszerűen felfedezze a másik lehetőség belső természetrajzát. A választásunk és rövid elemzésünk igazi célja az alaphelyzetnek a filozófiai és teológiai továbbgondolása.

József Attila „Ősz” című versének hangulata sejtelmesen készíti elő a záró jelenet hátborzongató üzenetét. A sorok háttérben utalásszerűen meghúzódik a kóbor kutya nyomorúságos és félelmetes alakja. A költő Ősze ennek az ólálkodó, nyáladzó, morgó kutyának a képébe bújik: „*Ki figyelte meg, hogy míg dolgozik,/ a gyár körül az ősz ólálkodik,/ hogy nyála már a téglákra csorog?/ Tudtam, hogy ősz lesz s majd fűteni kell, /de nem hittem, hogy itt van ily közel,/ hogy szemembe néz s fülembé morog.*” A „tudtam, de nem hittem” feszültsége az ősz beköszöntének konkrét élethelyzetén túl minden olyan egzisztenciálisan jelentős határhelyzetre (szenvedés, megöregedés, a halál közelsége) is igaz kijelentés, aminek vallási dimenziója is lehet. Heideggerrel szólva az itt döbbenhet rá a „létfelejtésben” és „énfelejtésben” vegetáló ember, az *akárki (man)* arra, hogy nem elég felszínesen éldegélni az átlagember életét. Tulajdonképpeni-létünket (*Eigentlich-Sein*) csak személyes és tudatos állásfoglalással ragadhatjuk meg.

A másik költő, Petőfi őszi verse csupa szeretet, mosoly, derű és remény. Az édesanya és az elalvó gyermek szeretete és a kikelet biztos reménye szövi át a napsugaras képeket. *Mosolyogva néz a földre/ A szelíd nap sugara,/ Mint elalvó gyermekére/ Néz a szerető anya. És valóban, ősszel a föld/*

*Csak elalszik, nem hal meg;/ ...Majd felöltözik, ha virrad,/ Reggele a kikelet*⁴³. Az elmúlásra csak akkor tud az ember deúvel tekinteni, ha hiszi, sőt bizonyos abban, hogy van folytatás, kikelet, új élet.

Hasonló különbséget érzékelünk József Attila „Mama” című verse és Petőfi „Füstbe ment tero”-e között. A *Mamában* a toporzékoló gyermek és édesanyja között a távolság egyre nő, majd megszakad. *„Nyikorgó kosárral ölében,/ ment a padlásra, ment serényen”*. *„Csak ment és teregetett némán, nem szidott, nem is nézett énrám”*. A vers végén a messzeség a padlástól az égig nő, s a mama nagyságának utólagos elismerése (*„most látom, milyen óriás ő -”*) nem enyhíti a közvetlen szeretet soha vissza nem térő lehetőségének szomorúságát (*„Nem nyafognék, de most már késő”*). Ugyanez a távolság köszön vissza az *„Isten”* című versben: *„Hogy az elfáradt bogarak mind hazatalálnak, ha esteledik,/ s te nyitott tenyérrrel, térdig csobogó nyugalomban/ ott állsz az utjuk végén.- / Meg nem zavarlak, én Uram,/ Elnézel kis virágaink fölött”*.

Petőfi „Füstbe ment tero” című verse a bölcséleti elemzés kincsesbányája. Az anya megszólításának tervezgetése (*„Miként fogom szólítani/ rég nem látott anyám?”*) perszonalista filozófia kijelentésének igazságát juttatja eszünkbe: *„Istent megszólítani lehet, de kimondani nem”*. Egy személy megszólítása mindig valóságos kapcsolatot hoz létre, de sohasem meríti ki a személy misztériumát. A megszólítás után a transzcendálás különböző fokozatainak és módjainak költői leleményű megfogalmazásaival találkozunk: kilépünk a mennyiség, a számok általi mérhetőségének világából és a minőség, az esztétikum kategóriáiból is. (*S jutott eszembe számtalan/ szebbnél szebb gondolat*). A késő ókori teológia is kidolgozta már az analógiás beszéd hármas útját: állítás útja, tagadás útja, a fokozás útja. Istenről állítjuk, hogy létezik, igaz, jó, szép és szent, de nem úgy létezik, stb. mint a teremtett létezők, hanem sokkal inkább és egészen másként van, igaz stb. A mennyiség tagadása (*számtalan*) és a szépség nyelvileg is gyönyörű fokozása (*szébbnél szebb*) a lét misztériumának magasságába emel. A transzcendálás az időből és a térből is kiléptet bennünket. A *„Mig állni látszék az idő,/ Bár a szekér szaladt.”* a szentírás kairooszt és kronoszt juttatja eszünkbe. A kronosz a szekér szaladásának látható és mérhető ideje, *„a változás mértéke, az előbbi és a későbbi szerint”* (*Arisztotelész*), míg a kairoosz az időtelen, állni látszó tartam (*Bergson*), az örökkévaló-

43 PETŐFI, S.: Itt van az ősz, itt van újra (részlet)

ság szent idejének előíze az ember ünneplő pillanataiban. De nemcsak az időből, hanem a térből is kilépünk: „*S a kis szobába toppanék.../Röpült felém anyám...*”. A betoppanás hirtelensége és a repülés nyilvánvalóan nem fizikai, hanem szellemi dimenziója feloldja a földi test térbeli nehézségének korlátait. A vers kudarcot sejtető címe itt válik valósággá és egyszerűsre boldogító önfelülmúlássá: a verbális kommunikáció, a beszéd terve valóban füstbe ment, de a néma ölelés és csók két egymásra régóta várakozó szerető szív találkozásának szavakkal ki sem fejezhető örömet mondja el. „*S én csüggttem ajkán... szóltanúl.../Mint a gyümölcs a fán.*”

Ember és természet kapcsolata, ember és ember viszonya egyaránt lehetnek általában a léthez való viszony kifejezői. A költemények nyelvi szépsége filozófiai és teológiai horizontba helyezve alkalmasak lehetnek arra, hogy a hit által létrejövő kapcsolat szépségéről szóljanak, vagy éppen a kapcsolat hiányának a tükrében mutassák fel ennek fájdalmas, tragikus voltát. Milyen nagy szenvedés az anya és gyermek kapcsolatának megszakadása. Mekkora öröm egymásra találásuk boldogsága. A költői kifejezés erejének lendületét követve jobban megérezzük, hogy mennyivel nagyobb lehet az Isten nélküli lét szomorúsága, s mekkora beteljesedés lesz a ránk várakozó Isten öröme és a mi boldogságunk hazatérésünkkor!

3.2.2. A pokoltól a mennyországig

Az ateista egzisztencialista *Sartre* kijelentése: „*A másik a pokol*” meglehetősen furcsa annak a szájából, aki Istenre azt mondta, hogy egyetlen mentsége a világban tapasztalható igazságtalanságokkal kapcsolatosan az, hogy nincs. Igazságérzete mégis azt mondatja vele, hogy a másik legalábbis lehet a pokol. Megállapításának valóságtartalmát különösen olyan esetekben láthatjuk igazolva, amikor azt a másikat korábban istenítettük, tőle vártuk teljes boldogságunkat és üdvösségünket. Egy földi halandó természetesen nem képes egy ilyen elvárásnak megfelelni, s az e fölött érzett csalódás dühe azt a látszatot keltheti bennünk, hogy ő a legaljasabb módon becsapott, kisémmizett bennünket. (Talán nem véletlen, hogy a vad érzékiségű, a másikat istenítő, attól mindent váró szerelmek és házasságok aztán éppen olyan vad gyűlölettel kísért szakításokkal, válásokkal, s a vagynon való méltatlan veszekedéssel végződhetnek).

Rónay György a Szerápcion legendában, talán éppen Sartre-nak el-
lentmondva így fogalmaz: „*Nem Szerápcion, a másik nem a pokol, ha benned
nincs pokol*”. Ha az ember benső világában béke van, akkor nem vetíti ki
hamis elvárásait másokra, és csalódottságának keserűségét el sem kell
szenvednie. Nem véletlenül állapítja meg Gyökössy Endre, hogy azok
a tulajdonságok, amelyek másokban bennünket legjobban dühítenek, a
saját hibáink, amelyeket kivetítve és felnagyítva a másikban elítélünk.⁴⁴

József Attila a „*Gyermekké tettél*” című versének végén egy mély igazsá-
got tárj fel: „*Sok ember él, ki érzéketlen, mint én,/ kinek szeméből mégis könny
ered,/ Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén/ nagyon meg tudtam szeretni
veled.*” A belső fásultság és érzéketlenség állapotából a másik bennünket
könnyekig megható szeretete tud minket saját magunk elfogadására és
szeretetére is rávenni.

A szeretetnek megváltoztató, átváltoztató ereje van. Pilinszky az
„*Átváltozás*”-ban ezt írja: „*Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok./ Csúf,
de te gyönyörűnek találtál./ Végig hallgattad mindig, amit mondtam./ Halan-
dóból így lettem halhatatlan.*” Isten szeretete képes arra, hogy nyilvánvaló
és valóságos rosszságunk és rútságunk ellenére jónak és gyönyörűnek
lásson és ilyenné tegyen bennünket.

Dosztojevszkij a „*Karamazov testvérek*”-ben a sztarec gyermekkori
visszaemlékezései közt számol be arról az eseményről, amikor a tizenhét
éves bátyja gyógyíthatatlan tüdőbeteg lesz és halála előtt kiengesztelődik
az Istennel, az egyházzal, az édesanyjával, testvérével, a szolgálkkal
és a természettel⁴⁵. Gyakran sír, de könnyeiről azt mondja, hogy ezek
az öröm könnyei. Édesanyjának ezt mondja: „*Mama, ne sírj, az élet para-
dicsom, és mi mindnyájan paradicsomban vagyunk, csak nem akarunk tudni
róla, pedig mihelyt tudni akarnánk, mindjárt holnap paradicsom lenne az egész
világon*”.⁴⁶ A madarakhoz pedig így beszél: „*Isten madárkái, boldog madár-
kák, ti is bocsássatok meg nekem, mert vétettem ellenetek is. Isteni pompa vett
körül: madarak fák, rétek az égbolt, csak én éltem gyalázatban, csak én ócsárol-
tam le mindent, a szépséget és a pompát pedig egyáltalán nem vettem észre.*”⁴⁷

Azt, hogy miként érzünk a természettel kapcsolatban, miként gon-
dolkodunk a másik emberről, jelentős mértékben belső békétlenségünk
vagy harmóniánk határozza meg. Feltehetjük a kérdést: melyik ösvényt

44 Gyökössy, im.: 45.

45 DOSZTOJEVSZKIJ, F.M.: *Karamazov testvérek*, Budapest, Európa I-II. 1982, I-426.

46 Uo.

47 *Dosztojevszkij*, im. I-428.

akarjuk választani, a hit vagy a hitetlenség útját, a pokol vagy az édenkert kapuján szeretnénk-e inkább belépni?

3.2.3. A tudós tudatlanság misztériumának költészete

A *docta ignorantia* (tudós tudatlanság) a misztériumba való belépés küszöbe. Pilinszky az „Egyenes labirintus” című versében a többször visszatérő nagy kérdésre „nem tudom”-mal felel⁴⁸. „*Milyen lesz az a visszaröpülés,/ amiről csak hasonlatok beszélnek;/ ...végül is milyen lesz, milyen lesz... - nem tudom*”. De rögtön utána azzal folytatja, hogy: „és mégis, *hogya valamit tudok,/ hát ezt tudom*”.

A tudós tudatlanság nem tanulatlanság vagy ostobaság miatti nem tudás. A hétköznapi ismereteket és a tanult tudást követő, annál magasabb szinten elhelyezkedő ismeret ez. Túl van a képzelőerő határain, meghaladja az ellentmondás elvében gyökerező racionalitást. Cusanus olyan intellektuális belátásnak tartja, ami egyedül képes az absztrakció legmagasabb fokára eljutni és itt az ellentétek egybeesésének (*coincidentia oppositorum*) szükségszerűségét intellektuálisan megközelíteni.⁴⁹ Ezért lehet ez a kívülálló számára érthetetlen, a gondolat erőfeszítését vállaló bölcselőnek és a lét misztériumát ihletett lélekkel kifejezni képes költőnek minden egyéb belátást és tudást felülmúló evidencia, meggyőződés.

3.2.4. A hittapasztalat misztikus nyelvezete: antinómiák és koincidencia

A tudós tudatlanság utáni tartományban a tér hétköznapi kategóriáinak érvényessége feloldódik. A kicsi és a nagy egybeesik, vagy jelentőségük megfordul: „*Légy egy fűszálon a pici él,/ S nagyobb leszel a világ*”

48 PILINSZKY, J.: Egyenes labirintus. „Milyen lesz az a visszaröpülés,/ amiről csak hasonlatok beszélnek,/ olyanfélék, hogy oltár, szentély,/ kézfogás, visszatérés, ölelés, /füben, fák alatt megtérített asztal,/ hol nincs első és nincs utolsó vendég,/ végül is milyen lesz, milyen lesz/ e nyitott szárnyú emelkedő zuhanás,/ visszahullás a fókusz lángoló/ közös fészkébe? – nem tudom,/ és mégis, *hogya valamit tudok,/ hát ezt tudom, e forró folyosót,/ e nyílegyenes labirintust, melyben/ mind tömöttebb és mind tömöttebb/ és egyre szabadabb a tény, hogy röptünk.*”

49 Ez azonban még mindig nem az isteni lét világa, mert ezt az ellentmondások abszolút egybeesése (*coincidentia absoluta contradictorium absolutorum*) jellemzi. Az ember ezt intellektuális már nem, csak a szeretet által formált hit (*fides caritate formata*) révén közelítheti meg. V.ö.: CUSANUS, N., *De docta ignorantia - Die belehrte Unwissenheit* (Lateinisch-deutsch) «ed.» P. Wilpert, I Hamburg 1964, II Hamburg 1967, H.G. Senger, III Hamburg 1977.

tengelyénél”⁵⁰. A felfelé és a lefelé egy nem fizikai mozgás tágasságát illusztrálják: „végül is milyen lesz, milyen lesz/ e nyitott szárnyú emelkedő zuhanás”⁵¹.

Az idő szokványos törvényei elmosódnak, a jelen és az örökkévalóság egymásba tűnik „És percek jöttek, évezredek mentek”⁵². A szellemi tapasztalás a fizikai világ képeire és élményeire épít. A hiányok és meglétek egyidejűsége, a vágy és a beteljesültség egybeesésén keresztül fejezi ki élményének a fizikai kereteket mennyiségben és minőségben meghaladó tágasságát és intenzitását. „Koldus szegény, s királyi gazdagon,/ részeg vagyok és mégis szomjazom”⁵³.

A léttágasság az ellentétes állapotok közötti szellemi téridőben sűrűsödik, tömörödik vissza és válik mégis boldogítóan szabaddá. Az egyenes labirintus enigmája mögött talán egy ágyúcső belsejének a löveg röppályáját meghatározó huzagolt belső spirálrajzolata áll, ami a sok lövéstől teljességgel áttüzesedett (*forró folyosó*). Ez tágul egy kozmikus folyosóvá, ahol immár összeér a kezdet és a vég. Egybe kapcsolódik az emberi élet szerelmes kezdetének robbanása és a kozmikus ősröbbanás, valamint a repülés transzcendenciája, a beteljesedés végső tényéhez közeledő, semmihez nem hasonlítható intenzitás, amely egyszerre fokozódó nyomás és feloldódó könnyedség, a végtelen és örökkévaló szabadságba berobbanó ember szárnyaló boldogsága: „mind tömöttebb és mind tömöttebb/ és egyre szabadabb a tény, hogy röptüünk”.

3.3. A hit ünneplése a liturgiában

A tér és idő kategóriáit szétfeszítő lét intenzitása

A hit világába és az egyházi közösségbe belépő ember eljut a dimenziók forrásához. Ennek időbeli vetülete a liturgiában ünneplelt „ma”. Ez azt jelenti, hogy minden „mai nap” ajándék és feladat egyben: lehetőség a növekedésre az elköteleződésben, a megértésben és tanúságtételben. Ugyanakkor a földi állapotunkra jellemző végérvényesség hiánya miatt a ma kockázatos lehetőség is, még nincs kizárva a hit lanyhulásának és az elpártolásnak a veszélye sem. Az Isten jelenlétében megélt mai nap egyszerre jelentéktelen és jelentő-

50 JÓZSEF, A.: *Nem én kiáltok* (részlet).

51 PILINSZKY, J.: *Egyenes labirintus* (részlet).

52 TÓTH, Á.: *Esti sugárkoszorú* (részlet).

53 SHAKESPEARE, W.: *LXXV. Szonett* (részlet).

séggel teli. Az Istenre hagyatkozó bizalom: „*Ne aggódjatok, ... elég a napnak a maga baja*”⁵⁴ a békére és a nyugalomra szabadít fel. Ugyanakkor megjelenik a sorsdöntő készülődésre való felhívás is: „*Virraszatok és imádkozzatok!*”⁵⁵ A Zsoltáros összefoglalja a kettőt: „*Taníts úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívet nyerjünk*”.⁵⁶ A mai nap, a most figyelmeztet arra is, hogy a hittel való foglalkozást nem lehet elég korán kezdeni, de sohasem túl késő.

Az eukarisztikus liturgia a hit ünneplésének csúcsa és a hitből fakadó keresztény élet forrása. A liturgikus idő a ma, a most és az örökkévalóság egybeesését ünnepli. Aranyszájú Szent János Liturgiájában az áldozás előtti ima a jobb lator fohászát háromszor ismételteti az imádkozókkal: „*Emlékezzél meg rólam Uram, midőn eljössz a te országodba!*” Jézus válasza a közelgő eszkatologikus „*má*”-ba invitál: „*Bizony mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban!*”⁵⁷

A szent Liturgia előkészületének imádsága pedig nemcsak az időt, hanem a teret is a kozmikus liturgiába kapcsolja. Krisztus megváltói működése a jelenben feszíti szét a földi tér kiterjedését, transzcendenciával és immanenciával megnevezett analógiáink határait és intenzitását. *Az Isten ugyanis mindent felülmúl, mindent áthat és mindenben benne van.*⁵⁸ Ezért lehet Krisztus „*a sírban testileg, az alvilágban lélekkel mint Isten, a paradicsomban a gonosztevővel, a királyi székből az Atyával és a Szentlélekkel, mindeneket betöltvén, mint körülhatárolhatatlan!*”

A bárányon a lándzsával jelképes sebet ejtő pap pedig imádkozva így teszi jelenvalóvá János evangélista hitből fakadó és a hit ébresztésére és táplálására szolgáló tanúságtételét: „*egy a vitézek közül lándzsával megnyitotta az ő oldalát és azonnal vér és víz jött ki. Aki pedig látta ezt, az tesz bizonyosságot erről, és az ő bizonyágtétele igaz, és ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek, ...*” „*és e hitben életetek legyen az ő nevében.*”⁵⁹

„Nyitva van az aranykapu, csak bujjatok rajta”

A gondolataink címével választott mondat, *Nyitva van az aranykapu, a „Bujj, bujj zöld ág”* kezdetű gyermekdal, gyermekjáték egyik mondatá-

54 Mt 6,34

55 Mt 26,41

56 Zsolt 90,12

57 Vö: Lk 23,42-43

58 Vö. Ef 4,6

59 Vö.: Jn 19, 34-35. 20,31

nak csak a fele. Bizonyos értelemben magában is megáll, hiszen a nyitott aranykapu képe egy magyar fül és magyar szív számára hallatlan vonzerővel kapcsolható a hit kapujának szépségéhez.

A befejezéshez érve azonban illendő és találó az ének idézett félsorát befejezni: „nyitva van az aranykapu csak bujjatok rajta”. A hit lényege sem csupán a szép kapu, amit kívülről megcsodálunk, hanem a kapun való belépés, a mögötte rejlő csodálatos világ, élet felfedezése és az abban való részesedés.

Amikor gyermekek kört alkotva játsszák ezt a játékot, akkor az idézett sorhoz érve két gyermek a kezét feltartva boltíves kaput formál, amelyen a többieknek át kell bújniuk, hogy aztán ők maguk is kettésével kaput formálva a többiek számára legyenek gyerekekből alkotott boltívvé, kapuvá.

Az egyház életére is nagyon illik ez a mozgalmas, játékos kép. A hit ugyanis sohasem egyszemélyes játszma. Közösségben születik és közösségre hív. A hit élő, nyitott aranykapuja, „porta speciosa”-ja, ékes kapuja, maga Krisztus, aki az örök életre vezető ajtó. Arra hív, hogy rajta keresztül bátran lépünk be Isten minden képzeletet felülmúló szeretet közösségébe.

Amikor pszichológiával, költészettel, filozófiával folytatunk párbeszédet akkor ezt azért tesszük, hogy újra és újra segítsenek nekünk szavakba önteni a kimondhatatlant. Tanúságtételünk ugyanis végső soron az Isten szentháromságos szeretetére figyelő csendből indul és ennek a szent titoknak a beszédes csendjébe ér. A csendtől csendig húzódó ívben helyezkedik el a hit nyitott aranykapuját dicsőítő szó és a hit világába való belépésre bátorító szó. Nem azért beszélünk a hitünkről és nem azért hívunk erre másokat is, mert azt gondoljuk, hogy mi ezt már kellő mértékben éljük és megfelelő módon tudjuk hirdetni, hanem azért mert az Isten ajándékozó szeretetének felszabadító örömétől indítva nem hallgathatunk róla.

Varga István

A 2012 áprilisában rendezett Egyháztörténeti Konferencia előadásaihoz

Volkra János Ottó grófban a veszprémi egyházmegye 1711 - ben olyan püspököt nyert, akiben megvolt a képesség és az akarat az egyházmegye újjászervezésére. A főpásztor azonnal átlátta, hogy az egyházmegye száználmas helyzetén csak úgy segíthet, ha a minden fogalmat felülmúló paphiányt papok nevelése által megszünteti. Kormányzása kezdetén a nagy kiterjedésű egyházmegyében csak 16 plébános volt. Elhatározta, hogy haladéktalanul szemináriumot alapít. Tervei megvalósítására legalkalmasabbnak találta a piarista rendet. Még azon év, 1711 novemberében megkezdte működését a szeminárium. Az intézetnek 11 év alatt összesen 30 növendéke volt. Az alapító halála után még egy évig működött a szeminárium, majd 1722-től nem vettek fel új növendéket.

Biró Márton püspökségének első napjától kezdve erélyes kézzel látott a bajokkal küzdő egyházmegye szervezéséhez. Senki sem volt nála belsőbben meggyőződve a szeminárium szükségességéről, ezért haladéktalanul hozzáfogott annak visszaállításához. Biró Márton mindenről sürgősen intézkedett, hogy a szeminárium még 1745-ben megkezdhesse működését. A szemináriumban a nevelés három évre terjedt. Az utolsó évben a növendékek rendszerint fel voltak szentelve, és a közeli plébániákon segítettek a lelkipásztori munkában. Az óriási paphiány következtében az intézetből kikerülő növendékek azonnal plébániát kaptak. Biró Márton utóda, Koller Ignác egész püspöksége alatt nagy gondot fordított a szemináriumra. Mint egykori régens nemcsak érdeklődött a szeminárium iránt, hanem bőséges tapasztalatokkal rendelkezett.

1783-ban a helytartótanács az összes magyar püspökkel közölte, hogy ugyanezen év november 1-jén Magyarországon megszűnik a szemináriumi oktatás, és Budán, Pécsen, valamint Kassán generális szemináriumokat fognak alapítani. Bajzáth püspök tiltakozott a jogtípró intézkedés ellen, és feliratában a trienti zsinatra hivatkozott, amely a szemináriumokat kizárólag a püspök joghatósága alá helyezi. Batthányi primás a generális szemináriumok megnyitásának elhalasztását kérte. II. József a

generális szemináriumok megnyitását 1784. május 1-jére halasztotta. Az 1790-es év II. József majdnem minden alkotását, a generális szemináriumokat is elsöpörte.

Az 1848-ban kitört szabadságharc alatt szüneteltek a teológiai előadások, mivel a gimnáziumot helyezték át ideiglenesen a szemináriumba. 1949-ben Ranolder János lett a veszprémi püspök. Amint a Hittudományi Főiskola dísztermében lévő -Dotavit- képaláírás mutatja, nagy jótevője volt az intézetnek számos alapítvány révén.

A következő püspök, Hornig Károly (Reformavit - hirdeti a képe) igazi papi lelkületre törekedett a tanári karral egyetemben. A szeminaristák számának a növekedésével az eddigi szeminárium szűknek bizonyult. (1932-ben 82 növendék tanult az intézetben) Az eredetileg kétemeletes épületet nagy áldozatok árán kibővítették harmadik emelettel. Méltán hirdeti a dísztermi kép Rott Nándor püspök úr munkásságát: *Perfecit.*

1945 szeptemberében, miután a szovjet hadsereg elhagyta a szeminárium épületét, a balatoncsicsói plébániáról Veszprémbe visszatért kispapok hozzálltak a romok, a szemét és piszoknak az eltakarításához, amit a hadsereg maga után hagyott. Mindenki tudta, de senki sem akarta elhinni, hogy Jaltában eldöntötték sorsunkat. Eddiginél is szomorúbb események következnek a szeminárium életében. Itt nem szükséges felsorolni azokat a megtorló intézkedéseket, melyek egyházunkat érték ezekben az években.

Az 1952. március 4-én tartott püspökkari konferencia jegyzőkönyvének 3. pontjában ez olvasható: *A veszprémi szeminárium ügyét referálja a veszprémi püspök: A faliújságon és a „Pázmány” magyar iskolában kifejtett reakciós tevékenység miatt a spirituálist és öt kispapot letartóztattak, és a szemináriumot szétoszlatták.*

A konkrét esetben Major Kálmán spirituálisról van szó, akit 1952. február 27-én tartóztattak le a szeminárium faliújságjára kihelyezett, Mindszenty József bíborost ábrázoló kép és egy cikk miatt. 1953. április 23-án kilencévi börtönre ítélték. A szemináriumot büntetésként március 4-vel bezárólag bezárták.

1991-ben Szendi József veszprémi püspök úr újraalapítja a Hittudományi Főiskolát. A szemináriumi élet 1994. szeptember 12-én kezdődhetett el, nem a szeminárium régi épületében, hanem a Jutasi úton a volt Marxizmus - Leninizmus Továbbképző Intézetben és a volt Kormány Vendégház épületében.

Solymosi László

Oktatás a középkori Veszprémben

Az első ezredfordulón, amikor a Kárpát-medencében megszületett a magyar keresztény királyság, az egyetemes Egyház csaknem ezer éves múlttal, gyakorlattal, intézményekkel rendelkezett. Az Egyház, mint transzcendens küldetéssel, saját nyelvvel, jogrendszerrel és bírászkodással rendelkező, nemzetek feletti intézmény egyedülálló szerepet játszott a középkori kultúra alakításában és közvetítésében. Ez az oktatásra is érvényes volt. A külföldről érkező térítő papok és szerzetesek – amint ezt az *Intelmekben* Imre herceg számára megfogalmazták – tanultságot, tapasztalatot, tudást hoztak magukkal a latin rítusú kereszténységhez csatlakozott országba.¹

Szent István második törvénykönyvének jól ismert első cikkelye szerint a püspöknek volt a feladata, hogy egyházmegyéjében papot és könyveket biztosítson minden újonnan épült templom számára.² Mivel az egyre növekvő igényeket nem lehetett külföldi papok behívásával és könyvek behozatalával kielégíteni, minden püspöki székhelyen – így Veszprémben is – létesült székesegyházi iskola (ez volt a szeminárium őse) és íróműhely. Az előbbi a papi utánpótlás képzésével, az utóbbi pedig döntően az egyházi szertartásokhoz és az oktatáshoz szükséges kódexek másolásával foglalkozott.

A középkori Veszprémben a Szent István király és Gizella királyné alapította Szent Mihály székesegyházon kívül még hat egyházi intézmény létezett. A várban a Mindenszentek tiszteletére emelt prépostság, továbbá négy városrészben: Szentivánszegen, Szenttamásfalván, Szentmargitszegen, valamint Szentmiklósszegen egy-egy plébánia-templom állt. Védőszentjük Keresztelő Szent János, Becket Szent Tamás,

-
- 1 Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praeiit Emericus Szentpétery. Budapestini 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az Utószót és Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. Budapest, 1999.) II. 625.
  - 2 Závodszy Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. (Függelék: A törvények szövege.) Budapest, 1904. 153. Az 1092. évi szabolcsi zsinat szerint is a püspök kötelezettsége az újjáépített templomok ellátása könyvekkel. Uo. 159 (7.c).

antiochiai Szent Margit, illetve Szent Miklós volt.³ A Szent Benedek-hegy szikláin alatt fekvő Szentkatalinszeg adott helyet a város egyetlen kolostorának, a domonkos apácák alexandriai Szent Katalinról elnevezett rendházának. A Bertalan veszprémi püspök által 1240-ben alapított kolostort 1480 táján az apácáktól domonkos rendi férfi szerzetesek vették át.⁴ A felsorolt hét intézmény mindegyike létezett már a XIII. században. Bár a város határán kívül esett, nyolcadikként megemlíthetjük a közeli veszprémvölgyi apácamonostort, melyet Szent István alapított a Szűzanya tiszteletére. Kezdetben görög rítusú apácák, 1240-től kezdve pedig ciszterci rendi nővérek lakták.⁵ Mindegyik egyházi intézményben folyhatott valamilyen oktatás, de a nyolc intézmény közül a legrégebbi és a legjelentősebb a székesegyházi vagy más néven a káptalani iskola volt.

Székesegyházi iskola

A káptalani iskola helyére vonatkozóan a forrásanyag jelentős pusztulása, a török uralom pusztításai és a vár barokk-kori átépítése miatt sajnos nincsenek adataink. Annyi azonban biztosan állítható, hogy valahol a székesegyház közelében állhatott, talán éppen a későbbi Nagyszeminárium helyén. A hagyomány mellett az iskola várbeli fekvésére utal az a körülmény, hogy igazgatója a várban az udvarbírónál étkezett.⁶ Középkor végi adatok szerint az iskolaépületben magában állott egy Szűz Mária tiszteletére emelt kápolna, amelyet ismeretlen

---

3 Solymosi László: Veszprém korai történetének néhány kérdése. In: Válaszútton. Pogányság–kereszténység, Kelet–Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről. Veszprém, 2000. május 8-10. Szerk. Kredics László. Veszprém, 2000. 138-147, 153-155., Uő: A veszprémi székesegyházi könyvtár és kölcsönzői a középkor végén. Veszprémi Szemle 3 (1995/1) 14 (7. jegyzet).

4 Solymosi László: Könyvhasználat a középkor végén. (Könyvkölcsönzés a veszprémi székesegyházi könyvtárban.) In: Tanulmányok a középkori magyarországi könyvkultúráról. Szerk. Szelestei N. László. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, új sorozat 3.) Budapest, 1989. 83.

5 Ferenc L. Hervay: Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria. (Bibliotheca Cisterciensis 7.) Roma, 1984. 192-199.

6 Rector scole habet mensam in castro apud provisorem. Kredics László – Solymosi László: A veszprémi püspökség 1524. évi urbáriuma. Urbarium episcopatus Vesprimiensis anno MDXXIV. (Új Történelmi Tár, Fontes minores ad historiam Hungariae spectantes 4) Budapest, 1993. 92.

alapítója és jótévője veszprémi házzal és jutasi réttel látott el.⁷ Az iskolaépületnek több funkciója is volt. Nemcsak az oktatás számára adott teret, hanem egyben szállást biztosított a tanulóknak és tanár-felügyelőknek.

Tanárok és tanulók

A iskolában a székesegyház kanonoki testületének, a székeskáptalannak két tagja oktatott. Minden káptalan meghatározott számú kanonokból állt. A testület élén álló prépostot a rangsor szerint az olvasó-, az éneklő- és az őrkanonok követte, míg a többiek egyszerű kanonokok voltak. A liturgiában végzett feladatuk mellett az olvasókanonok (*lector*) és az éneklőkanonok (*cantor*) tennivalói közé tartozott az oktatás is. A két méltóság Veszprémben az országban az elsők között bukkann fel az oklevelekben. A kántort 1181-ben, a lektort (mint jegyzőt) pedig 1207-ben említették először.⁸ Korábbi létezésük sem kétséges, hiszen a királyság első két évszázadából rendkívül kevés forrásanyag maradt fenn.

Az olvasókanonok volt az iskola vezetője és egyben a káptalan oklevéladásának felelőse. Mindkét feladat komoly terhet rótt rá, az utóbbi pedig egyre jobban lekötötte, mivel a veszprémi káptalan az elsők között, már a XII. század végétől kezdve hiteleshelyként is adott ki pecséttel megerősített közhitelű okleveleket, és pedig egyre növekvő számban. A káptalan saját ügyei mellett egyfelől magánjogügyleteket foglalt írásba, másfelől kormányzati és bírói kiküldöttek eljárásairól készített okleveleket.⁹

-
- 7 Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárból (1002–1523). Kiadásra előkészítette Kredics László. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18) Veszprém, 2007. 177 (*in regimine scole*), 281 (*capelle Beate Marie Virginis de scolis*), 318 (*domus capelle Beate Marie Virginis in scola Wesprimiensi fundate*), 327 (*scolares in scola Wesprimiensi morantes*). Vö. Békefi Remig: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1910. 421, 439-440. Az iskola egyes és többes (*scola, scole*) számú alakját változtatva használták. Minden bizonnyal a többes számú forma nem több iskolát, hanem az oktatás több színterét kívánta érzékeltetni.
- 8 Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára 31., Érszegi Géza–Solymosi László: Veszprém város okmánytára. Pótkötet. Supplementum ad Monumenta civitatis Vesprimiensis (1000–1526). (A veszprémi egyházmegye múltjából 20.) Veszprém, 2010. 63. Vö. Békefi: A káptalani iskolák 174, 178.
- 9 Solymosi László: Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban. Diplomatikai és pecséttani tanulmányok. Budapest, 2006. 55-59.

Az 1300-as évek elején az olvasó- és az éneklőkanonok a feladataik jelentős részét átruházták helyetteseikre.¹⁰ Ők maguk választották ki, de alkalmazásuk előtt a főpapnak és a káptalannak be kellett mutatniuk őket. Ettől kezdve az oktatási feladatokat helyettük az allektor (*sublector*) és az alkántor (*succentor*) látta el, s ezért meghatározott juttatásban részesültek. Az iskola vezetője értelemszerűen az allektor lett. A középkor végén a *sublector scole* mellett olykor az iskolaigazgató (*rector scole*) és az iskolamester (*magister scole*) elnevezést is használták.¹¹ A két kifejezés inkább az allektort jelölte, mintsem annak segítő társát.

Az olvasó- és az éneklőkanonokok listája csaknem hiánytalanul összeállítható, de helyetteseik nevét a források csak esetlegesen őrizték meg.¹² Nevüknél olykor többet tudunk meg róluk. Vasvári László kanonok tevékenységével a káptalan meg volt elégedve. Az iskola igazgatásában és az oktatásban végzett dícséretreméltó szolgálataiért kárpótlásképpen 1412-ben a káptalani városrészben telket adott el neki.¹³ A középkor utolsó allektoráról, Jenői Mátyás mesterkanonokról 1534-ben azt írta Szalaházi Tamás veszprémi püspök, hogy hosszú éveken át dicsőségesen kormányozta a veszprémi székesegyház iskoláját és tanította a rábízottakat.¹⁴ A Szentháromság-oltárt 40 forintért vásárolt veszprémi házzal és hét szőlővel megalapító Jenői Mátyás, aki 1496-ban bukkan fel allektorként, több mint harminc évig látta el feladatát.¹⁵

10 Békefi: A káptalani iskolák 182.

11 A veszprémi káptalan számadáskönyve. (Liber divisorum capituli Vesprimiensis.) 1495–1534. Közzéteszi: Kredics László – Madarász Lajos – Solymosi László. (Veszprém megyei Levéltár Kiadványai 13.) Veszprém, 1997. passim. (Lásd a mutatóban!) Vö. Békefi: A káptalani iskolák 437, 455.

12 Uo. 174–183., Pfeiffer János – Szigeti Kilián: A veszprémi székesegyház zenéjének története. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VI.) München, 1985. 39–40. A listák pontosíthatók.

13 A vonatkozó részlet: nos consideratis laudabilibus servitiis honorabilis viri magistri Ladislai dicti de Castroferreo socii et concanonici nostri, quibus nobis in regimine scole nostre et iuvenum seu scolarium ecclesie nostre famulantium eruditione animo erecto studuit indesinenter complacere, quendam fundum curie nostre in platea seu vico nostro capitulari situm et existentem ... memorato magistro Ladislao in aliqualem recompensationem suorum servitorum predictorum pro viginti octo florenis novorum denariorum nobis plene et integre per eundem datis et persolutis vendimus, dedimus et assignavimus. Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára 176–177. Vö. Érszegi Géza–Solymosi László: Veszprém város okmánytára 373–374.

14 A püspöki oklevél minősítése: scholas huius ecclesie nostre Vespimiensis multis annis laudabiliter regendo et subditos bonis litteris instituendo. Magyar Tudományos Akadémia Kéziratára, Filmtár 6731/5. tekercs, p. 155–158. A más szempontból is értékes oklevélre Ritoókné Szalay Ágnes hívta fel a figyelmet. Lelőtelező szívességét ezúton is köszönöm.

15 A veszprémi káptalan számadáskönyve 22. Vö. Uo. 327.

Végül megemlíjtük Lukács kanonokot, aki kezdetben a káptalani iskola igazgatója (*rector scole*) volt, majd Bécsben egyházjogból doktorált, székesegyházi főesperes és egyben a Mindenszentekről elnevezett társaskáptalan prépostja lett, végül pedig egri nagyprépost. Halála előtt nem sokkal, 1489-ben díszes, dedikált misszálét ajándékozott a veszprémi székesegyháznak.¹⁶

Minden káptalan statútumban rögzítette az allektor és az alkántor iskolai kötelezettségét, az olvasó- és az éneklőkanonok korábban végzett munkájával egyezően. Ezek zöme megsemmisült. Mindössze a zágrábi, a váradi és az esztergomi székeskáptalan statútumai maradtak ránk a XIV. századból.¹⁷ Hasonlóságuk megengedi, hogy a hiányzó veszprémi szabályzat vonatkozó részét az esztergomi adatok segítségével pótoljuk.

Az iskolát igazgató allektor köteles volt minden nap három előadást tartani, kivéve az ünnepnapokat és azokat a hétköznapiakat, amelyeken az alkántor foglalkozott az iskolásokkal. Jószántából azonban ünnepnapokon és máskor is tarthatott rendkívüli előadást. A szegény tanulókat, valamint a kanonokok unokaöccseit és rokonait köteles volt ingyen tanítani. Az alkántorral együtt rendezte és vezette a körmeneteket. Az iskolásokkal együtt mindketten részt vettek minden nap a székesegyházban tartott nagymisén és az esti zsolozsmán. A tanítás minden héten hat napig tartott, hétfőtől csütörtökig az allektor, pénteken és szombaton, a nagy ünnepek vigiliáin, továbbá Karácsony és Húsvét előtt egy-egy héten át az alkántor oktatott. Évente tehát mindössze néhány hét lehetett, amikor az alkántor heti két napnál többet tanított. A fegyelmezésben mindketten kemény eszközöket használhattak: pálcával, szíjjal, elzárással büntettek. Tiltották a diákoknak, hogy az iskolában és a székesegyház előcsarnokában hosszú kést vagy más ártó fegyvert hordjanak maguknál. Súlyos vétségnek számított, ha a diákok este kimaradtak.¹⁸

A káptalani iskola tanulói egyfelől kötelezően részt vettek a székesegyházi liturgiában, másfelől olykor misealapítvány is előírta számukra, hogy jelen legyenek az alapítványi misén is. Ezért viszont az alapító szándéka szerint kaptak valamit. Egy alkalommal abban a kedvezményben részesültek, hogy két hetente szombatonként ingyen megfürödhettek a káptalani

16 Solymosi: Könyvhasználat a középkor végén 89-90. Vö. Békefi: A káptalani iskolák 433.

17 Solymosi László: Az egri káptalan dékánválasztási statútumai a XV. századból. Levéltári Közlemények 63 (1992) 137-138.

18 *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis anno 1397.* Közli Kollányi Ferencz. Budapest, 1901. 23-27. (A Történelmi Tár 1901. évi számában is megjelent.) Vö. Kollányi Ferencz: Esztergomi kanonokok. 1100–1900. Esztergom, 1900. XXXVII–XXXIX.

fürdőben.¹⁹ Ritkán megesett, hogy fizettség ellenében a tanuló (*quidam scholaris*) közreműködött a gabonátized beszédésében és értékesítésében.²⁰

Bár a káptalani iskola a püspökség alapításától kezdve évszázadokon át működött, a források nagyon kevés tanulóját (*scholaris*) említik név szerint. Az első Magyarországi Boldog Ilona 1280 táján készült legendájában szerepel. Bereck tanuló (*quidam scholaris nomine Brictius*) azért került bele a legendába, mert Boldog Ilona érdemeinek köszönhetette, hogy súlyos betegségéből felépült.²¹ Mivel Boldog Ilona a veszprémi Szent Katalin domonkos kolostor lakója volt, valószínűsíthető, hogy Bereck a veszprémi káptalani iskolában tanult, és így szerezhetett tudomást a nem széles körben ismert szentéletű apácáról. Ugyancsak veszprémi iskolás lehetett az a Miklós nevű tanuló, akire 1320 táján nagybátyja, Márton fehérvári főesperes a veszprémi várban levő házait hagyta.²²

Ennél sokkal biztosabb adat, ha az egykori tanuló maga emlékezett vissza iskolás éveire, amint ezt János veszprémi prépost tette 1327-ben. Egy tizedperben arról vallott, hogy iskolás gyermekként, majd kanonokként és főesperesként látta és tudta, hogy a vitatott tizedek a veszprémi káptalant illetik.²³ Ebből arra következtethetünk, hogy nem sokkal 1300 előtt járhatott iskolába. Minden bizonnyal László fia István iskolás (*scholaris*) is Veszprémben tanulhatott, aki számára László veszprémi püspök 1352-ben kanonoki javadalmat kért a pápától.²⁴

Az iskolások nevénél azonban fontosabb kérdés, hogy honnan jöttek Veszprémbe tanulni. Nyilván zömmel magából a városból és környékéről, tágabb értelemben a veszprémi egyházmegye településeiről valók voltak. Az egyházmegyei plébánosok küldhették az általuk tanított és felfedezett tehetséges ifjakat Veszprémbe, hogy az egyházmegye első iskolájában tanulva lehetőleg művelt papok legyenek. Az egyházmegye településeiről származó Fajszi, Kenesei, Kortói, Mileji, Nágocsi, Novai, Rajki, Somogyvári, Szemesi, Vámosi, (Zala)egerszegi, Zirci stb. nevet viselő veszprémi kanonokok közül többen így kerülhettek a káptalani iskolába, majd tanulmányaik után idővel kanonoki javadalomhoz jutottak.²⁵

19 Gutheil: Veszprém város okmánytára 327.

20 A veszprémi káptalan számadáskönyve 237.

21 Scriptores II. 712.

22 Békefi: A káptalani iskolák 373. Vö. Gutheil: Veszprém város okmánytára 42.

23 Békefi: A káptalani iskolák 375-376.

24 Békefi: A káptalani iskolák 383.

25 A nevek jelentős részéről tájékoztat Gutheil: Veszprém város okmánytára passim, Érszegi – Solymosi: Veszprém város okmánytára passim és A veszprémi káptalan számadáskönyve passim.

Az egyházi iskola nyitva állt mindenki előtt, nem számított a származás, a társadalmi állapot: jobbágy, polgár vagy nemes ifjú egyaránt tanulhatott benne. A megszerzett tudás a középkorban is a társadalmi mobilitás egyik hajtóereje és a karrierépítés feltétele volt. Az elsődleges cél a klerikusképzés volt, de ez nem akadályozta meg, hogy a tanulók világi pályát válasszanak maguknak. Az egyházi és világi értelmiségi létet jól jelzi, hogy a XIV. században és később egyes világi személyek neve mellett ott találjuk a *litteratus* (deák) jelzöt, ami olyan tanult embert jelent, aki nem kívánt klerikus, pap lenni.²⁶ Veszprémi *litteratus* Demeter például ügyvédi feladatot látott el az XV. század elején. A veszprémvölgyi apácamonostor birtokpereiben hivatalosan ő képviselte az apácákat.²⁷ Minden valószínűség szerint a veszprémi káptalani iskolában szerezte meg tudását. 1412-ben szolgálataiért egy veszprémi nemes a fiává fogadta, és szentmiklósszegi nemesi birtokának örökösévé tette, majd ezt követően Zsigmond király megnemesítette őt.²⁸

Ugyanakkor a klerikusképzés sem vezetett mindig a növendék pap-pá szenteléséhez. A középkor a papi rendnek hét fokozatát ismerte. Az alsóbb fokozatokat az ajtónálló (*ostiarius*), az olvasó (*lector*), az ördögűző (*exorcista*) és a gyertyavivő (*acolitus*), a nagyobb papi rendeket az alszerpap (*subdiaconus*), a szerpap (*diaconus*) és az áldozópap (*presbyter*) jelentették.²⁹ A hallgatók egy része nem vállalta a papi szolgálat mellett teljes elköteleződést, és csak a kisebb papi rendeket vette fel, mert innen volt még lehetősége visszatérni a világi életbe. Aki a nagyobb papi rendeket felvette, annak előtte vizsgán kellett átesnie. Péter veszprémi segédpüspök 1478. évi oklevelében azt igazolta, hogy a székesegyházban Szakácsi Bálint gyertyavivőt egymást követő három kántorböjt szombatjain: 1477. szeptember 20-án alszerpappá, 1478. február 14-én szerpappá, végül május 16-án áldozópappá szentelte, miután a vizsgálóbizottság meggyőződött arról, hogy törvényes születése, a tudományokban való jártassága, életkora és erkölcsje alapján alkalmas erre.³⁰ A megkövetelt szentelési

26 Gerézdi Rabán: A magyar világi líra kezdetei. Budapest, 1962. 31-32.; Mezey László: Deákság és Európa. Irodalmi műveltségünk alapvetésének vázlata. Budapest, 1979. 112. Vö. Békefi: A káptalani iskolák 290-297.; Mészáros István: A Szalkai-kódex és a 15. század végi sárospataki iskola. Budapest, 1972. 45-52.

27 Érszegi – Solymosi: Veszprém város okmánytára 367, 378. Királyi ember 1435-ben. Uo. 382.

28 Gutheil: Veszprém város okmánytára 177-179.

29 A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Constitutiones synodales ecclesiae Vesprimiensis anni MDXV. Közzéteszi: Solymosi László. Budapest, 1997. 62.

30 Békefi: A káptalani iskolák 415-416. Vö. Érszegi – Solymosi: Veszprém város okmánytára 437-438.

korhatár a váradi egyházmegyében a három nagyobb rendnél 18, 20, illetve 25 év volt.³¹ Minden bizonnyal ez Veszprémben is érvényes volt. Így Szakácsi Bálint legalább 25 éves volt a pappá szentelésekor. Az elvárt minimum követelmény Váradon az volt, hogy a pappá szentelendő személy jól tudjon olvasni és énekelni, és az alaptudományokban, vagyis a szabad művészetekben valamennyire képzett legyen (*bene sciant legere et cantare ac in primitivis scientiis sint aliquantulum instructi*).³² Veszprémben talán kevesebbet követeltek. Az 1515. évi zsinat szerint csak a tanultbaktól kívánták meg, hogy a misén prédikációban az evangéliumot magyarázza, a többiektől azt várták, hogy ehelyett a keresztény erkölcsről, a vallásgyakorlatról és az üdvtörténetről prédikáljon.³³

Tananyag

A ókorban a világi tanulmányok összességét a szabad emberhez méltó hét szabad művészet (*septem artes liberales*) jelentette. Hármas (*trivium*) és négyes (*quadrivium*) egységre tagolódott. Az előbbi a nyelvhez kapcsolódó tudományokat (grammatika, retorika, dialektika), az utóbbi a matematikai tudományokat (aritmetika, asztronómia, geometria, zene) ölelte fel. A nyelvtan, a retorika vagy ékesszólástan és a dialektika vagy vitakozástan volt minden további képzés alapja. A zene tudományát azért nem sorolták ide, mert a hangok egymáshoz való viszonyát számokkal fejezték ki. Így került a számtan, a mértan és a csillagászat mellé.

A középkor átvette ezt a rendszert, de egyben módosított is rajta az egyházi igényeknek megfelelően. A grammatika a latin nyelv elsajátítását, a dialektika a logikus gondolkodás kifejlesztését szolgálta. Szemben az ókorral, amikor a retorika közszereplésre készítette fel, a középkorban ez a tantárgy az írott művek és levelek megfogalmazásának oktatását szolgálta. A zene tudománya kivált a matematikai tudományok közül, és a kóruséneklést, a *cantust* jelentette. Az énekszerzés viszont a retorika körébe került.³⁴

31 Békefi: A káptalani iskolák 453-454. Vö. Jaczkó Sándor: A váradi szinodális könyv. Magyar Könyvszemle 126 (2010) 202, 210.

32 Békefi: A káptalani iskolák 454. Vö. Hajnal István: Írásoktatás a középkori egyetemeken. Fordította Mezei Mónika. (Az információelmélet klasszikusai) Budapest, 2008. 104-105., Mezey: Deákosság és Európa 184-185.

33 A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai 72-73.

34 Madas Edit: Hét szabad művészet. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter. IV. Budapest, 2005. 179-180.

A klerikus műveltség alsó fokú ismereteit a *lectura* (olvasás) és a *cantus* (ének) jelentette. Ezek az ismeretek képezték a pappá szentelés minimum feltételeit. A *lectura* nem merült ki egyszerűen az olvasás tanulásában, hanem a római számokat, az egyszerűbb latin nyelvtani szabályokat, a papi hivatáshoz szükséges latin alapszókincset és alapvető egyházi szövegek kívülről való megtanulását is magában foglalta. A *cantus* a szükséges mennyiségű gregorián ének megtanítását célozta. Az énekek megszólaltatásán túl az egyházi liturgia ismerete is követelmény volt. Az említett két alapvető tudáshoz szervesen társult az emlékezet fejlesztése, hiszen a plébánosoknak nagy mennyiségű szöveget (imák, szertartásrészletek stb.) kellett megjegyezniük. Az elemi szintű klerikus műveltség a gyakorlatra irányult, praktikus ismeretanyagot foglalt magában.

A magasabb szinten három komplex tantárgyat, ún. alaptudományokat oktattak, amelyeket *grammatica*, *dictamen* és *computus* névvel neveztek. Ez a három tárgy olvasztotta magába az ókorból örökölt „hét szabad tudomány” egyes tagjait. A *grammatica* keretei között tanulták meg a tanulók a részletes latin nyelvtant, a helyesírás, a kiejtés, a hangsúlyozás szabályait nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is. A *dictamen* a gyakorlati írásművészet tudománya volt. Ennek keretében sajátították el az írásmű-készítést, a fogalmazás készségét, a levélírásnak, az oklevélkiállításnak, általában véve az írásbeli művek megszerkesztésének az alapjait, valamint stilisztikai és bizonyos jogi tudásanyagot. A *computus* akár természettudományos ismereteknek is nevezhetnénk, ide tartoztak a csillagászati jelenségek, a naptárkészítés, oklevélkeltezés, elemi matematika és geometria, az egyszerű gyógyászati eljárások. A harmadik szinten tanulmányozták az önálló, specializálódott tudományokat mint a teológiát vagy a jogot.³⁵

A klerikus műveltség nem létezett a latin nyelv ismerete nélkül. Elemi fokon a tanulók Aelius Donatus IV. században élt grammatikus nyelvtankönyvéből tanultak. Rövidített változatát (*Ars minor*) is használták. Magasabb szinten a grammatika talán legtöbbet forgatott tankönyve, a VI. században Konstantinápolyban élt Priscianus nyelvtanár terjedelmes műve volt. Ezt a nehezen tanulható nyelvtankönyvet szorította háttérbe Alexander de Villa Dei francia pap 1200 táján összeállított munkája, a Gyermekek tankönyve (*Doctrinale puerorum*), amely rímes hexameterekben, ún. leoninusokban dolgozta fel Priscianus grammati-

35 Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Budapest, 2000. 14-15.

káját. A rímbe szedett szabályokat sokkal könnyebb volt megjegyezni. A sokrétű tananyagból fontos megemlíteni Szent Izidor egyházatyának 600 körül írt művét. Sevilla érseke a kor teológiai és profán tudásanyagát foglalta össze egy szómagyarázó enciklopédiában (*Etymologiarum libri viginti*). Ebből oktatták az egész középkoron át többek közt a természeti jelenségeket, állatokat, növényeket, földrészeket, kőzeteket, az ember test felépítését, valamint a mesterségeket. Végül szólunk kell az 1178-ban elhunyt Petrus Comestor párizsi teológus igen népszerű „történelemkönyvéről”. Az iskolások számára összeállított munka (*Historia Scholastica*) a bibliai eseményeket foglalta össze a teremtéstől kezdve egészen Szent Pál apostol római elfogásáig, kitérve a görög és a római történelemre is.³⁶

A veszprémi káptalan könyvtárának XV. századi jegyzékei, valamint a könyvkölcsönzési adatok azt mutatják, hogy az oktatáshoz a régebbi és újabb tankönyvek rendelkezésre álltak.³⁷ Sőt az is előfordult, hogy saját készítésű tankönyvet használtak. Nágocsi Gáspár veszprémi mesterkanonok, püspöki helynök, majd kántorkanonok 1501 és 1503 között kivonatot (*Sumacio Abbatis super decretalibus*) készített, egykori tisztsége után Apát néven is emlegetett Nicolaus de Tudeschis (1386-1445) népszerű kommentárjából (*Lectura in Decretales*). A kivonat a kánonjog oktatásának tanári segédkönyve lehetett, melyet a tanár saját használatára készített.³⁸

Az oktatásban a latin mellett természetesen szükség volt az anyanyelv használatára is. Egyfelől, különösen kezdetben, a latin nyelvnek, az egyház, a tudomány, az írásbeliség és a diplomácia nyelvének a tanításában támaszkodni kellett az anyanyelvre is. Jól mutatja ezt, hogy Donatus rövidített nyelvtanát német, lengyel és magyar értelmezéssel jelentették meg 1527-ben Krakkóban. A kötet végén a három anyanyelven a Miatyánk és az Üdvözlégy szövegét is kinyomtatták. A mű magyar nyelv-

36 Békefi: A káptalani iskolák 249-258, 265.; Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Budapest, 2000. 16-18, 41. Vö. A magyar iskola első évszázadai (996-1526). Szerk. Szende Katalin. Győr, 1996. 166. Érszegi Géza, Vizkelety András, Grüll Tibor katalógus tételei.

37 Vö. A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig. Összeállította Kovács Máté. Budapest, 1963. 82-92. (Kumorovitz L. Bernát fordítása Mezey László magyarázataival.); Solymosi: Könyvhasználat a középkor végén 85-91, 114-119., Uő: A veszprémi székesegyházi könyvtár és kölcsönzői 3-14.

38 Solymosi: Könyvhasználat a középkor végén 108-109. A kódexről részletesen lásd Erdő Péter: Nágocsi Gáspár kódexe és a középkori veszprémi jogtanítás. In: Uő: Egyházjog a középkori Magyarországon. Budapest, 2001. 132-142.

vű anyagát az akkor Krakkóban tanuló Sylvester János, a későbbi bibliafordító állította össze.³⁹ Másfelől a képzésben segítséget kellett nyújtani a növendékeknek a papi hivatásuk során az anyanyelvet igénylő feladatokhoz is. A XII. század végén összeállított Pray-kódex törzsbanyaga latin nyelven tartalmazta az egyházi szertartások előírásait, de a benne szereplő becses magyar nyelvemlék, a Halotti Beszéd és Könyörgés bizonyára „anyanyelvű temetési mintaprédikációként és mintaimádságként” került a kötetbe.⁴⁰ Az oktatás a magasabb szinteken már latinul folyt, de az anyanyelvet itt sem lehetett teljesen mellőzni. Erre utalnak a latin nyelven készült iskolai jegyzetekben olykor felbukkanó magyar szavak, kifejezések.⁴¹

Székesegyházi iskola vagy főiskola

A veszprémi káptalani iskolát súlyos károk érték, amikor Csák nem-beli Péter nádor 1276-ban hadaival feldúlta és kirabolta Veszprémet.⁴² Az egész oktatási tevékenység ismeretében könnyebb elhelyezni ezt a tragikus eseményt, és világosabban láthatjuk azt, hogy a pusztítás ellenére sikerült biztosítani a folyamatosságot, a magas színvonal a későbbiekben is fennmaradt. Erre utal többek közt az a tény, hogy 1277-ben – alig egy évvel a dűlés után – Péter veszprémi püspök ítéletlevelében római jogi eredetű kánonjogi tételt idéz, amelynek használata igazolja a kiváló jogi ismereteket és alkalmazásukat.⁴³ Utódáról, Benedek püspökről nemrég derült ki, hogy hosszabb ideig jogot tanított, valószínűleg Itáliában.⁴⁴ Péter

39 Régi Magyar Nyomtatványok 1473-1600. (Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum 1473-1600.) Budapest, 1971. 7-8. Vö. Solymosi László: Anyanyelv és jogi írásbeliség a középkori Magyarországon. Történelmi Szemle 53 (2011) 482 (12. jegyzet).

40 Mészáros: A katolikus iskola ezeréves története 40. Vö. uo. 34.

41 Mészáros: A Szalkai-kódex 213.

42 Az eseményre, az okozott károokra és az ún. főiskolára összefoglalóan lásd Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Sajtó alá rendezte Kredics László. (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1.) Veszprém, 1977. 126-137, 224-241. Vö. Tölgyesi József: A középkori veszprémi főiskola néhány kérdéséhez. In: Tudomány és művészet Veszprémben a 13-15. században. Szerk. V. Fodor Zsuzsa. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 6.) Veszprém, 1996. 99-110., Farkas Gábor: A veszprémi vandalizmus (1276. május-június). Veszprémi Szemle 11 (2009) 2. sz. 67-72.

43 Solymosi, László: Weingut und Urkundenausstellung im mittelalterlichen Ungarn. Archiv für Diplomatik 57 (2011) 407-408.

44 Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971. 24. A vonatkozó oklevél szövegét lásd Érszegi – Solymosi: Veszprém város okmánytára 154-155.

kántorkanonok szereplése egy tizedperben 1298-ban is arról tanúskodik, hogy magas szintű jogi ismeretekkel rendelkezett.⁴⁵ A pusztítást túlélő Pál prépost még 1273-ban a bolognai egyetemen római jogból doktori fokozatot szerzett.⁴⁶ Nem kétséges, hogy a helyreállított székesegyházi iskola magas színvonalon egészen a török hódításig működött.

Csak nádor pusztítását legkorábban közvetve az jelzi, hogy a káptalan két korábbi pecsétnyomója elveszett, és helyettük újakat kellett készíttetni. A veszprémi káptalan 1276. június 29-én használta először új kerek pecsétnyomóját.⁴⁷ A káptalant ért károkkal 1276-ban és 1277-ben összesen hét királyi és két királynéi oklevél foglalkozik.⁴⁸ Valamennyi adományban részesítette a veszprémi székesegyházat. Mindegyikben a szomorú esemény hosszabb-rövidebb elbeszélésével indokolták meg a káptalannak nyújtott kárpótlást. A cél tehát nem a történetek részletes leírása volt, hanem inkább az adományok pontos rögzítése.

A kilenc oklevél közül kettő utal közvetve az iskola pusztulására, amikor az egyházi felszerelések és a könyvállomány veszteségeit sorolja fel. Az egyik felbecsüli többek közt a megsemmisült római jogi és az egyházi jogi könyvek értékét, és egyúttal közli a könyvek 15 kanonok tulajdonosáról, hogy római jogból és egyházból is doktoráltak.⁴⁹ Ez nyilvánvaló túlzás vagy elírás, hiszen a XIII. században összesen hat kánonjogi és két római jogi doktorról tudunk Magyarországon.⁵⁰ Veszprémnek pedig egyetlen római jogi doktora volt, az említett Pál prépost. A másik oklevél a káptalan leltára alapján becsüli meg a károkat, köztük a tudományos könyvek értékét.⁵¹

Mindössze egyetlen oklevél foglalkozik a híres iskola lerombolásával.

45 Somogyi Szilvia: Megjegyzések egy 1298-as egyházi bírósági per margójára. In: Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest, 2012. 527-535.

46 Solymosi László: Hospeskiváltság 1275-ből. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Kredics László. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3) Veszprém, 1984. 34, 83 (108. jegyzet).

47 Gutheil: Veszprém város okmánytára 61.

48 Érszegi – Solymosi: Veszprém város okmánytára 141-142., Gutheil: Veszprém város okmánytára 62-65, 67-69. 70-71, 75-79.

49 Uo. 67-68.

50 A hat kánonjogi doktor: András esztergomi prépost, Antal sasvári esperes, pozsonyi prépost, Benedek esztergom-szenttamási prépost, Jakab csázmái prépost, János gömöri esperes, Kilián telegdi esperes, a két római jogi doktor: Pál veszprémi prépost, Orbász pozsegai prépost. Fehértói Katalin: Árpád-kori személynévtár (1000–1301). Budapest, 2004. 65, 69, 113, 400, 421, 463, 620, 780.

51 Gutheil: Veszprém város okmánytára 75-78.

Az 1276. november 18-án kiadott királyi oklevél nagy elismeréssel adózik a Veszprémben folyó oktatásnak, és rögzíti IV. László királynak az újjáépítés érdekében tett adományát, a siófoki vámbevétel harmadát.⁵² De adjuk át a szót a sokat idézett oklevélnek!

„Ezért tudja meg mindenki, hogy Isten ajándékából mióta Magyarországon meggyökerezett a katolikus hit, azóta Veszprém városában – miként a franciaországi Párizsban – a szabad művészeteket, melyek által még nyilvánvalóbbak Isten parancsai, mindeddig ragyogóan oktatták. Kiváló tudósok tanították, sok tanuló látogatta, virágzásának híre Magyarország valamennyi egyházához eljutva egyre nőtt. Ugyanitt az ország jogainak védelmére első helyre került a jog tisztelete: a valóság kifürkészésével mind gyakrabban jutott napfényre az igazság. Most azonban az egyház üldözőinek gonosz indulatából csaknem minden por és hamu lett.

A rombolás és pusztítás miatt együtt érezve segíteni szeretnénk, és teljes szívünkkel annak újjáépítésére törekszünk, hogy az eddig virágzó oktatás ugyanitt újrainduljon, s melyek félbeszakadtak: az igazságszolgáltatás és az istentisztelet folytatódjék.

Ezért elhatároztuk, hogy a pusztítás és rombolás jóvátételére kegyelmünk teljéből a foki vámnak azt a részét, amelyet eddig a somogyi ispán szokott megkapni, örökre a veszprémi egyház megváltoztathatatlan birtokába adjuk.”⁵³

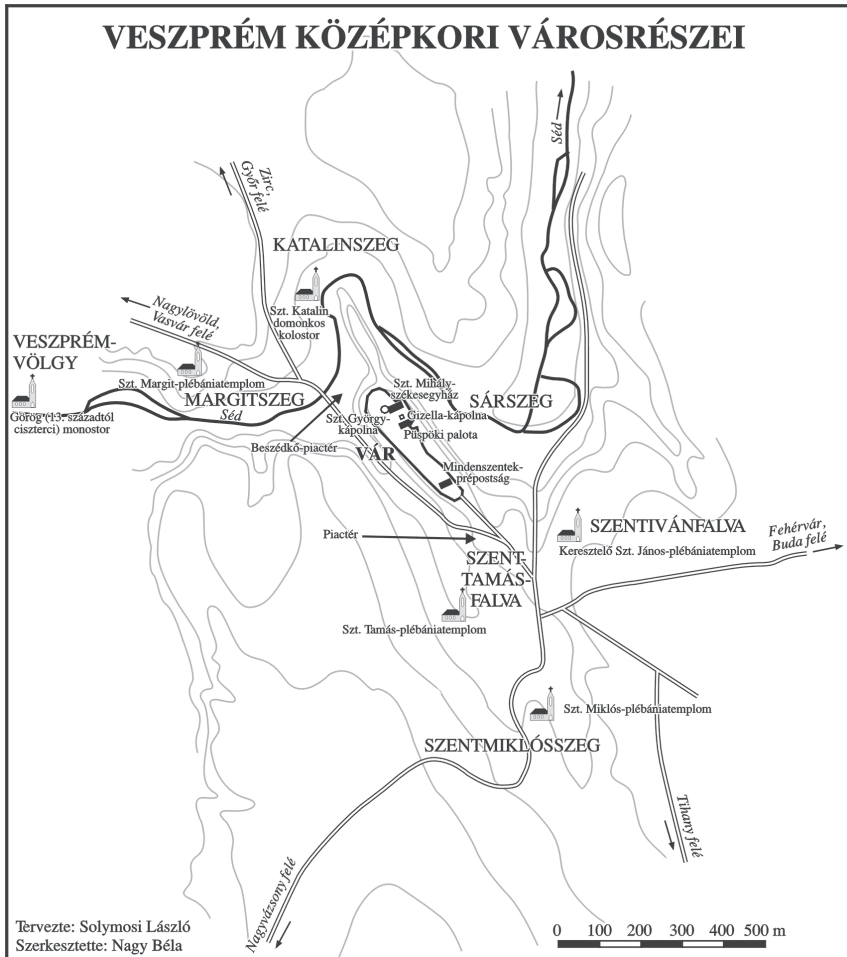
A Párizsba való hivatkozás az oklevélben annyit jelent, hogy mindkét városban oktatták a szabad művészeteket. Párizsban egyetemi fokon, bölcsészfakultás keretében, Veszprémben pedig egy magasszintű káptalani iskolában, ahol jogtanítás is folyt „az ország jogainak megőrzése érdekében”.⁵⁴ Nem indokolt tehát ebből az oklevélből arra következtetni, hogy Veszprémben főiskola vagy egyetem működött volna a XIII. században.

A Mindenszentek társaskáptalan iskolájáról nem tudunk. Amennyiben itt is volt oktatás, az eltörpülhetett a székesegyházi káptalani iskola mellett.

52 Uo. 65.

53 Levéltárak-kincstárak. Források Magyarországi levéltáraiból (1000–1686). Közreadja: Blazovich László–Érszegi Géza–Turbuly Éva. Budapest–Szeged, 1998. 201-202. (Érszegi Géza fordítása.)

54 Gericz József: Adalékok a Kézai-krónika problémáinak megoldásához. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sect. Hist. Tom. I. Budapest, 1957. 121.; Bónis: A jogtudó értelmiség 26-27. Vö. Erdő: Nágocsi Gáspár 132-133.; Mészáros: A katolikus iskola ezeréves története 45.

Plébániai iskolák

A veszprémi négy plébánia iskolájáról közvetlen írásos adatunk nincsen. A korábbi gyakorlatnak megfelelően az 1515. évi zsinat az egyházmegye minden papjától megkövetelte, hogy a misét egy klerikus vagy iskolás jelenlétében mondja, aki válaszol neki, és akivel, ha akarja, együtt mondja a zsoltárokat.⁵⁵ Ugyanakkor előírta, hogy elégségesen birtokoljanak iskolás könyveket.⁵⁶ Mindez valószínűsíti, hogy a négy plébániának is volt iskolája. Ide alapvetően a helybeliek járhattak. Szállást sem nekik, sem az esetleges vidékieknek nem adtak. Ezért az oktatás céljaira elegendő volt egy egyszerű iskolaépület a templom közelében vagy egy szoba a plébánián. A plébániai iskolák is a papneveléssel foglalkoztak, illetve a XIV. századtól kezdve a világi értelmiség képzésével is. A tananyag a káptalani iskola alsó szintjéhez volt hasonlatos. Az olvasás és éneklés tanítása mellett azonban lehetőség nyílt arra, hogy elsősorban a számolás terén figyelembe vegyék az iparosok és kereskedők szakmai igényeit.

Nőnevelés

Az eddigiekben csak a fiúk, férfiak oktatásával foglalkoztunk. Most illik néhány szót szólni a nőnevelésről. Annál is inkább, mert Veszprémben, illetve határában – mint említettük – két apácarendház is létezett. Mindkettő alapításától kezdve a középkoron túl egészen a török időkig működött. A két női konventben folyó oktatás célja alapvetően az apáca-utánpótlás biztosítása volt. Nem sok olyan család lehetett, amelyik apácákra bízta leánygyermeké nevelését, annál is inkább, mert Magyarországon igen kevés női rendház létezett a középkorban. A nőnevelés színtere döntően a család volt.

A Szent Katalin apácakonventben folyó munkáról két legenda tájékoztat bennünket. Boldog Ilonáról azt írták, hogy „nem ismerte a betűket, csak a Szűz Mária órákat olvasgatta valahogy. Zsoltároskönyve és más irodalmi ismerete nem volt.”⁵⁷

55 A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai 70.

56 *Libros scholasticos sufficientes habete.* Uo. 69.

57 *Scriptores II.* 712. *Et cum non nosset scientiam litterarum, nisi utcumque horas de Beata virgine frequentissime legebatur, psalterium et aliam noticiam litterarum non habuit.* Árpád-kori legendák és Intelmek. A válogatás, a bevezető tanulmány, a jegyzetek és a szöveggondozás Érszegi Géza munkája. Budapest, 1983. 106. (Érszegi Géza fordítása.)

Margit királylány IV. Béla és felesége Istennek tett felajánlásából került nem sokkal több mint háromévesen, dajkája kíséretében a veszprémi Szent Katalin kolostorba. Még nem tudott jól beszélni, amikor a ábécét és az *Ave Maria* (Üdvözlégy Mária) kezdetű imádságot kezdte tanulni. Később jól tanult és énekelt társaival. Olvasni ugyan megtanult latinul, hogy a zsolozsmát énekelni tudja, viszont a latin szövegeket nem értette. Krisztus szenvedéstörténetét magyar tolmácsolásban olvastatta fel magának.⁵⁸ 1252-ben, tíz éves korában elkerült Veszprémből a Nyulak-szigeti domonkos apácakolostorba, ahol apjának megváltozott szándéka ellenére végleg elkötelezte magát a szerzetesi életnek.

A két legenda szerint az apácakolostorban olvasást és éneklést tanítottak. A latin nyelv ismeretének hiányát is elnézték. Ezt a klarissza apácáknak adott regula is megerősíti. Ebben IV. Ince pápa 1247-ben előírta, hogy a tanulatlan, vagyis az olvasni és énekelni nem tudó apácák meghatározott számú Miatyánkot mondjanak el a zsolozsma helyett. Egyúttal az apátnőre bízta, hogy a megfelelő képességekkel rendelkezők tanulásáról gondoskodják, és e célból tanult apácát (*magistram*) rendeljen melléjük.⁵⁹

Az apácakolostoroknak az anyanyelvű irodalom kibontakoztatásában volt részük, elsősorban mint annak ihletői, olvasói, másolói és terjesztői. A legrégebbi magyar vers, az Ómagyar Mária-siralom Vizkelety András feltevése szerint a veszprémi Szent Katalin kolostor apácái számára készült.⁶⁰ A domonkos apácákat követő férfi szerzetesek oktatási tevékenységéről semmit sem tudunk. Annyit azonban mondhatunk, hogy a Domonkos-rend nagy hangsúlyt fektetett az oktatásra. Ennek hatása bizonyára Veszprémben is megmutatkozott. Talán ezt jelzi az, hogy a

58 A magyar iskola első évszázadai 157. Madas Edit katalógus tétele.

59 De divino officio tam in die quam in nocte domino persolvendo taliter observetur, quod hee, que legere et canere noverint, secundum consuetudinem ordinis fratrum minorum cum gravitate tamen et modestia officium debeant celebrare; illiterate vero dicant viginti Pater noster pro matutino, pro laudibus quinque, pro prima, tertia, sexta et nona, pro qualibet istarum horarum septem, pro vesperis autem duodecim, pro completorio septem; qui modus per omnia in officio beate Marie virginis observetur et orent pro defunctis. Quod si iuvenile alicue vel etiam grandiores capacis ingenii et humiles fuerint, si abbatisse visum fuerit, faciat eas litteras edoceri, magistram eis deputans idoneam et discretam; sorores vero horis statutis, prout ordinatum fuerit, utilibus et honestis laboribus occupentur. Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I–II. Ad edendum praeparavit Richard Marsina. Bratislavae 1971–1987. II. 182.

60 „Világ világa, Virágnak virága...” [Ómagyar Mária-siralom]. Bemutatja Vizkelety András. Budapest, 1986. 68-73.

domonkosok budai főiskoláján tanító Petrus Niger német teológus a XV. század végén megfordult Veszprémben.⁶¹

A veszprémvölgyi apácamonostorban folyó oktatásról nincsenek ismereteink. Görög rítusú korszakában elszigetelt intézmény lehetett, ciszterci korszakában vált nyitottabbá. A oktatás alapját itt is az olvasás és az éneklés jelentette.

A források adta lehetőségeket kihasználva jelenleg ennyit lehet tudni az oktatásról a középkori Veszprémben. Az iskolákban nemcsak oktatás, hanem nevelés is folyt, méghozzá meghatározó értékrend, a keresztény etika szerint. A diákok tehetségének és erkölcsiségének kibontakoztatását segítette elő az európai műveltség szellemében.

---

61 Ritoókné Szalay Ágnes: Humanista veszprémi főpapok. In: Tudomány és művészet Veszprémben a 13–15. században. Szerk. V. Fodor Zsuzsa. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 6.) Veszprém, 1996. 93-94.

Takáts István

Papnevelés a Trienti Zsinat szellemében

Joggal vetődhet fel a kérdés, vajon miért fontos egy csaknem ötszáz évvel ezelőtti történelmi eseménnyel foglalkozni napjainkban? Válaszul azt mondhatjuk, hogy vannak olyan események, amelyek nem önmagukban állnak, hanem évszázadokon átívelő, máig ható jelentőségük lehet. Tudjuk, hogy a Trienti Zsinat is ilyen esemény volt. Az általa alkotott szeminárium, mint intézmény máig a papképzés strukturális keretét adja. A papképzés pedig, nem csupán az Egyház ügye, hanem egy egész közösség, egy egész társadalom életét meghatározó esemény. A krisztusi szavak: „nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól” (Jn 17, 15) igazolást nyernek, hiszen gyümölcset számtalanszor tetten érhetjük az egyházi jelenlét által, az oktatás, a kultúra, a művészet, a közélet különböző területein. Mindez igaz akkor is, ha a mai Európa oly gyakran keresztény gyökereit elfelejtve próbálja életét berendezni, jövőjét elképzelni. Pedig a keresztény Örömhír számos formában hatott termékenyítően az európai civilizációra, irányt mutatva, vagy éppen vele vitázva, értékeinek kritikai tükrében látva önmagát. Az Egyház krízise Európában mindig a társadalom krízise is volt, míg az Egyház megújulása esélyt teremtett Európa társadalmainak saját életük, értékeik újragondolására. A magyar oktatás, közélet, művészet és tudomány elválaszthatatlan az ezeréves keresztény kultúrától. Gondoljunk csak a kezdetekre, az „első iskolásra”, *puer scholasticus*ra, a későbbi Szent Mór püspökre¹, vagy a középkor során számos kolostori, vagy székeskáptalani iskolára². Ilyen akár a hiteles helyek gyakorlata (*loca credibilia, solemnia, authentica, testimonialia*)³, amelyek, mint intézmény sajátos magyar jogi-egyházi konstrukciók voltak, s mint olyanok Magyarországon kívül csak Horvátországban és a Dalmát részeken voltak fellelhetők. Szintén a Katolikus Egyházhoz köthető

1 HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München, 1973², 33.

2 V.ö.: MIHÁLYFI Á., *A papnevelés története és elmélete*, Budapest, 1896, vol.1.

3 V.ö.: MIKLÓSY Z., *Hiteles hely és iskola a középkorban*, in Levéltári Közlemények 18-19 (1940-41), 170-178., és HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München, 1973, 58-60.

az első egyetem megalapítása is⁴, de említhetnénk tudós paptanárokat, felfedezéseket, találmányokat, amelyek a tudomány fejlődésének fontos állomásául szolgáltak egykoron s eredményeikkel mindmáig hatással vannak életünkre.

Mindezek mellett azonban az Egyház első és legfontosabb küldetése az Evangélium hirdetése. Ez a feladat nem változik, de változnak a körülmények, hiszen az Egyház is és mindazok, akikhez küldtetése szól, történelmileg meghatározottak. Az Egyház a Krisztustól kapott küldetéséhez akkor marad hűséges, ha képes eljuttatni üzenetét, az Örömhírt saját kora emberéhez. Ez a feladat megkívánja a folyamatos megújulás képességét. Erre törekedve lesz az Egyház alkalmas arra, hogy meghatározott, történelmi helyzethez kötött, később meghaladott, kiüresedett formáktól megszabaduljon és bátor legyen új eszközöket, új módszereket, új intézményeket küldetése szolgálatába állítani. Csak a mindig megújulásra kész Egyház tud tagjaiban és intézményeiben valóban megújulni.

A történelem során az Egyház gyakran érkezett válaszüthöz, amikor újra kellett gondolnia saját szerepét és küldetését. Ezek az alkalmak, a válság korszakai mindig a megtisztulásnak és a megújulásnak is fontos állomásai voltak. Jelen tanulmány a Katolikus Egyház ilyen korszakával, a reformáció korával foglalkozik, amikor véget ért a vallási egység korszaka és a különböző felekezetek az egymástól való elkülönülés által találták meg saját öntudatukat.⁵ Fontos azonban megjegyezni, hogy e korszak első szakasza volt csupán az elkülönülés. A Katolikus Egyháznál ezt szükségszerűen követte saját küldetésének újragondolása, valamint az adott helyzettel való konfrontációból megszülető belső reform. A Trienti Zsinat érdeme, hogy a kezdeti apologetikus magatartás, amellyel cáfolni kívánta a protestáns tételeket, következőképpen elvezetett a hitigazságok tisztázásához, pontosításához is és végül erre alapozva elkezdődhetett az egész Egyházra kiterjedő, valódi katolikus megújulás. Ennek a reformnak máig ható fontos gyümölcsei: a püspök szerepének újragondolása, egy gyökeresen új papkép megfogalmazása és a papképzés új intézménye, a „szeminárium” lett. Ez a tanulmány érzékeltetni szeretné a változás jelentőségét, bemutatva azt, hogy milyen előzményei voltak a zsinat előtti papképzésnek, milyen módon vezetett az erkölcsi,

---

4 V.ö.: TÖRÖK J. - LEGAZA L., *Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, Budapest, 1999.

5 V.ö.: MEZZADRI, L., *La Chiesa nell'età del grande disciplinamento (1563-1648)*, manoscritto, Roma, 1998-99.

hitéleti és hitelességi válsághoz. Továbbá, hogy a zsinat rendelkezései, milyen módon adtak valódi választ a kor kihívásaira és lettek eszközei az Egyház reformjának, a krisztusi küldetés teljesítésének.

A Trienti Zsinat előtti válság⁶ és a papképzés⁷

E téma kifejtése kapcsán egyetértünk Hubert Jedin sokszor idézett kijelentésével, miszerint „a XVI. század egyházszakadásáért és az abból fakadó válságért a papnevelés válsága volt a felelős”⁸. A kivezető utat e válságból a papképzés reformja tette lehetővé, jóllehet a keresztények egységét már nem sikerült helyreállítani, de az egyházi életben meglévő torzulásokat jórészt sikerült felszámolni. Melyek voltak e válság okai? A középkori források általános erkölcsi-, hit- és tudásbeli válságról tudósítanak, amelyek végül hitelességi válsághoz és szakításhoz vezettek. Az okok között elsősorban a *beneficiumot*, azaz a javadalmi rendszerben rejlő visszaélési lehetőségeket említhetjük. A klérus tagjának, az egyházi szolgálat elvégzéséhez szükséges javadalom járt, amely lassan-lassan nem eszközzé, hanem céllá lett: vagy a megélhetést biztosította, vagy a személyes tanulmányok költségeinek fedezését szolgálta. A *beneficium* rendszere magával hozta a javadalomhalmozás gyakorlatát, a világius életmódot és a világius szokásokat. Ezen közben pedig egyre inkább háttérbe szorult a javadalomhoz járó feladat, a lelkipásztori szerep. A források szinte egyöntetűen beszámolnak a *visitatio* és a *residentia* hiányáról, mind a papság, mind a püspökök körében. A válság további elmélyítője az a ma már számunkra meghökkentő, általános gyakorlat volt, mely szerint a klérus tagjává nem a szentelés, hanem a *tonzúra* felvételével válhatott valaki. Minden liturgikus szolgálat, kezdve a ministrálással, a harangozáson át a sekrestyés feladatáig a tonzúrárt felvevő férfiak foglalkozása volt. Ez a gyakorlat nyilvánvalóan leértékelte a klerikusi állapotot. Jóllehet a tonzúra kezdetben az Istennek való odaadottságot jelentette, ez a jelentés később azonban feledésbe merült, és egyre inkább a javadalom és privilégiumok megszerzésének eszköze lett. A papság helyzetét tovább vizsgálva megállapíthatjuk,

6 GÁRDONYI M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában*, Budapest, 2001, 10-23. (továbbiakban GÁRDONYI)

7 GÁRDONYI, 24-29.

8 JEDIN, H., *L'impotranza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa*, in *Seminarium* 15 (1963) 396-412.

hogy a papságra való jelentkezés során a mai értelemben vett hivatásról nem beszélhetünk. A döntés mögött gyakran nem személyes választás, hanem a család állt, aki vagy szociális szempontok miatt, vagy Istennek tett, személyes fogadalomból fakadóan adták gyermeküket egyházi szolgálatba. A szentelés, az *ordinatio* ezen gyakorlat szerint a beneficiumhoz való még teljesebb hozzáférés jogi aktusa lett. A hozzá kapcsolódó lelkipásztori feladatot gyakran nem is a felszentelt, hanem egy megbízott helyettese (*vicarius*) gyakorolta. A pap szerepének és a papságnak identitás válságát tovább mélyítette, a püspök kiválasztásának középkori módja. E választás sokszor a hatalom nyomására, politikai szempontok alapján történt, hiszen a püspökök a közigazgatásnak is, a világi hatalomgyakorlásnak is résztvevői voltak. Ilyen módon a kiválasztásnál gyakorta nem morális és pasztorális szempontok voltak az elsődlegesek. A válság fölszámolása tehát nem volt várható a püspökök részéről, hiszen a püspöki hivatal is megújulásra szorult.

Ezen helyzet ismeretében joggal tehetjük fel a kérdést: vajon milyen módon tudott ennyire háttérbe szorulni a lelkipásztori szempont a papság és a püspökség önértelmezésében? Vajon milyen képzésben részesültek és milyen elvárásokat fogalmaztak meg velük szemben, a papsághoz vezető úton, hogy a hivatás egyre inkább hivatallá lett számukra? Joggal gyanakszunk, hogy a H. Jedintől idézett tételmondatunk valóban kulcsa lehet a helyzet megértésének: „a XVI. század egyházszakadásáért és az abból fakadó válságért a papnevelés válsága volt a felelős”.

A papképzés gyakorlatával kapcsolatban az első, amit meg kell jegyeznünk, hogy nem volt egységes módszer. Ezt a területet a Trienti Zsinat előtt rendkívüli változatosság jellemezte. Nem volt egységes rendszer vagy struktúra sem a képzést illetően, sem a jelöltek alkalmassága kapcsán. A szentelés előtti „vizsgák” sokszor csupán minimális követelményeket fogalmaztak meg a jelöltek számára, miszerint képesek legyenek a szentségek érvényes kiszolgáltatására és az istentisztelet méltó végzésére. Talán meglepő, de érdemes idézni egy Karoling-kori zsinati feljegyzést, miszerint az akkori elvárás nem állt másból, mint hogy „a jelölt ismerje a Hiszekegyet, a Miatyánkot, a római rítusú misét, a gyónás, a keresztesztelés szertartását, a zsolozsmát, tudja olvasni az evangéliumot s a patrisztikus művekből összeállított prédikációs könyvet.”⁹

A papképzés helyszínei a plébániai iskolák, a monostori, szerzetesi iskolák, a székesegyházi iskolák és az egyetemek illetve az egyetemi kol-

9 GÁRDONYI, 24.

légiumok voltak. A lehetőségek sokasága eredményezte a papságon belüli hatalmas különbségeket mind tudásban, mind életvitelben. Az első képzési hely a plébániai iskola volt, ahol a plébános mintegy utódjaként, maga mellé véve a jelöltet gyakorlatilag megtanította őt a misézésre és a szolgálatok végzésére. Ezek elsajátítása feltételezte az írás-olvasás, éneklés megtanulását is. Ennél magasabb szintű oktatást biztosítottak a monostori iskolák, amelyek egyrészt a szerzetesi életre szánt gyermekek felkészítését vállalták, másfelől pedig ingyenes képzést biztosítottak „külsősök” számára. Ilyenek voltak a szentelési vizsgára készülő leendő egyházmegyés papok is. A harmadik lehetőséget a székesegyházi illetve a püspöki iskolák biztosították. Későókorai zsinatok ugyanis nemcsak a plébánosok, hanem a püspökök számára is kötelezővé tették az utánpótlásról való gondoskodást. Ezen a téren a második (524) és a negyedik (633) Toledói Zsinat határozatai jelentősek. Ezek szerint, mivel az ember kiskorától fogva rosszra hajlik, a papi szolgálatra már korán ki kell választani a jelölteket, a világtól elkülönítve, a püspök felügyelete alatt álló egyházi épületben, egy megfelelő klerikus irányításával kell nevelni őket. Mint már említettük, ez esetben nem a jelölt, hanem a szülők akarata a döntő a klerikusi állapot elnyerésében. Zsinati ajánlások szerint a jelölteket 18 évesen kell a klérusba felvenni és 25 évesen diakónussá szentelni. A klerikus állapot lényeges eleme a cölibátus. A jelöltek nevelése lényegében az egyházi fegyelemhez való szoktatást, illetve a lelki nevelést jelentette. A papnevelés negyedik színterét az egyetemek illetve az egyetemek körül megszülető kollégiumok jelentették. Itt a tudományos kívánalmak magas szinten voltak ugyan, a pasztorális felkészítés azonban háttérbe szorult.

Összegzésképpen látjuk, hogy mindegyik iskolánál, módnál, a képzés feltétele volt az együttélés. A közös élet vezette be a jelöltet a klerikusi életbe, mintegy követve az egyház hagyományát, amely az apostoli testület mintájára, közösségként határozta meg a klérust. Ezen túl azonban főleg funkcionális kívánalmakat állítottak a jelöltekkel szemben. Olyan objektív kritériumokat, amelyek szükségesek voltak ugyan, de korántsem tudtak elégséges alapot adni a hatékony lelkipásztori szolgálathoz. Ezen torzulások és hiányosságok orvoslására talán elég lett volna egy intézményi reform, a hitújítás azonban, amely alapjaiban kérdőjelezte meg a sajátos klerikusi állapot létét, gyökeresebb változást kívánt meg a Katolikus Egyháztól. Fontos tehát megismernünk a reformátorok egyházfelfogását és papképét, amelyekkel vitába szállva a Trienti Zsinat az egész Egyházat megújító küldetést teljesített be.

A reformátorok egyházképe¹⁰

Már a reform kifejezés maga közvetíti számunkra azt az éles polémiát, amelyet a felekezetek vívtak egymással a reformáció korában. A kifejezés ugyanis nem újítást jelent, hanem egy korábbi ideális formához, állapothoz való visszatérést. A keresztény felekezetek közötti vita tehát arról szólt, hogy ki az, aki a Krisztus által alapított Egyház igazi képviselője és ki az, aki attól eltért.¹¹

Már a XV. században John Wycliff és Husz János tételeiben tetten érhető egy spirituális lelki egyház ideája, elvetve a hierarchikus, intézményes Egyház struktúráját. Ugyanígy Luther is, az igazi Egyházat a hit által Krisztushoz kapcsolódó hívek közösségében látja. Olyan testvéri közösségnek, amelyet megjelöl az ősegyház életéből ismert egyenjogúság, szemben a hierarchia alá- és felülrendeltségi viszonyával. Luther szerint a keresztség révén mindenki Krisztus egyetemes papságára „szenteltetik fel”, abban részesül, ezért nincs szükség újabb szentelésre. Tanítása szerint a keresztség révén, minden keresztény ugyanahhoz az egyházi állapothoz tartozik, mindenkinek ugyanaz a hatalma van az Egyházban. Ezt a tételt a szükséghelyzetben végzett keresztelés lehetőségével, továbbá az ókeresztény egyház pap- és püspökszentelési szokásával igazolja, amikor nem a hierarchiából, hanem a keresztény közösségből választották ki a megfelelő személyt. A Szentírás értelmezését sem a klérusnak fenntartott privilégiumként gondolja¹², hiszen azt Luther szerint a Szentlélek értelmezi, akit csak a „kegyes szív” birtokolhat. Így a hit által, a hívő joga a Biblia magyarázata, nem pedig a klérusé. Az Egyház demokratikus jellegét erősíti Luthernek azon tétele is, miszerint a hívek közösségét képviselő egyetemes zsinat a pápa fölött áll vitatott kérdésekben. E konciliarista szemlélet alapján állította, hogy nem a hierarchia, hanem a közösség birtokolja a hatalmat.

Luther tételeit kiegészítette Melancthon azon meggyőződése, miszerint a katolikus mise olyan új áldozat a bűnök bocsánatára, amely megkérdőjelezi, hogy az üdvösség egyedül Krisztus áldozatából fakad. Ezen tévedés elkerüléséhez Melancthon szerint fontos a misét nem áldozatként, hanem a megígért kegyelemre való emlékezőként ünnepelni. Az

10 GÁRDONYI, 46-69. és ALBERIGO, G., *La riforma protestante. Origini e cause*, Brescia, 1988.

11 MEZZADRI, L., *Dalla crisi della Cristianità alle Riforme (1294-1492)*, Roma, 1999. 139-141.

12 LIEBERG, H., *Amt und Ordinationen bei Luther und Melancthon*, Göttingen, 1962, 104-121.

igehirdetés a mise elengedhetetlen része, az emlékezés eszköze. Az igehirdetésre az elégséges felkészülést pedig a megfelelő képzettség kell, hogy biztosítsa.

Következtetésül megállapíthatjuk, hogy míg a katolikus felfogás szerint a papi szolgálat lényege a szentmise bemutatása, amelyre a személyiségén kitörölhetetlen jelet hagyó szenteléssel, Istennek lefoglalt személy jogosult, addig ezt a protestánsok elvetették. A szentmise áldozati jellegének elvetése egyúttal értelmetlenné tette a pap kultikus elkülönítettségét is, mind az istentiszteletben, mind egy sajátos életforma megélésében (lásd: cölibátus elvetése). A reformátusok a szolgálat céljává az igehirdetést és a szentség kiszolgáltatást tették. Szerintük a mise bemutatásának a feltétele nem valami objektív, jogi forma, hanem szubjektív, belső elköteleződés. Minden a keresztyén közösségtől elkülönítő szentelést, ruházatot, fogadalmat elutasítottak és a krisztusi egyetemes papság révén nem a szentségi, hanem csupán a funkcionális, hivatalból fakadó különbséget tartották a keresztyén közösségen belül elfogadhatónak. Luther szerint a papot csak a szolgálat választja el a teljes papi hatalmat birtokló többi hívőtől. Mivel a *sacerdotium* mindenkié, nem következhet belőle sem intézményi, sem jogi előny.

A reformáció által megkérdőjelezett papi identitás tisztázására, illetve a Katolikus Egyház belső reformjára immár csak egy zsinat adhatott választ, megoldást.

A Trienti Zsinat és a papi életforma reformja¹³

Míg az eddigi középkori zsinatok a pap életvitelét főleg jogilag szabályozták, ennek a zsinatnak az újdonsága éppen abban áll, hogy a papi identitást a szentségekről szóló tanítással összefüggésben, annak alapján határozta meg.

A zsinat első (1545-1547) és második szakasza (1551-1552) a papi életben eddig oly gyakran háttérbe szorult pasztorális feladatra helyezte a hangsúlyt, különösen kiemelve a prédikáció és a helyben lakás követel-

---

13 V.ö.: JEDIN, H., *Domschule und Kolleg. Zum Ursprung der Idee des Trienter Priesterseminars*, in *Kirche des Glaubens – Kirche der Geschichte*, Freiburg, 1966, vol. 2., 348-359. MASI, R., *Sacerdotio e formazione ecclesiastica nella dottrina e disciplina del Concilio di Trento*, in *Seminarium* 15 (1963) 413-432. SCADUTO, M., *Seminari e collegi. In margine al centenario tridentino*, in *La Civiltà Cattolica* 115 (1964), 343-352.

ményét¹⁴. A harmadik ülészakon, kiegészítve az előző pontokat, megerősítették, hogy nemcsak intellektuálisan és fizikailag, azaz a plébánián lakva, hanem spirituálisan is alkalmasnak kell lennie a papnak a rábízottak szolgálatára. Ezek a követelmények már előre vetítették egy olyan intézmény létrehozásának kívánalmát, amely sokrétűen képes felkészíteni a jövő papságát, intellektuális, hit- és erkölcsbeli képzést, nevelést biztosítva neki. Az 1545-47-ben és 1551-1552-ben elfogadott dekrétumok a következő pontokat érintették¹⁵: a klérus fegyelmével foglalkozó rendelkezés legfontosabb előírása, hogy a beneficium elnyerői erkölcsükben és hivatásukban méltó és alkalmas személyek legyenek. A papság és a szentségekről szóló témában a zsinat hangsúlyozta, hogy az igehirdetés és a szentség kiszolgáltatás feladata nem minden keresztényé, hanem csak az egyházi szolgálattelvőé. A pap képességét szolgálata betöltéséhez nem erkölcsi állapota vagy teológiai nézetei, hanem a szentelésben elnyert hatalom és képesség, azaz a papi karakter adja meg. A prédikáció szempontjából fontos, hogy a zsinat meghatározta a kanonikus könyvek listáját, továbbá azt, hogy a Szentírás értelmezéséhez fontos a megfelelő klérus képzése. Ennek feladatát a püspökre bízta, akinek kötelessége lett gondoskodni a megfelelő tanárokról s a tanárok javadalmazásáról. A püspöki hatalommal kapcsolatban a zsinat megjegyzi, hogy az egyház megújulását nem demokratikusan alulról, hanem a püspökök által felülről vezérelve lehet elvégezni. A püspöki szolgálat része, hogy a püspök papjai életvitelének megjavításán fáradozzon, hiszen csak így lehet elérni a világiak hasonló morális fejlődését. A püspök köteles egyházmegyéjét látogatni, egyházmegyei zsinatokat összehívni, továbbá az utánpótlást a papnevelés körütekintő megszervezésével biztosítani.

Az egész reform záloga tehát a papnevelés korszerű megújításában összpontosult, melynek új intézménye a szeminárium lett.

---

14 GÁRDONYI, 72.

15 GÁRDONYI, 73-75.

A szeminárium dekrétum (*Cum adolescentium aetas*) új papnevelési modellje¹⁶

Az előbb felsorolt feltételek megvalósítására az egész papnevelés megújítására egy új intézmény létesült, amely a zsinat harmadik ülészakán (1563) került elfogadásra, s közismert néven „szeminárium dekrétumnak” szokás nevezni. Az új intézmény előzményeire nem tudunk jelen tanulmány keretein belül kitérni, de mindenképpen említésre méltó Gian Matteo Giberti veronai püspök iskolája és Reginald Pole bíboros tevékenysége. Alaposabban szeretnénk viszont szólni a Szent Ignác által, 1552-ben Rómában alapított Collegium Germanicumról¹⁷, amely mintául szolgált a később, zsinat által létrehozott új intézménynek, a szemináriumnak. Szent Ignác elképzelése szerint szükséges egy olyan intézmény Rómában, a katolicizmus „fellegvárában”, ahová a Német-Római Birodalom protestantizmus viharaitól megtépázott területeiről a még törékeny hivatással rendelkező jelölteket el lehet hozni, hogy ott „védett” helyen, szentségben és tudásban megerősödjenek, majd ezzel a megerősödött hivatástudattal térjenek vissza hazájukba, immár „állva a viharokat”. A későbbi intézmény, a szeminárium is, (melynek jelentése faiskola), erre a szisztémára épít, azaz miként a törékeny facsometét védett helyre kell vinni, hogy ott meg tudjon erősödni, s csak az után lehet visszaültetni eredeti helyére, ugyanígy kell a törékeny hivatásokat védett helyen, szentségben és tudásban megerősíteni, majd a világba visszaültetni, hogy annak viharait állni tudja, és hitében szilárd maradjon.

A fentebb említett intézményi előzmény után a jövő papságának papi identitását meghatározó, öntudat megerősítő, 1563. júl. 15-én elfogadott dekrétum dogmatikai rendelkezéseit szeretnénk röviden ismertetni, amelyek a protestáns tézisekkel vitatkozva meghatározták az egyházi rend szentségére vonatkozó katolikus tanítást. Az első megállapítás a pap eucharisziával való viszonyából kiindulva kijelenti, hogy a papság

16 GÁRDONYI, 92-104. O'DONOHUE, J.A., *Tridentine Seminary Legislation. Its Sources and its Formation*, Louvain 1957. GUASCO, M., *La formazione del clero: I seminari*, in *Storia d'Italia. Annali* 9, 629-715. TÜCHLE, H., *Das Seminardekret des Trienter Konzils und Formen seiner geistlichen Verwirklichung*, in *Tübinger Theologische Quartalschrift* 144 (1964), 12-30.

17 V.ö.: STEINHUBER, A., *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, vol. I-II. Freiburg 1895. SCHMIDT, P., *Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zur Funktion eines römischen Ausländerseminars (1552-1914)*, Tübingen, 1984. BITSKEY I., *Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*, Budapest, 1996.

és az áldozatbemutatás elválaszthatatlanul összetartozik. Miként Juan de Ávila ezzel kapcsolatos gondolataiban kifejti: a papi szolgálat méltóságát a szentmiseáldozat bemutatása adja meg, amelyben a pap mint *alter Christus* (mint Krisztus mása), Krisztus áldozatát teszi jelenvalóvá (azaz nem új áldozat!). Az eucharisztikus Krisztussal való bensőséges és lényegi viszony megkívánja a kultikus tisztaságot és az életszentség követelményét. A papi szolgálat kultikus felfogása tehát elengedhetetlenné teszi a cölibátus gyakorlatát.

A dekrétum szerint a papi identitás további fontos része, - cáfolva a protestáns tételeket-, hogy létezik szolgálati papság és csak ez érvényes. A zsinat kiemeli, hogy csak a kézrátétellel és felkenéssel felszentelt papokat illeti meg a szentség kiszolgáltatás, főleg az Eucharisztia és a bűnbocsánat szentségének ünneplése, valamint a Szentírás és az Egyház hagyományának magyarázata. A dekrétum a továbbiakban kihangsúlyozza, hogy a papszentelés, az *ordinatio* kegyelem közvetítő hatású, ezéért szentség, amely által a benne részesülő eltörölhetetlen, sajátos karaktert kap, ez a klerikus és laikus állapot különbségét is magával hozza. Fontosnak tartja továbbá megemlíteni, hogy a püspök kezében összpontosul az egyházi hatalom, ez a püspöki felelősség hangsúlyozását is jelenti az egyház életének meghatározásában. Végezetül pedig a zsinati rendelkezés megállapítja, hogy a papi szolgálat olyan szent, amely megkívánja a szolgálatttevőtől az életszentséget.

A papi identitás dogmatikai megalapozása után a gyakorlati papképzés, azaz a szeminárium mint intézmény főbb ismérveit a zsinat rendelkezései nyomán a következőképpen foglalhatjuk össze¹⁸: a szeminárium az a püspök által létrehozott intézmény, amelyben saját egyházmegyéje számára képez papokat. A szemináriumban az intellektuális képzés egyenrangú lett a spirituális képzéssel. A cél egyértelműen a papi hívásra való felkészítés. A papnövendékek nevelését már gyermekkorban el kell kezdeni, ennek elsődleges célja az igaz vallásosság kimunkálása. A papnevelés egészen a megyéspüspök felelőssége, ezért ajánlatos, hogy a szeminárium a székesegyház közelében legyen. Mindenekelőtt a szegény gyermekeket kell kiválasztani a szolgálatra, anélkül, hogy kizárnák a módosabbakat. A kötelező feltételek a következők: 12 éves kor, törvényes születés, elégséges képesség írásra-olvasásra, hajlam az egész életre szóló egyházi szolgálathoz. A külső fegyelem alapvető szabálya, hogy a növendékek viseljenek tonzúrát és klerikus ruházatot. Az

---

18 GÁRDONYI, 99-100.

intellektuális képzés arra irányul, hogy a papságra készülők nyerjenek bevezetést a grammatikába, az énekbe, az egyházi naptárba, a Szentírásba, valamint az egyházi könyvekbe. Mindez pedig arra szolgál, hogy elégséges ismeretekkel rendelkezzenek a szentség kiszolgáltatásra és az istentisztelet méltó végzésére. A növendékek lelki életét a mindennapos szentmishallgatás, a havi gyónás és az időszakos áldozás határozza meg. Az intézet fenntartása az egész egyházmegyét terheli. A püspök feladata, hogy a tanárok a papnevelésre alkalmas személyek legyenek. Fontos továbbá, hogy a növendékek teljesen és véglegesen Isten szolgálatára szenteljék magukat.

Mindezek után összefoglalásként ismerjük meg a trienti zsinat szellemében megszületett nevelési szempontokat Pedro de Soto¹⁹ gondolatai által, aki tevékeny részese volt a szeminárium dekrétum kidolgozásának.

1. *Az életszentségre való törekvés.* Követelménye az Eucharisziával való bensőséges kapcsolatból fakad. Ennek elérését leginkább a lelki irodalom, az elmélkedés és az imádság mozdítja elő. Fontos továbbá, hogy a pap eltávolodjon a világi ügyektől. Az életszentség másik eszköze az önmegtartóztatás, az étel-italban való mértékletesség, a szexuális tisztaság, a vágyak mérséklése az anyagiak terén is.
2. *A szegénység,* amely nem a birtoklás tilalmát jelenti, hanem a kapzsiság veszélyeit kívánja elkerülni. A hiteles lelkipásztori szolgálat egyik feltétele ugyanis az anyagi javakkal való mértékletes bánásmód. Ez nem jelenti azonban a teljes lemondást az anyagi javokról, hiszen a papnak is joga van a tisztességes megélhetésre. A keresztény tökéletesség nem a szűkölködésben áll, hanem az anyagi javaktól való szabadságban.
3. *A cölibátus,* mint a kultikus tisztaság egy formája, elengedhetetlen a pap számára, mert ő jeleníti meg a szentmisében Krisztus áldozatát a bűnök bocsánatára.
4. *A püspök és az alsó papság kölcsönös együttműködése.* A püspök és a papság egymásra utaltsága a garancia arra, hogy az egyházmegye teljes jogú pásztora betölthesse hivatalát, az alsópapság pedig megfelelően eligazítást nyerjen a konkrét lelkipásztori ügyekben. Kapcsolatukat a családi szeretet jellemezze.
5. *A helybenlakást* a hívek java kívánja meg. A plébános lelkipásztori küldetéséhez fontos, hogy ismerje a hívek mindennapi életét, gondjait.

---

19 GÁRDONYI, 121-125.

6. *A hívek ismerete.* Személyes és közvetlen kapcsolat a hívekkel, beszélgetések, amelyekben tájékozódhat hívei erkölcséről, testi-lelki állapotuk felől.
7. *Ortodoxia,* azaz a hit tisztasága felett őrködni a tévedésekkel és a tévtanítókkal szemben.
8. *Életpélda.* Csak akkor lehet a lelkipásztori szolgálat hatékony, ha a pap személyes életpéldája hitelesíti azt.
9. A papi élet középpontja a *szentmiseáldozat bemutatása,* Krisztus egyszeri áldozatának megjelenítése. A pap mintegy szószólója az emberiségnek Istennél, közbenjár híveiért és önmagáért.

Konklúzió

Minden örökölt struktúra fölveti a kérdést, vajon elégséges-e a jelen körülmények között mindaz, amit kaptunk. A trienti zsinat nemcsak felvette a kérdést, hanem megoldást is kínált. Új keretet, új intézményt alkotott. Jóllehet a szeminárium mint intézmény létrehozása a kezdeti időben nehézségekbe ütközött, mégis hosszú távon az Egyház küldetésének újragondolása és eszközeinek megújítása révén hatékonyan szolgálta a Krisztustól kapott küldetést. Akkor vagyunk mi is hűségesek a trienti zsinat szelleméhez, ha képesek vagyunk a megújulásra. Ha mi is fel tudjuk tenni a kérdést, vajon a tőle örökölt struktúráink elégségesek-e. A trienti zsinat szelleméhez való hűség néha éppen abban áll, ha túl tudunk lépni rajta.

Hudi József

A veszprémi piarista főgimnázium szerepe a régió oktatásügyében a kiegyezés korában

A funkcionális városszemlélet képviselői szerint egy-egy város történeti szerepét aszerint ítéelhetjük meg, hogy az adott város a vizsgált korszakban/korszakokban milyen városi szerepköröket testesített meg. Veszprém a török hódoltság utáni évtizedekben, a katolikus újjáépítés időszakában nyerte azt az arculatot, mely lényegében a következő évszázadban sem változott. A későbarokk korszakban két földesúrtól – a püspöktől és a káptalantól – függő multikulturális kisváros képe tárul elénk, melyben a katolikus többség mellett több kisebbség: a református, evangélikus és zsidó közösség él együtt.¹

A XVIII. századi hetipiacokon és országos vásárokon nemcsak azért hallunk magyar, német és szlovák szót, mert a környező vidék népe itt nyüzsög, hanem azért is, mert a város is többnyelvű: a reformátusok szinte kizárólag magyarok, az evangélikusok jobbra magyarok, kisebb részt németek, a zsidók a héber nyelvet és a jiddist beszélik. A kereskedők között magyar, német, szerb, horvát és olasz származású egyaránt akad.² A városi adminisztráció nyelve azonban kezdettől fogva magyar.³

A város helyzetét a magyar városhálózaton belül számos szempont meghatározza. Fontos indikátor a város gazdasági potenciálja (céhes ipara, kereskedelmi forgalma, piacközpont-jellege); ugyanilyen fontos jogállása (1746-tól közel egy századon át szabad királyi városi rangért

1 A felekezetek történetéről: a katolikusokról HORNIG 1912. 3–6., 17–32., 47–48., 57–60., 65–69., az evangélikusokról KEVEHÁZI 2011. II. 908–916. [Vető Béla munkája], a reformátusokról THURY 1893., VAJNA 1995., HODOSSY 2006., az izraelitákról KUN 1932., SZENDI 2002.

2 Hungler József szerint Bíró Márton püspök 1749-es összeírásában 68 féle foglalkozásnév tűnik fel; ezek egy része helyi céhtagokhoz kötődik. 1779-ben Hajas István plébános körmenetén 15 céh vonult fel. A XIX. század elején már 25 céh volt a városban. HUNGLER 1988. 173., 178., 193. – A származásra csupán egy példa: olasz származásúnak számított Orsetti Balázs kereskedő, aki 1797–1799 között a gyámtyai tisztséget is betöltötte. Rokona volt Orsetti Péter (Illegio, 1720 kr. – Márkó, 1790. február 16.) márkói plébános, aki a velencei köztársaságból, Illegio településről származott. Tudjuk, hogy a plébános János nevű testvérével együtt 1768 nyarán hazalátogatott. Vö. VÉGHÉLY 1886. 53., PFEIFFER 1987. 199–200., HUNGLER 1988. 206.

3 A városi levéltár ismertetését lásd: VÉGHÉLY 1886. 80–85.

sikertelenül küzdő egyházi földesúri mezőváros),⁴ továbbá közigazgatási szerepköre (egyházmegyei, vármegyei és járási székhely, hadfogadóközpont – hogy csak a legfontosabbakat említsük).⁵ Újabb megközelítési lehetőség oktatásügyének színvonala; minden felekezet népiskolát tart fenn; a továbbtanulásra a katolikus gimnázium, majd papi szeminárium ad lehetőséget.⁶ A reformkorban Kopácsy Józsefnek (1775–1847) köszönhetően 1835-től püspöki tanítóképző intézet is működik a városban.⁷

Az újabb kutatások mérni tudják a nép műveltségi szintjét: az írni-olvasni tudók számát és arányát. 1815-ben a szabad királyi városi rangot támogató adózók 47%-a tudott írni, 1900-ra az írni-olvasni tudó lakosok aránya 75%-ra, 1910-re pedig 77%-ra emelkedett.⁸

A hagyatéki leltárakból, osztálylevelekből megismerhetjük a lakosság könyvkultúráját, melynek fejlettségét mutatja, hogy az 1750-es években tűnik fel a könyvet vásárló és olvasó polgár; 1789-től egy nyomdász és mellette egyidejűleg 2–3 könyvkötő (egyben könyvkereskedő) is meg tud élni a városban.⁹ A német és magyar nyelvű színjátszás, amelyek közül a reformkorban az utóbbi kerül előtérbe, majd monopóliumhelyzetbe, már a polgárosodás felé mutat.¹⁰ A színházi közönség nevelésében a városi közönség előtt is bemutatott piarista iskoladrámák jelentik az alapozást. Az 1723–1776 közötti időszakból 29, túlnyomórészt latin nyelvű színművet ismerünk.¹¹ A XVIII. század második felétől német, 1820-tól magyar színtársulatok gondoskodtak a közönség szórakoztatásáról.¹²

A reformkorban mintegy 13–14.000 lakosú mezőváros az 1848-as jobbágyfelszabadítás után indul meg a szabadparaszti, polgári fejlődés útján: a kibontakozó, majd megszilárduló tőkés gazdasági, piaci, társadalmi viszonyokhoz való alkalmazkodás jelenti az igazi kihívást az egyén és közösségei számára.¹³

4 E küzdelemről lásd: SOLYMOSI 1990.

5 Az 1848 előtti városi önkormányzatról: HUDI 1994., LICHTNECKERT 1994., 2001., 2007a., 2007b.

6 A keresztény felekezetek a XVIII. században is működtettek népiskolát; az izraelita népiskolát 1805-ben szervezték. KUN 1932. 104. Az izraelita iskola történetét feldolgozta: SZÉP 1905.

7 HUDI 2009a. 65. A tanítóképzede történetének feldolgozásával adós a várostörténet.

8 HUDI 2009a. 64–65.

9 A polgárság könyvkultúrájáról: HUDI 2005. 28–50.

10 A színházi kultúráról: HUDI 2009b.

11 HUDI 2009b. 17.

12 A német színjátszás részletes feltárása a jövő kutatás feladata.

13 1847-ben 5213 házban 13.846 lakos él a városban, közülük 1625 nemes, 12.221 nem nemes;

Mivel a városnak nincs korszerű monográfiája, nem beszélhetünk arról, hogy a várostörténet ma miként vélekedik az átalakulás folyamatáról. A város első világháború előtti önképét a báró Hornig Károly támogatásával kiadott tanulmánykötet jelzi, amely arról győz meg bennünket, hogy a kortársak úgy látták, hogy a város felemás módon fejlődött.¹⁴ Demográfiailag szerény gyarapodás észlelhető: az 1869-ben 12 ezer lakosú város népessége 1910-re közel 15 ezerre nő, ami elsősorban a bevándorlásnak köszönhető.¹⁵ Gazdasági téren nem aknáztá ki kellőképpen a liberális piacgazdaság adta előnyöket, infrastrukturálisan azonban a századforduló tájától lendületesen fejlődött. Az első világháború előtt már egy vízvezetékkal, csatornával, villanyvilágítással, telefonhálózattal ellátott, állandó színházzal bíró modern kisváros tűnik élénk. A pozitívizmus korának optimizmusát fogalmazta meg a piarista gimnázium volt növendéke, dr. Lukcsics József (1875–1937) egyháztörténész, aki az újkori várostörténeti áttekintés végén úgy fogalmazott, hogy a „huszadik század politikai, társadalmi, tudományos és művészeti mozgalmainak lüktető vérkeringésébe belekapcsolódik Veszprém város is élénk részvételével.”¹⁶

A kisvárosi modernizáció a kiegyezés korában az oktatási-kulturális szférában mutatkozik igazán sikeresnek, így joggal nevezhetjük városunkat *iskolavárosnak*, amelynek elemi és középfokú iskoláiban 1910 táján már közel 3000 diák tanul.¹⁷ A kisgyermek nevelésével két katolikus és két állami óvoda foglalkozik; minden felekezeti tart fenn elemi népiskolát, a község (mezőváros) iparostanonc-iskolát (1873), egy társulat kereskedelmi iskolát, a piarista rend gimnáziumot, az állam polgári fiúiskolát (1892), s hozzá kapcsolva érettségit adó felsőkereskedelmi iskolát (1895), az egyházmegye pedig papi szemináriumot (főiskolát).¹⁸ A protestánsok Pápán, illetve Sopronban tanulhatnak tovább a gimnáziumban, illetve a jogi, teológiai akadémiákon.¹⁹

Veszprémben az 1851-ben négyosztályosra degradált, majd 1868-tól

---

felekezeti szempontból 11.176 katolikus, 1310 református, 863 izraelita, 484 evangélikus, 14 görög nem egyesült vallású. Nyelvére nézve 10.972 magyarnak számított. Vö. ROSOS 1848. 2.

14 HORNIG 1912.

15 ILA–KOVACSICS 1964. 399.

16 HORNIG 1912. 69.

17 HORNIG 1912. 92. A 2850 diák közül 382 járt a főgimnáziumba.

18 HORNIG 1912. 99–108.

19 A pápai kollégiumról: KIS 1896., LAMPÉRTH 1931., TRÓCSÁNYI 1981., HUDI–KÖBLÖS 2006., a soproniról: GYÖRFFY–HUNYADI 1986.

hatosztályosra bővített gimnázium történetében 1884-ben kezdődik új fejezet, amikor széleskörű társadalmi összefogással, közel 100.000 forintos költséggel²⁰ nyolcosztályos főgimnáziummá szervezik át. Körpecsétjén „A VESZPRÉMI RÓM. KATH. FŐGYMNASIUM 1885” szöveg és évszám olvasható.²¹ A főgimnázium első érettségiző diákjait 1886-ban bocsátotta ki. Korábban a VII-VIII. osztályt sokan a pápai református, a győri bencés, vagy a székesfehérvári cisztercita gimnáziumban végezték.

A hajmáskéri iparoscshaldból származó *Békefy (Bröckl) Remig* (1858–1924) egyháztörténész a piarista gimnázium hat osztálya után a cisztercita rendbe lépett, így a hetedik osztályt magántanulóként Zircen, a nyolcadikat Egerben végezte. Feltehetőleg az ő 1874-ben végzett VI. osztálya volt az első, amelynek diákjai megfogadták, hogy 10 évenként találkozni fognak – 1884-ben, majd 1894. augusztus 5-én meg is tartották az osztálytalálkozót.²² Az iskolai identitást meghatározó érettségi találkozók csak ezután jöttek divatba.

Békefi egykori osztályából 1894-ben Megyesy Imre ácsmesterként, Rozs Mihály asztalosmesterként dolgozott, a 6. osztályt végzettek irodai segédtsítként tudtak elhelyezkedni; akik viszont tovább tanultak, gyógyszerészek, ügyvédek, plébánosok, vármegyei-uradalmi-állami hivatalnokok lettek. Legtöbbre dr. Békefi Remig egyetemi magántanár és a veszprémi születésű dr. Óvári Ferenc (1858–1938) országgyűlési képviselő vitte.

A néhány száz főből álló magyar piarista rendtartomány 24 gimnáziuma közül a XIX. század végén, XX. század elején a Dunántúlon a tatai és mosonmagyaróvári kiskimnázium, a nagykanizsai és veszprémi főgimnázium szolgálja a közoktatás ügyét. A zalai ifjúság a keszthelyi premontrei kiskimnáziumban tanulhatott, mely 1892-ben vált főgimnáziummá.²³ A Dél-Dunántúl ifjúságának javarésze a pécsi cisztercita főgimnáziumba járt.

Az érettségi a kiegyezés korában az úri osztályba való belépést jelentette. 1948-ban történt államosításáig a veszprémi gimnázium a magyar középosztály kialakításában és az értelmiség utánpótlásában

---

20 OLÁH 1889.

21 Veszprém Megyei Levéltár (2012-től a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára) VIII. 52. A Kegyes Tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai 1850–1948(–1953).

22 Találkozás 20 év múlva. = Pápai Lapok 21 (1894) 32. sz. (augusztus 12.) 134.

23 BONTZ 1896. 225–226.

játszik fontos szerepet. A szegény, de tehetséges gyermekek tanulását a kegyes adományok (köztük Devics József kanonok jótéteményei), a jótékony nőegylet, majd az 1891-ben megszervezett a *Főgimnáziumi Segélyező-Egylet* segélyei tették lehetővé.²⁴ A gimnáziumi segélyegyletnek az érettségiző osztályok is kezdettől alapító tagjai lettek, a jobb módú tanulók közül pedig sokan a rendes tagok közé léptek.

Kezdetben a főgimnázium nem mindenben felelt meg a követelményeknek. A szakfelügyelet kifogásolta, hogy nincs rajzterem, fizikai szertár, rendezett tanári könyvtár, kémiai laboratórium, a meglévő tornaterem egészségtelen. E hiányosságokat idővel sikerült kiküszöbölni, utoljára (1906–1907-ben) a tornacsarnok épült meg a Buhim-völgyben.²⁵

Előadásomban a főgimnázium 1886–1914 közötti időszakát figyelembe véve két kérdésre keresek választ:

1.) Melyek voltak a *diáktársadalom* jellemzői? E kérdésre választ kapunk, ha megvizsgáljuk a diákság társadalmi, felekezeti összetételét, földrajzi megoszlását.

2.) Milyen szerepet játszott a *tanári kar* a társadalmi, politikai, tudományos *közéletben*? Erre a kérdésre néhány kiemelkedő tanáregyéniség működésének felidézésével szeretnénk választ adni.

A diáktársadalom jellemzői

Dr. Lukcsics József a veszprémi gimnázium küldetését 1912-ben így fogalmazta meg: „A kor műveltségi színvonalán álló jeles intézmény a városnak és vidékének szellemi áldása.”²⁶ Megállapítása azonban csak megszorításokkal igaz. A gimnázium kizárólag a fiúk középfokú oktatási intézménye: az első lány 1896-ban tesz magánvizsgát a főgimnázium V. osztályának anyagából; az első érettségiző lányok pedig csak az 1910-es évek végén tűnnek fel.²⁷

A lányok oktatását a Ranolder János püspök alapította nőnevelő intézetek végezték. A szegényebbek a Szent Anna téri, Pauli Szent Vincéről nevezett *irgalmasnővérek* nevelő- és tanintézetébe (1854), a módosabbak az *angolkisasszonyok* leánynevelő intézetébe (1860) jártak.

24 LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. 218–224.

25 LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. 274.

26 HORNIG 1912. 58.

27 Először Györke Ilona Margit, a mezőkomáromi gyógyszerész lánya tett vizsgát 1896. november 2-án az 5. osztály tantárgyaiból. Ez akkori szenzációnak számított, hogy az egyházmegyei lap is megemlékezett róla. – Az első nődiák Veszprémben. = Veszprémi Hírlap 6 (1896) 44. sz. (november 1.) 5.

Az utóbbiban 1894-től kezdve elemi iskolai *tanítónőképzés* is indult.²⁸

A piarista főgimnázium megszervezésekor a diáklétszám 300 fölé emelkedett, s tartósan a 330–400 közötti sávban maradt, az 1900-as évek elején meghaladta a 400-at (a csúcspontot 1902/03-ban érte el 422 fővel).

A tanítás eredményességét befolyásolta, hogy az első két osztályban gyakran 60–70 tanuló járt, s jó esetben is 50–60 növendéket kellett fegyelmezni és oktatni. A felső tagozatban jobb volt a helyzet, de az osztályok itt is népeseknek számítottak. Csak a VIII. osztályban találunk időnként 30-nál kevesebb tanulót; az átlagos érettségiző osztálylétszám 1886–1914 között 28 volt.²⁹ Az érettségiben megbukott tanulók általában egy másik dunántúli gimnáziumban tehettek pótvizsgát.

Az első világháború előtti évtizedekben többségében katolikusok tanultak, de szép számmal találunk más vallásokat is, elsősorban izraelitákat, kisebb számban reformátusokat és evangélikusokat, időnként egy-egy görögkatolikus vagy görögkeleti vallásút. A korszakban a katolikusok aránya 80–85% között mozgott, az izraeliták 10–11%-ot, a maradékot a protestánsok tették ki. A nyolc osztályba összesen 5–10 evangélikus, 10–25 református tanuló járt.

A tanulók többsége Veszprémből és Veszprém megyéből került ki, de jelentős (1900-ban 43%-os, 1910-ben 32%-os) a más (főként Zala) megyéből származók aránya.

A főgimnázium működésének következtében 1884 után lényegesen csökkent a Pápai Református Gimnázium elszívó hatása. 1892-től a keszthelyi premontrei főgimnázium,³⁰ 1911-től pápai bencés főgimnázium szervezése viszont a veszprémi gimnázium vonzáskörzetét szűkítette, egyúttal jelezte a gimnáziumi beiskolázás iránti megnőtt társadalmi igényt.³¹

Az intézmény vonzáskörzete nem csupán a városra és vidékére terjedt ki, hanem az egyházmegye nagy részére, sőt azon túlra is. A gazdasági-rokoni kapcsolatok révén időnként egészen távoli vidékekről, még külföldről is érkeztek tanulók a megyeszékhelyre.

A gimnáziumi tananyag az újabb és újabb tanterveknek köszönhetően

28 HORNIG 1912. 100–101., 105., 107.

29 Veszprém Megyei Levéltár VIII. 52. A Kegyes Tanítórend veszprémi gimnáziumának iratai. Ki-mutatás az érettségi vizsgálatokról 1886–1914. Az érettségizők nevét közli: LICHTNECKERT–TÖLCSÉRI 2011. 162–163., 327–339.

30 BONTZ 1896. 257–262. A négyosztályos gimnázium átszervezése 1892/93-ban az V. osztály indításával kezdődött, az első érettségiző osztály 1896-ban végzett.

31 A pápai katolikus gimnázium történetéről: BAKONYVÁRI 1896., 1898., MÉSZÁROS 1988.

a kor igényeihez igazodott: nőtt a természettudományos és reáltárgyak jelentősége, a klasszikus nyelveket (görög, latin) háttérbe szorították a modern nemzeti nyelvek; 1890/91-től a görög helyett már görögpótló tárgyból érettségizhettek a diákok. Rendes tárgyként 1863-tól a rajzot, 1867-től a tornát; rendkívüli tárgyként 1863-tól éneket és franciát, 1870-től a gyorsírást, emellett olaszt tanítottak. A rajz és torna oktatására világi tanárokat alkalmaztak; az utóbbiak közül Szeiberling Mátyás emelkedik ki, aki meghatározta Veszprém város sportéletét.³² Az önálló, alkotó egyéniséggé válást az 1885-ben alapított *Ányos Önképzőkör*, a vallásos érzés elmélyítését az 1903-ban szervezett *Mária-kongregáció* segítette.

A gimnáziumi évek nemcsak a tudás és a vallásos szellem elmélyítését szolgálták; számosan itt döntöttek el, hogy szerzetesi vagy papi pályára lépnek. Ha a Magyar Piarista Rendtartomány *Léh István* által összeállított és *Koltai András* által kiegészített, 1998-ban kiadott történeti névtárát tüzetesen áttanulmányozzuk, benne 1666–1997 között 33 veszprémi születésű piaristát találunk.³³ Az 1850–1900 között születettek között 16 gimnazista döntött úgy, hogy piarista szeretne lenni: Babos Dezső, Dombai Gyula, Erdélyi (Ébel) József, Földváry (Bauer) György, Frick József, Kemény (Stein) István, Pálfy János, Plihál György,³⁴ Réti (Lehmann) Ferenc, Rókusz Károly,³⁵ Schmidt Mihály, Szabó János, Szűcs Lajos, dr. Szűcs Imre (a *Kalandozás a Balatonon* c. ifjúsági regény szerzője), továbbá Tóth György és Zsidi János.

A Veszprém megyei helységek közül Adászteveltől Zircig szintén hosszú listát állíthatunk össze, melyet a Balaton-felvidéki zalai településekkel is könnyen kiegészíthetünk. A falvak közül a német nemzetiségű Márkó vezet, amely 5 szerzetest adott a rendnek. A szomszédos Bánd szülötte volt *Somhegyi (Schröck) Ferenc* (1813–1878), a későbbi rendfőnök is.³⁶

Az életrajzok tanulmányozása során arra a következtetésre juthatunk, hogy a rendi oktatáspolitikai ritkán tette lehetővé, hogy valaki szülővárosa gimnáziumába térjen vissza. Erre csak rendkívüli körülmények között és rövid időre kerülhetett sor.

---

32 LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. 242.

33 LÉH–KOLTAI–BALANYI 1998.

34 Novícius korában kilépett a rendből.

35 Novícius korában kilépett a rendből.

36 VARGA 1998. 460., LÉH–KOLTAI–BALANYI 1998. 348.

Piarista tanárok a közéletben

A piarista szerzetes-tanárok a rendi diszlokáció révén – néhány kivételtől eltekintve – gyakran változtak, ami lehetetlenné tette a helyi társadalomba való mélyebb beágyazódásukat. Más a helyzet az igazgatókkal, akik huzamosabb időn át álltak az intézmény élén.

A néhány kivétel azonban mély nyomot hagyott a város életében. Közéjük tartozik *Tölcsey Ferenc* (Kunszentmiklós, 1859. augusztus 31. – Veszprém, 1919. február 2.) aki 1884/85. tanévben lett a főgimnázium tanára.³⁷ 1887–1892 között szerkesztette a Veszprémi Közlönyt, 1903-tól a legényegyletek évkönyvét. A katolikus legényegyletek alakításában fontos szerepet játszott. Ennek köszönhető, hogy Hornig Károly püspök a legényegyletek főfelügyelőjévé nevezte ki. 1895 tavaszán megírta a rendház és a veszprémi főgimnázium történetét. A pápai katolikus legényegylet 1914-ben hálából arcképét is megfestette és azt az egyleti székház nagytermében helyezte el.³⁸

A másik kivétel *Zsigmond János* (Szekszárd, 1865. november 30. – Veszprém, 1916. április 12.), latin-francia, történelem- és szépírást tanár, aki 29 évig tanított Veszprémben.³⁹ Behatóan tanulmányozta a magyar nemzetiségi kérdést, s nézeteit *A nemzetiségi kérdés és a magyar társadalom* címmel 1901-ben megjelent értekezésében foglalta össze.⁴⁰ A megyei nemzetiségek magyarosodását a Veszprém Vármegyei Közművelődési Egyesület főjegyzőjeként, majd elnökeként mozdította elő.⁴¹ Hazafias elkötelezettségét jelzi, hogy 1905-ben a Veszprémi Függetlenségi és 48-as Párt szervezésekor a párt egyik alelnökévé választották.⁴² A *Veszprémi Hírlap*nak is állandó munkatársa volt. Európa nagy részét és Észak-Afrikát is beutazta. Utazásainak leírását először az egyházmegyei lapban cikksorozatban tette közzé, majd önálló kiadványokban is megjelentette.

A tanárok néhány évi ittlétük idején nemcsak a katolikus közösség, hanem a város és a vármegye közéletében meghatározó, az ország tudományos életében pedig fontos szerepet játszottak. Az 1905/06. tanévben pl. a 13 tagú tantestületből a városi és vármegyei képviselőtestületnek tagja volt *Takács József* igazgató és hittanár, *Szegess Mihály* magyar-latin-görög nyelv és irodalom szakos tanár, a

37 VARGA 1998. 517–518., LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998. 394.

38 Tölcsey Ferenc. = Pápai Lapok 41 (1914) 15. sz. (április 12.) 4.

39 VARGA 1998. 568., LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998. 431.

40 ZSIGMOND 1901.

41 ZSIGMOND 1914.

42 Pártalakulás. = Pápai Hírlap 2 (1905) 51. sz. (december 23.) 4.

városi képviselőtestületnek a fentebb említett *Zsigmond János*. A városi katolikus iskolaszékben választott tagként tevékenykedett *Takács József* és *Szegess Mihály*, továbbá *Laczkó Dezső* földrajz- és természetrajz-tanár, a vármegyei múzeum alapító igazgatója.

Laczkó Dezső (Trencsén, 1860. július 22. – Veszprém, 1932. október 28.) Kecskemétről került Veszprémbe, ahol 1888-tól kezdve 1920-ban történt nyugdíjazásáig tanított, 1912–1918 között az iskolát is igazgatta.⁴³ Geológusként a Bakony és Balaton-környék, valamint a Kaukázus geológiai viszonyainak feltárásával, a Veszprém Vármegyei Múzeumi és Könyvtári Egylet és a vármegyei múzeum megalapításával, a múzeum vezetésével, a múzeumi évkönyvek szerkesztésével és kiadásával írta be nevét a magyar tudomány történetébe.

Az igazgatók közül *Lévay [Kozák] Imre* (Makó, 1842. november 10. – Budapest, 1895. május 20.) nevét kell kiemelnünk.⁴⁴ 1874-től volt házfőnök és igazgató. 1877-ben alapító szerkesztője volt a *Veszprém* c. hetilapnak, 1884-ben a *Veszprémi Közlönynek*. Lapjában heti rendszerességgel közölt időjárás adatokat, melyek a gimnáziumi meteorológiai állomás megfigyelésein alapultak. A főgimnázium tetején ugyanis 1884-ben mérőállomást alakítottak ki. A megfigyelést Takács József és Horváth Sándor gimnáziumi tanárok végezték. Ez volt a második rendszeresített mérőállomás a város történetében. (Az első Németh Ferenc evangélikus tanító működtette 1860–1864 között.)⁴⁵ Ennek az állomásnak köszönhető, hogy a 9 évig, haláláig Veszprémbe tevékenykedő *Bolgár Mihály* (Gyerk, 1861. szeptember 1. – Veszprém, 1895. március 10.) piarista tanár 1893-ban monográfiában dolgozhatta fel Veszprém meteorológiai viszonyait és kútvizet.⁴⁶

Lévay 1887-től a budapesti gimnázium, majd 1891-től a rend élén folytatta tevékenységét. Veszprém katolikus sajtójának megteremtőjeként előkelő helyett foglalhat el a város kiegyezés kori művelődéstörténetében. A város közéletének közkedvelt alakja volt, áthelyezésekor díszpolgárrá választását is szóba hozták. Cholnoky Jenő *Veszprém* c. könyvében is szeretettel emlékszik egykori osztályfőnökére.⁴⁷

Lévay után *Takács József* (Védfalu, 1848. január 25. – Budapest, 1920.

43 VARGA 1998. 305., LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998. 223.

44 VARGA 1998. 312., LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998. 234.

45 KOVÁCS 2011. 7–8.

46 VARGA 1998. 86., LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998. 64.

47 CHOLNOKY 1938. 47.

február 19.) nevét kell megemlíteni, aki 1883-ban került Veszprémbe matematika-tanárnak.⁴⁸ 1888–1912 között volt gimnázium-igazgató és házfőnök.⁴⁹ Házfőnökként kifestette a templomot, kibővítette a rendházat és gimnáziumot, melyet korszerű felszereléssel, rajz- és díszteremmel, tornacsarnokkal látott el, s a filoxéravészt követően felújította a rend paloznaki szőlejét. Életrajza szerint „Sikereinek egyik titka szeretetreméltó egyéniségében rejlett: tanítványai rajongtak érte, mert érezték atyai jóindulatának sugárzó melegét. Kifogyhatatlan türelemmel foglalkozott a gyengékkel és legnagyobb örömet abban találta, ha a nehézkes elméket is megindíthatta. Életmódjában és érintkezésében az igénytelenség és valódi szerzetesi egyszerűség s megnyerő kedves modor jellemezte.”⁵⁰ Rendtársainak életével és munkájával mutatott példát. „Gondos öre volt tanítványai erkölcsi életének, atyai pártfogója a szegény gyermekeknek.”⁵¹

A gimnázium tanárai az iskolai oktatás-nevelés, az iskolai egyleti élet, az iskolán kívüli népnevelés, tudományos ismeretterjesztés, a katolikus egyesületek, a katolikus néppárt, az egyházmegyei sajtó (az 1893-ban alapított *Veszprémi Hírlap* c. egyházmegyei lap) segítségével sikeresen vették fel a harcot a liberális állam szekularizációs törekvései és az antiklerikális politikai-társadalmi mozgalmak ellen.⁵² Az 1898-ban a városban jelentkező, főként az izraelita értelmiséghez köthető szabadkőműves mozgalmat rövid időn belül megfékeztek, „hatástalanították”. 1905 végén maguk a páholytagok döntöttek úgy, hogy szervezetüket, a *Virradás a Bakony alján Páholyt* – szabadkőműves terminológiával élve – „elaltatják”, vagyis megszüntetik.⁵³

Összegzés

Az első világháború előtti évtizedekben a veszprémi piarista főgimnázium a közép-dunántúli régió nagy hagyományokkal bíró, meghatározó oktatási intézményének számított, amelynek falai között egyszerre 400-nál többen tanulhattak. A kiválóan felkészült, munkájukat

48 LÉH-KOLTAI–BALANYI 1998. 381.

49 LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. 241–242., 296–298.

50 KOVÁCS 2011. 210.

51 KOVÁCS 2011. 210.

52 A lap 1893. március 18.–1944. október 8. között jelent meg. Vö. NAGY 1957. 93–94.

53 Magyar Országos Levéltár (MOL) P 1113. A veszprémi *Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy* iratai 1898–1907. A páholy előzményéről: HUDI 2012.

élethivatásnak tekintő tanárok gondoskodtak arról, hogy tanítványaik korszerű általános műveltségre és szilárd vallásos világnézetre tegyenek szert, jó hazafiakká és öntudatos katolikusokká váljanak.

A veszprémi piarista gimnázium tehetségek hosszú sorát bocsátotta ki, tanárai nemcsak a nevelésben-oktatásban jeleskedtek, hanem a helyi közélet formálásából is kivették részüket. Sokan közülük az irodalomban és a tudomány terén is maradandót alkottak.⁵⁴ Az iskola múltjának tárgyyszerű megismerése, kultuszának ápolása a jelen nemzedéknek is kötelessége.⁵⁵

IRODALOM

ASZTALOS 2011 = Jubileumi évkönyv 1711–2011. Írta és szerkesztette: ASZTALOS István. Veszprém, 2011.

BAKONYVÁRI 1896 = BAKONYVÁRI Ildefonz: A pápai kath. gymnasium története a pálosok idejében. Pápa, 1896.

BAKONYVÁRI 1898 = BAKONYVÁRI Ildefonz: A pápai kath. gymnasium a pannonhalmi bencések idejében (1806–1896). Pápa, 1898.

BONTZ 1896 = BONTZ József: Keszthely város monográfiája. Keszthely, 1896.

CHOLNOKY 1938 = CHOLNOKY Jenő: Veszprém. Budapest, 1938. (A Balaton Társaság Könyvtára, 4.)

GYÖRFFY-HUNYADI 1986 = GYÖRFFY Sándor – HUNYADI Zoltán: A soproni líceum. Bp., 1986.

HODOSSY 2006 = HODOSSY Lajos: Boda József emlékezete. Veszprém, 2006.

HORNIG 1912 = Veszprém múltja és jelene. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXVI. nagygyűlésének Veszprém városa nevében felajánlja báró Hornig Károly veszprémi püspök. Veszprém, 1912.

HUDI 1994 = HUDI József: Veszprém társadalmi-gazdasági helyzete és önkormányzata a XIX. század elején. = Veszprémi Szemle 2 (1994) 2. sz. 15–20.

HUDI 2005 = HUDI József: A veszprémi polgárság könyvkultúrája a XVIII–XIX. században. = Veszprémi Szemle 8 (2005) 1. sz. 28–50.

HUDI 2009a = HUDI József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII–XIX. századi Veszprém megyében. Bp., 2009.

HUDI 2009b = HUDI József: A veszprémi színjátszás kezdetei (1723–1879). Veszprém, 2009.

HUDI 2012 = HUDI József: A veszprémi szabadkőműves kör működése (1898–1902). = Veszprémi Szemle 14 (2012) 4. sz. 24–49.

---

54 A tanárok irodalmi és tudományos ténykedéséről: LICHTNECKERT-TÖLCSÉRY 2011. 187–217., 313–314.

55 Ennek példája: ASZTALOS 2011.

- HUDI-KÖBLÖS 2006 = HUDI József – KÖBLÖS József: A pápai református kollégium szervezete és működése a XVI-XIX. században. = KÖBLÖS József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai 1585-1861. Pápa, 2006. 7-142.
- HUNGLER 1988 = HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988. (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár, 14.)
- ILA-KOVACSICS 1964 = ILA Bálint – KOVACSICS József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bp., 1964.
- KEVEHÁZI 2011 = KEVEHÁZI László (főszerk.): A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon I-II. Győr, 2011.
- KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531-1895. Pápa, 1896.
- KOVÁCS 2010 = KOVÁCS Győző Gyula: Veszprém időjárása és éghajlata I. A meteorológiai megfigyelések kezdete. Veszprém, 2010. (Veszprémi Könyvek, 2.)
- KOVÁCS 2011 = KOVÁCS Győző Gyula: Veszprém időjárása és éghajlata II. A meteorológiai megfigyelések a piarista gimnáziumban (1884-1890). Veszprém, 2011. (Veszprémi Könyvek, 4.)
- KUN 1932 = KUN Lajos: A veszprémi zsidóság multja és jelene. Szerzői kiadás. Karcag, 1932.
- LAMPÉRTH 1931 = LAMPÉRTH Géza: A pápai református főiskola története 1531-1931. Pápa, 1931.
- LÉH-KOLTAI-BALANYI 1998 = A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666-1997. Catalogus Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666-1997. Összeállította LÉH István, sajtó alá rendezte és kiegészítette KOLTAI András, a rövid történeti áttekintést írta BALANYI György. Bp., 1998.
- LICHTNECKERT 1994 = LICHTNECKERT András: Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok. = Veszprémi Szemle 2 (1994) 2. sz. 3-14.
- LICHTNECKERT 2001 = LICHTNECKERT András: Veszprém város 1745. évi statútumainak eredete. = Veszprémi Szemle 6 (2001) 1-2. sz. 3-17.
- LICHTNECKERT 2007a = LICHTNECKERT András: A polgárjog és purgerek Veszprémében 1711 és 1767 között. = Veszprémi Szemle 9 (2007) 1-4. sz. 20-25.
- LICHTNECKERT 2007b = LICHTNECKERT András: A német polgárság betelepítése és beilleszkedése Veszprémében 1711-1767 között. = Veszprémi Szemle 9 (2007) 1-4. sz. 26-48.
- LICHTNECKERT-TÖLCSÉRY 2011 = LICHTNECKERT András – TÖLCSÉRY Ferenc: A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig 1711-1948. Megjelent a Veszprémi Piarista Gimnázium alapításának 300. évfordulójára. Veszprém, 2011.
- MÉSZÁROS 1988 = MÉSZÁROS István: A pápai bencés gimnázium. H. n. [Bp.], 1988. (Magyar Bencés Gimnáziumok)
- NAGY 1957 = NAGY László: A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820-1956. Veszprém, 1957. (Veszprémi Könyvek, 2.)
- OLÁH 1889 = OLÁH János: Iskolaügy és „autonomia”. = Pápai Lapok 16 (1889) 15. sz. (április 24.) 57.
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. München, 1987. (Dissertationes

Hungaricae ex historia Ecclesiae, VIII.)

ROSOS 1848 = N. Veszprém megye első alispánjának Szent Király Szabadgyai Rosos István urnak a' megye állapotjáról 1847-ik évre készített hivatalos jelentése. Veszprém, 1848.

SOLYMOSI 1990 = SOLYMOSI Erzsébet: Veszprém harca a szabad királyi városi jogállásért. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XIV. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1990. 7-27.

SZENDI 2002 = SZENDI Attila: A zsidóság szerepe Veszprém polgárosodásában. Fejezetek a veszprémi zsidó közösség történetéből. Veszprém, 2002.

SZÉP 1905 = SZÉP Lipót: A veszprémi izraelita hitközség iskolájának története 1805-1905. Veszprém, 1905.

THURY 1893 = THURY Etele: A veszprémi ref. egyház története. Bp., 1893.

TÖLCSÉRY 1895 = TÖLCSÉRY Ferenc: A Kegyestanítórendiek vezette Veszprémi Róm. Kath. Főgimnázium története (1711-1895). (Különnyomat az Értesítőből). Veszprém, 1895.

TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Zsolt (szerk.): A pápai kollégium története. Bp., 1981.

VAJNA 1995 = VAJNA Lajos: Reformátusok Veszprémben. = Veszprémi Szemle 3 (1995) 1. sz. 41-46.

VARGA 1998 = VARGA Béla (főszerk.): Veszprém megyei életrajzi lexikon. Veszprém, 1998.

VÉGHÉLY 1886 = VÉGHÉLY Dezső: Emléklapok rendezett-tanácsu Veszprém város közigazgatási életéből. (Az 1875-ik évi jelentés töredéke.) Veszprém, 1886.

ZSIGMOND 1901 = ZSIGMOND János: A nemzetiségi kérdés és a magyar társadalom. Veszprém, 1901.

ZSIGMOND 1914 = ZSIGMOND János: Vármegyénk nemzetiségi világitásban. = Pápai Hírlap 11 (1914) 10. sz. (március 7.) 1-2.

Gárdonyi Máté

Veszprémi papnevelés a XX. század első felében – az egyházmegyei zsinatok tükrében¹

A veszprémi egyházmegye papnövendékei – a magasabb szintű tanulmányokat folytatók kivételével – 1711-től 1952-ig a püspökség központjában, a székesegyház melletti szemináriumban készültek hivatásukra. Az utolsó évtizedekben a papnevelés ügyét a Rott Nándor püspök² által egybehívott egyházmegyei zsinatok (1923, 1934) határozatai szabályozták. Ezek a határozatok egyrészt tételesen alkalmazták a helyi papnevelőre az 1917-es Egyházi Törvénykönyv előírásait,³ másrészt megerősítették azokat a régebbi rendelkezéseket, amelyek nem ellenkeztek az egyetemes egyházjoggal, harmadrészt olyan változtatásokat eszközöltek, amelyek megfeleltek az újabb szentszéki utasításoknak. A zsinati konstitúciók jelentőségét tehát nem önállóságukban kell keresni, hanem abban, hogy a részleges (partikuláris) jogalkotás keretében mintegy alapját képezték a veszprémi papnevelésnek.

A papnevelés intézményi háttere

A zsinati határozatok „A szeminárium” cím alatt szólnak a papnevelésről, ami azt a benyomást kelti, hogy Veszprémben egyetlen intézmény

- 1 A tanulmány az OTKA NK 83799. számú, „A katolikus egyház zsinatai és nagygyűlései Magyarországon (1790-2010)” című kutatási programjának keretében készült.
- 2 Rott Nándor (1869-1939, veszprémi megyéspüspök: 1917-1939) rövid életrajza: Pfeiffer János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. München, 1987. 47-50. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.) – Az egyházmegye korabeli állapotáról: Rott Nándor püspök bérmlási feljegyzései 1921-1938. S. a. r. Körmendy József - Rajczi Pál. Veszprém, 2000. (A veszprémi egyházmegye múltjából 17.) – A lelkipásztorkodás korszerűsítéséért tett erőfeszítéseiről: Gárdonyi Máté: Huszadik századi kihívások, pasztorációs útkeresések a veszprémi egyházmegyében. in Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. Szerk. Hermann István - Karlinsky Balázs. Veszprém, 2010. 275-297.
- 3 A Codex Iuris Canonici („1917-es CIC”) 1352-1371. kánonjai szólnak a szemináriumokról. Az alábbiakban erre a – mai szóhasználat szerint – „régí Kódexre” hivatkozunk.

szolgált a papi utánpótlás ügyét. Ugyanakkor a szövegen belül mindkét zsinaton nevesítették a teológus növendékeknek helyet adó nagyszemináriumot és a papi hivatást érző gimnazisták kisszemináriumát. Az egyházmegye szervezeti felépítéséről tájékoztató sematizmusok viszont egy harmadik intézményt is említenek, a teológiai intézetet. Bár e szervezeti egységek szorosan összefonódtak egymással, intézménytörténeti megközelítésben mégsem lehet eltekinteni relatív önállóságuktól.

A veszprémi püspökség Szent Annáról nevezett nagyszemináriuma (Seminarium Cleri Junioris Maius ad S. Annam Matrem BMV Wesprimii) létrejöttét Volkra Ottó János püspöknek köszönheti, aki 1711-ben székvárosába telepítette a piarista atyákat, többek között rájuk bízván az egyházmegye papnövendékeinek képzését. A papnevelde ugyan Volkra halála után, 1722-ben beszüntette működését, de Padányi Biró Márton püspök 1745-ben ismét megnyitotta és biztos anyagi alapokra helyezte az intézetet.⁴ Az első, Volkra-féle szeminárium teljesen a piarista atyák irányítása alatt állt. Amikor Biró püspök 1745-ben újraalapította a papneveldét, annak vezetését egy kanonokra bízta, aki prefektus címet viselt, 1751-ig azonban a piaristák is részt vettek az intézet irányításában régensként. A nevelőtestület fokozatosan egészült ki egy viceprefektussal (1777), egy tanulmányi prefektussal (1796) és egy spirituálissal (1802). E tisztségek elnevezése 1843-tól: rektor (kormányzó), vicerektor (alkormányzó),⁵ prefektus (praefectus studiorum, tanulmányi felügyelő) és spirituális (director spiritualis, lelkiigazgató).⁶ Hosszú időn át az utolsó éves növendékek közül is kineveztek előjárókat, akiket Biró püspök idején viceprefektusoknak hívtak, később duktoroknak, de 1893-tól az érdemi ügyekbe már nem volt beleszólásuk. Az 1930-as években egy második prefektusi állás megszervezése vált szükségessé a papnövendékek számának emelkedése miatt.

4 A szeminárium korai történetéről: A veszprémi papnevelő intézet emlékkönyve Magyarország fennállásának ezredéves ünnepére. Közrebocsátja az intézeti előjáróság. Veszprém, 1896. (továbbiakban: Emlékkönyv) – Körmendy József: Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága. 1665-1720. Veszprém, 1995. 22-26. (A veszprémi egyházmegye múltjából 16.) – Pehm József: Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora. Zalaegerszeg, 1934. 132-135. (A veszprémi egyházmegye múltjából 2.) – Újabb adalékokkal szolgál: Jakab Réka: Padányi Biró Márton és a piaristák viszonya a rend veszprémi megalapítása és építkezései idején. in: A piarista rend Magyarországon. Szerk. Forgó András. Budapest, 2010. 104-114. (Művelődéstörténeti Műhely – Rendtörténeti konferenciák 6.)

5 A zsinati határozatokban – követve a Kódex szóhasználatát – oeconomus néven szerepel, és zárójelben feltüntették az aligazgató címet.

6 Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Weszprimiensis a S. Stephano proto-rege anno Christi MIX. fundatae. Ad annum Domini communem MDCCCXLIII. Weszprimii, é. n.

A püspöki líceumnak nevezett teológiai intézet (Lyceum Episcopale Wesprimiense) állami rendelkezés folytán különült el a szemináriumtól 1776-ban, bár 1751-től a tantestület és az előljáróság már személyileg különvált egymástól. Az oktatás viszont mindvégig a papnevelde épületében folyt, és a teológiai hallgatók is csak bennlakó papnövendékek lehettek. A Helytartótanács rendelete alapján az állami felügyelet alatt álló intézményt a kanonokok közül kinevezett prodirektor (helyettes igazgató) igazgatta, akinek elnevezése arra utal, hogy ebben a minőségében a megyéspüspököt helyettesítette. A teológiai tárgyakat 1760-ig egyetlen piarista tanár oktatta, ekkor rendszeresítették a második tanári állást, amit szintén a rend tagja töltött be a generális szemináriumok 1784-ben történt felállításáig. A veszprémi szeminárium 1790-es újranyitásától kezdve négy tanár volt (professores), 1796-ig még egy piarista is, attól kezdve kizárólag egyházmegyés papok. Az egyik tanár oktatta az alapvető és ágazatos hittant, a másik a biblikus tárgyakat, a harmadik az egyháztörténelmet és az egyházjogot, a negyedik pedig a lelkipásztorokodást és a szertartást. A tanárok sokáig a városban, bérelt lakásokban laktak, a püspökség 1860-ban vásárolt egy várbeli épületet tanári ház céljára. A teljes püspöki joghatóság ugyan 1867-től már nem szenvedett csorbát,⁷ az intézet elvi különállása mégis megmaradt. 1907-től a prodirektori állást nem töltötték be, így a teológiai képzés irányítása a szeminárium rektorának hatáskörébe került. A sematizmusok viszont továbbra is külön intézményként tüntették fel a líceumot, bár ekkor már a tanárok nagyjából a szemináriumi előjárók közül kerültek ki. 1918-ban szervezték meg az ötödik tanári állást a filozófiai kurzus ellátására. A következő évtizedekben a tanári kar további – egyházmegyés pap, szerzetes és világi – tagokkal bővült, ami a képzési rendszer átalakításának és a nyelvoktatás bevezetésének volt köszönhető. A szeminárium viszonyairól utoljára tájékoztató, 1949-es sematizmus szerint a tantestület 8 teológiai tanárból és 4 lektorból állt, közülük 2 piarista, 2 angolkisasszony, egy pedig világi volt.⁸ A teológiai képzés az intézet fennállásának legnagyobb részében a papnevelde épületében folyt, de az 1930-as évek szemináriumi házirendje utal arra, hogy legalább néhány évig valamilyen káptalani házban folyt a „főiskola” működése.⁹

7 Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete 2 k. Budapest, 1896. I. 386.

8 Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege circa annum 1000 fundatae pro anno Domini 1949. Wesprimii, é. n. (továbbiakban: Schematismus 1949.)

9 Lásd az 56. jegyzetet.

A Szent Józsefről nevezett küsszeminárium (Seminarium minus ad S. Josephum) 1917-ben, a Hornig Károly bíboros-püspök halálát követő széküresedés alatt, a káptalan döntése alapján kezdte meg működését, kánoni megalapítása már Rott Nándor nevéhez fűződött.¹⁰ A gimnazista kispapok az első évtizedben a papnevelde épületében laktak, tanulmányaikat pedig a piarista főgimnázium VII-VIII. évfolyamán folytatták. Fennállásának egész ideje alatt a papnevelde rektorának irányítása alatt állott a küsszeminárium, subregensnek nevezett külön előljárót is csak a gimnazisták külön épületbe költözése (1928) után kapott az intézmény.¹¹

Az 1923. évi zsinat határozatai¹²

Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv előírta, hogy minden egyházmegyében tízévente tartsanak zsinatot, ahol olyan kérdéseket kell tárgyalni, amelyek az egyházmegye papságának és népének különleges szükségleteivel és érdekeivel kapcsolatosak, vagyis a lelkipásztorkodás helyi ügyeire vonatkoznak (356. kánon). Rott Nándor ennek az előírásnak kívánt megfelelni, amikor tanácskozásra hívta össze az egyházmegye papságának képviselőit, egyszersmind a szinódust meghirdető körlevelében kifejezésre juttatta, hogy a tanácskozás célja a zsinati konstitúciók megalkotása, amelynek eredményeképpen „egységes szabályzat áll majd a papság rendelkezésére, amely élet- és szolgálati pragmatika lesz mindenki számára”.¹³ A zsinati határozatok tervezetét négy bizottság dolgozta ki, melyek közül az egyik „A papság lelki életére és a szemináriumi nevelésére vonatkozó kérdések előkészítő bizottsága” nevet viselte. Ennek élén a szeminárium rektora, Káuzli Dezső állt, és a tagok is a szemináriumhoz kötődtek.¹⁴ „A tárgycsoport nem nagy, de fontos” – írta a

10 Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár (VÉL)A/2 Veszprémi Püspöki Levéltár, LitteraeCirculares1918/I. 2-6. – A küsszeminárium történetéről: Kredics László: 'veszprémi küsszeminárium'. Magyar Katolikus Lexikon XV. 127-128.

11 Az 1946-os sematizmus a subregens tisztségét üresedésben lévőnek jelzi, feltüntet viszont egy küsszemináriumi prefektust. Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege fundatae pro anno Domini 1946. Budapestini. é. n. – 1949-ben a küsszeminaristák nevelésével megbízott pap titulusa director theologiae propedeuticae (az előkészítő teológia igazgatója). Schematismus 1949.

12 Egyházmegyei Határozatok és Törvények. Decreta almae dioecesis Wesprimiensis anno 1923. diebus 19-21. Junii in synodo dioecesana publicata et approbata. Veszprém, 1923. 68-70. – Lásd a függelékben.

13 VÉL A/2 Litterae Circulares 1931/I. 1-3.

14 VÉL A/44 Veszprémi Püspöki Levéltár, Acta Dioecisana 4929/1922. (nov. 19.) – A bizottság tagjai: Sárközy Lajos a szeminárium spirituálisja, Dr. Kis György teológiai tanár és Engelhardt Ferenc tapolcai esperes-plébános, volt szemináriumi prefektus.

püspök a bizottságot kinevező iratban, s valóban, a zsinati határozatok és törvények 319 paragrafusából 24 foglalkozik a papság lelkiéletével és általános kötelességeivel – ám ezek állnak a konstitúciók élén –, s további 9 a szemináriummal. A szemináriumi nevelés témájához az esperesi kerületekből nem érkezett hozzászólás a szinódus előkészítő szakaszában, és az 1923. június 19-21. között üléselő zsinat is vita nélkül fogadta el az előterjesztést.¹⁵ Így a szemináriumra vonatkozó paragrafusok a bizottság művének tekinthetők, de vélelmezhető a püspök közreműködése is a szöveg kidolgozásában, amint ezt a bizottság kinevezésekor előzetesen jelezte.

A zsinati határozatok gyűjteménye – követve az Egyházi Törvénykönyv fejezetbeosztását – az egyház oktatási tevékenységének keretében tárgyalja a szemináriumról (XX. fejezet, 226-234. §§). Az első paragrafus, amely a Kódexet citálva (1353. kánon) a papi hivatások gondozását köti a plébánosok lelkére, az egyházmegye egyik legnagyobb bajának mondja a háborús évek következtében fellépő paphiányt. Ezt a megállapítást a körlevelekből és sematizmusokból nyerhető statisztikai adatok alátámasztják. Az 1900-1917 közötti években átlagosan 40 növendéke volt a veszprémi szemináriumnak, a legkevesebb 1900-ban (22), a legtöbb 1909-ben (51). Ezekben az években Budapesten, illetve külföldön az egyházmegye 5-6 kispapja tanult. A háborús évek alatt jelentősen megfogyatkozott a papnövendékek száma, 1918-ban 22, 1920-ban pedig csupán 15 teológus növendéke volt az egyházmegyének. Igaz, ekkor már működött a kiszszeminárium, amelynek keretében 1918-ban 23, 1920-ban 18 gimnazista kispapot neveltek.¹⁶ A szentelések száma sem érte el az előző évek átlagát (10), sőt drámaian alacsony volt (1918: 5, 1919: 3, 1920: 1, 1921: 3), s csak közvetlenül a zsinat előtt mutatkozott emelkedés (1922: 12, 1923: 8). Mindeközben a papság fogyatkozása jóval magasabb számokat mutatott (1918: 17, 1919: 19, ebből 5 elhagyta a papi szolgálatot, 1920: 10).¹⁷

A következő paragrafus, amely két külön intézményként nevesíti a nagy és a kiszszemináriumot, a papságnak az alma mater iránti érzelme-

15 Gárdonyi Máté: Az 1923. évi veszprémi zsinat előkészítő munkálatai. in *Corde aperto. Tanulmányok Kredics László nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Hermann István - Karlinszky Balázs - Varga Tibor László. Veszprém, 2012. 47-64.

16 *VÉL A/2 Litterae Circulares 1922/XIV. 89-91.* – *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Wesprimiensis a sancto Stephano proto-rege anno Christi MIX fundatae ad annum Domini MCMXVIII. Wesprimii, 1918.*

17 *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Wesprimiensis a sancto Stephano proto-rege anno Christi MIX fundatae ad annum Domini MCMXXVI. Wesprimii, 1926.* (továbbiakban: *Schematismus 1926*)

ire apellál, amikor kéri a papnevelés ügyének támogatását. A határozat egyúttal kifejezésre juttatja a püspök azon tervét, hogy új szemináriumot létesít, amely jobban megfelel az egyházmegye nagyságának és igényeinek. Figyelemreméltó, hogy a főpásztor ekkor még nem élt a Kódex által neki adott azon joggal, hogy a szeminárium céljára megadóztathatja a papságot (1355. kánon), csupán nagylelkű támogatást várt el.

A zsinati konstitúciók 228. paragrafusa a papnevelde belső rendjével foglalkozik, és megerősíti a Hornig Károly püspök által 1890-ben adott szabályzat érvényét (*Leges et institutiones Seminarii Cleri Junioris Veszprémiensis ad S. Annam*). Ez a házirend mai ismereteink szerint nem maradt fenn, pedig nyomtatásban is megjelent, csupán egy 1930-as évekből származó, magyar nyelvű gépelmény található a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban.¹⁸ Mivel az 1934. évi zsinat is érvényben hagyta a Hornig-féle törvényeket, joggal feltételezhető, hogy a latin eredeti magyarra fordított és aktualizált változatáról van szó. A fennmaradt házirend maga is átesett későbbi módosításokon, erről tanúskodnak a kézzel írott kiegészítések, amelyek az időközben felmerült új jelenségeket, problémákat szabályozzák (pl. telefonálás, rendkívüli látogatások a háborús években). A házirend ezen változatának keletkezése 1933-1943közé tehető, mivel már rendelkezik a szeminárium bővítése nyomán kialakított cellarendszerről, utolsó dátumozott módosítása pedig 1943-ból származik. A szabályzat ilyen jellegű aktualizálása nem mondható rendkívülinek, hiszen az előzőleg érvényben lévő Bajzáth-féle törvényeket (1779) is többször átdolgozták (1790, 1808, 1832).¹⁹

A szemináriumi törvények első pillantásra szinte katonai drill szerint szabályozzák a papnövendékek életét reggel 5 órától este 9-ig.²⁰ Ám a fe-

18 A veszprémi szeminárium törvényei. gépelmény, 10 l. VÉL A/43 Veszprémi Püspöki Levéltár, Archivum Kollerianum 131. fasc. – Lásd a függelékben.

19 Emlékkönyv i. m. 53-54, 70-71.

20 A szemináriumi törvények fennmaradt példányában nem található pontos napirend, ám az időpontokra és a rendszeres programokra történő utalások alapján valószínű, hogy a napirend nem sokat változott 1896 óta. A szeminárium akkor kiadott emlékkönyve a következő napirendet tartalmazza: reggel 5-kor felkelés, ½ 6-¾ 7 reggeli ima, elmélkedés, szentmise, ¾ 7-¾ 8 foglalkozás, ¾ 8-8 reggeli, 8-11 előadások, 11-¾ 12 szabad idő, ¼ 12-¾ 12 foglalkozás, egyes napokon egyházi ének vagy liturgia, ¾ 12-12 szentírásolvasás, 12-kor ebéd, utána szentségimádás és szabadidő, 2-4 foglalkozás, kedden csütörtökön és szombaton séta, 4-5 (sétanapokon 4-½ 5) szabad idő, 5-¾ 7 (sétanapokon ½ 5-¾ 7) foglalkozás, ¾ 7-7 szentírásolvasás, 7-kor vacsora, utána szentségimádás és szabad idő, ½ 9-9 készüllet a másnapi elmélkedésre, esti ima, 9-kor lefekvés. Vasárnap részt vesznek a székesegyházban az ünnepélyes szentmisén és vecsernyén. Emlékkönyv i. m. 115.

gyelemhez szoktatás, továbbá az intézmény zártsága nem tért el a korabeli általános nevelési eszménytől, amelyet a társadalom minden rétegénél érvényesítettek. A kispapokat, akiknek karrierje többnyire a falusi plébánossáig ívelt, a lelkiélet, a stúdiumok és a papokhoz illő szórakozások ritmusával az önfegyelemre igyekeztek nevelni, ezen felül a szoros napi-rend tette lehetővé, hogy a növendékek elmélyedjenek a teológiai stúdiumokban. A házirend ezt így fogalmazza meg: „A papjelöltek számára azért alapították a szemináriumokat, hogy jószágos buzgó lelkipásztorokká nevelődjenek azokban. Ezért a növendékek lankadatlan munkával és önképzéssel iparkodjanak elsajátítani e cél eléréséhez nélkülözhetetlenül szükséges két tulajdonságot: a papi jámborságot és a teológiai tudást” (4. §.). A közös ima, közös étkezés, a szeminárium bővítéséig a közös hálóterem és a szabadidő közös eltöltése a katolikus papság testületi jellegét domborította ki. Ez egyrészt megfelelt a papi identitás hagyományos teológiai megalapozásának: eszerint az áldozópapok nem egyénileg felelősek a pasztorációért, hanem mint a presbitérium, a papi testület tagjai lesznek a püspök munkatársai az általa irányított lelkipásztori munkában. Másrészt az egyházmegye kormányzása szempontjából mindennél fontosabb volt az egységes fegyelmi papság kialakítása. Ahogy a szemináriumi törvény zárórendeletkezése fogalmaz: „Valamennyien, akik e kegyes alapítvány jótéteményeiben részesülnek, vessék jól emlékezetükbe, hogy a veszprémi egyházmegyének lelkiismeretben vannak lekötelve arra, hogy már most kifogástalanul alkalmassá teszik magukat az ő szolgálataira, tanulmányaik végeztével pedig nem a saját egyéni vágyaik szerint, hanem az Egyházhatóság rendelkezésébe teljesen belenyugodva a lehető leghasznosabban szolgálják az egyházmegyét” (22. §.).

A házirend kijelöli a lelkiélet kereteit is, amikor szabályozza a naponkénti ima, szentmise és elmélkedés, illetve a székesegyházban vasár- és ünnepnapokon teljesítendő liturgikus szolgálat ritmusát (6. §.). Ez a szabályozás megfelel az egyetemes egyházjog előírásainak (1367. kánon), ám a veszprémi szeminárium lelkiéleti nevelését már jóval a kódex megjelenése előtt példaértékűnek és a magyar viszonyok között kimagaslónak értékelték.²¹

A zsinat következő két határozata (229-230. §§.) a szemináriumi eljárókkal és a teológiai tanárokkal foglalkozik. Kijelöli a rektor, a Kódex szóhasználatát követve latinul *oconomus*-ként említett vicerektor, a

---

21 Mihályfi i. m. I. 503-505.

prefektus és a spirituális feladatkörét, valamint szól a növendékek rendszer és rendkívüli gyóntatóiról. Az előjárók kötelességeit így foglalja össze: „a papnövendékekben az egyházas érzést (sentire cum Ecclesia), a római Szentszék és a püspök iránti tiszteletet és engedelmességet mindenkinek felett ápolják és neveljék”. Ugyanitt esik szó – a püspöki líceum külön említése nélkül – a teológiai tanárokról, akikkel szemben az az elvárás, hogy „a kath. tannak ősi tisztaságát védelmezzék, s ne különleges és újabban felmerült egyéni vélemények, hanem a Szentírás és a hagyomány ősi tanai, a depositum fidei képezzék előadásaik gerincét”. Ezek a paragrafusok a kódex vonatkozó előírásait követik (1358. és 1360-1361. kánonok), de megfogalmazásukban többletet is tartalmaznak.

A teológiai stúdiumokat illetően a zsinat, miközben hivatkozik a tanulmányi idő emelését és a filozófiai kurzus bevezetését előíró pápai rendelkezésekre, a paphiányból adódó szükséghelyzetre apellálva egyelőre érvényben hagyja az előző évszázadból örökölt tanrendet (231-232. §§.). Ez azt jelentette, hogy a növendékek négy évfolyamra osztva, biennális rendszerben tanulták az alapvető teológiai tárgyakat, gyakorlatilag az 1815-ben előírt állami tanterv alapján. A négyéves stúdiumot 1790-ben vezették be, a generális szemináriumok előtti időszakban három évfolyam tanult Veszprémben. A tantárgyak olyan felosztása, amelynek keretében az I-II. és III-IV. évfolyamok együtt tanultak, a tárgyak pedig két évente adattak elő, 1803-tól volt érvényben. Az 1815-ben előírt tanrend előzménye az 1774. évi, Rautenstrauch-féle osztrák tanterv, amelyet 1779-ben vezetett be Magyarországon a Helytartótanács, s amin aztán időnként módosítottak (1791, 1803).²² Úgy látszik, az 1858. évi tanterv, amit a magyar püspöki kar rendelt el, Veszprémben nem ment át a gyakorlatba.²³

A veszprémi tanrend a következőképpen nézett ki: Az I-II. évfolyam az egyik évben ószövetségi szentírástudományt (bevezetés a szentírásba, bibliai történelem, szentírás-magyarázat, héber nyelv) és egyháztörténelmet, a másik évben újszövetségi szentírástudományt (bevezetés a szentírásba, hermeneutika, szentírásmagyarázat) és alapvető hittant tanult. A III-IV. évfolyam az első évben ágazatos hittant és erkölcsstant, a második évben egyházjogot és lelkipásztorkodástant hallgatott. Minden egyes tantárgy heti 9 órában adatott elő, az összes előadás délelőtt volt, 6 napon át három órában. Ezen kívül 2-3 délután ismétlő órák voltak, eze-

²² Emlékkönyv i. m. 50-51, 68-69, 76-77, 79-80.

²³ Mihályfi i. m. I. 383-386.

ket a tanárok felváltva tartották. Az előadások nyelve a latin volt, csak az egyházjogot adták elő magyarul 1846 óta. A félévi vizsgákra egy-egy hét előkészület után került sor.²⁴

Az alapvető teológiai diszciplínákhoz kiegészítő tárgyak járultak: 1808-tól egyházi ékesszólástan, 1809-től elemi iskolai módszertan, 1884-től pedig egészségtan, amit évtizedeken át ifj. Csolnoky Ferenc (1853-1941), a veszprémi kórház első orvos-igazgatója oktatott. A gyakorlati liturgikus ismeretekbe a spirituális vezette be a növendékeket, s ugyanő, vagy a székesegyház succentora tanította az egyházi éneket. Részben a szóknoklati gyakorlat célját szolgálta a kispapok Pázmány-köre, amely 1861-ben alakult Szavlati Kör néven.²⁵

A zsinati határozat hivatkozik XI. Pius pápának Gaetano Bisleti bíborshoz, a Tanulmányügyi Kongregáció prefektusához 1922. aug. 1-én intézett *Officiorum omnium* kezdetű apostoli levelére, amely a szemináriumokról és a klérus tanulmányairól intézkedett.²⁶ Ebben az iratban a pápa elrendelte, hogy a papnövendékek képzésénél nagyobb súlyt fektessenek az egyházi latin nyelv oktatására, hogy kétéves filozófiai kurzus előzze meg a teológiát és ez Aquinói Szt. Tamást kövesse, valamint hogy legyenek praktikus ismereteket nyújtó pasztorális tárgyak is a tanrendben. Mivel a latin nyelv tanítására a magyar közoktatásban hagyományosan nagy hangsúlyt fektettek, és a jozefinista (vagy inkább terenziánus) szellemű teológiai képzésben a pasztorális tárgyak is jelen voltak, a pápai instrukció elsősorban a filozófiai oktatás terén jelentett kihívást. Igaz, a legtöbb szemináriumban már a XIX. század végén is folyt bölcseleti képzés XIII. Leó Aeterni Patris kezdetű enciklikája nyomán,²⁷ de Veszprémben csak 1918-tól volt része az oktatásnak a filozófiai kurzus abban a formában, hogy az első két évfolyam számára „a keresztény bölcselet alapelvei is” előadattak. Az 1923. évi zsinat mindenesetre kilátásba helyezte, hogy „amint a paphiány megszűnik, egy, esetleg két év bölcseleti tanfolyam előzi meg a négy éves teológiai tanfolyamot” (231. §.).

A zsinat által hivatkozott másik szentszéki instrukció XV. Benedek pápa *Humani Generis Redemptionem* kezdetű enciklikája volt, amely

24 Emlékkönyv i. m. 118-119.

25 A Pázmány-kör alapszabályait Hornig püspök hagyta jóvá, s ez a nyomtatott szabályzat fennmaradt az Érseki Könyvtárban: A veszprémi Püspöki Papnevelő Intézet Pázmány-körének alapszabályai. Veszprém, 1903.

26 *Acta Apostolicae Sedis (AAS)*14(1922) 449-458.

27 Mihályfi i. m. 394.

1917. jún. 15-én jelent meg.²⁸ Ebben a pápa felszólította a püspököket, hogy nagyobb szigorú tanúsítsanak a prédikációs engedély megadásakor, és alaposabb kiképzést várjanak el a szónokoktól. A papnevelés terén az enciklika elsősorban a katolikus hitszónokkal szemben támasztott spirituális követelmények felsorolása miatt lehetett hasznos.

Az Egyházi Törvénykönyv nyomán a zsinat határozatba foglalta, hogy a rektor plébánosi joghatósággal bír a szeminárium lakói felett (233. §. – 1368. kánon), a papneveléssel foglalkozó utolsó paragrafus pedig a lakóhely szerinti plébánosok ellenőrzése alá helyezte a szünidejüket töltő növendékeket, s viselkedésükről információt várt el (234. §. – 1370. kánon). Veszprémben viszont ekkor még nem ment át a gyakorlatba a Kódex azon rendelkezése, amely két felügyelőbizottság, egy fegyelmi és egy vagyongazdálkodási felállítást írta elő. E bizottságok két-két pap tagját a püspöknek kellett kineveznie a káptalan meghallgatása után (1359. kánon). E bizottságok kinevezésére Veszprémben csak 1931-ben került sor.²⁹

A szeminárium épületének bővítése a két zsinat között

Az 1923. évi zsinat határozatba foglalta egy új szeminárium építésének szükségességét, azzal a megokolással, hogy a fennálló épület „már nem felel meg az egyházmegyei szükségleteknek”, s felszólította a papságot, hogy „megfelelő szeminárium építésében a püspököt nagylelkűen segítse” (227. §.).

Fennállásának első évtizedeiben a veszprémi papnevelde különböző várbeli épületekben nyert elhelyezést ideiglenes jelleggel. A Volkra-féle szeminárium (1711-1722) a piaristáknak átadott házakban működött.³⁰ A Padányi-Biró-Márton által újraalapított intézmény 1745-1754 között az előző főpásztornak, Acsády Ádámnak a mai püspöki palota déli szárnyának helyén álló rezidenciáját, majd a Biró-féle kanonoki házat (a Biró-Giczey-ház első építési periódusa) kapta meg. Az 1760-ban elhunyt Lenti István kanonok végrendeletében saját tulajdonú, a székesegyháztól északra álló házat a Szent Anna szemináriumra hagyta, ettől kezdve itt laktak a papnövendékek. A ház a káptalan által fenntartott, XVII. századi elemi iskola helyén épült, s itt épült fel 1773-1782 között a szemináriumnak az az épülete, amely ma a Veszprémi Egyetem tulajdonát képezi. A tervező ugyanaz volt, mint a püspöki palotáé, Fellner Jakab, de ez az épület a gyakorlati szük-

28 AAS 9(1917) 305-317.

29 VÉL A/2 Litterae Circulares 1931/I. 3-4.

30 Ezek lokalizációjáról lásd Jakab i. m.

ségletekhez igazodva sokkal egyszerűbb lett, mint a reprezentatív püspöki székhely.³¹ Ez az a szeminárium, amely az 1920-as években egyre szűkösebbnek bizonyult a kispapok növekvő száma miatt, és korszerűtlen is volt már, mivel a kispapok mindannyian közös hálótermekben aludtak, miközben más szemináriumokban legalább a felsőévesek egy-kétágyas cellákat kaptak, nem is beszélve a higiénés viszonyok elmaradott voltáról.

A papnövendékek száma az 1930-as évek elejéig dinamikusan emelkedett. 1920-ban 39 kispapja volt az egyházmegyének, 15 teológus hallgató és 18 gimnazista Veszprémben, további 6 növendék pedig a budapesti Központi Szemináriumban. 1926-ban a kispapság létszáma már 74, ebből 39 veszprémi teológus hallgató, 15 küsszeminarista, s további 20 növendék Budapesten, Bécsben, Innsbruckban és Rómában. Az 1930/1931-es tanévben 63 nagyszeminarista, 27 gimnazista, és 27 máshol tanuló, összesen 117 fő az egyházmegye papnövendékeinek száma, 1931/1932-ben pedig 77 teológus, 25 küsszeminarista és máshol 23 kispap, összesen 125 fő. A következő években némi visszaesés mutatkozott, de még így is igen magas volt a növendékek száma: az 1932/1933-as tanévben összesen 122 fő, ebből 80 teológiai hallgató és 22 gimnazista tanult Veszprémben, további 20 kispap pedig más intézetekben, 1933/1934-ben pedig 78 teológus, 17 küsszeminarista és 22 máshol tanuló, azaz 117 fő.³²

A növekvő számú papnövendék ellátása jelentős terhet rótt a püspökségre, ezért a főpásztor többször felhívta a papságot a szeminárium támogatására.³³ Rott Nándor 1927-ben jelentette be a szeminárium bővítésének tervét,³⁴ 1931-ben pedig, már a tényleges munkálatokra készülve szemináriumi adót (*Seminaristicum*) vetett ki az egyházmegye javadalmas papjaira.³⁵ Erre egyébként a Kódex rendes körülmények között is felhatalmazta a püspököt (1355. kánon).

31 Lukesics Pál - Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció szolgálatában. Veszprém, 1933. 151-157. (A veszprémi egyházmegye múltjából 1.) – Fellner Jakabról uo. 195-228.

32 Az adatok forrásai: Schematismus 1926., VÉL A/2 Litterae Circulares 1931/I. 1-3., 1931/XI. 71., 1933/I. 2-4., 1933/XII. 61-62.

33 VÉL A/2 Litterae Circulares 1923/I. 3., 1925/I. 3-4. – Az anyagi terhek eloszlásáról így ír a püspök: „Eddig is, T.[isztelendő] T.[estvérek] sokan közületek tehetségükhöz képest segítettek engem a papnevelésben, midőn helyi intenciók híján szívesen vállalták el szentmisék elmondását a papnevelde javára... A szemináriumok fenntartása azonban teljes egészében az én terhemet képezte s csak Székeskáptalanom osztozott még velem a teherviselésben, midőn több terményt mérsékelt áron szállított a szemináriumnak”. VÉL A/2 Litterae Circulares 1927/VIII. 58.

34 VÉL A/2 Litterae Circulares 1927/VIII. 57-58.

35 VÉL A/2 Litterae Circulares 1931/I. 1-3.

A helyszűkéből adódó gondok megoldása felé az első lépés a kisszeminárium elköltöztetése volt. 1927-1928-ban alakították át erre a célra a korábbi Agg papok házát, amit egyébként szintén Fellner Jakab tervezett egykoron. A gimnazisták külön épületben történő elhelyezése és saját előljáró alá rendelése zárta le a Szent Józsefről nevezett kisszeminárium alapítási folyamatát.

A nagyszeminárium bővítésére több lehetőség is szóba jött, például az épület összekötése az utca túloldalán álló káptalani házzal, vagy a ferences zárda igénybevétele és a barátok elköltöztetése a város egy forgalmasabb pontjára. Rott püspök nagyszabású elképzelése az volt, hogy a város akkori szélén, az egyetem mai főépületének helyén épít egy tágas – 120 kispapra tervezett – szemináriumot, amit nagy kert vett volna körül. Ennek a komplexumnak a terveit Bruno Buchwieser bécsi építész (1883-1960) készítette, akinek magyarországi alkotása a keszthelyi Kármel épületegyüttese.³⁶ A másik lehetőség a várbeli épület teljes átalakítása lett volna egy reprezentatív palotává, a gödöllői premontrei gimnázium tervezői, Kertész K. Róbert, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára (1876-1951) és Sváb Gyula műegyetemi tanár (1879-1938) terve nyomán.³⁷ Végül sem egyik, sem másik terv nem valósult meg, mert a püspök a régi szeminárium egyszerű bővítése mellett döntött, úgy, hogy egy harmadik emeletet húztak az épületre 1933-ban Linczmájer György veszprémi építész (1901-1956), a Bakonyi-ház és a Szt. Margit templom tervezőjének elgondolása alapján.³⁸ Az 1933 nyarán kivitelezett bővítés nyomán az újonnan épített harmadik emeleten 26 szobát alakítottak ki, az egész épületben korszerűsítették a vizesblokkokat, valamint létrehoztak egy dísztermet konferenciák és intézeti ünnepek tartására. A komfortot szolgálta a harmadik emelethez kapcsolódó tetőterasz is.³⁹

Az egy év múlva összeülő egyházmegyei zsinat, amely éppen az építkezés miatt szenvedett némi halasztást, így foglalta határozatba a papnevelés ügyének rendezése felett érzett büszkeséget: „A nagy szeminárium,

36 VÉL J/8 Gyűjtemények: térképek, tervrajzok: püspöki térképek, tervrajzok. E/88, 89, 95. A veszprémi szeminárium bécsi terve 1928. Buchwieser Bruno.

37 VÉL J/8 Gyűjtemények: térképek, tervrajzok: püspöki térképek, tervrajzok. E 96. A veszprémi püspöki szeminárium terve 1928. Kertész K. – Sváb Gy. 8 db.

38 Linczmájer két változatban készített tervrajzai nem lelhetőek fel. Az építkezésről beszámol a szeminárium akkori vicerektora, Huchthausen Lajos: *Bilingvezések. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből*. Balatonkiliti-Veszprém, 1995-2009. 40-42. (A veszprémi egyházmegye múltjából 21.)

39 Beszámoló a bővítésről: VÉL A/2 *Litterae Circulares* 1933/XII. 61-62.

melyet nagynevű elődeink alapítottak és gondoztak, mely a veszprémi papság nagy részének Alma mater-je volt s azt jámborságra és tudományra nevelte, az 1933. év folyamán a megyéspüspök gondoskodása és az egyházmegyei papság áldozatos nagylelkűsége folytán kibővítetté, egyházmegyénk jelen szükségleteinek és a kor igényeinek mindenben megfelel" (226. §.).

A szeminárium elköltöztetése még egyszer felmerült 1939-ben, Rott utóda, Tóth Tihamér rövid püspöksége alatt. Ő korábban a Központi Szeminárium rektora volt, szívén viselte a papnevelés korszerűsítését, ezért egy modern épületet terveztetett a város szélére Lechner Jenővel (1878-1962, 1942-től Kismarty-Lechner).⁴⁰ A Képzőművészeti Főiskola tanára több budapesti templom tervezője volt (Rezső téri Ferenc József-émléktemplom, albertfalvai plébániatemplom, remetekertvárosi Szentlélek templom), veszprémi terve azonban Tóth püspök váratlan halála miatt nem valósult meg.

Az 1934. évi határozatok⁴¹

Az 1934. évi veszprémi zsinat szorosan kapcsolódott Rott püspök előző szinódusához, feladata a korábbi határozatok felülvizsgálata volt.⁴² Ennek fényében érthető, hogy a szemináriumra vonatkozó rendelkezések egy részénél csupán stilisztikai változtatások történtek, habár a tanrend esetében jelentős átalakulás mutatkozik, illetve újabb szentszéki rendelkezés is beépült a helyi törvények közé.

Amikor az 1923. évi zsinat határozatai feldolgozásra kiadattak a kánonoknak és az espereseknek, a szemináriumra vonatkozó rész a korábbihoz hasonlóan Káuzli Dezső rektor reszortja lett.⁴³ Ugyancsak ő lett az ezúttal 8 előkészítő bizottság egyikének, a papnevelési bizottságnak az elnöke, magát a bizottságot pedig a szemináriumi elöljárók alkották.⁴⁴ A grémium feladata a Kódex vonatkozó kánonjainak és az előző zsinat

40 VÉL J/8 Gyűjtemények: térképek, tervrajzok: püspöki térképek, tervrajzok. E 87, 94. A veszprémi papnövelde tervrajza 1939. Lechner.

41 Egyházmegyei Határozatok és Törvények. Decreta almae dioecesis Wesprimiensis anno 1934. diebus 25-28. Junii in secunda synodo dioecesana publicata et approbata. Veszprém, 1935. 87-91. – Lásd a függelékben.

42 A zsinat meghirdetése: VÉL A/2 Litterae Circulares 1934/II. 5-6.

43 VÉL A/44 Acta Dioecesana 350/1934. (Exp. I. 31)

44 VÉL A/44 Acta Dioecesana 1105/1934 (Exp. III. 19.). A bizottság tagjai: Dr. Gutheil Jenő teológiai tanár, dr. Kis György spirituális, Huchthausen Lajos vicerektor, dr. Steixner Antal subregens, dr. Androsits István prefektus, dr. Végh József prefektus.

óta megjelent római rendeleteknek a feldolgozása lett, amihez a püspök hozzáfűzte: „Fontosnak tartanám annak hangsúlyozását, hogy a zsinat éppen az általános egyházi, valamint egyházmegyei törvények (sic!) és szabályokat van hivatva a mindig haladó kor követelményeivel egyhangba hozni. Tehát fontos, hogy a bizottság a modern kor szellemét minden jó és rossz tulajdonságával szem előtt tartsa”. Az előkészítő bizottság 1934. ápr. 3-i ülésének jegyzőkönyve szerint „a bizottság pontról-pontra átveszi a kijelölt anyagot és javaslatát az idecsatolt felterjesztésben a Megyéspüspök Úr Ő Excellenciája elé terjeszti”.⁴⁵ Ezt a javaslatot valószínűleg még egyszer átdolgozták, mert a zsinati ülések jegyzőkönyvéből arról értesülünk, hogy „a szemináriumról szóló fejezet helyett Káuzli Dezső előadó indítványára egész terjedelmében a következő fogadtatik el”.⁴⁶

A 1934-es szemináriumi fejezet legjelentősebb újdonsága a jelentősen kibővített tanrend, amely így teljes mértékben igazodott a Szentszék azon elvárásaihoz, amelyek megvalósítására az előző zsinat még csak készségét fejezte ki: a teológiai kurzus ötéves lett, a filozófiai tárgyak nagyobb teret nyertek, mint ahogy a gyakorlati pasztorális ismeretek is, s a latin nyelv oktatása is hangsúlyosabb lett (230. §.). Mindez azonban ekkor már nem volt újdonság, mert a tanrend átalakítására 1927-ben sor került. Erről, és a változások lényegéről Rott püspök a papságot is tájékoztatta az egyházmegyei köriratokban: „A papnevelés ügye mindenképpen érdekli a papságot is. Tudomástokra hozom, hogy a magyar püspöki kar már tavaly elhatározta az öt éves teológiai tanfolyamnak bevezetését s ezen határozatnak értelmében én is megkezdtem az öt éves kurzust.⁴⁷ Ezt szükségessé tették a kornak fokozott műveltségi igényei. Folyton új kérdések merülnek föl, amelyek új ismeretek szerzését, új tan-

---

45 Uo.

46 Jegyzőkönyv: VÉL A/2 Litterae Circulares 1934/IX. 49-78. szemináriumról: uo. 65-66.

47 „Mikes János gróf szombathelyi püspök előadja a püspöki kar által kiküldött bizottság javaslatát az egyházmegyei hittani főiskolák tanévei és tárgybeosztása ügyében. Külföldi példák és hazai viszonyok tanulmányozása alapján javasolja a teológiai képzésnek öt évre kiterjesztését és a tantárgyak olyan beosztását, hogy az első két évben a filozófia, a következő három évben a dogmatika legyen a főtárgy. Más tárgyaknak beállítása különféle képpen képzelhető. – A püspöki kar elvben elfogadja az ötéves teológiai tanfolyamot. Kivánatosnak tartja a tantárgyak beosztásában az egyöntetűséget, azért a kiküldött bizottságot kéri, hogy írásban küldje meg minden püspöknek a tantárgyak beosztása ügyében a részletes tanulmányt.” 1926. márc. 17-i püspökkari konferencia jegyzőkönyve, 14. pont. A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. 2 k. München-Budapest, 1992. I. 173. (Dissertationes hungaricae ex historia Ecclesiae XII-XIII.)

tárgyak bevezetését teszik szükségessé. Fiaink mindig gyengébbek a latin nyelv tudásában s így a latin nyelvben is tökéletesíteniük kell őket. A papképzés intenzívebb lett a lelki élet terén is s így az aszkézist is alaposabban, elméletileg is kell tanulmányozniuk. Az iskolaügy s az egész hivatalos ügymenet mindig fejlődésben van. Ez szükségessé teszi a közgazgatási és iskolai ügymenetnek alapos ismertetését. Hanyatlottunk az egyházi építkezés terén. A papság az építkezési stílusokban is kénytelen jártasságot szerezni, mert míg azelőtt az igazán derék katolikus építészekben feltétlenül lehetett bízni, mert a klasszikus egyházi stílusokat ismerték és szerették: addig manapság a papságnak kell irányítania az építészeket, nehogy a modern stílusok útvesztőjére kerüljenek egyházi építkezéseink. Azonban főleg a filozófiát kell alaposan tanítanunk és a dogmatikát lehetőleg a teológiai tanulmányok központjává tennünk s ezért az alapvető és ágazatos hittant ezentúl három éven át tanulják majd növendékeink”⁴⁸

A zsinati konstitúciók 230. paragrafusában közli a hittudományi képzés veszprémi tanrendjét. A püspöki kar szándékának megfelelően az első két év – a filozófiai kurzus – középpontjába a skolasztikus bölcsélet, a következő három év – a teológiai kurzus – középpontjába pedig a dogmatika került. A régebben is oktatott teológiai tárgyak közül a biblikum a filozófiai kurzushoz, az erkölcsan, a pasztorális, a liturgika, az egyháztörténelem és egyházjog pedig a teológiaihoz kapcsolódott. Veszprémben ekkor jelent meg külön tárgyként a patológia és a magyar egyháztörténet, s nagyobb hangsúlyt kapott a latin nyelv oktatása. A püspöki körlevélben említett újabb diszciplínák (neveléstudományok, társadalomtudomány, egyházművészet) az alsóbb évfolyamokra kerültek, amint a homiletika (egyházi szónoklattan) is, a praktikus tárgyak közül egyedül a gazdaságtan – pontosabban: gazdálkodástan – található a tanulmányi idő második felében. Ez utóbbi tárgyat egy világi szakember, a püspökség nyugalmazott jószágkormányzója adta elő, mint ahogy világi volt az egészségügy orvos-előadója is.

A zsinati határozatokban hivatkozott újabb szentszéki rendelkezés, a Szentségi Kongregáció 1930. dec. 27-én kelt *Quam ingens* instrukciója egyrészt 17 kérdőpontot írt elő a papnövendékek szünidei viselkedésével kapcsolatban, amelyekre az illetékes plébánosoknak válaszolniuk kellett, másrészt részletesen szabályozta a tonzúra és a kisebb rendek

---

48 VÉL A/2 Litterae Circulares 1927/VIII. 57-58.

felvételének, valamint a szentelésre bocsátásnak a formai kellékeit.⁴⁹ A veszprémi zsinat 232-233. paragrafusa ezt a szentszéki instrukciót teszi a helyi törvényalkotás részévé. Az előző szinódus papneveléssel foglalkozó része azzal az előírással is bővült, hogy – a Kódex 981. kánonja értelmében – a szubdiakonátus felvétele előtt „minden növendék, aki az egyházmegye szolgálatának címére (ad titulum servitii dioecesis) szenteltetik, tartozik esküvel erősített ígéretet tenni, hogy élethossziglan az egyházmegye szolgálatában fog működni, a püspök rendelkezése szerint”.

Az alábbiakban közöljük a veszprémi egyházmegye két világháború közötti papnevelésének jogi hátterét biztosító helyi rendelkezéseket, vagyis az 1923. évi és az 1934. évi egyházmegyei zsinatok határozatait, valamint a szemináriumi törvényeket. A szeminárium levéltári anyagának nagymérvű pusztulása, amely az intézmény 1952-ben történt erőszkos állami feloszlásának egyik következménye lett, ezeket a törvény-szövegeket elsődleges forrássá avatja az itt tárgyalt témát illetően.

FÜGGELÉK

Az 1923. évi veszprémi zsinat határozatai a papnevelésről⁵⁰

XX. A szeminárium

226. §. Egyházmegyénknék egyik legnagyobb baja a kiáltó paphiány, amelyet a háborús évek okoztak. A szemináriumnak tehát növendékekre van szüksége. Azért minden egyházmegyei pap törekedjék arra, hogy az egyházmegyének mennél több papnövendéket küldjön; a plébánosok olyan gyermekben, akiben a hivatás jelei mutatkoznak, azt ápolják és őket tanulmányaikban erkölcsileg és anyagilag segítsék (1353. c.).

227. §. Viszont a hivatással bíró ifjúság számára az egyházmegye terjedelmének és igényeinek megfelelő szeminárium szükséges. Egyházmegyénknék „Szent Anná”-ról nevezett nagy és „Szent József”-ről nevezett kishozmínáriuma ma már nem felel meg az egyházmegyei szükségleteknek. Ezért a szemináriumot, melyet nagynevű elődeink ala-

49 AAS 23(1931) 120-127.

50 Egyházmegyei Határozatok és Törvények. Decreta almae dioecesis Wesprimiensis anno 1923. diebus 19-21. Junii in synodo dioeciesana publicata et approbata. Veszprém, 1923. 68-70.

pítottak és gondoztak, mely a veszprémi papság nagy részének „Alma mater”-je volt, s azt jámborságra és tudományra nevelte, az egész papságnak gyermeki szeretetében és hálás ragaszkodásába ajánljuk, s felhívjuk a papságot, hogy annak úgy erkölcsi hírnevét, mint anyagi eszközeit állandóan növelje s megfelelő szeminárium építésében a püspököt nagylelkűen segítse.

228. §. A szemináriumnak báró Hornig Károly püspök által 1890. évi húsvét vasárnapján, ápr. 6.-án jóváhagyott és nyomtatásban is kiadott alapszabályai vannak (*Leges et institutiones Seminarium Cleri Junioris Veszprémiensis ad S. Annam.*). Ezek a jövőben is sértetlenül megtartandók (1357. c.).

229. §. A szeminárium előjárói: 1. rektor, az összes fegyelmi, tanulmányi és anyagi ügyek vezetője és irányítója; aki a szemináriumban a megyés püspök helyettese és megbízottja, s azért mindenben, ami a szeminárium vezetésére és a fegyelem fenntartására szükséges, egyedül a püspöknek felelős; 2. aligazgató (*oconomus*) a szeminárium anyagi ellátásának intézője; 3. lelkiigazgató (*spiritualis*), a növendékek lelki ügyeinek gondozója; 4. tanulmányi felügyelő (*studiorum praefectus*), a növendékek tanulmányi előmenetelének és fegyelmeinek ellenőrzője. A növendékek gyóntatását a lelkiigazgatón kívül egy rendes s még egy, esetleg két rendkívüli gyóntató végzi. A lelkiigazgató a növendékek informálásánál és felszentelésénél szavazattal nem bír (1358. c.).

230. §. A szemináriumi előjáróknak kötelessége, hogy a papnövendékekben az egyházas érzést (*sentire cum Ecclesia*), a római Szentszék és a püspök iránti tiszteletet és engedelmességet mindenek felett ápolják és neveljék. „*Viro bediens loquetur victorias*” (*Prov. 21,28.*). A tanárok pedig a kath. tannak ősi tisztaságát védelmezzék, s ne különleges és újabban felmerült egyéni vélemények, hanem a Szentírás és a hagyomány ősi tanai, a *depositum fidei* képezzék előadásaik gerincét.

231. §. Addig, míg az egyházmegyében mutakozó nagy paphiány meg nem szűnik, a theologiai tanfolyam négy évig tart, de az első és második év keretében a keresztény bölcsélet alapelvei is előadottnak. Amint a paphiány megszűnik, egy, esetleg két év bölcséleti tanfolyam előzi meg a négy éves theologiai tanfolyamot.

232. §. Elrendeljük, hogy az egész bölcséleti és theologiai oktatás Aquinói szent Tamás szellemében és XI. Pius pápának 1922. aug. 1.-én kelt, Bisleti bíbornokhoz intézett „*Officiorum omnium*” kezdetű leve-

leben előírt elvek szerint, a szóoklati kiképzés pedig XV. Benedeknek 1917. jún. 15.-én kelt „*Humani generis*” kezdetű encyclicája szellemében történjék (1366. c.).

233. §. A szeminárium ki lévén véve a plébános joghatósága alól, a rektor teljes plébánosi joghatósággal bír a házassági és anyakönyvi ügyek kivételével (1368. c.).

234. §. A szünidő alatt a növendékek tartózkodási helyük plébánosának felügyelete alatt állanak, aki a növendék szünidei viselkedéséről és kötelmeinek teljesítéséről zárt levélben részletes információt köteles adni (1370. c.). Ezen jelentésben ne a szülők, vagy az illető ifjú iránti emberi tekintet, hanem egyedül a papi méltóság szentsége és azon mérhetetlen kár lebegjen szemük előtt, amely az Úr nyáját éri, ha oly pásztorok kerülnek élére, kikről nem áll az Úr szava: „*Ego elegivos et posuivos!*” (Joan. 15,16.)

Az 1934. évi veszprémi zsinat határozatai a papnevelésről⁵¹

XX. A szeminárium

225. §. Ha igaz az, hogy amilyen a szeminárium, olyanok a papok, amilyenek a papok, olyanok a hívek: úgy kell, hogy a szeminárium ne csak a püspöknek, hanem egyházmegyénk mindenegyes papjának legfőbb kincse, szemefénye legyen. Törekedjék tehát egyházmegyénk minden papja arra, hogy minél több és minél hivatásosabb ifjat neveljen a szeminárium számára. Különösen a tehetségesebb gyermekeket kísérje éber figyelemmel s akiben csak egy kis csiráját is látja a papi hivatásnak, iparkodjék azt ápolni, őket tanulmányaikban erkölcsileg és anyagilag támogatni (1353. can.).

226. §. Egyházmegyénknek „Szent Anna”-ról nevezett nagy- és „Szent József”-ről nevezett küsszemináriuma van. A nagy szeminárium, melyet nagynevű elődeink alapítottak és gondoztak, mely a veszprémi papság nagy részének „Alma mater”-je volt s azt jámborságra és tudományra nevelte, az 1933. év folyamán a megyéspüspök gondoskodása és az egyházmegyei papság áldozatos nagylelkűsége folytán kibővítettén, egyházmegyénk jelen szükségleteinek és a kor igényeinek mindenben megfelel. Küsszemináriumunk pedig 1928. évtől kezdve az egyházmegyei

---

51 Egyházmegyei Határozatok és Törvények. *Decreta almae dioecesis Wesprimiensis anno 1934. diebus 25-28. Junii in secunda synodo dioecesana publicata et approbata. Veszprém, 1935. 87-91.*

alap tulajdonát képező „Szent Pál”-ról nevezett aggpapok intézetében nyert elhelyezést. Mindkét intézetünket az egész papság fiúi szeretetébe és hálás ragaszkodásába ajánljuk.

227. §. A szemináriumnak báró Hornig Károly megyéspüspök által 1890. évi Húsvétvasárnapján, április hó 6-án jóváhagyott és nyomtatásban is kiadott törvényei vannak (*Leges et institutiones Seminarii Cleri Junioris Wesprimiensis ad S. Annam.*). Ezek a jövőben is sértetlenül megtartandók (1357. can.).

228. §. A szeminárium előjárói: 1. rektor, az összes fegyelmi, tanulmányi és anyagi ügyek vezetője és irányítója; aki a szemináriumban a megyéspüspök helyettese és megbízottja s azért mindenben, ami a szeminárium vezetésére és a fegyelem fenntartására szükséges, egyedül a püspöknek felelős; 2. aligazgató (*oeconomus*) a szeminárium anyagi ellátásának intézője; 3. lelki-igazgató (*spiritualis*), a növendékek lelki ügyeinek gondozója; 4. két tanulmányi felügyelő (*studiorum praefecti*), a küsszemináriumban a *subregens*, a növendékek tanulmányi előmenetelének és fegyelmének ellenőrzői. A növendékek gyóntatását a lelkiigazgatón kívül egy rendes s még egy, esetleg két rendkívüli gyóntató végzi. A gyóntatók a növendékek informálásánál és felszentelésénél, esetleges elbocsájtásánál szavazattal nem bírnak.

229. §. A szemináriumi előjáróknak kötelessége, hogy a papnövendékekben az egyházas érzést (*sentire cum Ecclesia*), a római Szentszék és a püspök iránti tiszteletet és engedelmességet mindenekfelett ápolják és növeljék. „*Viro bedienslo quetur victorias*” (*Prov. 21,18.*). A tanárok pedig a kat. tannak ősi tisztaságát védelmezzék s ne különleges és újabban felmerült egyéni vélemények, hanem a Szentírás és a hagyomány ősi tanai, a *depositum fidei* alkossák előadásaik gerincét.

230. §. Az ötéves tanfolyam bevezetése óta a veszprémi hittudományi iskolán a következő tantárgyak adatnak elő:

1. A keresztény bölcselet elemei az I. és II. évek számára 4 féléven át heti 6 órában.
2. Szent Tamás magyarázata a III., IV. és V. évek számára 6 féléven át heti 2 órában.
3. Alapvető és ágazatos hittan a III-IV. és V. évek számára 6 féléven át heti 8 órában.
4. Erkölcstan a III., IV. és V. évek számára 4 féléven át heti 6 órában.
5. Lelkipásztorokodástan és liturgika a III-IV. és V. évek számára 2 féléven át heti 6 órában.

6. Hitelemzéstán az I. és II. évesek számára 2 féléven át heti 2 órában.
7. Egyházi szónoklattan az I. és II. évesek számára 1 féléven át heti 2 órában.
8. Társadalomtudomány az I. és II. évesek számára 1 féléven át heti 2 órában.
9. Egyháztörténelem a III. és IV., valamint V. évesek számára 2 féléven át heti 6 órában.
10. Egyházjog a III-IV. és V. évesek számára 4 féléven át heti 6 órában.
11. Magyar egyháztörténelem az I. és II. évesek számára 2 féléven át heti 2 órában.
12. Patrológia az I. és II. évesek számára 1 féléven át heti 2 órában.
13. Ó- és Újszövetség az I. és II. évesek számára 1 féléven át heti 8 órában.
14. Egyházművészet az I. és II. évesek számára 1 féléven át heti 2 órában.
15. Neveléstudományok (Neveléstán, Neveléstörténet, Tanítástán, Módszertan, Iskolaszervezet, Rendszabályok) az I. és II. évesek számára 4 féléven át heti 4 órában.
16. Szentírásmagyarázat az I-V. évesek számára 10 féléven át heti 1 órában.
17. Gregorián ének az I-V. évesek számára 10 féléven át heti 3 órában.
18. Szerartási gyakorlatok az V. évesek számára 2 féléven át heti 1 órában.
19. Latin nyelv az I. és II. évesek számára 4 féléven át heti 2 órában.
20. Egészségtan az I. és II. évesek számára 4 féléven át heti 1 órában.
21. Gazdaságtan a III. és IV. évesek számára 4 féléven át heti 1 órában.

231. §. Elrendeljük, hogy az egész bölcseleti és teológiai oktatás Aquinói szent Tamás szellemében és XI. Pius pápának 1922. aug. 1-én kelt, Bisleti bíbornokhoz intézett „Officiorum omnium” kezdetű levelében előírt elvek szerint, a szónoklati kiképzés pedig XV. Benedeknek 1917. jún. 15-én kelt „Humani generis” kezdetű encyclicája szellemében történjék (1366. c.).

232. §. A szeminárium nem tartozik a plébános joghatósága alá, a rektornek a szemináriumban teljes plébánosi joghatósága van a házassági és anyakönyvi ügyek kivételével.

233. §. A szünidő alatt a növendékek tartózkodási helyük plébánosának felügyelete alatt állanak, aki a növendék szünidei viselkedéséről és kötelemeinek teljesítéséről zárt levélben a Sacra Congregatio de Sacramentis 1930. évi december hó 27-én megjelent Instructioja rendelkezése szerint

az előírt 17 pontra részletes információt köteles adni. Ebben a jelentésben ne a szülők, vagy az illető ifjú iránti emberi tekintet, hanem egyedül a papi méltóság szentsége és az a mérhetetlen kár lebegjen szeme előtt, amely az Úr nyáját éri, ha oly pásztorok kerülnek élére, kikről nem áll az Úr szava: „Ego elegi vos et posui vos!” (Joan. 15,16.)

234. §. 1. A Sacra Congregatio de Sacramentis 1930. december hó 27-én kelt Instructioja értelmében a felszentelendők a tonsura és a kisebb rendek felvétele előtt legalább két hónappal sajátkezűleg írt és aláírt kérvényt adnak be a szeminárium rektoránál, melyben kifejezésre juttatják, hogy szabadon és önként kérik a tonsurát és utána a kisebb rendeket. A rektor a kérvényeket mellékleteivel és a szemináriumi előjárók és tanárok véleményezésével együtt a püspök elé terjeszti.

2. A nagyobb rendek felvétele előtt a papszentelés minden felszentelendő illetékességi helyén a szószékről egyszer kihirdettetik azon kérelem kíséretében, hogy a hívek a felszentelendőkért imádkozzanak és ha esetleg őket a szent rendek felvételére méltatlanoknak találják, ezen körülményt a plébániai hivatalnál jelenteni kötelességüknek ismerjék (998. can.).

3. A szeminárium előjárói és tanári kara minden egyes nagyobb rend felvétele előtt véleményt mond arról, hogy a felszentelendőt a kért rend felvételére méltónak tartja-e, vagy nem. A felszentelendő pedig sajátkezűleg írt, aláírt és esküvel erősítendő nyilatkozatot ad minden nagyobb rend felvétele előtt arról, hogy teljesen szabadon veszi fel az illető nagyobb rendet és annak kötelességeit teljesen ismeri.

4. A subdiaconatus felvétele előtt minden növendék, aki az egyházmegye szolgálatának címére (ad titulum servitii dioecesis) szenteltetik, tartozik esküvel erősített ígéretet tenni, hogy élethossziglan az egyházmegye szolgálatában fog működni, a püspök rendelkezése szerint (981. can.).

A veszprémi szeminárium törvényei⁵²

1.§.

Akik ezen szemináriumba felvételt nyernek, azok kötelességüknek ismerjék, hogy a házitörvényeket és szabályokat pontosan betartsák, úgyszintén előjáróik és feletteseik esetről-esetre adandó rendeleteit végrehajtsák.

A szeminárium egyik főcélja a jellemképzés. A növendékek a jót ne

⁵² A veszprémi szeminárium törvényei. gépelmény, 10 l. VÉL A/43 Veszprémi Püspöki Levéltár, Archivum Kollerianum 131. fasc.

azért tegyék, mert az előljárók látják, hanem azért, mert azt a feljebbvalóikon keresztül a jó Isten parancsolja. Viszont az engedetlenséget ne azért kerüljék, mert az előljárók megbüntetik, hanem azért, mert a mindentudó és szent Isten az engedetlenségben megnyilatkozó dölyföt utálja.

2. §.

A növendékek az előljárókat udvarias tisztelettel vegyék körül; figyelmeztetéseiket, buzdításait és parancsaitak készséges, derűs lélekkel fogadják; rendelkezéseiknek senki se merészeljen ellene szegülni. Fontosabb ügyekben tőlük kérjenek tanácsot és engedélyt. Ha azonban a kért engedélyt nem kapják meg, hallgatagon nyugodjanak bele, mert meg lehetnek győződve arról, hogy előljáróikat az engedély megtagadására sok olyan megfontolás és régi tapasztalat vezeti, amiket a növendékek nem ismernek.

3. §.

A duktorok, cantusprefektusok s egyéb tisztségeket betöltő növendékek megbízatásukat az előljáróktól kapják, így bizonyos mértékben őket helyettesítik, ezért velük szemben a többi növendékek kellő tiszteletet tanúsítsanak és készségesen engedelmeskedjenek nekik, amikor megbízatásukban járnak el.

A duktorok kötelességei: 1. jó példát adni, 2. a rendellenességeket bejelenteni, 3. a tisztaságra felügyelni, 4. a fűtést szabályozni, 5. a villanyfogyasztásra ügyelni, 6. a szellőztetésről gondoskodni. A múzeumduktorok ezenkívül felügyelnek a stúdium alatt a szilenciumra, séta alatt pedig a rendre. A dormitóriumduktorok kötelessége a hálótermekben szilenciumot tartatni és a dormitórium kulcsát a prefektus úrnak átadni s tőle elhozni. - Napközben külön prefektusi engedély nélkül a hálóba menni nem szabad.

4. §.

A papjelöltek számára azért alapították a szemináriumokat, hogy jóságos buzgó lelkipásztorokká nevelődjenek azokban. Ezért a növendékek lankadatlan munkával és önképzéssel iparkodjanak elsajátítani e cél eléréséhez nélkülözhetetlenül szükséges két tulajdonságot: a papi jámborságot és a teológiai tudást. - Lanyhulást nem ismerő buzgalommal gyomlálják ki magukból a gonosz szenvedélyeket, törekedjenek a krisztusi erkölcsök és erények nemes magaslatára emelkedni, s végül elméjüket a hivatásuktól megkövetelt tudással gyarapítsák. - Ezért előljáróikkal és

tanáiraikkal szemben ne csak udvariasak legyenek, hanem mindegyiküknek a saját hatáskörében húzódozás nélkül, benső odaadással engedelmeskedjenek. Előadásairól semmiféle címen sem maradhatnak távol. Ha mégis valami komoly okuk volna a távolmaradásra, úgy erre egyedül az előljáró adhat engedélyt.

5. §.

Valamennyien testvéri szeretettel viseltessenek egymás iránt. Ezért kerüljék mindazt, ami a másik lelkét megsértheti: csúfnevek osztogatását, más nemzetiségének leszólását, mások kigúnyolását akár szóval akár egyéb módon, mások testi hibájának vagy szellemi tévedésének pellengérré állítását, hogy a fizikai bántalmazásról ne is szóljunk. Tartózkodjanak mindenfajta igazságtalanságtól; éljenek békés, szent szeretetben, amint az a becsületes emberekhez, de méginkább az Úr szolgálatára hívott papnövendékekhez illik. Egymás terhét türelemmel viseljék el. Arról ismerik meg ugyanis rólunk, hogy valóban igazi tanítványai Krisztusnak, ha a szeretet fűz össze bennünket egymással.

6. §.

A növendékek nyilvános és magán ájtatosságait szerény komolysággal, vallásos lelkülettel végezzék. Mindennap résztvesznek a szentmiseáldozaton. Reggel felkelés s öltözködés után félórás elmélkedést végeznek. Este lefekvés előtt ugyancsak félórán át meghallgatják az elmélkedési pontokat, megvizsgálják lelkiismeretüket és elvégzik esti imájukat. - Azonkívül összeszedett lélekkel és a liturgikus törvények pontos betartásával minden vasár- és ünnepnap résztvesznek a székesegyházban délelőtt a kis órákon, az énekes nagymisén, az esetleges szentbeszéd, délután pedig a vesperáson és a kompletóriumon. Gyengélkedők a spirituális úr engedélyével itthon maradhatnak, de az itthonmaradás a prefektus úrnak is bejelentendő.

A közös imákat szerény komolysággal mondják, a magán imákat pedig olyan halkán, hogy a szomszédjaikat ne zavarják. Általában imádság közben tartózkodjanak áhítatuknak minden feltűnést keltő kimutatásától.

7. §.

Hetenként egyszer mindenki köteles elvégezni szentgyónását. A lelkiatyával való megbeszélés után szentáldozáshoz hetenként többször is járulhatnak.

8. §.

A hála kötelez bennünket arra, hogy imáinkban különösen megemlékezzünk azokról, akiknek a jótéteményeit élvezzük; ezért a megyéspüspökért, a szeminárium alapítóiért és többi élő vagy megholt jótevőért különös hálaival ajánljuk fel imáinkat.

9. §.

A papi hivatás gyakorlásához szükséges tudást a növendékek lelkiismeretesen sajátítsák el, hogy egykor képesek legyenek az igaz tant hirdetni s az ellentmondókat megcáfolni. Éppen ezért ne csak az iskolai előadásokra, hanem az otthoni tanulásra, ismétlésekre és egyéb gyakorlatokra kijelölt időt komoly erőfeszítéssel használják fel.

A reggeli stúdium ³/₄ 7-kor kezdődik. Mise után a dormitóriumban foglalatoskodni nem szabad, a hálókat mise után be kell zárni. - A III. emeleten mindig silentium van, az I. és II. emelet folyosóin ugyancsak a stúdiumok alatt.

Reggeli imádság előtt tanulni nem szabad, úgyszintén az esti ima után fennmaradni semmiféle titulus alatt sincs megengedve.

A Pázmánykör elnöke köteles minden gyűlés tárgysorozatát a vezető tanár úrnak előzetesen bemutatni, előljáró jelenléte nélkül gyűlést tartani tilos.

A növendékeknek csak olyan könyveket szabad olvasni és maguknál tartani, amelyekre az előjáróktól engedélyt kaptak. Ezért mindenféle titkos könyvbehozatal szigorúan tilos.⁵³

Ugyancsak tilos bármiféle újságot vagy folyóiratot s képeslapot behozatni. Az engedélyezett újságokat is csak szabad idő alatt lehet olvasni.⁵⁴

10. §.

A szertartások és egyházi ének gyakorlására előírt időt teljes igyekezettel használják fel, hogy az oltár szolgálatában a hívek épülésére megállják a helyüket.

A szabad időt is hasznosan töltsék el. Ilyenkor a szigorú stúdium nem kötelező, azonban a felüdülés mellett nyelvek tanulására s egyéb hasznos

---

53 A bekezdés fölött kézírással: Könyvrendelések hetente 1-szer a prefektus úrhoz viendők, aki kontrollálja azokat.

54 A következő bekezdés kézírással: Telefonálásnál a prefektustól engedélyt kell kérni. A portás azonnal a prefektusnak jelenti, ha valakit felhívtak!

dolgokra is fordíthatják perceiket. Ebéd és vacsora utáni indifferensben okvetlen menjenek ki a szabad levegőre, akár a kertbe, akár a terraszra, ha az időjárás kedvező. Minden szabad idő vége előtt 5 perccel is kell csengetni, hogy a stúdium kezdetén már mindenki a tanuló szobában legyen. - Az utcán ácsorgókkal a kert kerítésén keresztül szoba állani, égő cigarettát vagy égő gyufát a bástyán ledobni tilos.

Mindig kerüljék az ildomtalan és csoportos kiáltozásokat, a túlhangos éneklést, a szeretetlen veszekedéseket s minden olyan cselekedetet, amely a papnövendék komolyságához és szerénységéhez nem illik.

11. §.

A közös séta időn kívül a szemináriumból előjárói engedély nélkül senki sem mehet ki. Engedéllyel pedig csakis oda mehet, ahová az engedélye szól. Kísérőtül az előjáróktól kijelölt társait kell magával vinnie. A várost csak nagyon súlyos okból a Megyéspüspök úr előzetes engedéllyel hagyhatja el növendék.

Egyébként nemcsak a szemináriumon kívül, hanem benn az intézetben is tilos a céltalan ácsorgás, különösen az alsó folyosón, az ablakokból való kinézegetés főképp stúdium alatt. Ugyancsak tilos stúdium alatt más múzeumba belépni. Ha valakinek sürgős dolga van, kopog és kihívja az illetőt. Idegen dormitóriumba belépni tilos.⁵⁵

Mikor a székesegyházba indulnak, előbb a múzeumokban gyülekezzenek s az I. emeletről kezdve benn a házban s lenn az utcán szilenciumban menjenek kettesével egymás mellett komoly és szerény testtartással.

A főiskolán tanáraikkal szemben tisztelettudók, társaikkal és másokkal szemben pedig udvariasak legyenek.⁵⁶

Sétanapokon valamennyien a duktoraik vezetése alatt kötelesek sétálni menni. Előjárói engedély nélkül semmiféle elfoglaltság nélkül sem szabad itthon maradni.⁵⁷ - Séták alkalmával az utcákon ne rohanjanak, de ne is cammogjanak, hanem kettesével nyugodt léptekkel haladjanak, hallgassanak vagy legalább is túlhangosan ne beszéljenek. A városban /a legutolsó háztól számítva/korpusban kell menni; a korpusból kiválni, kereskedésbe menni, vagy dohányozni nem szabad. - A városon kívül maradjanak

55 A gépelt sorok egybecsúsítása miatt az utolsó két mondat kézzel át lett írva.

56 Kézírással: Átmenet a főiskolára hajadonfővel, kabát nélkül. – Ez az egyetlen utalás arra, hogy a főiskola bizonyos ideig másik épületben (a Vár utca túloldalán álló káptalani házban?) működött.

57 Az előző lap hátoldalán, de ide kapcsolódóan kézírásos kiegészítés: Sétáról, tornáról habitualiter itthon maradni csak rektori engedéllyel lehet. - Prefektus ad actum ad engedélyt. (1943. III. 5.)

együtt s a duktoraiktól el ne szakadjanak. Csak olyan helyekre menjenek, amelyeket az előjárók sétára megfelelőnek találnak. A séta helyét a prefektus urak határozzák meg. - Hazafelé a szerény magaviselet éppúgy kötelez, mint sétára menet. Ne járjon senki lehajtott karimájú kalapban. Az előírás fekete vagy legalább is sötét színű felöltőt, kabátot enged meg, itthon hordhatnak világosabb színű kabátot, de az utcán nem.

13. §.

Ne feledjék el a növendékek, hogy a szemináriumban az ellátásukat az alapítók és a fenntartók kegyes bőkezűségéből kapják. Tehát mindazon dolgoknak, amelyek a házban a rendelkezésükre állanak, nem a tulajdonjogát birtokolják, hanem csak a haszonélvezetét. Ezért a visszatérítés terhe alatt vigyázzanak arra, hogy a szeminárium ingóságait tönkre ne tegyék, a házban vagy a házi felszerelésben semmi kárt se okozzanak; hanem inkább elővigyázatosságukkal iparkodjanak kímélni a szeminárium holmijait.

Aki ablakot tör, evőeszközt vagy más valamit megrongál, jelentkezzenek azonnal a rektornál. Ajtókat csapkodni, szeles időben ablakot nyitni tilos.

A szeminárium könyveibe ne írjanak bele semmit, a sorokat ne húzogassák alá. Egyáltalán a könyvek rongálását, bepiszkolását kerüljék.

A termekben és a cellákban ügyeljenek a tisztaságra. A társalgóban és a kertben, főképpen a terrazon gyufát, dohányt, cigarettavéget és hamut ne szórjanak el. E dolgok elhelyezésére a hamutartó szolgál. a múzeumokban és a folyosókon a haszontalan papírt a papírkosárba dobják bele.

Különösen ügyeljenek a WC tisztaságára és rendbentartására a szemináriumban és a főiskolán egyaránt.

Sáros cipőjüket már a bejáratnál jól törüljék le. Felső ruhát csakis a folyosón, cipőket pedig a WC előszobákban szabad tisztítani és pedig sohasem stúdium, hanem csakis indifferens alatt. A cipőjét mindenki sajátmaga tisztítja ki.

A szennyes fehérneműt az előírt helyre tegyék.

A tiszta külső ne fadjuljon el piperkőcséggé. A külső ruházatban mindenkinek egyformának kell lennie.

Előzetes előjárói engedély nélkül a szeminárium számlájára senki se merészeljen valamit kijavíttatni. - Aki adósságot csinál, azt az intézetből kizárják.

Mindenki tartsa szem előtt az apostol mondását: „Mindenben te magad légy a jócselekedetek példaképe: a tanításban, a feddhetetlenségben, a komolyságban.”

14. §.

Egyetlen növendéknek sem szabad ételeket, de főképpen szeszes italokat a szemináriumba behozatni. Legyenek megelégedve azzal az ellátással, amelyet a ház nyújt nekik: az egyes ételekben ne válogassanak, az ételeket ne kritizálják, ildomtalan megjegyzésekkel társaik étvágyát ne rontsák. -

Aki nem kapna elegendő ételt, tisztátalan evőeszközt, vagy romlott ételt szolgálnának fel neki, azonnal jelentkezzék vicedirektor úrnál. - Ételek vagy italok /bor/ elajándékozása vagy azoknak az ebédlőből való felhozása szigorúan tilos. Ételt a tányérban hagyni, a szalvétákat felcserélni, a felszolgáló diákokkal diskurálni nem szabad.

A kenyér használata ne váljon pazarlássá azáltal, hogy egyesek a felvitt kenyeret a pulpitusukban el hagyják száradni.

Napközben az ebédlőbe lejárni nem szabad, a konyhában és annak előterében pedig a növendéknek egyáltalán nincs semmi keresnivalója.

15. §.

A háziszolgák, inasok fölött egyetlen növendék sem rendelkezik, de bizonyos előírások betartásával szolgálatukat igénybevehetik. Lakószobájukba, a portára senki sem mehet be. Őket durván leszidni, esetleg tetteleg bántalmazni nem szabad. Ha megbízatásuknak nem tettek eleget, először szelíden figyelmeztetni kell őket; ha ennek nincs foganatja, úgy a vicedirektor úrnak jelentendő az eset.

A növendékek amint a veszekedést, éppúgy a barátkozást is kerüljék az inasokkal.

A megbízatást reggeli után adják át az inasoknak; a vásárolt tárgyakat pedig az előadás végén vagy az ebéd utáni indifferens alatt vegyék át. - Az inasoknak borraivalót osztogatni szigorúan tilos.

A behívott iparosok csakis az ebéd utáni indifferens alatt, az I. emeleti folyosón fogadhatók, a földszinten soha.

Borotválkozás ~~a reggeli vagy ebéd utáni~~ mindig indifferens alatt az arra rendelt helyiségben történhetik.

16. §.

Bármiféle pénzre menő játék, úgyszintén a kártyajáték is - ez utóbbi bizonyos előre kihirdetett szünnapok kivételével - tilos.

Harmóniumozás, zongorázás és egyéb zenegyakorlás csak az előljáróktól jóváhagyott zenerend szerint van megengedve.

Dohányozni csak a kertben vagy a terrazon szabad, - folyosón vagy cellában sohasem.

17. §.

Külső látogatókat fogadni csak előzetes előjárói engedéllyel szabad minden hónap első vasárnapján. A látogatók csak a társalgóba /ebédlőbe/ vezethetők be, semmiképpen se a háznak a többi részébe és legkevésbé a cellákba. Látogatók fogadása kizárólag szabad időben történhetik.

A növendékek a túlságos levelezést kerüljék. Leveleit mindenki a prefektus úr útján küldi s ugyanannak az útján kapja.

Privát úton levelet küldeni még a városba sem szabad. Vidékiektől tilos elfogadni főképp olyan megbízásokat, amelyek a városba való járással s így a stúdium és a házirend elhanyagolásával vannak összekötve.⁵⁸

18. §.

Ha valaki betegnek érzi magát, akkor nem a maga feje szerint rendelkezik, hanem a prefektus úrnál és az infirmáriuson keresztül a vicerektor úrnál jelentkezik, hogy az orvost értesítsék s így bajának idejekorán elejét lehessen venni. - Ha valaki súlyos betegségbe esik, társai alázatosan kérik a jó Istent, hogy régi egészségét ajándékozza neki vissza, amennyiben ez az Isten dicsőségére és a lelkek javára szolgál.

A betegek az orvos előírásait szigorúan kötelesek betartani; viszont az ő tudta és engedélye nélkül semmi egyéb orvosságot, ételt vagy italt sem szabad magukhoz venni.

A betegeket meglátogatni csak prefektusi engedéllyel s kizárólag indifferens alatt szabad.

Az egészség ápolása végett fürdők állanak a növendékek rendelkezésére. Az előírt félórában mindenki köteles megfürdeni. Akinek az orvos gyakoribb fürdőt ír elő, az jelentkezzék a vicerektor úrnál.

---

58 Az előző oldal hátlapján kézírással: 17. §. (1943. nov. 10-i konferencia)

Veszprémbe lakó látogatókat csak a hónap I. vasárnapján, d. u. a vesperás utáni szabad időben lehet fogadni. Nem veszprémieket vasárnap d. e. is lehet a szabad időben. (Ha szülők és d. u. utaznak, akkor a d. e.-i stúdium alatt is, feltéve ha nem gyakrabban látogatják.)

Ellenben hétköznap csak a tízpercekben fogadhat, óráról való elkérőzést egyedül a rektor úr engedélyezi, s csak abban az esetben, ha különben az illetőt nem látná igen hosszú időn keresztül a növendék (apa, anya, testvér, de nem nagybácsi s nagynéni).

A házba senkit sem szabad körülvezetni. Ha a növendék beteg, akkor és csak apja s anyja engedélyt kaphat a rektortól, hogy meglátogassa.

A kápolna megmutatására is rektori engedély szükséges, ami azonban nem könnyen engedélyeztetik. -

A cellába való feljárásról szó sem lehet, szubdiakonatus alatt sem.

19. §.

A cellákban lakók regulái:

1/ A felkelést a cellalakók részére is a csengetés jelzi. - Fél hatra mindenki a kápolnában van, ahol elvégzik a reggeli imádságot, elmélkedést s utána szentmisét hallgatnak. - Mise után a cellások rendbehozzák ágyukat, letörölgetik a bútorokat, /az ágyrajárók eltávoznak/ és megkezdik a stúdiumot.

2/ A cellába más növendéknek nem szabad belépni, mint annak, aki benne lakik. Ha valakinek dolga van az illetővel, kopog és a küszöbnél állva halkán és gyorsan elintézi mondanivalóját.

3/ Azok a növendékek, akik csak aludni járnak a cellákba, máskor nem mehetnek oda be, mint az estéli imádság után, amikor azonban szigorúan meg kell tartaniok a szilenciumot. A cellákban is szigorúan tilos este imádság után fennmaradni.

4/ Minthogy a III. emeleti cellák csak gipsztábla falakkal vannak egymástól elkülönítve, nehogy a szomszéd lakók egymást zavarják, a harmadik emeleten egyáltalán tilos a hangos beszélgetés.

5/ A cellákban dohányozni nem szabad.

6/ Prefektus úr gyakrabban látogatja a cellákat s megvizsgálja, nincse esetleg valami hiány, rongálás vagy visszaélés. /A bútorok, padló és falak nincsenek-e tintával vagy mással bepiszkolva, megfaragva. Mosdómedencék tiszták és épek-e. Feleslegesen nem folytatják-e a vizet. Az elektromos áramot csak szükség esetén használják-e. Ajtók, ablakok gondosan lesznek-e betéve, vagy csak csapkodva. Fürdőben és WC-én ügyelnek-e a növendékek a tisztaságra. stb/ Észrevételeit a rektor úrnak jelenti.

7/ A növendékeknek nem szabad a cellákat bezárni, úgy hogy oda mindenkor be lehessen menni.

8/ A vékony falak miatt téli időben senki se szellőztessen egy óra hosszát, mert szomszédjai szobáit is kihűti. Ilyenkor 5 perc teljesen elég a keresztuzatra.

9/ Az esetleges hiányokért a cella lakói anyagilag felelősek. - Aki pedig a cellásokra kötelező előírásokat ismételten megszegi, az a közös tanterem és hálók lakója lesz.

20. §.

Ha a növendékek társaikban nemes vonásokat vesznek észre, iparkodjanak azokat magukban is kimintázni, - ha azonban másoknál nagyobb

kihágásokat fedeznének fel, úgy gondosan kerüljék el azokat, s a helyes útról letévedt testvérük iránt érzett szeretetből jelentsék az esetet a feljebbvalóiknak.

Akit így bejelentettek, az ne kutassa, hogy kitől származott a felvilágosítás; ha pedig megtudja, akkor se tápláljon magában sértődöttséget, inkább törekedjék megjavulni s a jövőben ne kövessen el olyat, ami miatt méltán számadásra lehet vonni.

21. §.

Mindnyájan nagyra értékeljük a szerénységet, mert ez teszi a külső cselekedeteinket is Isten és emberek előtt egyformán kedvessé. - Azért mindenkor gyakorolják: ne csak a nyilvánosság előtt, hanem a múzeumokban, az előadások alatt, a templomban, a felüdülés perceiben.

Mindenütt vigyázzanak érzékeikre s úgy irányítsák egyes cselekedeteiket, hogy a szent öltözetben, a komoly járásban, a mérsékelt beszédben, a nem-tettetett szeretetben megfeleljenek annak a hivatásnak, amellyel Isten Krisztus szolgáláivá és az ő titkainak sáfáraivá hívott meg bennünket.

22. §.

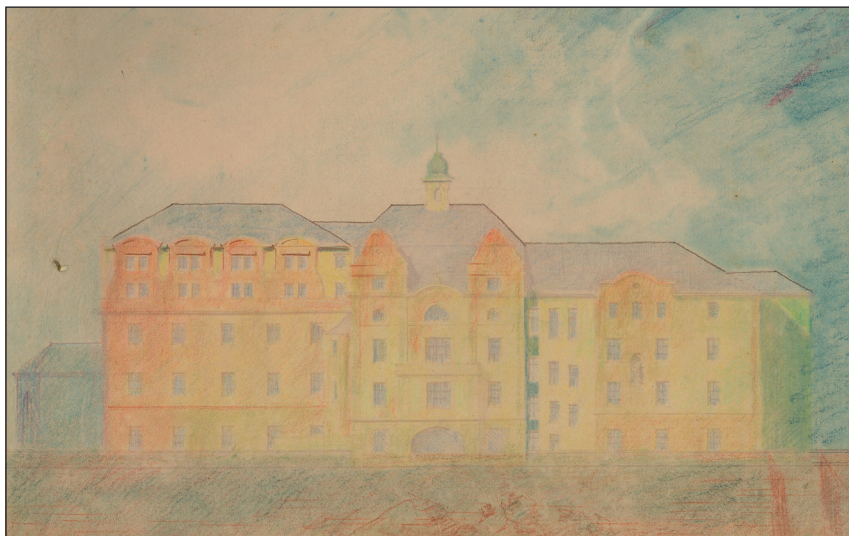
Valamennyien, akik e kegyes alapítvány jótéteményeiben részesülnek, véssék jól emlékezetükbe, hogy a veszprémi egyházmegyének lelkiismeretben vannak lekötelezve arra, hogy már most kifogástalanul alkalmassá teszik magukat az ő szolgálatára, tanulmányaik végeztével pedig nem a saját egyéni vágyaik szerint, hanem az Egyházhatóság rendelkezésébe teljesen belenyugodva a lehető leghasznosabban szolgálják az egyházmegyét.

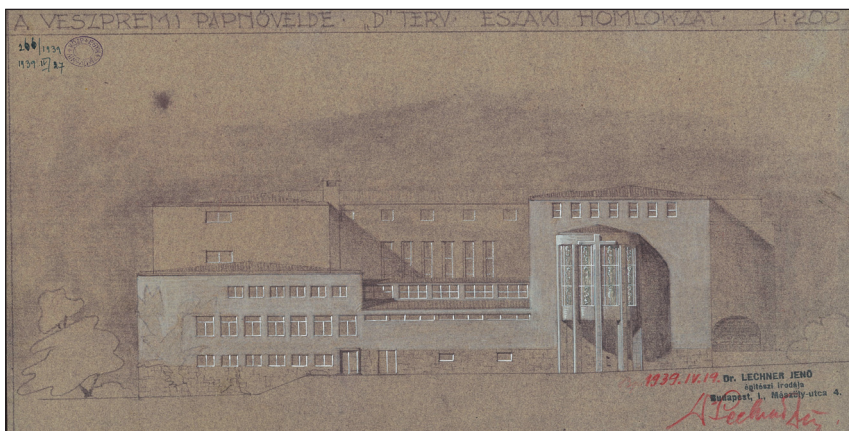
A veszprémi vár a Szeminárium épületével 1910 előtt

Bruno Buchwieser terve

Kertész K. Róbert és Soáb Gyula terve

Lechner Jenő terve

SZOCIÁLIS MUNKA

*Albert József - Feketéné Magyar Zsófia
- Magvas Mária - Vargáné Kalocsai Adrienn*

Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája

Felmerülhet a kérdés, hogy az utóbbi években miért került az érdeklődés fókuszába az idősök helyzete, miért készülnek nemzeti idősügyi koncepciók és stratégiák, s azok nyomán helyi, településszintűek is?

Tény, hogy soha nem volt ennyi idős ember a világon, s a korcsoportokon belül is rohamosan nő az arányuk. A társadalmak elöregedése globális problémává lett, különösen az un. fejlett ipari térségekben, országokban, az Európai Unióban, Magyarországon is. Az idősödés, az időskorúak arányának növekedése mellett jelentősen csökken a fiatal korosztályok aránya, az öregedési index egyre kedvezőtlenebbé válik. A megváltozott helyzet „kezelésére”, ismert nemzetközi szervezetek új időspolitikai célokat, fejlesztési szándékokat, deklarációkat, ajánlásokat fogalmaztak meg, amelyeket figyelembe vettek a magyar nemzeti idősügyi koncepció és hosszútávú stratégia megalkotói is.¹

Paradigmaváltás történt az időspolitikában, a korábbi deficitmodell - amely főleg a veszteségekre összpontosított (egészség- és teljesítményromlás) - felváltotta a fejlődésmodell. Ebben az új paradigmában előtérbe helyezik a meglévő képességek megőrzését és fejlesztését, a széles körű aktivitást, az eddig nem használt készségek előhívását, az új kihívásokra való reagáló képesség kialakítását. Fontos törekvés a társadalomba való bevonás, bevonódás ösztönzése, ami egyúttal növeli a gazdasági dinamizmust, a társadalmi stabilitást és szolidaritást. Az idősök számára is fontossá válik a felnőttoktatás, az egész életen át tartó tanulás (life long learning), össztársadalmi feladat a generációk közötti kapcsolat javítása. A modell a passzivitás helyett az idős ember aktivizálását célozza meg.

Az USA-ban született új fogalom a sikeres idősödés, amely akkor valósul meg, ha a személy fizikai és szellemi képességét, aktivitását minél tovább megőrzi nem csak a munka, a foglalkoztatás területén, hanem a társas, társadalmi kapcsolataiban is. A születéskor várható életkor helyébe a

¹ Ilyen dokumentum többek között: Lisszaboni Stratégia, Berlini Nyilatkozat, Európai Szociális Charta, magyarországi Idősügyi Charta, Madridi Nemzetközi Cselekvési Terv, Aktív Időskor (Active Ageing – Framework)

várhatóan egészségben eltöltött időtartam kerül, ami hazánkban, sajnos, a nyugat – európai országokhoz képest nagyon alacsony.

Kit tekintünk idősnek?

A kronológiai életkor az évek számával fejezhető ki, amitől a biológiai életkor eltérhet, mert főleg az egészségi állapot függvénye. A pszichológiai életkor azt fejezi ki, hogy ki milyen idősnek érzi magát. A szociológiai életkor a társadalom minősítése, hogy milyen idősnek tart valakit, s milyen társadalmi tényezők, paraméterek determinálják az életkor hosszát, minőségét. Fontosak a történelmi sajátosságok is, a befutott életpálya lényegesen befolyásolja az idős korcsoportok helyzetét.²

Az idősügyi stratégiákban leggyakrabban az Egészségügyi Világszervezet (WHO) életkor szerinti felosztását használják. Három korcsoportot különböztetnek meg, ezeket együttesen tekintjük időseknek.

- Idősödők – 60-74 évesek
- Idősek – 75-89 évesek
- Nagyon idősek (agg vagy szépkorú) – 90 éves és felette

A célnak megfelelően más csoportosítás is előfordul, gyakori például a 60 feletti, a 70 feletti és a 80 feletti helyzetének külön-külön történő bemutatása, elemzése.

Mi indokolja a helyi, településszintű idősügyi koncepció és stratégia készítését? Kétségtelen, hogy a nemzeti koncepció bővebb eszköztárral rendelkezik, átfogóbb jellegű, éppen ezért érdemes rá építeni, használni. A helyi stratégia szükségessége melletti legfontosabb érv, hogy az meghatározóan a helyi viszonyokra épül, konkrétabb, célirányosabb. Arra törekedtünk, hogy a veszprémi helyzetből kiindulva adaptáljuk a nemzeti koncepció célkitűzéseit és stratégiai feladatait, amelyeket hosszabb távon lehet elérni, megvalósítani.

A koncepció elkészítésének éve, a 2012-es év egyúttal az Aktív idős-kor és a generációk közötti szolidaritás európai éve. Bízunk abban, hogy emiatt is nagyobb figyelmet kap.

1. Az idősügyi koncepció célja, küldetése

Átfogóan a legfontosabb cél hosszú távon fenntarthatóan olyan társadalmi, gazdasági környezet kialakítása, amelyben az idősödő és az

2 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 6. o.

idős emberek minél tovább meg tudják őrizni aktivitásukat, társadalmi részvételüket. Olyan szemlélet kialakítása, amellyel növelhető az időskor presztízse, az idősök iránti szolidaritás, amikor megőrizhetik emberi méltóságukat, önállóságukat, autonómiájukat.

A stratégia segítse elő, „hogyan létrejöhessen a minden korosztály számára elérhető, magas kohézióval bíró társadalom, hogy biztosítottak legyenek az idősök számára is nyitott lehetőségek a részvételre, az önmegvalósításra és a védelemre.”³

Ennek érdekében a következő hosszú távú stratégiai fejlesztési célokat és feladatokat szükséges kitűzni és megvalósítani 2034-ig.

- „A születéskor várható időtartam közelítése az európai uniós átlaghoz,
- az egészségben eltöltött évek számának növelése,
- az aktív élet fenntartásának növelése,
- az időskori jövedelembiztonság megteremtése,
- a társadalmi integráció növelése,
- a különböző szolgáltatások (egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális, stb.) összehangolása az idősödők és idősök szükségleteinek és érdekeinek figyelembevételével,
- az idősök élethosszig való tanulásának támogatása (...),
- az „aktív idősödés” feltételeinek erősítése, mely nem csupán a fizikai aktivitást, a munkaerő-piacon való maradást segíti, hanem a társadalmi, kulturális, civil életben való aktív részvételt is,
- az idősödési folyamat „menedzsmentjének” elterjesztése már a fiatalokban,
- a társadalmi szemléletváltás mind a gazdasági, mind az idősödés társadalmi megítélését és megélését illetően.”⁴

Mivel az össztársadalmi célok minden magyar állampolgár és település számára azonosak, így ezen változtatni célszerűtlen. Veszprém város is mindegyik cél megvalósításához valamilyen mértékben hozzájárulhat, néhány inkább makrotársadalmi szintű feladathoz természetesen kevésbé, másokhoz nagyobb mértékben. Tehát a későbbiekben, a prioritásokban és a konkrét célkitűzések megfogalmazásában tudjuk a koncepció és stratégia helyi jellegét meghatározni. Ehhez érdemes hivatkoznunk a veszprémi gazdasági stratégia jövőképeinek fontosabb elemeire, jellemzőire.

3 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 49. o.

4 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 48. o.

„Veszprém vízióját (...) meghatározza megyeszékhely státusa, az egyre erősödő gazdasági szféra, a Pannon Egyetem jelenléte, és a történelmi egyházakkal, valamint a helyi közösségek által létrehozott szervezetekkel való harmonikus együttműködés is. A vízióra hatással van a város sokoldalúsága és az, hogy egyszerre több szerepet is képes betölteni:

1. a királynék városaként történelmi hagyomány-város;
2. az egyetemi és középiskolai központként a tudás (és főként az innovatív tudás) városa;
3. kulturális és vallási központként a kultúra-városa;
4. a Balaton és a Bakony városaként értékturizmus város;
5. az új energiastratégia alapján „ököváros”;
6. a város szellemisége miatt kreatív város;
7. a sport és a fiatalosága, valamint természeti szépségei miatt egy új életminőség - város;
8. s végül a lokális politika és demokrácia fejlesztési szándéka és a helyi közösségek bevonása miatt egy közösségfejlesztő (...) demokrácia város.

A város a jövőben ezeknek a szerepeknek az integrációjával a „szív és az ész”, vagy a „teljesség városává” válik, megtartva és továbbörökítve évezredek és legújabb értékeit. Célul tűztük ki, hogy Veszprém a Bakony-Balaton térség központja legyen gazdasági, közlekedési, kulturális, turisztikai oktatási és igazgatási értelemben, ahol minden generáció jól érzi magát, és amely vonzó a betelepülni vágyó vállalkozások és polgárok számára egyaránt. (...)

A város víziója ezért, hogy a kettőezer húszas-harmincas évekre egyésségitse a fenti szerepeket és képes lesz a „Teljesség Városaként” megjelenni (...).⁵

A koncepció és stratégia jellegéből fakad, hogy a teljesebb megvalósulás évtizedek kitartó, céltudatos, összehangolt munkájának eredményeként történhet. Nem csupán az idősekre irányul, hanem a teljes népességre, a fiatal korosztályokra is. Különösen a szemléletformálás, a generációk közötti együttműködés és szolidaritás tekintetében, annak érdekében, hogy ne tekintsek az időseket felesleges tehernek. Ma az idősek gyakran diszkrimináció áldozatai, s nem integrált, értékes, értékteremtő részei a társadalomnak. Fel kell készülni az aktív idősöedésre, az új helyzetben, szerepekben szükséges ismereteket, készségeket el kell sajátítani. Az egész életen át történő tanulás, a generációk közötti együttműködés mindennapi, örömet okozó tevékenységgé kell váljon.

5 Veszprém város gazdasági stratégiája, 6-7- o.

Hogyan tudunk ennek a feladatnak Veszprémben megfelelni? Hol állunk ma, s mit kell tennünk e célok megvalósítása érdekében? Erről szól a következő néhány fejezet.

2. Az időügyi koncepció elkészítésének módszertana

Arra törekedtünk, hogy a rendelkezésünkre álló időben a lehető legteljesebben összegyűjtsük és feldolgozzuk azokat az országos és helyi dokumentumokat, amelyek relevánsak a veszprémi időügyi koncepció és stratégia elkészítéséhez. Ezeket tartalmazza a koncepció végén felsorolt forrásjegyzék.

Legfontosabb módszerünk, hogy fókuszcsoportokat szerveztünk azok részvételével, akik kompetensek egy-egy témában, illetve akik munkájuk során kapcsolatba kerülnek idősekkel, továbbá, akik hivatásszerűen segítik őket. Megkérdeztük a veszprémi időügyi tanács tagjait, az önkormányzati képviselőket és tevékenységi területenként több szakértőt. Ha témák szerint vesszük sorra interjúalanyainkat: közművelődés, egészségügy, idősellátás, karitatív szervezetek, közbiztonság, és még sorolhatnánk. Sok hasznos információt nyújtott az idősklubokban történt felmérés, amelyet Sente József összegzett és bocsájtott a rendelkezésünkre. Továbbá figyelembe vettük az idősök helyi szervezeteinek, főleg a klubmozgalomnak évtizedekre visszanyúló eredményeit.

Felhasználtuk Fehér Tibor és Kissné Lovasi Mária előzetesen készített tervezetét is. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola harmadéves szociális munka szakos hallgatói a szociális kutatás c. kurzus keretében Veszprém városrészeit járták be és gyűjtöttek megadott szempontok szerint információt. A megkérdezett, információt adó személyeket és szervezeteket szintén felsoroljuk a forrásjegyzékben. Ezúttal is megköszönjük hozzájárulásukat az anyag elkészítéséhez.

Igyekeztünk az időügy szempontjából fontos értékekre, a feladatra koncentrálni, s távol tartani magunkat az aktuális politikai érdekektől. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a távlati koncepciók és stratégiák csak választási ciklusokon átnyúlóan érvényesülhetnek, valósíthatók meg.

3. A Veszprémben élő idősök demográfiai jellemzői

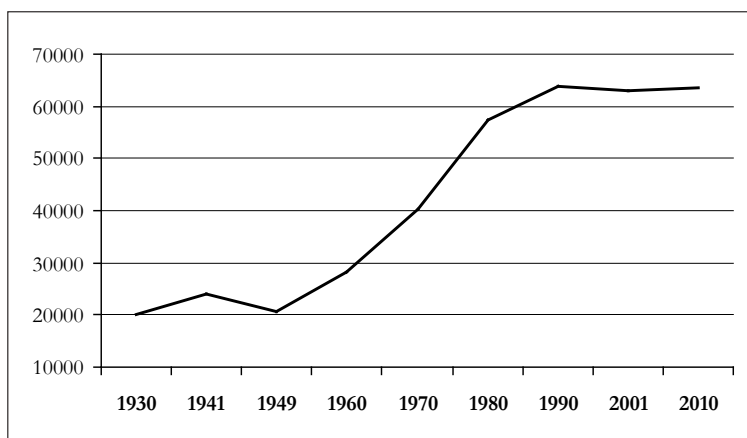
Ebben a fejezetben alapvetően a veszprémi idős népességet érintő fontosabb, a koncepciót megalapozó demográfiai folyamatokat elemezzük, a tendenciák felvázolására törekszünk három metszetben (múlt, jelen, jövő). Az értékeléshez elkerülhetetlen az összehasonlítás egyfelől az országos, másfelől a hasonló helyzetű, funkciójú városok (megyei jogállás) adataival.

Az adatokat elsősorban a népszámlálások Veszprém megyei köteteiből, különféle statisztikai tanulmányokból, valamint a veszprémi polgármesteri hivatal népesség-nyilvántartó csoportjától gyűjtöttük. A távolabbi prognózishoz Hablicsek László demográfus elemzésére támaszkodtunk.

A veszprémi népesség számának alakulása

A mai helyzet kialakulásának előzménye dióhéjban: a két háború közötti kb. 20 ezres kisvárosból napjainkra 60-70 ezer fős középváros lett, nagyobbrészt migráció eredményeképpen. A megyeszékhely iparosítása a hatvanas évektől gyorsult fel és tartott a 80-as évek végéig. A 90-es évek népességi adatai meghatározóan a lélekszám stagnálását mutatják, az 1993-as csúcstól 65.789 fő, majd 1997-ig lassú csökkenés, 1999-ben ismét kismértékű növekedés történt, azonban meghatározó tendencia a stagnálás. Ebben szerepet játszik a szuburbanizáció, a város iparának átstrukturálódása és az öregedés is.

1. sz. ábra: Veszprém népességének alakulása

A lakónépesség száma 1930-ban 19.991 fő, 1941-ben 24.025, 1949-ben 20.682, 1960-ban 28.222, 1970-ben 40.415, 1980-ban 57.249, 1990-ben 63.867, 2001-ben 62.851, 2010-ben 63.474 fő.

Veszprém állandó lakossága (58.108) és lakónépessége (63.474 fő) 2010-ben körülbelül 5 ezer fővel eltér a lakónépesség javára. Ez a többlet a diákváros jellegből fakad, a tartózkodási helyként (ideiglenesen) bejelentett egyetemisták a statisztikában fiatalító tényezőként szerepelnek, 21-31 évesek. Többségük csupán átmenetileg, néhány évig él Veszprémben.⁶

Nézzük meg, hogy miként alakult az elmúlt 60 évben az életkorcsoportok aránya.

1. sz. táblázat: Lakónépesség életkor szerinti megoszlása Veszprémben 1949 és 2011 között

Év	Összes lakos fő	0 - 14 éves		15-39 éves		40 - 59 éves		60 - X éves	
		fő	%	fő	%	Fő	%	fő	%
1949	20.682	5521	26,7	8121	39,3	4819	23,3	2221	10,7
1970	40.415	9281	23,0	18690	46,2	8231	20,4	4213	10,4
1990	63.867	15147	23,7	26079	40,8	15289	23,9	7352	11,5
2001	62.851	9684	15,4	25257	40,2	17765	28,3	10145	16,1
2011	64.339	8400	13,0	26163	40,7	16340	25,4	13436	20,9

Forrás: a szerzők a KSH adatai alapján

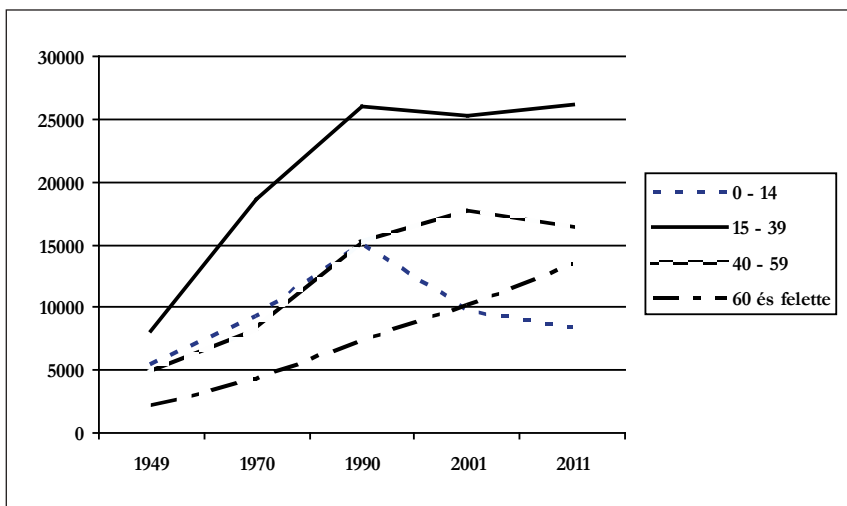
Az életkor csoportok közül nézzük meg, hogy mennyien vannak a 65 éven felüliek (65-X éves). Összesen 9676-an, kerekítve tízezren, ami a népesség 15%-a. Tíz évvel korábban, 2001-ben kevesebben voltak (7186 fő), akkor a népesség 11,4%-a.⁷

6 A VMJV Polgármesteri Hivatal Népszámlálási Csoport közlése alapján

7 Népszámlálás 2001, 6. Területi adatok 6.19 Veszprém megye II. kötet, Budapest, 2002. 125.o.

2. sz. ábra: Veszprém lakosságának életkor csoportjai 1949-től 2011-ig

A korstruktúra az 1950-es években a legfiatalabb, ekkor a legmagasabb a 0-14 éves korosztályok aránya, másfelől szinte legalacsonyabb a 60 fölöttieké. A gyermekkorúak több mint egynegyedes (26,7 %) részvétele a teljes lakónépességben az évek során 13 százalékra apadt. Arányuk a 80-as években még 23 százalékos, majd a rendszerváltás utáni időszakban rapid módon csökkent. Másfelől 1990-től már jelentősen kisebbedik a 15-39 évesek aránya is, és kis mértékben emelkedni kezd az idősek. Ugyanekkor a középkorosztály (15-39 évesek) létszámaránya még változatlan.

Milyen okok játszottak közre abban, hogy megindult a népesség elöregedése, s vajon milyen ütemben fog folytatódni? A városi népesség tudatos növelésének indítékai jól ismertek: a szocialista iparosítás és várospreferáló, központilag újraelosztásos (redisztributív) politikai rendszer működésének eredménye, amely - ha eltérő mértékben is - de valamennyi megyeszékhelynek kedvezett a fejlesztési források elosztásában. Veszprém népességnövekedése nagyobb mérvű volt az északnyugat-dunántúli megyei jogú városokénál, de az országos átlaghoz képest is. Ennek elsődleges oka a honvédség helyi katonai alakulatainak erőteljes bővítése.

A 70-es években magas, 20 ezrelék fölötti élve születési arányok ala-

csony halálózással (8 - 10 ezrelék) párosultak, amit még növelt a nagyarányú vándorlási többlet. A munkához és a lakáshoz jutás lehetősége - és a szép környék - erősen vonzotta a mobil, fiatal népességet.

A nyolcvanas években az országos tendenciához hasonlóan, bár annál valamivel kisebb mértékben csökkent az élve születések száma, a halálózás stagnált, egyúttal jelentősen lecsökkent a vándorlási nyereség, ugyanis felerősödött a közeli falvakba költözés. Ez a tendencia a kilencvenes években tovább folytatódott. Néhány adat ennek illusztrálására.

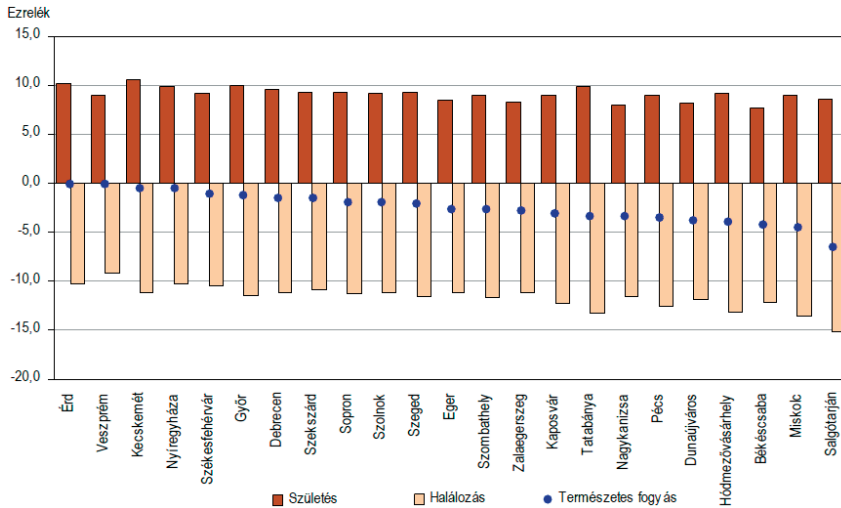
2. sz. táblázat: *Élveszületés, halálózás, természetes szaporodás Veszprémben (1991-2011)*

Év	Veszprém lakónépessége (fő)	Élveszületés (fő)	Halálózás (fő)	Természetes szaporodás, fogyás (fő)	Tényleges szaporodás, fogyás (fő)
1991	64727	843	478	365	
1994	64672	686	539	147	
1997	63319	569	586	-17	
2001	62090	452	565	-113	-1011
2004	61470	541	537	4	-687
2007	62023	577	602	-25	535
2010	63898	540	600	-60	448

Forrás: a szerzők a KSH adatai alapján

A népességalakulást három tényező alakítja, a születési ráta, a halálózási ráta és a migrációs vagy vándorlási folyamatok. A megyei jogú városokban 2010-ben átlagosan 8,6 élveszületés jutott, ami az országos átlagnál alig kevesebb. Veszprémben 2001 és 2010 között 3 év kivételével mindig magasabb volt (2008-ban 10,2, 2009-ben 11,0) a megyei jogú városok átlagánál, azonban a népesség reprodukciójához jóval többre lenne szükség. A veszprémi ezer főre jutó halálózási adatok kifejezetten kedvezőek a 23 megyei jogú város között, tíz ezrelék alatti. A születési és halálózási adatokból számított természetes fogyás Érden és Veszprémben a legalacsonyabb. A vándorlási adatok ingadozóak, de az utóbbi tíz év átlaga alapján vonzó városnak bizonyult Veszprém.

3. sz. ábra: Az élveszületések és a halálozások ezer lakosra jutó száma a megyei jogú városokban, 2001–2010 évek átlaga

Forrás: Megyei jogú városok, KSH, 2012, 6. o.

A jelenlegi szülési apály az általános közérzeti, gazdasági okok mellett összefügg a párkapcsolati szokások és a gyermekvállalási stratégiák változásával is.

Az országos helyzethez hasonlóan Veszprémben is csökken a házasságkötések száma és nő a válásoké.

Nem és konstrukció

Köztudott, hogy Magyarországon a kedvezőtlen férfi mortalitás miatt egyértelmű nőtöbblet van, különösen a városokban. Veszprémben 1995-ben a népesség 51,6 százaléka, 1999-ben 52,1, 2011-ben 53,32 százaléka nő. A Habclicsek -féle előrejelzés szerint ez a tendencia folytatódni fog, 2020-ra Veszprém népességének 53,6 százaléka lesz nő, ami azt jelenti, hogy ezer férfira 1156 nő fog jutni.

A 3. számú táblázatban látható, hogy a fiatal korcsoportokban még meglévő kismértékű férfítöbblet később (50-54 év) megszűnik, s az idősebb korcsoportokban erőteljesen megnő a nők aránya, már ma a 60 év

felettiéknél a férfi - nő arány 39,4 és 60,6 %, ami az átlagtól való erős tíz-tíz százalékos eltérés a nők javára.

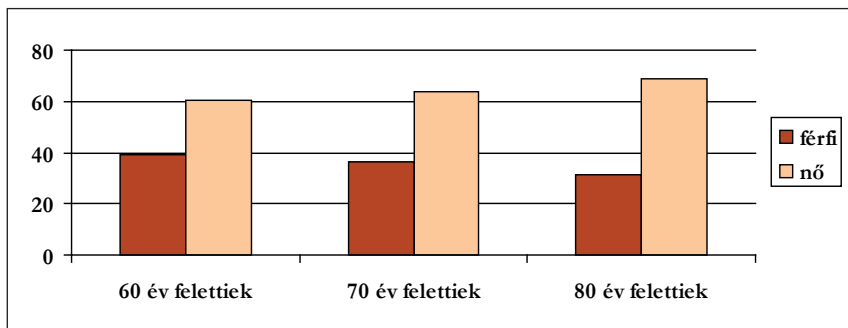
3. sz. táblázat: A lakónépesség nem és életkor szerint a megyeszékhelyen, 2011. január 1.

Korcsoport, éves	Férfi		Nő		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
0–4	1 537	5,1	1 503	4,4	3 040	4,7
5–9	1 451	4,8	1 405	4,1	2 856	4,4
10–14	1 306	4,3	1 198	3,5	2 504	3,9
15–19	2 040	6,8	2 146	6,3	4 186	6,5
20–24	2 872	9,5	2 913	8,5	5 785	9,0
25–29	2 449	8,1	2 555	7,5	5 004	7,8
30–34	3 105	10,3	3 076	9,0	6 181	9,6
35–39	2 475	8,2	2 532	7,4	5 007	7,8
40–44	2 111	7,0	2 207	6,4	4 318	6,7
45–49	1 690	5,6	1 814	5,3	3 504	5,4
50–54	1 738	5,8	2 198	6,4	3 936	6,1
55–59	2 056	6,8	2 526	7,4	4 582	7,1
60–64	1 608	5,3	2 152	6,3	3 760	5,8
65–69	1 335	4,4	1 870	5,5	3 205	5,0
70–74	941	3,1	1 489	4,4	2 430	3,8
75–79	752	2,5	1 202	3,5	1 954	3,0
80–84	418	1,4	778	2,3	1 196	1,9
85–89	165	0,5	500	1,5	665	1,0
90–	66	0,2	160	0,5	226	0,4
Összesen	30 115	100,0	34 224	100,0	64 339	100,0

Forrás: Veszprém megye Statisztikai Évkönyve, 2011. KSH

A 70 év felettiiek körében ez az arány még tovább torzul, 63,7 százalékos a nőké és 36,3 százalék a férfiaké. 80 év felett Veszprémben a nők aránya 68,9 %, a férfiaké csupán 31,1.

4. sz. ábra: A férfiak és nők aránya az idős korcsoportokban Veszprémben 2011-ben (%)

Ami a későbbi tendenciákat illeti, 3-5 éven belül lényeges változások nem várhatók, a hosszabb távú stratégiai tervezéshez azonban fontos tudni, hogy a szakemberek által készített prognózisok szerint az előrejedés 2020-ra válik aggasztóvá. 2015-ig Veszprém fiatalabb korstruktúrájú, mint Veszprém megye városai, vagy az ország megyei jogú városai.

Veszprém Habcsek számításai szerint az öregedési index 1980-ban 34, 1990-ben 49, 1995-ben 67, 2000-ben 80, 2010-ben (nála még előrejelzésként, hipotetikusán) 112 és 2020-ban 157. Veszprém megye többi városában az idősödés mértéke 2010-ig még kedvezőtlenebb, gyorsabb. Az ország megyei jogú városaiban, 2010 után is, Veszprémhez képest rosszabb a helyzet.⁸

A megyei jogú városokról 2012-ben megjelent tanulmány szerint ugyanebben az évben az öregedési index értéke Veszprémben 115,3, ami a Veszprém megyei városokhoz képest (127,2) kedvezőbb. De jobb a 23 megyei jogú város átlagánál is (118,0).

A születéskor várható élettartam Magyarországon az utóbbi években javult, 2008-ban a férfiaké 69,8, a nőké 77,8 év volt, ami 5-6 évvel alacsonyabb, mint az Európai Unió nyugati államaiban. Magyarországon a 65 éven felüliek várhatóan hátralevő életükben csupán 30-40 százalékban számíthatnak korlátozásmentes évekre, 20-30 százalékuk évei lesznek tartós, krónikus betegségtől mentesek, s mindössze 6-7 százalék számít-

8 Habcsek számításaiban az idős korosztály a 60-X évesek, később a számítás megváltozott, 65-X-re módosult, a megyei jogú városokról készült elemzésben már ez szerepel.

hat jó, vagy nagyon jó állapotban eltelő évekre.⁹ A nyugat - európai országokban ennél sokkal kedvezőbbek a kilátások.

Tendenciák:

- Az utóbbi évtizedekben felerősödött a veszprémi népesség elöregedése. A népesség struktúráján belül csökkent a fiatal korcsoportok aránya, s nőtt az időseké.
- A jelenlegi szerkezet az elkövetkező néhány évben lényegesen nem változik, számottevő elmozdulás 2020 körül várható, 2015-ig a referencia városokhoz képest valamivel kedvezőbb helyzet prognosztizálható.
- Veszprémben is számottevő nőtöbblet van, különösen a hatvan feletti korcsoportokban. Ebben szerepe van a férfiak magasabb mortalitásának és a születéskor várható alacsonyabb életésélyeknek.
- Magas Veszprémben is a válási arány, csökkenőben a házassodás, új együttélési formák és gyermekvállalási stratégiák jelentek meg, illetve szélesednek (pl. első gyermek születési időpontjának kitolódása a 30-as évekre, a svéd és amerikai modellek széleskörű elterjedése, átvétele).

4. Az idős emberek életminőségét célzó prioritások

Veszprém Város Önkormányzata Idősügyi Koncepciójában az alábbi prioritások meghatározásával, azok ütemszerű megvalósításával kíván hozzájárulni a városban élő idős népesség életminőségének fenntartásához, javításához, társadalmi integrációjához, társadalmi részvételük megőrzéséhez:

1. Az idősek biztonságának megőrzése, javítása
  - Az időskori jövedelembiztonság megteremtése
  - Fizikai és mentális egészség megőrzése, egészségfejlesztés
  - Szociális szolgáltatások biztosítása
  - Balesetvédelem
  - Közbiztonság javítása
  - Jobbiztonság fenntartása

---

9 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 21.o.

2. Az idős ember önállóságának elősegítése
  - Idősbarát lakókörnyezet, idősbarát városfejlesztés
  - Idősbarát közlekedési környezet kialakítása
  - Az idősek otthonaikban maradását segítő szolgáltatások fenntartása
  - Idősek munkavállalásának támogatása
  - Az idősek élethosszig való tanulásának támogatása, a digitális tananyagok hozzáférhetőségének biztosításával
3. Társas kapcsolatok támogatása
  - Szabadidő eltöltés támogatása, kulturális szolgáltatások biztosítása
  - Közösségi terek városrészenként
  - Civil szervezetek támogatása
4. Az idős emberek, mint erőforrás
  - Generációk közötti kapcsolatok erősítése
  - Önszolgáltató csoportok létrehozása, támogatása
5. Tájékoztató és érdekképviselet javítása
  - Szemléletváltás elérése az idősödés megítélését illetően
  - Idősügyi referens megbízása
  - Idősügyi Tanács munkájának segítése
  - Pénzügyi alap az idősügyi szervezetek tevékenységének támogatására
  - Médiamunka, kiadványok támogatása

5. Az idősek biztonságának megőrzése, javítása

Az idősek biztonságának megőrzése széleskörűen foglalja magába mindazon intézkedéseket, amelyek célja az idősek jövedelembiztonságának-, fizikai és mentális egészségének fenntartása, továbbá a szociális biztonság, közlekedésbiztonság, közbiztonság, jogbiztonság és balesetbiztonság megteremtése.

5.1. Jövedelembiztonság

A jövedelembiztonság fenntartása a szükségletek kielégítésének alapja: a lakhatási feltételek megteremtésének, az egészségügyi szükségletek biztosításának, a megfelelő rekreációs lehetőségek kihasználásának, a társas kapcsolatok fenntartásának alapvető feltétele.

Megyei szinten 2011 januárjában a nyugdíjban, járadékban részesülők népességben belüli aránya az országos átlaghoz (29 %) közelít: 28,5 %. A Központi Statisztikai Hivatal Nyugdíjasok, nyugdíjak 2011. szeptemberi jelentéséből kiderül, hogy 2011 év elején az átlagos havi nyugdíjak és járadékok összege Veszprém megyében közelítette meg leginkább a nettó keresetek átlagos összegét.¹⁰ (Magyarországon a havi nyugdíjak és járadékok átlagos összege a nettó jövedelmek 63 % -a, ezzel szemben Veszprém megyében ugyanez az arány a 80 %-hoz közelít.) Az ellátások havi átlaga megyénkben 90,6 ezer forint, míg az ország összes megyéinek átlaga 84 ezer forint körüli volt.

Veszprém városában a nyugdíjszerű ellátásba részesülők száma 2010 - ben 15.971 fő. Ebből saját jogú nyugdíjas 14.515 fő. Az átlagos nyugdíj 110.926 forint.

Összességében megállapítható, hogy a nyugdíj kifizetések szempontjából megyénkben és Veszprémben kedvezőbb a helyzet, mint az országban általában.

A 65 éven felüliek ingyenes utazási lehetősége szintén óriási segítség a nyugdíjasok számára.

A hosszú élet munkájának, eredményeinek elismerése céljából bevezetésre került a szépkorúak jubileumi köszöntése és juttatása. A 90. életévüket betöltötték 90 000, a 95. életévüket betöltötték 95 000, a 100. életévüket betöltötték 100 000 Ft egyszeri juttatásban részesülnek. A népességnylvántartás 2012-es adatai alapján a következő 10 évben városunkban 465 férfi és 1004 nő érheti meg, hogy részesülhessen ezekben a juttatásokban.

A magyarok 58 % -a nem takarékoskodik nyugdíjas korára.¹¹ Az adatok azt mutatják, hogy a lakosság egy jelentős része nincs tisztában a különböző előtakarékosági és öngondoskodási lehetőségekkel. A következő években még több figyelmet kell fordítani a még nyugdíjazás előtt állók nyugdíjismereteinek bővítésére, nyugdíjtudatosságuk kialakítására. El kell érni, hogy a jelenleg aktív korosztály ne kerüljön a nyugdíjazása után nehéz anyagi körülmények közé, például, mert a szürke gazdaságban szerzett jövedelmet.

A szegénységi kockázat a nyugdíjasok körében kisebb, ennek ellenére

---

10 Nyugdíjasok, nyugdíjak 2011, KSH 2011 szeptemberi jelentése, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/nyugdij/nyugdij11.pdf>

11 A magyarok 58 %-a nem takarékoskodik nyugdíjas korára, 2012, április, Piackutatások.hu, <http://www.piacutatások.hu/2012/05/gfk-magyarok-58-szazaleka-nem.html>

kiemelten fontos célkitűzés, hogy a rászoruló nyugdíjasokat segítsük a nekik járó támogatások hozzáférésehez.

A rászoruló időskorú személyek szociális biztonságának megteremtését meghatározóan az Önkormányzat szociális ellátó rendszere biztosítja.

Veszprémben sok nyugdíjasnak jelent gondot a magas rezsiköltségek fizetése. A 2011. májusi Hírlevélre beérkezett javaslatok 98 %-a tesz említést arról, hogy túl magas a személyszállítási díj. Hasonlóan magas arányban (a javaslatok 95 %-ában) panaszkodnak a magas rezsiköltségekre és gyógyszerköltségekre.

Célok, feladatok

Az idős emberek anyagi biztonságát segítő intézkedések fenntartása, lehetőség szerint körének bővítése:

1. Olyan tömegkommunikáció kialakítása, amely növeli a generációk közötti szolidaritást, a nyugdíjba vetett bizalmat, motiválja a nyugdíjrendszer működtetésével járó kötelességvállalást.
2. Tájékoztatni kell a nyugdíjazás előtt álló generációkat a pénzügyi szektor által kínált öngondoskodási formákról (megtakarítások, életjáradék, életbiztosítás, stb.), motiválni az ezekben való részvételt.
3. Díjfizetési kedvezmények bevezetése alacsony jövedelemmel rendelkező idős emberek számára. (Például a szolgáltatókkal együttműködve kedvezmények/támogatások bevezetése a rászoruló idős emberek számára.)
4. A már bevezetett díjfizetési kedvezmények (uszodák és sportlétesítmények mérsékelt használati díja, nyugdíjas kedvezmények a múzeumi belépőknél, a helyi járat bérlet, színház bérlet, stb.) megőrzése.
5. A kedvezmények mellett továbbra is törekedni kell az ingyenes szolgáltatások fenntartására, bővítésére (sport, kulturális).
6. Az önkormányzat rászorulóknak nyújtott pénzbeli és természetbeni juttatásának fenntartása és fejlesztése. (A 2005-ben elfogadott, két évente felülvizsgálatra kerülő Szociális Szolgáltatástervezési Koncepció részletesen tartalmazza az Önkormányzat szociálpolitikai fejlesztési elképzeléseit.)
7. A rászoruló nyugdíjasokat segíteni kell a nekik járó támogatások hozzáférésehez (tájékoztassuk őket a támogatásokról, tegyük egyértelművé számukra az igénylés feltételeit, módját, stb.).

8. Igényként merült fel, hogy több helyen működjön termelői piac a városban.
9. Pénzügyi intézetekkel összefogva ki kell dolgozni egy élet- és balesetbiztosítással kombinált előtakarékosági formát a temetések megfinanszírozására.
10. A hulladékszállítási díj kifizetése nagy terhet jelent az idős korosztály számára, ezért a szolgáltatókkal együttműködve, önkormányzati segítséggel, törekedni kell a rászorultsághoz kötött kedvezmény bevezetésére.

5.2. Fizikai és mentális egészségbiztonság

Az OECD 1998-as definíciója és a WHO által kiadott Aktív Időskor (Active Ageing- Policy Framework) dokumentuma egyértelműen meghatározzák a legfontosabb célt, irányvonalat, miszerint az időseket képessé kell tenni arra, hogy aktívak maradjanak a társadalomban és a gazdaságban egyaránt. Ennek előfeltétele, hogy az idősek minél hosszabb időt töltsenek egészségben, amely egyaránt jelent fizikai, mentális és szociális jóllétet. Már a definíció is kifejezi, hogy elengedhetetlen több szektor együttműködése ezen a területen. A cél elérése érdekében a megelőzésre kell koncentrálni, mely biztosítja, hogy az idősek minél tovább tudjanak önellátóak lenni, fizikailag és mentálisan egyaránt. Az önellátó képesség elvesztése esetén pedig az időszakos, illetve tartós ápolás (amely elsősorban otthoni ellátást jelent) megszervezésére van szükség.¹²

A felnőtt lakosság egészségügyi alapellátása Veszprémben kellő mértékben kiépült, összesen 25 háziorvos és 14 fogorvos látja el a körzeteket. A háziorvosok életkora vegyes képet mutat, találhatunk nyugdíjas korúakat, de jelentős számban fiatalabbakat is.

A koncepció kidolgozása során a háziorvosok egyharmadával, 9 háziorvossal készült interjú. A beszámoló alapján látható, hogy átlagosan a körzetekben 30 -40% a 60 év feletti betegek aránya. Az ellátottak között városrészenként érezhető különbségek vannak foglalkozás és korosztály szerint. Például a katona nyugdíjasok száma túlréprezentált a 75 év felettiek körében a Haszkovó lakótelepen. Az általánosnak vélt ismerettel szemben csökkent az idősek száma a Dózsa városban.

A háziorvosok szerint a legjellemzőbb megbetegedések a veszprémi idősek körében az alábbiak:

12 vö. Gyarmati Andrea: Aktív időskor: új paradigma a II. világháború utáni európai szociálpolitikában. Kapocs VIII. évf. 1. szám

1. hipertónia (magasvérnyomás),
2. cukorbetegség,
3. mozgásszervi betegségek (reuma, ízületi gyulladás, ízületi kopás, krónikus gerincprobléma, hátfájás, csontritkulás),
4. koleszterin és egyéb vérsír-rendellenességek,
5. krónikus depresszió,
6. daganatos betegségek,
7. emésztőszervi betegségek,
8. szembetegségek,
9. asztma, krónikus hörghurut.

Jellemző, hogy egy idős beteg egyszerre 2-3 krónikus betegségben szenved (polimorbiditás). Az életkor növekedésével egyre gyakoribb a baleset okozta sérülés (fejsérülés, combnyaktörés, alkartörés, stb.). Egyértelműen növekszik a demens tünetekkel rendelkezők száma, amelynek részben oka különböző betegségek megléte.¹³

A várható élettartam növekedésének következtében több a demens beteg, azonban megfelelő kezelésük nem megoldott. A depressziós tünetegyüttes¹⁴ gyakoriságának országos felmérése alapján Veszprém megye jó helyzetűnek mondható, azonban a háziorvosok szerint az enyhé fokú depresszió kissé növekszik az idősök körében is. A súlyos depressziót nem tartják jellemzőnek ennél a korosztálynál.

Az idősök gyakran vesznek igénybe - különböző marketing fogásoknak köszönhetően, magas áron - kétes, nem megbízható készítményeket, terápiákat. Vannak olyan alternatív gyógymódok, amelyeket néhány háziorvos viszont elfogad, jó értelemben vett placebo hatásuk miatt.

Ismert, hogy a betegségek kialakulásában elsődleges a szerepe az életmódnak, ennek kapcsán a háziorvosok a következő helytelen szokásokat látják az idős betegek körében: mozgásszegény életmód, helytelen táplálkozás, kevés folyadék, gyógyszerszedés pontatlansága, túlzott foglalkozás a betegségekkel, kevés a tartalmas elfoglaltság (pl. olvasás, hobby, közösségi élet hiánya).¹⁵

A háziorvosi szolgáltatás fontos feladata a másodlagos megelőzés. A

---

13 A demencia magyarul szellemi leépülést, elbutulást jelent. Tünetről van szó, amelyet különböző betegségek (Alzheimer-kór, vaszkuláris típusú demenciák, stb.) okozhatnak.

14 depressziós tünetegyüttes: egy olyan negatív érzelmi állapot, amelynek legfontosabb jellemzői a tehetetlenség, kontrollvesztés érzése, mások iránti érdeklődés csökkenése, döntésképtelenség, a jövő reménytelenségének érzete. (Kopp, 2001)

15 Egészségünket befolyásoló tényezők (WHO szerint): környezet 19%, egészségügy 11%, genetika 27%, életmód 43%

rendszeres háziiorvosi vizsgálatok mellett a különböző rizikófaktorok ellenőrzésének és a szűréseknek is helyet kell kapniuk. A kampányszerű szűrő programok helyett a háziorvosok a helyben végzett vagy megfelelő szakellátás keretén belüli szűréseket tartják hatékonynak, de a magas napi betegforgalom mellett (napi 30-40 fő) ennek a megvalósulása nem kielégítő az orvosok és az idősek szerint sem.

A harmadlagos megelőzés: további állapotromlás megelőzése, gyógyászati segédeszközökkel való ellátás, rendszeres gondozás, szükség esetén intenzív rehabilitáció. A szakápolást igénylő betegeknek a háziorvosok többnyire javasolják a Tb által finanszírozott otthonápolást. Elsősorban a városban működő otthonápolási Bt-knél rendelik meg a szolgáltatást, amelyekkel többnyire elégedettek. Legtöbb orvos ismeri az otthoni hospice szolgáltatást (Fehér Galamb Hospice Alapítvány), de betegek körében még kevésbé elfogadott az ilyenfajta segítségnyújtás. Vannak háziorvosok, akik a szolgáltatás lelki segítségnyújtás részét nem érzik elégségesnek. Önellátási képesség elvesztése esetén az orvosok többsége az asszisztenseikkel együtt igyekszik tájékoztatást nyújtani a szociális ellátásokról a betegnek és a hozzátartozónak, ha segítséget kérnek.

Nehézségek, hiányok

- A körzetek túlterheltek, magas a napi betegforgalom. Az asszisztencia kevés a másodlagos és a harmadlagos megelőzés ellátására. (Adott körzethez tartozók száma átlagosan 1700-2200 fő között van.¹⁶ Az esetek száma átlagosan 1400, amely szám más megyeszékhelyekhez képest kedvező.¹⁷)
- A váltásban működő rendelők esetében az orvosok szerint kevés az idő arra, hogy az egészségügyi személyzet a tájékoztatási és szűrési feladatokat is ellássa, illetve a finanszírozási keret sem áll rendelkezésre.
- A demens betegeknél gondot jelent, hogy nehezen vagy egyáltalán nem alakul ki a betegségtudat. Többnyire későn kerülnek orvoshoz. A hozzátartozók is nehezen fogadják el, hogy pszichiáterhez kell vinni a családtagot. Gond az is, hogy Veszprémben csak egy szakorvos van, aki felírhatja a súlyos demencia kezeléséhez szükséges gyógyszert. A rendszer túlterhelt.

16 A megkérdezett háziorvosok adatai alapján.

17 Megyei jogú városok, KSH 2012. július, 17.o. 15. ábra

- A szociális területen demens betegeknek hiányzik a nappali ellátás, illetve a bentlakásos intézményeknek a hosszú várakozási idő nehezíti, hogy minél hamarabb jussanak 24 órás felügyelethez.
- A depressziós tünetegyüttes felismeréséhez, kiszűréséhez szintén kevés a meglévő rendelési idő, illetve a házi orvosok kevés ismeretet kapnak a tanulmányaik során ebben a témakörben. Kevés a pszichiáter szakorvos, és a gyógyszeres kezelések mellett többnyire hiányoznak pszichoterápiás kezelések. Súlyos probléma, hogy Veszprémben nincs pszichiátriai osztály, illetve rehabilitáció, így a betegek elszigetelődése még erőteljesebb más megyeszékhelyekhez képest.
- A házi orvosok életmóddal kapcsolatos tanácsadási gyakorlata eltérő mértékű. Az orvosok időhiányra, túlterheltségre hivatkozva nehezen tudják ezen kötelezettségeiket teljesíteni. Nehezítő tényező, hogy az időseknek a rögzült szokásokat nehezebb megváltoztatni.
- Az egészségügy és a szociális szféra kapcsolatát nézve a házi orvosok egy része úgy véli, elégséges információval rendelkezik a szociális területről, de kevésnek találja a szociális alapú, térítésmentes szolgáltatásokat. Több házi orvos szerint viszont nem elégséges az információáramlás a szociális szféra részéről. Nagy probléma a városban az átmeneti gondozást nyújtó intézmények és az ápolási osztály hiánya. A várpalotai, zirci, sümegi megoldások nem segítik elő az idősek minél további otthon maradását, hozzátartozói segítségnyújtás aktivizálását. A piaci alapú szolgáltatásokat a szociálisan rászoruló betegek nem tudják igénybe venni.
- A bentlakásos idősek otthonok házi orvosai azt mondják, hogy a bent lévők, sokkal több betegséget észlelnek magukon, többet panaszkodnak, annak ellenére, hogy helyben biztosított számukra az egészségügyi ellátás. Nagyon fontos, hogy az idősek élete értelmet kapjon a mindennapokban, ehhez szükséges, hogy a környezetükben kapják meg a szakszerű segítségnyújtást.
- Egyre erőteljesebb az idősek elmagányosodása. A hozzátartozóknak térbeni távolság vagy éppen a megélhetésük biztosítása miatt nincs idejük a minőségi kapcsolattartásra. Erősödő tendencia a gyermekek külföldi munkavállalása.
- A gyógyszer receptek kiváltása főleg az alacsony nyugdíjjal rendelkező nyugdíjasok számára jelent gondot.
- A fogászati ellátásban probléma, hogy nincs szabad orvosválasztás és a Tb előírások miatt az idősek kevés minőségi szolgáltatást tud-

nak igénybe venni.

- A társ elvesztése mentálisan, fizikailag és anyagilag egyaránt megrendíti az idős embereket.

Jó gyakorlatok

- Vannak olyan házi orvosok, akik szisztematikusan összegyűjtik a betegséghez kapcsolódó életmódbeli változtatást javasoló tájékoztatókat, prospektusokat, amelyeket személyesen adnak át az érintett betegnek vagy hozzátartozójának.
- Amikor a házi orvos személyre szabottan fogalmazza meg, hogy mit tegyenek a megelőzés érdekében. Például az idős lakóhelyétől meghatároz egy célpontot, hogy oda sétáljon el naponta. Az első kimozdulásra tanácsolják: „először a lépcsőn felfelé menjen, mert onnan biztos, hogy vissza is tud jönni”. Ezeket a konkrét tanácsokat szívesebben megfogadják az idősök, mint az általános felszólítást, például, hogy „mozogjon többet”.
- „Töltsön egy órát a házi orvosával!” vállalkozás, amelynek lényege, hogy a házi orvos a beteg kártonja és leletei alapján kivizsgálási tervet készít, amely életviteli tanácsadást és szűrővizsgálatok előírását is tartalmazza. A hosszú távú gondolkodást segíti elő, amelyben a prevenció valóban meg tud valósulni.
- A Városi Önkormányzat (képviselői kezdeményezésre) kondicionáló gépeket bocsátott az idősök részére, amelyet ingyenesen vehetnek igénybe a Deák Ferenc Általános Iskolában.
- A Szenior Tanácsadók Társaságának a Tette-Kész beszélgető sorozata, amelynek a célja, hogy ismereteket, ötleteket adjon a nyugdíjas korosztálynak különböző szakemberek, előadók meghívásával.
- Az idősök klubjai kampányszerűen szerveznek egészségügyi szűréseket, programokat.
- A házi segítségnyújtásban részesülők mentális gondozását segítik elő a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola szociális munkás hallgatói laikus gyakorlatuk keretében.
- Karitatív szervezetek (Magyar Katolikus Karitás, Máltai Szeretetszolgálat) önkéntesei a saját környezetükben élő idősöket meglátogatják, egyszerűbb házkörűli munkákban segítenek, beszélgetnek velük.
- Néhány orvosi rendelő várótermében megtalálhatók a szociális szolgáltatások hirdetései.

- Jelenleg a veszprémi demens betegek egy részének a szakszerű ellátása csak a bentlakásos intézményben valósul meg. Jó példa, hogy az I. számú Idősek Otthonában próbálják a demens lakókat a gyógyszeres kezelésekk mellett szinten tartani napi realitás orientált gyakorlatokkal, emlékezést elősegítő foglalkozásokkal. (A bentlakók 65 %-ánál állapítható meg súlyos demencia.)
- A hajléktalan idősokorú személyek háziiorvosi ellátását a Máltai Szeretetszolgálat biztosítja.
- Az Életöröm Idősek Otthonában lehetőség van a rendszeres gyógytorna, konditerem, sószoza, szauna korlátlan használatára. Háziiorvosi és szakorvosi ellátás saját rendelőben működik, komplex fizioterápiás kezeléssel.
- Nemzetközi példa van arra, hogy az egészségügyi alapellátásban is alkalmaznak külön státussal szociális munkást, aki két-három körzet alkalmazottja is lehetne. A háziiorvosok ezt igényelnék.

Célok, feladatok

Az Önkormányzatnak fokozott figyelmet kell szentelnie az egészségügyi alapellátás folyamatos működtetésére, az ellátás színvonalát veszélyeztető problémák megszüntetésére.

1. A veszprémi egészségügyi alapellátási intézmény vezetője szerint a praxisok kívánatos betegszáma ezer fő. (A jelenlegi törvényi szabályozás szerint minimum 1200 fő / körzet.)
2. Javasoljuk, hogy egy rendelőt ugyanazon a napon csak egy orvos használjon, ugyanis - az orvosok jelezték - több időre lenne szükségük, főleg a tanácsadásra és a szűrővizsgálatokra.
3. A háziiorvosok egyértelműen jelzik, hogy az időseknek fontos volna megadni a lehetőséget, hogy a saját környezetükben maradhassanak. Bővíteni szükséges a minőségi házi segítségnyújtást, akár önkéntesek bevonásával.
4. Több egészségügyi felvilágosító műsor, szűrőprogram igénybevételeire való biztatás jelenjen meg a helyi médiumokban.
5. Javasoljuk, szervezzenek a háziiorvosok helyben végezhető szűrőprogramokat a szociális terület szakembereinek és a nyugdíjas-kluboknak az összefogásával, két-három körzetenként. A szűkös források kiegészítésére célszerű szponzorokat keresni.
6. Az idősokorúak jelzése alapján javasoljuk, hogy a háziiorvosok a gyógyfürdőkbe való beutalás lehetőségét minél szélesebb körben ismertes-

- sék és szorgalmazzák az igénybevételét az idős betegek körében.
7. Szükséges megszervezni a házi orvosok és a szociális szolgáltatók szakembereinek kölcsönös tájékoztatását. Javasoljuk, hogy a helyi ÁNTSZ vállaljon koordináló szerepet ebben.
  8. Fontos, hogy a kórházi szociális munkásokról tudjanak a házi orvosok.
  9. A Szociálpolitikai és Egészségügyi Iroda készítsen a házi orvosoknak egy részletes tájékoztatót a város szociális szolgáltatásairól, elérhetőségi címekkel, melyben szerepelnek az engedéllyel rendelkező civil szervezetek is.
  10. Minden orvosi rendelő várótermében szükséges lenne elhelyezni szociális tájékoztatókat.
  11. A képviselők saját keretük terhére továbbra is támogassák a senior sportolási lehetőségeket, kezdeményezéseket.
  12. Az Önkormányzat kezdeményezze a megyei kórház vezetőségénél pszichiátriai osztály, ápolási osztály vagy ápolási intézet kialakítását.
  13. A WHO előrejelzése alapján 2020-ra a depresszió lesz a legnagyobb népegészségügyi probléma.¹⁸ A házi orvosoknál szorgalmazni kellene a Beck-féle depressziós kérdőív¹⁹ bevezetését, amely támpontul szolgálhat a házi orvosnak.
  14. Ösztönözni és támogatni kell a civil szervezeteket gyászcsoportok létrehozására, mivel a leghatékonyabbak az önsegítő csoportok.²⁰

5.3. Szociális ellátások és szolgáltatások

A rászoruló időskorú személyek szociális biztonságának megteremtését elsősorban az Önkormányzat szociális ellátó rendszere: a pénzbeli és természetbeni ellátások, valamint a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatások intézményrendszere biztosítja.

Veszprém város szociálpolitikájában és szociális gondoskodásban követendő értékek:

1. A társadalmi kohézió megőrzésének, erősítésének szándéka a

18 Összességében a depresszió, a mentális retardáció és a skizofrénia a világon az összes tartós korlátozottság közel 30 %-ért tehető felelőssé. Ez az arány ötször magasabb, mint a szív-érrendszeri megbetegedések okozta kiesés, illetve a daganatos megbetegedések okozta funkcióvesztés.

19 Önértékelő kérdéssor arra, hogy visszajelzést kapjon a kitöltő a saját aktuális hangulati állapotára vonatkozóan.

20 Az önsegítő csoportok olyan elsődleges csoportok, amelyekben emberek társulnak hasonló gondokkal küzdve, és ezekre az egymással való személyes kapcsolatokban keresik az optimális megoldást, tagjai számára lelki támogató, védő funkciót töltenek be. Nagy a mentálhigiénés szerepe, ugyanis a betegek aktivitását váltják ki, illetve az önsegítő szervezetek támaszcsoportként is működnek – védenek a szorongás, a depresszió, a megváltozott képességek miatti szociális izoláció kialakulása ellen. Elterjedt a betegek hozzátartozóinak, családtagjainak önsegítő csoportokba tömörülése is.

szociális gondoskodás minden formáját és módját tekintve.

2. Az ellátások és szolgáltatások alapvetően a megbomlott szociális egyensúly korrekciójára hivatottak, de minden esetben és formában a beavatkozás preventív jellegét is erősíteni kell.
3. Az ágazat egész működésével erősíti és támogatja a társadalmi integrációt és csak a legszükségesebb, szakmailag indokolt esetben alkalmazza azokat az eszközöket, amelyekkel szegregációt okozhat.
4. Az ágazat működtetésébe azonos esélyekkel és feltételekkel kapcsolódhatnak be állami, önkormányzati, piaci és nonprofit szervezetek.
5. A szociálpolitika és a szociális ellátások kulcskérdése a hatékonyság és hatásosság.²¹

Pénzbeli és természetbeni ellátások

Az időskorúak szociális biztonságát szolgáló ellátásokat a városi önkormányzat az 1993. évi III. törvény és a 9/2007. (II.24.), illetve a 24/2011. (VI.30.) önkormányzati rendeletek alapján biztosítja. Ezen ellátások alapvetően két csoportba sorolhatók: a jövedelempótló és jövedelemkiegészítő ellátások. Ez utóbbi ellátásokat csak az alacsony nyugdíjjal rendelkezők vehetik igénybe.

4. sz. táblázat: *Időskorúakat érintő pénzbeli ellátások alakulása az igénybevevők korcsoportja szerint 2011-ben*

	60 év alatt fő	60 év feletti fő	Összes fő
Időskorúak járadéka	0	12	12
Lakásfenntartási támogatás	1 157	209	1 366
Temetési segély	114	76	190
Átmeneti segély	126	965	1 091

Forrás: Szociálpolitikai és Egészségügyi Iroda adatszolgáltatása, 2012. júl.

Úgy tűnik, Veszprémben kevesen vannak olyanok, akik ne részesül-
nének valamilyen nyugdíjszerű ellátásban, ezzel függhet össze, hogy

21 Fehér Tibor: Háttéranyag a veszprémi idősügyi koncepcióhoz – kézirat – 2011.

csupán 12 fő veszi igénybe az időskorúak járadékát. Ebből 8 fő hajléktalan időskorú személy, akinek a járadékát a fővárosi főjegyző folyósítja. A lakásfenntartási támogatásnál az adatokból látható, hogy jelentős az igénybevevők száma az időskorúaknál is. Jelenleg a magasabb összegű gyógyszerköltségekre az évente négyszer adható átmenti segély vehető igénybe. A temetési segély a magas temetkezési áraknak csak a töredékét jelenti, de így is magas az igénybevevők száma.

5. sz. táblázat: *Időskorúakat érintő természetbeni ellátások alakulása az igénybevevők korcsoportja szerint 2011-ben*

	60 év alatt fő	60 év feletti fő	Összes fő
Lakásfenntartási támogatás	463	97	560
Közgyógyellátás	933	398	1.331
Köztemetés	34	8	42
Adósságkezelési szolgáltatás	23	2	25

Forrás: Szociálpolitikai és Egészségügyi Iroda adatszolgáltatása, 2012. júl.

Kimagasló a közgyógyellátásban részesülők száma az idősek körében (398 fő). Az igénybevevők közel felénél az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg a 57.000 Ft-ot és a havi rendszeres gyógyító ellátásuk magas összegű.

6. sz. táblázat: *Ápolási díjat igénybevevők száma*

	60 év alattira igénybe vett	60 év felettire igénybe vett	Összes
Ápolási díj	51	63	114

Forrás: Szociálpolitikai és Egészségügyi Iroda adatszolgáltatása, 2012. júl.

Közvetetten időseket érintő támogatás az ápolási díj is, amely elsősorban az otthon maradást segíti elő. Sajnos az alacsony összege nem nyújt valós választási alternatívát a hozzátartozók számára. Visszalépésnek tekinthető, hogy a városi önkormányzatnak nem sikerült megtartania a korábban önként vállalt méltányossági alapon járó jogosultságot.

Össztársadalmilag, erkölcsileg és gazdaságilag haszonnal járna, ha a költséges intézményi ellátás helyett többen vehetnék igénybe a megélhetést biztosító ápolási díjat. Ez viszont kormányzati intézkedést kíván.

Szociális szolgáltatások

Veszprém Megyei Jogú Város az időskorúak szociális ellátásával kapcsolatos szolgáltatásokat 2010-től a Veszprémi kistérség településeivel közös szervezetben működteti. A városban érvényesül a szektorsemlegesség, ugyanis a kistérségi szervezet mellett jelentős számban találhatóunk civil és egyházi szervezeteket, elsősorban a házi segítségnyújtás és szakosított ellátások területén.

Szociális alapszolgáltatások

Az alábbi táblázatból látható a különböző fenntartók által működtetett szociális alapszolgáltatások megoszlása.

szolgáltatások	önkormányzati	civil, egyházi szervezet
Szociális étkeztetés	Egyesített Szociális Intézmény*	Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza Életöröm Idősek Otthona
Házi segítségnyújtás	Egyesített Szociális Intézmény 1. sz. Gondozási Központ 2. sz. Gondozási Központ	1. Árpádházi Szent Pirooska Szeretetszolgálat 2. Baptista Szeretetszolgálat Dunántúli Humán Szolgáltató Központ 3. Hajmáskér-Sólyi Református Társegyházközség 4. NAPÁVA Szociális Gondozó Nonprofit Kft.

szolgáltatások	önkormányzati	civil, egyházi szervezet
Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás	Egyesített Szociális Intézmény	HB Rendszerház Kft. HelpBox®
Idősek Klubja	Egyesített Szociális Intézmény 1. sz. Idősek Klubja 2. sz. Idősek Klubja 3. sz. Idősek Klubja 4. sz. Idősek Klubja	
Családsegítés	Családsegítő és Gyermekjóléti Alapszolgáltatási Intézményfenntartó Társulás	
<i>Speciális célcsoportok számára:</i>		
Szenvedélybetegek Közösségi Ellátó Szolgálat		Magyar Vöröskereszt Veszprém Megyei Szervezete
Szenvedélybetegek Alacsonyküszöbű Ellátó Szolgálat		Magyar Vöröskereszt Veszprém Megyei Szervezete
Pszichiátriai Betegek Közösségi Ellátása		Horgony Pszichiátriai Betegekért Kiemelten Közhasznú Alapítvány
Fogyatékos Személyek Nappali Ellátása	VMJV Önkormányzata „Éltes Mátyás” Fogyatékosok Nappali Intézménye és Gondozóháza	
Hajléktalan Személyek nappali ellátása		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza
Szenvedélybetegek Nappali Ellátása		Alkohol - Drogsegély Ambulancia Egyesület
Pszichiátriai Betegek Nappali Ellátása		Horgony Pszichiátriai Betegekért Kiemelten Közhasznú Alapítvány

szolgáltatások	önkormányzati	civil, egyházi szervezet
Támogató Szolgáltatás		<ol style="list-style-type: none"> 1. Magyar Máltai Szeretetszolgálat Veszprémi Támogató Szolgálata 2. MOVE Egymásért Integrált Támogató Szolgálat 3. Magyar Vöröskereszt Veszprém Megyei Szervezete Fogatékkkal Élők Támogató Szolgálata
Utcai Szociális Munka		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza

* Veszprémi Kistérség Többcélú Társulásának Egyesített Szociális Intézménye

Házi segítségnyújtás

A házi segítségnyújtás keretein belül gondoskodnak azokról a személyekről, akik otthonukban önmaguk ellátására saját erőből nem képesek és róluk nem gondoskodnak. A segítségre szoruló saját otthonában juthat hozzá azokhoz a szolgáltatásokhoz, amelyek a mindennapi életéhez nélkülözhetetlenek. A segítségnyújtás módját, formáját és gyakoriságát az határozza meg, hogy a gondozott milyen egészségi és szociális állapotban van, figyelembe véve a háziorvos javaslatát és a gondozott igényét.²²

22 Kisné Lovasi Mária: Háttéranyag a veszprémi idősügyi koncepcióhoz, kézirat, 2011.

7. sz. táblázat: Házi segítségnyújtás igénybevételi mutatói 2012-ben

szolgáltató	igénybevevők száma összesen Veszprém közigazgatási területén	75 éven felüliek aránya a veszprémi összes igénybevevőkhöz viszonyítva
1. sz. Gondozási Központ	37 fő	84%
2. sz. Gondozási Központ	55 fő	71%
Árpádházi Szent Piroska Szeretetszolgálat	74 fő	80%
Baptista Szeretetszolgálat Dunántúli Humán Szolgáltató Központ	104 fő (kapacitásbővítés lehetséges)	60%
Hajmáskér-Sólyi Református Társaságok Társasága	54 fő	48%
NAPÁVA Szociális Gondozó Nonprofit Kft.	58 fő	60%

Veszprémben 2011-től jelentős bővülés történt a fenntartók számát nézve. Az állami támogatás növelésével megjelentek az egyházak és a civil szervezetek is. Az igénybevevők számát tekintve az egyházi fenntartók tudnak a legtöbb gondozónót foglalkoztatni. Jelenleg az egyházi szervezetek magasabb állami normatívát kapnak. A legtöbb szolgáltató 100-110%-os kapacitással dolgozik, a létszámfelettieket társadalmi gondozónőkkel látják el. Látható, hogy a legtöbb igénybevevő 75 év feletti, vagyis ez az időszak, amikorra egyértelművé válik számukra, hogy el kell fogadniuk a külső segítségnyújtást. A 70-80%-uk egyedülálló, elenyésző számban elfordul, hogy az idős családban él, de a dolgozó hozzátartozók miatt napközben segítségre szorul. Egyértelműen az igénybevevőknél többségben vannak a nők (80%), kivétel a II. Gondozási Központ, ahol majdnem azonos számban vannak a férfiak. Jellemző, hogy az idősek egymástól értesülnek a szolgáltatásról vagy szórólap alapján keresik meg a szolgáltató szervezetet.

Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás

A segélyhívó készülék használatával az önálló életvitel fenntartása mellett jelentkező krízishelyzetek elhárítására nyílik lehetőség.

8. sz. táblázat: Jelzőrendszeres segítségnyújtás igénybevételi mutatói

szolgáltató	készülék	kihasználtság / ár
1. sz. Gondozási Központ	65	100% Jelképes ára van, amely jövedelemfüggetlen.
HB Rendszerház Kft. HelpBox®	32 22 függőben	Bővíthető kapacitással rendelkeznek. 2500 Ft (fix ár)

„A tapasztalatok szerint a jelzőrendszeres házi segítségnyújtásba bevont idősök gyógyszerfogyasztása, veszélyeztetettség érzése jelentősen csökken, pszichés állapotuk stabilizálódik.”²³ Az igénybevevők mellett a hozzátartozóknak is biztonságérzetet ad és megteremt a saját otthonban maradás feltételeit.

Idősek Klubjai

Az idősek klubja elsősorban a saját otthonukban élők részére biztosít lehetőséget a napközbeni tartózkodásra, étkezésre, társas kapcsolatok kialakítására, valamint az alapvető higiéniai szükségletek kielégítésére. A városban inkább az egyedülálló, özvegyek veszik igénybe a klubok szolgáltatásait. A városban működő szabadidős, önszerveződő nyugdíjasklubok egyre inkább a társas kapcsolatok színterévé válnak, ezért az alapszolgáltatást jellemzően a szociálisan rászorulóknak veszik igénybe.

Személyes gondoskodást nyújtó szakosított ellátások

Veszprémben a szakosított ellátások területén is jelentős a civil szervezetek részvétele. Az alábbi táblázatban a fenntartók szerinti megoszlás látható.

szolgáltatások	önkormányzati	civil, egyházi szervezet
Idősek Otthona	Egyesített Szociális Intézmény* I. sz. Idősek Otthona II. sz. Idősek Otthona	Életöröm Idősek Otthona Támasz Idősek Otthona és Nyugdíjsház Szent Ferenc Papi Otthon
Időskorúak Gondozóháza		Életöröm Idősek Otthona
<i>Speciális célcsoportok számára:</i>		
Hajléktalanok Otthona		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza

23 Veszprém Antiszegregációs terve, 2008

szolgáltatások	önkormányzati	civil, egyházi szervezet
Fogyatékos Személyek Gondozóháza	VMJV Önkormányzata „Éltes Mátyás” Fogyatékosok Nappali Intézménye és Gondozóháza	
Átmeneti Szállás /hajléktalan ellátásban/		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza
Éjjeli Menedékhely / hajléktalan ellátásban/		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza
Rehabilitációs Célú Átmeneti szállás /hajléktalan ellátásban/		Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület / Befogadás Háza

* Veszprémi Kistérség Többcélú Társulásának Egyesített Szociális Intézménye

Idősek otthona

A teljes körű ellátást biztosító intézmények az idősek számára általában az utolsó megoldásként maradnak. 2008. január 1-vel törvénymódosítás kapcsán az idősotthonok szakmai tevékenységében jelentős változás történt.²⁴ Sokkal hangsúlyosabbá vált az ápolás, több lett a demens állapotú lakó. A dolgozók számára komoly szakmai kihívást jelent, hogy az életvégi ellátások ápolási feladatait teljesíteni tudják.

9. sz. táblázat: Az idősek otthonainak igénybevételi mutatói

szolgáltató	férőhely	kihasználtság	80 év felettiek aránya
I. sz. Idősek Otthona	72	100%	56%
II. sz. Idősek Otthona	55	99%	63%
Életöröm Idősek Otthona	120	100% 115 fő tartós elhelyezéssel 5 fő átmeneti elhelyezéssel	60%
Támasz Idősek Otthona és Nyugdíjsház	55	30%	38%
Szent Ferenc Papi Otthon	16	43%	71%
Hajléktalanok Otthona	27	100-110%	nem jellemző

24 „Idősotthoni ellátás napi 4 órát meghaladó, illetve a külön jogszabályban meghatározott egyéb körülményeken alapuló gondozási szükségletet igazoló szakvélemény alapján nyújtható.”

Az állami fenntartású intézményekre általában jellemző, hogy a személyi térítési díjaik megfizethető szinten mozognak. Az igénybevevők köre az átlagos, illetve alacsonyabb nyugdíjjal rendelkezők közül kerülnek ki, akik nem képesek megfizetni a magasabb szintű és színvonalú magánotthoni ellátásokat.

Jó gyakorlatok

- Az egyházi és a civil házi segítségnyújtó szervezeteknél tapasztalható egyfajta rugalmasság, amely a váratlan helyzetekre való reagálást jelenti, ha kell munkaidőn kívül is, illetve legtöbbjük felvállalja az idősek szállítását az egészségügyi intézményekbe. A fizikai ellátás mellett nagy gondot fordítanak a mentális gondozásra, beszélgetésekre. Havi rendszerességgel tartanak lelki gondozást, szupervíziót munkatársaiknak.
- Veszprém Város Önkormányzata az anyagi terhek enyhítése érdekében a Veszprémi Közüzemi Szolgáltató Zrt. szolgáltatási körét bővítette, illetve a veszprémi temetkezési vállalkozások piaci árai alatt nyújtja a szolgáltatásait.
- Nyugdíjasok helyi járatos buszbérlet támogatása eddig a Veszprémi Szociális Közalapítványon, a jövőben pedig a Veszprém Város Közlekedésfejlesztésért Közalapítványon keresztül történik.
- A Máltai Szeretetszolgálat Befogadás Házának köszönhetően a hajléktalan időskorúak számára kiterjedt szolgáltatás áll rendelkezésre.

Hiányok, nehézségek

- Az időskorúak számára az átmeneti elhelyezés nem megoldott Veszprémben.
- Körülbelül 80 fős a várakozási lista és másfél éves a várakozási idő az önkormányzati fenntartású bentlakásos otthonokban.
- A házi segítségnyújtó szervezetek 100-110 %-os kapacitással dolgoznak.
- A jelzőrendszeres házi segítségnyújtó szervezetek nem eléggé ismertek.
- Veszprémben nincs olyan intézmény, amely a korosodó, későbbiekben egyre több gondoskodásra szoruló fogyatékos személyek számára otthonszerű elhelyezést nyújtana.

Célok, feladatok

1. A már régóta tervbe vett - szociális alapú térítési díjjal - átmeneti elhelyezést nyújtó gondozóház kialakítása sürgető lenne a városban.
2. Szükséges a megfizethető térítési díjú bentlakásos férőhelyek bővítése, esetleg egyházi fenntartású idősök otthonának alapítása, amely felekezeti hovatartozás nélkül vehető igénybe.
3. A családban élő demens betegek részére a nappali ellátás (pl. idősklub formájában) szükséges volna, ahol a betegek számára biztosított a fokozott felügyelet és a speciális foglalkozás. Fontos továbbá a demens betegeket gondozó családtagok és hozzátartozók mentális védelme, ha azt szeretnénk, hogy minél tovább otthonukban maradjanak az idősök, és ne kényszerüljenek intézményi elhelyezésre.
4. A megnövekedett feladatok létszámfejlesztést igényelnek a bentlakásos és házi segítségnyújtás területén.
5. Fontos volna a jelzőrendszeres segítségnyújtás népszerűsítése és szociális alapon való támogatása, akár együttműködve a piaci alapon szolgáltatást nyújtó civil szervezetekkel.
6. Tájékoztatni kell az időskorúakat, hogy a veszprémi Családsegítő Központ szolgáltatásai számukra is elérhetők, igénybe vehetők (pl. adósságkezelés, élelem, ruhaadomány, életvezetési tanácsadás).
7. A szolgáltatások iránti igények változásának nyomon követése érdekében szükséges lenne felmérést készíteni az időskorú lakosság körében.
8. Elő kell segíteni az érdemi kontrollt és minőségi szemléletet a szolgáltatások nyújtásában.
9. Célszerű lenne különböző kedvezmények, ellátások kialakításánál kiemelt figyelmet fordítani az időskorúak járadékában és a közgyógyellátásban részesülőkre.
10. Ajánlott egy összefoglaló tájékoztató készítése a szociális ellátásokról és szolgáltatásokról, amely nyomtatott és elektronikus formában is elérhető lenne.

5. 4. Balesetvédelem – A közlekedés biztonságosabbá tétele

Az érzékszervek tompulása, a reakció lassulása, az izmok és a mozgáskoordináció gyengülése fokozza a közúti- ill. háztartási balesetek gyakoriságát. Az idős ember csontjai törékenyebbek, merevebbek, ezért a kisebb behatások is súlyos következményekkel járhatnak.

Az időskori feledékenység vagy akár a gyógyszerek tompító hatása szintén növelheti a balesetek előfordulását. Egyedülálló, magára maradt időseknél előfordulhat, hogy elmarad vagy későn jön a segítség.

A jelenlegi lakás-átalakítási támogató rendszer csak keveseknek nyújthat segítséget. A lakáson belüli balesetek elkerülése érdekében több lehetőséget kellene biztosítani arra, hogy a rászoruló idős személyek az időskori sajátosságoknak megfelelően alakíthassák át otthonaikat. Ez nem csupán a balesetek megelőzését, hanem az egészségügyi, ill. szociális intézményrendszer tehermentesítését is szolgálná.

Balesetvédelmi szempontból kiemelten fontos feladat a közlekedési biztonság feltételeinek megteremtése. Ez magába foglalja a járművek és a közlekedési környezet akadálymentesítését, a megfelelő számú és megfelelő jelzéssel (szükség esetén jelzőlámpával) ellátott gyalogos átkelőhelyek és az elegendő átkelési idő biztosítását.

A közúti balesetek száma évek óta csökken a megyében. A regisztrált közlekedési balesetek száma (2007 -ben 810, 2008 - ban 777, 2010 - ben pedig 671).

Veszprémben az akadálymentesítés részben megoldott. A régebben épített járdák és épületek esetében ez még nem mindenütt biztosított, de jogszabályi háttérnek is köszönhetően ma már elvárás, hogy minden újabb beruházás akadálymentes legyen.

Célok, feladatok

1. Jelzőrendszeres szolgáltatás működtetése az egyedülálló idős lakosok védelmében. (A jelzőrendszer egyrészt biztosítja, hogy a bajba került személy időben kapjon segítséget, másrészt érzelmi biztonságot nyújt, lehetővé teszi, hogy az idős személy saját otthonában maradhasson.)
2. A lakáson belüli és közlekedési balesetek megelőzése céljából készített kiadványok megjelentetése, terjesztése a háziorvosokon, az idősellátó rendszeren és az idősek szervezetein és a helyi médiumokon keresztül.
3. A lakásátalakítási támogatás igénylési feltételeinek ismertetése.
4. Új lakásátalakítási támogatási rendszer feltételeinek megteremtése (pl. pénzügyi alap létrehozása pályázat és/vagy kölcsön formájában), amely még több idős ember számára tenné lehetővé, hogy lakásukat a megváltozott élethelyzetükhöz igazítsák.

5. A közlekedés biztonságosabbá válása érdekében biztosítani kell a megfelelő (sima, akadálymentes) gyalogos közlekedés feltételeit. A megrongálódott járdafelületeket folyamatosan javítani szükséges. A járdaszegélyek megfelelő magasságával, lépcsőfokok elegendő szélességével, kapaszkodókkal, rámpákkal segíteni a biztonságos közlekedést. Télen a közutakon, a parkokban, a temetőkben és a közvetlen lakókörnyezetben síkosság-mentes közlekedési feltételeket kell biztosítani.
6. Olyan forgalomtechnikai, ill. forgalomirányítási megoldások bevezetése, amelyek a gyalogosforgalom elsőbbségét és biztonságát szolgálják.
7. A gyalogos átkelőhelyeknél felül kell vizsgálni, hogy elegendő időt hagy-e a jelzőlámpa a biztonságos átkelésre.
8. A gyalogos, ill. kerékpáros balesetek csökkentése érdekében szerencsés lenne a gyalogos közlekedési területek más burkolati anyaggal, színnel történő elválasztása (pl. vezetősáv alkalmazása a gyengén látók segítésére). A járdák megosztása kerékpárosok és gyalogosok számára balesetveszélyes, külön sávok kialakítására kell törekedni.
9. Fontos a tömegközlekedési eszközök akadálymentesítése (pl. alacsony platójú buszok forgalomba állítása).
10. Az utak és járművek megfelelő kivilágítása.
11. A biztonságosabb gyalogos közlekedés érdekében néhány átkelőhely feltűnő színnel lett megjelölve városunkban. Érdemes volna ezt a megjelölési módot több átkelőhelyen is alkalmazni. („A Toborzó – Dózsa György út kereszteződése például rendkívül balesetveszélyes. Sem gyalogátkelő tábla, sem felfestés nincs. Mind a kanyarodó, mind az Iskola utca felől jövő autók elől rendkívül nehéz átjutni egyik oldalról a másikra, pl. a Művelődési Központ irányába.”)²⁵
12. Érzékenyíteni szükséges a kerékpárosokat, gépjárművezetőket és tömegközlekedési eszközök vezetőit, hogy jobban figyeljenek az idősekre (pl. gépjárműoktatáson, rendőrségi figyelemfelhíváson, kiadványokon, figyelemfelhívó cikkeken keresztül).

---

25 2011. májusi Hírlevélre beékeztetett javaslatok

5 5. Közbiztonság

Bűnmegelőzés

Magyarországon az időskorúak sérelmére elkövetett cselekmények legnagyobb része vagyon elleni bűncselekmény. Ezek közül elsősorban lopás (alkalmi lopás, zseblopás, betöréses lopás, besurranásos lopás) csalás, sikasztás és rablás áldozataivá válnak az idős emberek. A 60 év feletti korosztály, különösen az egyedül, illetve a fogyatékkal élők válhatnak könnyen különböző bűncselekmények áldozatává. Veszprémben hasonlóan az országos adatokhoz leginkább lopás, betöréses lopás, csalás fordul elő.

10. sz. táblázat: 60 év feletti idősök sérelmére elkövetett bűncselekmények száma nemek szerinti bontásban

	férfi	nő	összesen
2009	95	101	196
2010	114	103	217
2011	73	60	133

Forrás: Városi Rendőrkapitányság Bűnmegelőzési Osztály Veszprém

11. sz. táblázat: Az idősök sérelmére elkövetett bűncselekmények korosztály szerinti megoszlása

	2009 N=196	2010 N= 217	2011 N=133
60-70 éves	63 %	61 %	68 %
71-80 éves	29 %	23 %	20 %
81 év és feletti	8 %	16 %	12 %

Forrás: Városi Rendőrkapitányság Bűnmegelőzési Osztály Veszprém

12. sz. táblázat: Az idősök sérelmére elkövetett bűncselekmények típusai

Bűncselekmények típusai	2009 N=196	2010 N=217	2011 N=133
lopás	53 %	45 %	51 %
betöréses lopás	23 %	15 %	13 %
csalás	8 %	16 %	2 %
rablás	2 %	0,5 %	0,7 %
testi sértés:			
könnyű	0,5 %	---	2 %
súlyos	0,5 %	2 %	0,7 %

Forrás: Városi Rendőrkapitányság Bűnmegelőzési Osztály Veszprém

Egyéb bűncselekmények, amit nem tartalmaz a táblázat: sikkasztás, jármű önkényes elvétele, közúti baleset okozása, zaklatás, rongálás, készpénz-helyettesítő eszközzel történő visszaélés, tartás elmulasztása.

Városunkban az idősök sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények nem gyakoriak. A különböző elkövetési formák közül a vagyoni bűncselekmények fordulnak elő legnagyobb számban. A bűncselekmények áldozataivá leggyakrabban a 60-70 éves korosztály válik.

A Városi Rendőrkapitányság bűnmegelőzési előadói rendszeresen tartanak prevenciók előadásokat az nyugdíjasklubok tagjai számára. Tekintettel arra, hogy a városban élő időskorúak több, mint 80 %-a nem klubtag, így hozzájuk ezek a fontos információk nem jutnak el, ezért a bűnüldöző szervek kidolgoztak egy több lépcsős prevenciók programot. Ennek első elemét, a bűnmegelőző kortárssegítő programot - országosan elsőként - 2011 áprilisában indította útjára a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya, a Veszprém Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat és a jelentősebb megyei idősügyi szervezetek bevonásával. Ennek célja a korosztály legkiszolgáltatottabb tagjai sértetté válásának megelőzése.

A program lényege, hogy a Bűnmegelőzési Osztály által felkészített idősök prevenciók tanácsokat, kiadványokat, ismereteket adnak át a környezetükben élő idősöknek. Ezt a munkát kézikönyv, a kortárssegítők folyamatos tájékoztatása (pl. új bűnelkövetési módokról) segíti.

Veszprém városában közel 50 kortárssegítő kezdte meg munkáját. A Rendőrség tervezi a program folytatását, újabb kortárssegítők bevonását. A program eredményességét bizonyítja, hogy megnövekedett az elmúlt időszakban a kortárssegítők részéről a rendőrségre beérkező jelzések száma.

Veszprém Megyei Önkormányzat Idősök Otthonainak Egyesített Szociális és Módszertani Intézménye és a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya közös szervezésében, a „Védőháló program” is beindult Veszprém megyében.

A „Védőháló program” elsősorban az egyedül élő idős emberek személyi biztonságát kívánja fokozni. A tevékenység lényege, hogy az idős emberekkel kapcsolatba kerülő orvos, postás, polgárőr, lelkész stb. ad át 1-2 mondatos rövid, bűnmegelőzésre vonatkozó információt.

A körzeti megbízottaknak szintén feladata, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a körzetükben élő idősökre.

A fentiekén kívül a Rendőrkapitányság a helyi médiumokon keresztül is tájékoztatja a lakosságot.

Veszprém város önkormányzata anyagilag is támogatja a Városi Rendőrkapitányságot az idősök részére készülő bűnmegelőzést segítő kiadványok, szóróanyagok megjelentetésében. Bűnmegelőzési konferenciák, összejövetelek céljára az önkormányzat térítésmentesen rendelkezésre bocsátja Kossuth termét.

A bűnmegelőzés terén a rendőrség mellett kiemelt szerepe van a polgárőrségnek. 2011-ben az Országos Polgárőr Szövetség két jelentős szakmai programot hirdetett meg. A „Tiszteletet az éveknek, biztonságot az idősöknek” program lebonyolítását a Dózsa Polgárőrség egyesület vállalta fel. Célja az áldozattá válás megelőzése, amely a polgárőr szolgálat hagyományos formájára épül: rendszeres járőrszolgálat, szükség szerinti figyelő szolgálat, Szomszédok Egymásért mozgalom szervezése. Veszprém város közigazgatási területén 5 polgárőr egyesület működik közel 120 önkéntessel. Jelentős a közterületi megbízott és a polgárőrség bűnmegelőző szerepe.

A bűncselekmények áldozatainak segítségéről a Veszprém Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat Áldozatsegítő Irodája gondoskodik. Célja, hogy a bűncselekményt elszenvedett és emiatt életminőségükben veszélybe került személyek társadalmi, erkölcsi és anyagi sérelmei enyhüljenek. Itt Jogi Segítségnyújtó Szolgálat is működik.

Az Irodához fordulók egynegyede idős ember. Az utóbbi években növekedett az áldozatvédelmi iroda kliensei körében a 65 év alatti áldozattá válók aránya.

Az Iroda munkatársai több nyugdíjasklubban tartottak tájékoztatást tevékenységükről.

Célok, feladatok

1. Kiemelt feladat az időskorúak védelme, az áldozattá válás megelőzése. Ennek érdekében a prevencióra kell helyezni a hangsúlyt, jussanak el a bűnmegelőzéssel kapcsolatos legfontosabb információk minden idős ember otthonába. Jobban kellene építeni a Városi Rendőrkapitányság segítő közreműködésére.
2. Szorgalmazni szükséges a kortárssegítők létszámának növelését. Legyen minden városrészben kortárssegítő.
3. Jelenjen meg az önkormányzat honlapján a rendőrség elektronikus hírlevele, az ELBÍR.
4. Az önkormányzat idősszervezetek részére kiírt pályázatain lehessen pályázni bűnmegelőzésre is.

5. Díj alapítása azon nyugdíjaskluboknak, kortárssegítőknak, akik a legaktívabbak a bűnmegelőzés terén.
6. Ne csak oda menjenek el előadást tartani a bűnmegelőzési szakemberek, ahová hívják őket, hanem keressenek fel minden idősklubot. (Első körben a Városi Nyugdíjasklubok Vezetői Fórumával célszerű felvenni a kapcsolatot.)
7. Népszerűsíteni kell a Polgárőrség munkáját, ezáltal is kedvet ébresztve idősben és fiatalban ezen önkéntes munka iránt.
8. Fontos lenne az Igazságügyi Szolgálat áldozatsegítő munkáját még szélesebb körben megismertetni. Ennek érdekében elengedhetetlen a Városi Nyugdíjasklubok Vezetői Fórumával a kapcsolatfelvétel, mivel rajtuk keresztül az összes idősklub elérhető.
9. Kapjon nagyobb szerepet a bűnmegelőzés a helyi médiumokban.

5. 6. **Jogbiztonság**

Az időskorúak jólléte szempontjából kiemelten fontos feladat a jogvédelem. A jogvédelem magába foglalja, hogy senkit ne érjen jogsérelem és az idősök tájékozódni, ill. eligazodni is tudjanak az őket érintő jogok tekintetében.

Fontos volna, hogy a szegénység, jövedelmi szükséghelyzet senkinél se akadályozhassa a humánszolgáltató és védelmi rendszerek szolgáltatásaihoz való hozzáférést. Városunkban probléma például, hogy az idősök otthonaiba való bejutás nagyon drága és/vagy nagyon nehéz.

Az időskorúak átmeneti elhelyezése csak részben megoldott. Külön megállapodással az I. sz. Idősök Otthonában lehetőség van ilyen típusú elhelyezésre, de csak, ha van férőhely. Az Életöröm Idősök Otthonában vannak férőhelyek kialakítva erre a célra, ezt az ellátást azonban az alacsony jövedelmű személyek nem tudják igénybe venni.

Városunkban ingyenes jogi segítségért a Veszprém Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatánál a „Nép ügyvédjéhez”, valamint a veszprémi családsegítő szolgálathoz lehet fordulni.

Célok, feladatok

1. A szolgáltatások igénylési feltételrendszere, az elbírálás szempontjai nyilvánosak és átláthatóak legyenek.
2. Az esélyegyenlőség előmozdítása, az egyenlő bánásmód biztosítása a 2003. évi CXXV. törvény alapján.

3. A hátrányos megkülönböztetés/negatív diszkrimináció megakadályozása.
4. A társadalmi igazságosság fokozottabb érvényesítése érdekében fontos az idősök aktív részvétele és véleményüknek fokozottabb figyelembevételre az őket érintő kérdésekben.
5. A jogok és kötelességek ismertetése céljából ismeretterjesztő anyagokkal, előadásokkal kellene segíteni a lakosságot.
6. A helyi médiumok vállaljanak nagyobb szerepet a lakosság tájékoztatásában.
7. A honlapok akadálymentes verziójának elkészítésével könnyíthető volna az időskorúak tájékoztatása.
8. Bővíteni kell az idősök átmeneti elhelyezésének lehetőségét és biztosítani, hogy az ellátás árban is elérhető legyen, annál is inkább, mert ez az ellátás az egészségügyi szektorban sem megoldott Veszprémben.
9. Fontos volna a jogsegély szolgáltatás bővítése.
10. A jogbiztonság szempontjából is kiemelt célkitűzés a közlekedési akadálymentesítés.

6. Az idős ember önállóságának elősegítése, az aktív idősödés feltételeinek javítása

Az idős emberek önállóságának elősegítése magába foglalja az idősbarát környezet és közlekedés feltételeinek megteremtését és az otthon maradást segítő szolgáltatások/támogatások fenntartását. Mindez hozzájárul az idős emberek aktivitásának megőrzéséhez.

„Az idősödő és az idős emberek aktivitásukkal, szellemi erőforrásaikkal, a bennük rejlő gazdasági potenciál felszabadításával hozzájárulnak a mindenkori társadalmi tőke megőrzéséhez és erősítéséhez. A jelenlegi aktivitás fokozható megfelelő társadalmi, gazdasági, jogi, környezeti intervencióval is, ahol az átláthatóság, tájékozódás és tájékoztatás, az idősbarát környezet kialakítására, a biztonságérzet növelésére, valamint az idősödés tudatos menedzsméntjének megteremtésére törekednek.”²⁶

---

26 81/2009. (X. 2.) OGY határozat, az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról, 3.3.1. pont.

6. 1. Lakókörnyezet, városfejlesztés

2012 -ben 13.274 hatvan év feletti lakos közül 260 fő (a hatvan év felettek 1,9 %-a) él bentlakásos intézményben. A bentlakásos intézmények épületének és környezetének kialakításánál követelmény az idős emberek életkori sajátosságainak megfelelő terek kialakítása. Ugyanakkor a város valamennyi részén élnek idős személyek, akik számára a megfelelő lakókörnyezet biztosítása a társadalmi életben való részvétel elengedhetlen feltétele.

Az Okmányiroda, Népeesség - nyilvántartó Csoport adatai alapján 2012 júniusában a Haszkovó utcában és a Jutasi úton él a legtöbb 60 - 110 év közötti lakos városunkban (551 ill. 402 fő). A Stadion utcában és a Stromfeld Aurél utcában ugyancsak sok (285 - 284 fő) idős ember él. Az idős lakosok magas aránya szempontjából érdemes még megemlíteni a Halle utcát (242 fő), az Egry József utcát (200 fő), a Lóczi Lajos utcát (191 fő), a Munkácsy Mihály utcát (153 fő) és a Cserhát lakótelep 60 év feletti lakóit (140 fő). Ezekre a területekre tehát kiemelten oda kell figyelni az idősügyi szolgáltatások kiépítésekor.

Ideális lakókörnyezetben - lehetőleg helyben vagy legalább könnyen elérhetően - biztosítva vannak mindazon szolgáltatások (élelmiszerüzlet, gyógyszertár, fodrászat, posta, sportolási lehetőség, kulturális lehetőség, egészségügyi ellátás, bank, stb.), amelyek nélkülözhetetlenek a mindennapi életvitel során.

„Nagyon fontos az akadálymentes települési környezeti feltételek javítása, ezek hozzáigazítása az idős emberek szükségleteihez, ideértve a közterületek, illetve településen belüli és a települések közötti közlekedési rendszereket is. Parkok, szabadban lévő közösségi terek, idősök mozgását, erőnlétét fejlesztő eszközök nyilvános hozzáféréseinek biztosítása az idősödő és idős emberek számára, a környezet- és természetvédelmi tevékenységekbe való bekapcsolódás elősegítése saját lakóhelyükön és azon kívül is; az érintett korosztálynál a lakások átalakítását úgy kell támogatni, melynek eredményeképpen az idős emberek biztonságban és gondozhatóan maradjanak saját környezetükben, a meglévő lakás- akadálymentesítési támogatások és az idősbarát lakásprogram szélesebb körű biztosításával.”²⁷

---

27 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 60 o.

Infrastruktúra

A város infrastruktúrája nagyrészt megfelelő szinten elégíti ki a lakossági igényeket. Minden városrészben – ha nem is helyben, de legalább könnyen elérhetően – biztosítva vannak mindazon szolgáltatások, amelyek nélkülözhetetlenek a mindennapi életvitel során.

A városrészenként működő klubkönyvtárakban hiányzik a megfelelően tágas közösségi tér. Az akadálymentesítés sem mindenütt megoldott.

Fedett és szabadtéri közösségi helyiségek biztosítása a közoktatási intézmények segítségével mindenütt megoldható a városban. Meg kell nyerni a közoktatási intézményeket arra, hogy intézményeiket tegyék nyitottá az idősek által működtetett szervezetek és programjaik számára.

A város közvilágítása többnyire megfelel az elvárásoknak. A köztisztasággal nem minden városrészben elégedettek a lakosok (pl. Egyetemi városrész, Cserhát lakótelep).

Gyakran említett probléma, hogy nincs elegendő hulladékgyűjtő a gyalogosan közlekedők számára. A kutyaürülék gyűjtő tárolók ugyan csak hiányoznak.

A szelektív hulladékgyűjtő szigetek kialakítását több kritika éri, mivel néhány helyen nehéz a megközelítésük, használatuk.

Tájékoztatás fejlesztésekről, beruházásokról

Lakossági fórumokon, napilapokon és pl. a Méz Rádión keresztül lehetőség van tájékozódni az újabb fejlesztési-, beruházási tervekről, ill. befolyásolni ezeknek a terveknek a megvalósítását.

A Városfejlesztési Iroda nyitott a lakossági javaslatokra, panaszokra, nem csupán meghallgatja, de – amennyiben az ésszerűség és az anyagi lehetőségek engedik – segíti is a lakossági igények megvalósítását.

A belvárosi rehabilitációban már minden beruházás akadálymentes. A tervek között szerepel egy olyan információs központ létrehozása, amely segít a tájékozódásban.

Közbiztonság

Több helyütt térfigyelő rendszert építettek ki, ami növeli a közbiztonságot.

Kikapcsolódási lehetőség

Néhány városrészbe (Dózsaváros, Március 15. utca) az idősek erőnlétét segítő eszközök kerültek használatba. A játszótereket folyamatosan fej-

lesztik és e területen is célkitűzés, hogy legyen hova leülni az unokáikat kísérő nagyszülőknek.

Néhány parkba, sétányra ivókat építettek.

Nyilvános illemhelyek

Az elérhető nyilvános illemhelyek száma nem kielégítő a városban. Elvileg működik ilyen a piacon, a húszemeletesnél, az Erzsébet sétányon, a várban és a Séd völgyében, mégis gyakori visszajelzés, hogy zárva találják ezeket a helyiségeket.

A belvárosi rehabilitáció keretében tervezik újabb nyilvános mellékhelyiségek létesítését.

Közvetlen lakókörnyezet

Nagyon sok idősek által lakott épületben nincs lift, hiányoznak a speciális felvonók, emelők, rámpák, amelyek könnyebbé tehetnék a közlekedést. Sok idős embernek nincs anyagi, fizikai lehetősége arra sem, hogy az időskorból adódó megváltozott élethelyzethez alakítsák át otthonukat (pl. zuhanyzó beépítése, küszöbök megszüntetése, stb.).

Célok, feladatok

Az idős emberek környezeti biztonságát segítő intézkedések:

1. Folytatni kell azt az idősbarát városfejlesztést.
2. Továbbra is figyelemmel kell kísérni és reagálni a lakossági visszajelzésekre.
3. Minden lehetséges fórumon (lakossági fórumok, napilapok, Veszprémi 7 Nap, médiumok, internet, stb.) ki kell kérni az idős lakosság és az idősek szervezeteinek véleményét a városfejlesztési döntésekről, felhívni a figyelmet a lakosságot érintő változásokra.
4. A várostervezési, városfejlesztési és a beruházási döntések meghozatalánál szem előtt kell tartani, hogy minden városrész lakói számára biztosítva legyen a legfontosabb szolgáltatások elérhetősége. Az elérhetőség magába foglalja a szolgáltatás kiépítését, azoknak akadálymentes megközelítését gyalogosan vagy tömegközlekedés segítségével.
5. Minden városrészben legyenek olyan megfelelő közösségi terek, melyek találkozási pontként szolgálhatnak az idős emberek szá-

mára.²⁸ Fedett és szabadtéri találkozóhelyekre egyaránt szükség van. A generációk közötti kapcsolatot erősítheti, emellett költség-hatékony megoldás lehet a közoktatási intézmények nyitottá válása az idős személyek/szervezeteik, valamint az általuk szervezett programok számára.

6. Kulturált közterületek kelljenek megfelelő utakkal, közvilágítással, akadálymentes közlekedési környezettel. Fontos lenne, hogy minden területen lehetőség nyíljon az idős embernek pihenésre (padokkal, természetes vagy mesterséges árnyékolással). Szerencsés volna mosdó, ivókút létesítése minden forgalmasabb helyszínen. Szintén fontos célkitűzés, hogy minden városrészbe kerüljenek az idősek mozgását, erőnlétét segítő eszközök.
7. Új lakóépületek építéskor már a tervek engedélyezésénél figyelemmel kell lenni arra, hogy az épületek akadálymentesek, a lakások pedig könnyen átalakíthatóak legyenek (mozgáskorlátozottak vagy más speciális igényvel bíró személyek számára).
8. Meg kell teremteni az önálló életvezetést elősegítő lakásátalakítás anyagi feltételeit.
9. A pénzügyi intézetekkel együttműködve több bank automatáját elérhetővé tenni, lehetőleg minden városrészben. Azokban a városrészekben, ahol hosszú távokat kell megtenni az automatákig (pl. Jutasi úti lakótelep, egyetemi városrész, stb.) több automata kihelyezése volna optimális.
10. Nagyobb gondot kell fordítani a város köztisztaságára (pl. több hulladékgyűjtő, kutyaürülék gyűjtő, ezek célszerűbb elhelyezése segítségével).
11. Növelni a nyilvános mellékhelyiségek számát és gondoskodni ezek működtetéséről.
12. Kulturált körülményeket (balesetmentes közlekedési feltételeket, köztisztaságot, megfelelő közvilágítást, mosdót, stb.) kell biztosítani a közterületeken.
13. Térfigyelő rendszer kiépítése a baleset, ill. közbiztonság szempontjából fokozottan érintett területeken.

---

²⁸ A megfelelő közösségi helyiség olyan tér, amely megvéd az időjárás viszontagságaitól (árnyéket ad, véd a csapadéktól, fűthető, biztosítja a „körbeülés” vagy éppen a padok kihelyezésének lehetőségét).

14. Idősek erőnlétét és szórakozását segítő eszközök (sakk asztal, pingpong asztal, stb.) kihelyezése minden városrészben.

15. Több pihenésre alkalmas pad kihelyezése.

A felsorolt célkitűzések teljesülése nagymértékben járul hozzá az idős emberek önállóságának fenntartásához.

6. 2. Közlekedés

Az időskori aktivitás megtartásának egyik legalapvetőbb követelménye a hozzáférhető és akadálymentes közlekedés, amely magába foglalja a gyalogos- és tömegközlekedés biztonságos feltételeinek kialakítását, a megfelelő menetrend bevezetését, az elvárásoknak megfelelő buszmegállók kialakítását és a tömegközlekedés megfizethetőségét.

Menetrend

Városunkban az idősek részéről sok kritika éri a helyi járatos menetrendet. Néhány városrésztől (pl. Jutasi úti lakótelep) visszajelzés érkezett arról, hogy a buszok túl hamar jönnek egymás után és marad holt idő, amikor hosszú ideig nem érkezik semmi.

„Van olyan buszmegálló - Petőfi Színház, Hotel, Autóbusz pályaudvar - ahova egyszerre, egy időben 3 – 4 busz is befut, az idős embernek nincs ideje átszállni”.²⁹

Pozitívum, hogy a Volán a lakosság igényeihez igazodva több olyan kis utcában (pl. Úrkút utca) ahol nehezen közlekednek a csuklós buszok, új, kisméretű buszokat állított forgalomba.

Buszmegállók

Gondot jelent, hogy nem mindegyik buszmegálló fedett és kevés az ülőhely. Sok buszmegállóban nincs lehetőség árnyékban történő várakozásra.

Utazási költség

A 65 év feletti lakosok a tömegközlekedési eszközöket ingyen vehetik igénybe. A 65 évnél fiatalabb nyugdíjasok pedig jelentős kedvezménnyel vásárolhatnak nyugdíjas bérletet a városban (teljes árú bérlet 6600 Ft., nyugdíjas bérlet 2250 Ft.).

---

29 2011. májusi Hírlevélre beékeztet javaslatok

Közlekedési akadálymentesítés

Ma már elvárás, hogy minden újonnan forgalomba állított busz akadálymentes legyen (alacsony plató, megfelelő kivilágítás, könnyű eligazodást biztosító digitális jelzőtáblák, könnyen elérhető leszállás jelzők, stb.). A városban közlekedő régebben beszerzett buszok nem felelnek meg ezeknek a követelményeknek.

Gyalogos közlekedés

A gyalogos közlekedés feltételei jellemzően jók a városban. A járdák sétára alkalmasak, többnyire biztonságosak. A legforgalmasabb közlekedési csomópontoknál az akadálymentesítés is megoldott, de a régebben épített utak/járdák esetében még sok helyütt nincs megteremtve az akadálymentes közlekedés feltétele (pl. Halle utcai orvosi rendelő).

Célok, feladatok

1. A helyi járatok menetrendjének (útvonalának és menetidejének) kialakításakor legyen módja az időseknek/szervezeteiknek is képviselni érdekeiket, beleszólni ezekbe a döntésekbe.
2. A helyi járatos menetrendet felül kell vizsgálni, a tekintetben, hogy tudnák - e csökkenteni a járatok közötti holtidőket; megoldható - e hétvégén, hogy a misék rendjéhez is igazítsák a járatokat; kívánatos volna hétvégén gyakrabban járatokat indítani az állatkertbe, a volt vidámpark területére, a felújított Séd Völgybe.
3. A buszmegállók legyenek fedettek, biztosítsanak elegendő ülőhelyet és árnyékot a várakozók számára.
4. „Több nyugdíjas kérte azt is, hogy a Jutasi út, SPAR – megálló lakótelepi oldalán bővíteni, hosszabbítani kell a megállót, mert csak egy busz fér be.”
5. „Az 5-ös helyi járat útvonalát kérik meghosszabbítani a Tüzér úti végállomás helyett, menjen le a Jutas – pusztai végállomás fordulóiig.”³⁰
6. A buszmegállókban folyamatosan cseréljék a lekopott, megrongálódott menetrendeket.
7. A járatok száma ne csupán a busz elején legyen látható, hanem az oldalán is.
8. Kívánatos volna a nyugdíjasok utazási kedvezményét megőrizni.
9. Minden újonnan forgalomba állítandó busz akadálymentes legyen.

---

30 2011. májusi Hírlevélre bekezezt javaslatok

10. A nem akadálymentes buszokat akadálymentesekre kellene cserélni. A fizikai akadálymentesítés mellett gondoskodni kell a kommunikációs akadálymentesítésről is, pl. a vakokra és a gyengénlátókra tekintettel a buszvezető folyamatosan tájékoztassa az utasokat a megállóhelyekről.
11. Fontos volna megoldani, hogy a nehezen közlekedő idős emberek is eljuthassanak a buszmegállótól messze eső Séd Völgyébe, az Állatkertbe vagy például fel a Várba (pl. kisvonattal, kiskocsival).
12. Meg kell teremteni az akadálymentes gyalogos közlekedés feltételeit mindenütt a városban.
13. Megteremteni a közlekedésbiztonság (a balesetbiztonság részben felsorolt) valamennyi feltételét.

6.3. Az idősek munkavállalásának támogatása

Az aktív idősödés egyik területe az idősek munkavállalása. Az idős-korúak foglalkoztatási lehetőségeit erőteljesen befolyásolják az aktív korúak munkaerő - piaci lehetőségei. Ha egy gazdaságban nagy a munkaerő igény, akkor az időseknek is jobb esélyeik vannak, hogy nyugdíjuk mellett dolgozhassanak. Ellenkező esetben az aktív korúak vetélytársaként, esélycsökkentő tényezőként tekintenek rájuk. Különösen azokban a régiókban, ahol alacsonyabb szintű a foglalkoztatottság, ahol magas a munkanélküliségi ráta. Ilyenkor a közvélekedés gyakran bűnbakként kezeli a dolgozó nyugdíjast.

Nem tudjuk pontosan, hogy jelenleg mekkora a nyugdíj mellett dolgozók aránya Veszprémben. Szakértői becslések szerint az országban a 3,9 millió foglalkoztatott közül mindössze 2-300 ezer fő dolgozik legálisan nyugdíj mellett, jellemzően a felsőfokú végzettségűek, főleg a szolgáltatási területeken.³¹ Veszprémben az átlagosnál valamivel kedvezőbb a helyzet a kiugróan magas diplomáсарány és a kevésbé magas munkanélküliségi rátának köszönhetően.

Ismert, hogy az otthoni munkamegosztásban jelentősen részt vállalnak az idősek, ami a generációk közötti együttműködésnek fontos része, s az időfelhasználás kutatásokból azt is tudjuk, hogy átlagosan az idősek körülbelül napi 2 órát gazdasági tevékenységgel töltenek.

Ahhoz, hogy az idősek gazdasági erőforrásként nagyobb mértékben megjelenhessenek, hogy tudásukat, tapasztalataikat a mainál jobban kamatoztathassák, szükség lenne különféle atipikus foglalkoztatási formákat bizto-

31 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 18. o.

sítani számukra. Jelentős probléma Magyarországon, Veszprémben is, hogy az idősödő és idős korcsoportokban kedvezőtlen a foglalkoztatottsági arány. Különösen kedvezőtlen az 55-64 évesek részvétele (kb. 32 százalék), hazánkban a KSH felmérése szerint 2008-ban e korcsoport munkavállalóinak csupán egyharmada dolgozott, s ezzel az európai tagországok között a 27 közül a 24. helyet foglaltuk el. Alacsony nálunk a munkaképesség - változás után más munkakörben foglalkoztatottak vagy átképzésben részesülők aránya is.³²

Célok, feladatok

1. Javítani szükséges az idősödő és az idős, de különösen az 55-64 évesek foglalkoztatottsági arányát.
2. Törekedni kell arra, hogy különböző atipikus, az idősek számára kedvező foglalkoztatási formák létesüljenek, amelyek keretében gazdag tapasztalatukat hasznosítani tudják.
3. Széles körben tudatosítani kell, hogy az idős ember nem vetélytársa a fiataloknak, nem teher a társadalom számára, hanem fontos erőforrás.
4. Jobban kell számítani az idős emberekre a legkülönbözőbb önkéntes munkákban, erre a feladatra fel kell őket készíteni.
5. Munkaerő szolgáltatással, tanácsadással, jogsegélyszolgálat biztosításával segíteni kell az aktív korú idősödő emberek munkaerő piacon tartását.

6. 4. Közösségi élet, szabadidő eltöltés

„Az aktív idősödés eszménye Magyarországon hiánycikk. Sikeres idősödésről akkor beszélhetünk, amikor az egyén fizikai és szellemi képességeit és aktivitását – az élet minden területén és minél tovább – megőrzi, nem csupán a foglalkoztatás vonatkozásában, de társas, társadalmi kapcsolatait is megtartja.”³³

Egy 1999 tavaszán Veszprém megyében készült kutatás szerint az idős polgárok egyharmada „meglehetősen elfoglalt, azon kétharmad, amely sok ráérő időről számolt be, többnyire kényszerűségből, általában egészségi állapota miatt ráérős.”³⁴ A kutatás szerint ráérő idejüket a nyug-

32 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 18. o.

33 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 40.o.

34 A Veszprém Megyei Önkormányzat felkérésére 1999-ben készült kutatás, amely Veszprém megyében élő nyugdíjasok élethelyzetét, körülményeit vizsgálta 800 fős mintán. Oláh Miklós: A nonprofit szektor szerepe és lehetőségei a szociális feladatellátásban In: Studia Wesprimiensia a veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata III. évfolyam 2001. I-II.szám 456 old.

díjas korúak többnyire tv nézéssel, rádióhallgatással, olvasással töltik. Utazásra, színházba járásra kevesen szánják rá magukat. Rendszeres elfoglaltságot jelent azonban a templomba járás. A megkérdezettek az alábbi okok miatt nem tudják megvalósítani az általuk vágyott tevékenységeket: pénz, egészségi állapot, szabadidő, társaság hiánya.

A kutatás szerint a megyében megkérdezett idősek egyharmada jelezte, hogy magányos, ezzel szemben Veszprémben ugyanez az arány csak 17 %.

Veszprém városban jelenleg 39 nyugdíjasklub működik közel 2500 taggal. A klubok részben városrészekhez, részben foglalkozásokhoz kötődnek. A nyugdíjasklubok azzal a céllal jöttek létre, hogy a tagok szabadidős, kulturális igényeit kielégítsék, közösséget biztosítsanak. A klubok közvetítésével sok idős ember jut el színházba, kiállításokra, múzeumokba stb. Ugyanakkor közösségként öntevékeny kulturális programokat hoznak létre (vers és prózamonddás, táncverseny, szellemi vetélkedők, zenei összejövetelek, a kórusmozgalom bázisai). Sok éve nagy sikert arat a Nyugdíjasok Szabadegyeteme, amelynek folytatására igény mutatkozik. A klubok programjainak része a természetjárás, különböző túrák, sportvetélkedők szervezése.

A kluboknak a Városi Művelődési Központ, a klubkönyvtárak és a volt munkahelyek térítésmentesen biztosítanak helyet. A klubkönyvtárak nemcsak ingyenes helyszínt, hanem kulturális programokat, kikapcsolódási lehetőségeket is nyújtanak az idős emberek számára.

A színes, tartalmas klubéletbe a város időseinek körülbelül 15 %-a kapcsolódik be. Az idősklubok vezetői arról számolnak be, hogy „előregszene a klubok, hiányoznak az új belépők”.

A klubok tevékenységét, a programok összehangolását, az információ áramoltatást szolgálja a 21 éve jól működő Nyugdíjasklubok Vezetőinek Fóruma.

A 2008 óta működő Szenior Tanácsadók Társasága célul tűzte ki, hogy elérje azokat a nyugdíjasokat is, akik nem tagjai nyugdíjas szervezeteknek, kluboknak. Tagjainak közel fele elvégezte a szenior tanácsadók képzést, számos hasznos, a szükségletekre reagáló program kiötlői és megvalósítói. Kulturális, életvitel, sport és szabadidő munkacsoportokban tevékenykednek. Foglalkoznak tanácsadással, rászorulók támogatásával. Nagy érdeklődésre tart számot a 2012-től elindított Tettre-Kész program. Havonta egy alkalommal egy-egy hírességet hívnak meg beszélgetni. Több éve szerkesztik a rendszeresen megjelenő Szenior

Híradást, amelyet elektronikus formában eljuttatnak a nyugdíjas klubok vezetőihez. Terveik között szerepel számítógép felhasználói alaptanfolyam beindítása, szenior munkaközvetítés, a mozgás népszerűsítése, nyugdíjas mesteremberek önkéntes segítségének koordinálása, általános iskolákban korrepetálás, felzárkóztatás megszervezése. Ez utóbbi tevékenység a generációk közötti szakadék áthidalásában fontos.

A városi idősszervezetek aktív kapcsolatot tartanak a megyei, ill. országos idősök érdekeit képviselő szervezetekkel, egyesületekkel.

A tartalmas szabadidő eltöltésének hasznos formája lehet a nem kifejezetten nyugdíjasok számára létrehozott civil szervezetekben történő tevékenykedés. A városban több ilyen szervezet is működik idős emberek aktív részvételével. (Jeruzsálemhegyi Baráti Kör, Újtelepi Baráti Kör, Egry Baráti Kör) A városrészekbe szerveződő egyesületek, egyeztető fórumok (Dózsavárosi Tanács) fontos szerepet töltenek be a helyi identitás kialakításában, ápolásában, a generációk közötti kapcsolatok elmélyítésében.

Célok, feladatok

1. Továbbra is biztosítani kell az nyugdíjasklubok működési feltételeit (térítésmentes teremhasználat, klubkönyvtárak megtámogatása, anyagi támogatás, stb.).
2. Ösztönözni a város idős lakosságát, hogy vegyenek részt az idősök szervezeteinek munkájában, a számukra szervezett programokban.
3. Segíteni kell a Szenior Tanácsadók Társasága által már működtetett (pl. Szenior Híradás) és a tervezett programok megvalósítását.
4. Lehetővé kell tenni, hogy továbbra is működhessen a városban Idősök akadémiája, Idősök szabadegyeteme.
5. Fontos a megyei rendezvények (Nyugdíjasok Majálisa, Ki mit tud, stb.) további támogatása.
6. Új feladat a nyugdíj előtt állók felkészítése a nyugdíjas évekre.
7. Erősíteni szükséges a városrészi területi szerveződések létrehozását.
8. A különböző egyházi felekezetek közösségteremtő szerepének, lelki gondozói tevékenységének elismerése és segítése.

6.4.1. Kultúra, művelődés, élethosszig tartó tanulás

Veszprém nyugdíjas polgárai igénylik a művelődést, a szabadidő kulturált eltöltését. A színház és hangverseny látogatók között sok a

nyugdíjas. A klubkönyvtárak olvasói között szintén jelentős az idősek aránya.

Nő az internethasználó idősek száma. A klubkönyvtárakban a Digitális város program keretében ingyenes internethasználatra van lehetőség. Az önkormányzat által készített felmérés³⁵ tanúsága szerint igény mutatkozna pl. nyelv és informatikai ismereteket adó tanfolyamok szervezésére.

Az életminőség javítását segíti az élethosszig tartó tanulás jelentőségének felismerése. Sajnos, országosan kevés az olyan képzés, amely az időszedő nemzedéket célozná meg.

Célok, feladatok

1. A klubkönyvtárak ingyenes programjainak megtartása, bővítése.
2. Az idősek igényeihez igazodó programok, tanfolyamok szervezése. (idegen nyelvi klub, nyelv- és számítógépes tanfolyamok)
3. Hívogató, kényelmes közösségi terek kialakítása a közművelődési intézményekben, klubkönyvtárakban.
4. A színház- és múzeumlátogatással összefüggő kedvezmények megtartása és bővítése.
5. Lehetővé tenni hangversenyek, zenei rendezvények kedvezményes látogatását. (pl. Csermák Antal Zeneiskola és a Mendelssohn Kamara Zenekar fellépéseire)
6. Nyugdíjas kedvezmény bővítése a Városi Művelődési Központ által szervezett rendezvényekre.
7. Népszerűsíteni kell az idősek körében a nyári ingyenes rendezvényeket, fesztiválokat.
8. Kedvezményes jegyvásárlási lehetőség a Veszprémi Ünnepi Játékokra.
9. Lehetőséget biztosítani a város nyugdíjasainak a városban működő felsőoktatási intézmények előadásainak ingyenes látogatására (Nyitott Egyetem, Nyitott Főiskola)
10. Idősbarát szórakozóhelyek kialakítása.³⁶

6.4.2. Sport, turisztika

„A fizikai és szellemi aktivitással elősegíthető a sikeres öregedés, be-

35 Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata a „Biztonságos, időskori életpálya víziója” című kérdőíven gyűjtött információkat/javaslatokat az időszügyi koncepció elkészítéséhez.

36 Fehér Tibor: Háttéranyag a veszprémi Időszügyi koncepcióhoz, kézirat, 2011.

folyásolható az önkép és más korcsoportok képe is változhat a művelődés, mozgás, sportlehetőségeit használó idősekről.³⁷ A mozgás, a sport egészségre, közérzetre gyakorolt hatása közismert, mégis kevesen sportolnak az idősek közül, pedig a közösségben végzett mozgás az egészségre gyakorolt hatása mellett örömet is ad.

A KSH országos adatfelmérése szerint az életkor előrehaladtával csökken azon idősek aránya, akik évente legalább egyszer üdülni mennek. Ez kapcsolatba hozható az egészségi állapottal és az anyagi helyzettel.

Egyre népszerűbb az idősek körében városunkban is a nordic-walking, amely időst és fiatalot egyaránt a szabadba hív. Kiváló lehetőséget nyújt erre a város szerencsés fekvése, a város és közvetlen környéke, a Bakony és a Balaton-felvidék közelsége.

Sok lehetőséget kínál a MÁV szervezésében működő nagyobb távolság elérésére is lehetőséget adó, már több éve zajló „Ismerd meg hazádat” program.

Szorgalmazni kellene a hazai termásvíz adta lehetőségek kihasználását az egészségügyi kedvezmények igénybevételével.

Célok, feladatok

1. „Élni kell a szép természet adta lehetőségekkel. Rendszeressé kell tenni a közös sétákat városunk nevezetes helyein,„
2. Meg kell honosítani a nordic walking mozgalmat, amely korosztálytól függetlenül lehetővé teszi a szabad levegőn történő mozgást. Ehhez szükség lenne anyagi támogatásra is.
3. Támogatni szükséges a szenior sportmozgalmat, a sportoló időseket.
4. Ösztönözni kell az időseket, hogy aktívabban vegyenek részt környezetük alakításában (virágosítással, kiskertek kialakításával, stb.) A Kertbarátok Szövetségével való szorosabb kapcsolat kiépítése.
5. Kapcsolatfelvétel a testvérvárosok idős szervezeteivel, cseréüdültetés megszervezése.³⁸

6. 5. Önkéntesség

Az idősebb generáció körében csökken a társadalmi aktivitás szintje, de ez nem jelenti azt, hogy az idősek ne segítenének másokon, ne vé-

37 Idősügyi Nemzeti Stratégia, 2009. 57.o.

38 Fehér Tibor: Háttéranyag a veszprémi Idősügyi koncepcióhoz, kézirat, 2011.

geznének közösségi munkát. Az idősök mobilizálhatóságát igazolja az a korábbiakban már említett idősök körében végzett megyei kutatás, mely többek között vizsgálta a szabadidő felhasználást és a segítségre vonatkozó hajlandóságot is. Sokan segítenének másokon, ha erre közvetlen felkérést kapnának. Veszprém városban is igény mutatkozik egy a nyugdíjas korú önkénteseket összefogó, koordináló szervezetre.

Kiemelendő a város nyugdíjas társadalmának aktív, másokért munkálkodó, közösségszervező tevékenysége. Önkéntes munkájuknak köszönhető, hogy láthatóvá, érzékelhetővé vált a szenior korosztály jelenléte a város közéletében.

Célok, feladatok

1. Az önkéntes munka népszerűsítése, nyugdíjas korú önkénteseket összefogó, koordináló szervezet működtetése, önkéntesek képzése.
2. „Nyugdíjasok a városért” ill. „Nyugdíjasok a nyugdíjasokért” kiöntetű cím adományozása.

6. 6. Generációk közti kapcsolat erősítése

A társadalmi átalakulás magával hozta a hagyományos családszerkezet átalakulását. A többgenerációs családmódellet felváltotta a nukleáris család, szaporodik az egyszülős családok száma. Jellemző az elmagányosodás, a kapcsolati tőke gyengülése. „A generációk közötti együttműködések a társadalom működőképességének az alapját képezik és a társadalmon belüli kapcsolatok, együttműködések, a szolidaritás is részben erre épül.”³⁹

Az idősök olyan tudással, tapasztalatokkal bírnak, amelyek hiányozhatnak a társadalmi tőkéből, ezért átadásukra tudatosan oda kell figyelni. Ez a szellemi potenciál nem veszhets el. A generációs szakadék tudatos csökkentésére különböző országos törekvések születtek, születnek. Helyi szinten is törekedni kell erre. Például az Ipari Szakközépiskola és Gimnázium szívesen fogadná az idősöket számítástechnikai ismereteik bővítésére.

Célok, feladatok

1. A generációk közötti együttműködés erősítése közösségi programokkal (városrészenkénti baráti körök).

---

39 Idősügyi Nemzeti Stratégia 2009. 45.o.

2. Idős személyek élettapasztalatának, tudásának hasznosítása, átadása a fiatalabb nemzedék számára (pl. középiskolások életút interjúkat készíthetnének a város idős polgáiraival, nyugdíjas pedagógusok részvétele a tehetséggondozásban, rászoruló tanulók korrepetálásában).
3. Pótnagyi szolgálat megszervezése.
4. Informatikai ismeretek átadása időseknek középiskolás önkéntesek bevonásával.
5. „Tanítsuk egymást” – idősek szakismeretének átadása fiataloknak.

6.7. Érdekképviselés, érdekvédelem

2011-ben újjáalakult az Idősügyi Tanács (Idősek Tanácsa 1998 óta működött), amely az önkormányzat idősügyi politikájának kialakítását és annak megvalósítását segítő testület. A Tanács feladatai közé tartozik az időseket érintő problémák feltérképezése, szükségleteik felmérése, javaslatok kidolgozása és továbbítása a közgyűlés felé. A Tanács tagjai között 7 fő képviseli a városi nyugdíjas szervezeteket. Fontos, hogy a városban élő idősek tudjanak arról, hogy érdekükben milyen intézkedések történnek, illetve az ő problémáik jussanak el a döntéshozóig és a médiához. Az önkormányzat 2011-től idősügyi referenst alkalmaz.

Az önkormányzat a nyugdíjas szervezetek, klubok számára 2 millió forintot különített el idősügyi keret címén, ezzel is segítve működésüket, a nyugdíjas klubok számára térítésmentesen biztosít helyet a klubkönyvtárakban és a művelődési központban.

A városban 1992 óta működik Veszprém Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi, Érdekképviselési Egyesülete. Az Egyesület kiemelt feladatának tartja az időskorúak, a nyugdíjas klubok és tagjainak érdekképviselését, érdekeinek érvényesítését és védelmét, kapcsolat kiépítését és fenntartását a megyei és országos nyugdíjas szervezetekkel. Tagjai a Civil Kerekasztalnak.

Feladatai között szerepel a fogyasztói érdekképviselés, érdekvédelem, a jogi tanácsadás, ügyintézésben segítségnyújtás a tagok részére. Az Egyesülethez 22 nyugdíjas klub csatlakozott (1.063 fő klubtag), az egyéni tagok száma 2010-hez viszonyítva nagyon lecsökkent. Az Egyesület a Balaton Volán Zrt-vel kötött megállapodás alapján folyamatosan lehetőséget biztosít a város idős polgárai részére kedvezményes buszberlet vásárlására. Az Egyesület a várostól bérelt irodában működik. Az iroda megközelíthetőség szempontjából jó helyen van, de felújításra szorulna.

Tekintettel arra, hogy a szervezet komoly fenntartási gondokkal küzd szükséges volna a támogatása.

Célok, feladatok

1. Továbbra is fontos idősügyi referens foglalkoztatása.
2. Több támogatást kell biztosítani a Veszprém Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi, Érdekképviselői Egyesületének. Tegye lehetővé az önkormányzat, hogy az Egyesület az irodát felújíthassa, ingyen használhassa. Továbbra is szükséges az önkormányzat részéről a nyugdíjasklubokat, szervezeteket támogató idősügyi pénzügyi keret biztosítása.
3. A negyedévenkénti kedvezményes nyugdíjas autóbuzsbérlet vásárlás támogatása.

7. Tájékoztatás, információ átadás

Ismert, hogy Veszprémben nagyon élénk a klubélet (a nyugdíjasok közel egyötöde klubtag). Ennek ellenére nem elegendő fórum a városban élő idősök teljes körű tájékoztatására. Fontos lenne egy olyan rendszer kialakítása, amelynek segítségével valamennyi nyugdíjashoz eljuttathatók az őket érintő információk.

A Városi Nyugdíjasklubok Vezetői Fóruma az idősügyi koncepció elkészítését megelőzően „Hírlevélben” kérte fel a Veszprémben működő nyugdíjasklubok tagjait, hogy írják le véleményüket, tegyenek javaslatokat az idősök helyzetének javítása érdekében. Itt fogalmazódott meg többek között egy átfogó kutatás szükségességének igénye.

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata a „Biztonságos, időskori életpálya víziója” című kérdőíven gyűjtött információkat/javaslatokat a koncepció elkészítéséhez. 91 kérdőív érkezett vissza. A válaszadók közel kétharmada úgy látja, hogy az Önkormányzat és az idősök közötti kapcsolattartás fejlesztésre szorul.

Az idős emberek többnyire újságból, televízióból, rádióból tájékozódnak, ezért „folytatni kell a helyi médiával korábban létrejött sokoldalú érintkezést. ... Hasznos lenne az idősöknek szóló állandó rovatok, műsorok indítása nemcsak a helyi televízióban, hanem a heti- és napilapban is.”⁴⁰

40 Fehér Tibor: Háttéranyag a veszprémi Idősügyi koncepcióhoz, kézirat,

A Veszprém 7 Nap rendszeresen adjon lehetőséget az idős lakosságot érintő közlemények, felhívások és a róluk szóló hírek megjelentetésére.

Célok, feladatok

1. Fontos az idősök közérthető tájékoztatása az őket érintő jogszabályok és helyi rendeletek változásairól.
2. Lehetővé kellene tenni, hogy az Önkormányzat honlapján egy menüpont alatt legyenek elérhetők az idősöket érintő információk. Itt kaphatna helyet a Szenior Tanácsadó Testületnek elektronikus hírlevele, a rendőrség bűnmegelőzési Hírlevele, stb..
3. Szükség lenne egy Szenior Kisokosra, amely tartalmazza az idősöket érintő legfontosabb információkat.
4. Támogatni kellene kifejezetten idősöknek szóló helyi tévéműsor készítését, sugárzását.
5. Készüljön átfogó kutatás a veszprémi idősök helyzetéről.

8. Záró gondolatok

Összességében megállapítható, hogy Veszprém város vezetése, civil szervezetei már a korábbi években is sokat tettek azért, hogy az idős népesség életminősége javuljon. Ez jó kiindulási alapot jelent a megfogalmazott stratégiai célok megvalósításához. Ez a jelentős munka nem elkülönült „reszort feladat”, hanem az integrált várospolitika kompetenciája.

A hosszú távú Stratégia ismeretében a különböző szakterületeknek (egészségügy, szociális szféra, közművelődés, oktatás, városfejlesztés és üzemeltetés, stb.) maguknak kell megtalálni feladataikat, fejlesztési lehetőségeiket. Valamennyi terület munkáját segítené egy információs és koordinációs szerepet is betöltő gerontológiai központ létrehozása.

Az idős emberek problémáinak megoldásához nélkülözhetetlen hosszabb távon az intézményi, tárgyi feltételek javítása. A megfogalmazott idősügyi célok megvalósítása érdekében újra kellene gondolni a városi közintézmények (oktatási, közművelődési, szociális és egészségügyi intézmények, sportlétesítmények) szerepét és lehetőségeit.

Elkerülhetetlenül fontos lenne az idősök érdekvédelmi szervezeteinek érdemi, folyamatos bevonása az őket érintő ügyekbe, döntésekbe.

Mivel az idősügyi stratégia megvalósítása összetársadalmi feladat, szükséges a fiatalabb és az idősödő generációk tájékoztatása, meggyőzése. Ebben lényeges szerepet kell, hogy vállaljanak az önkormányzati képviselők és a helyi médiumok.

Az idősök élethelyzetének, igényeinek pontosabb megismeréséhez szükség lenne körükben empirikus kutatást végezni reprezentatív mintán.

A Konceptióban megjelölt célok közelítése, elérése eredményeként Veszprémben tovább javulhat az idősök helyzete, valóban integráltan, aktívan, idősbarát környezetben élhetnek.

9. Források

Felhasznált irodalmak, dokumentumok

1. 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról
2. Aktív Időskor (Active Ageing- Policy Framework), a WHO 2011-es kiadványa
3. „Biztonságos, idős kori életpálya víziója” kérdőívekben található javaslatok
4. ELBÍR Elektronikus Információs rendszer a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság kiadványa, 2011. augusztus
5. Érdekvédelmi Egyesület elnökségi beszámolója a 2011-ben végzett munkáról
6. Fehér Tibor: Háttéranyag a veszprémi Idősügyi koncepcióhoz, kézirat, 2011
7. Gyarmati Andrea: Aktív időskor: új paradigma a II. világháború utáni európai szociálpolitikában, Kapocs VIII. évf. 1. szám
8. Idősügyi Nemzeti Stratégia, előkészítő tanulmányok, 2008
9. Idősügyi Nemzeti Stratégia (2009)
10. Kimutatás a pénzben és természetben nyújtható támogatások adatairól 2011, VMJV Polgármesteri Hivatal adatszolgáltatása
11. Kopp Mária - Skrabski Árpád: Pszichoszociális tényezők és egészségi állapot. In: Cseh-Szombathy László, Tóth Pál Péter (szerk.): Népesedés és népesedéspolitika. Századvég Kiadó, Bp., 2001
12. Kisné Lovasi Mária: Háttéranyag a veszprémi idősügyi koncepcióhoz, kézirat, 2011
13. Megyei Jogú Városok 2011, Központi Statisztikai Hivatal, 2012. július

14. Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság által összeállított kortárssegítők kézikönyve
15. Népszámlálás 2001, 6. Területi adatok II. kötet, Budapest, 2002
16. Okmányiroda, Népeség-nyilvántartó Csoport lakcím-nyilvántartási adatai
17. Oláh Miklós: A nonprofit szektor szerepe és lehetőségei a szociális feladatellátásban In: Studia Wesprimiensa, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata III. évfolyam 2001. I-II.szám
18. Polgárőr Magazin 2012. áprilisi száma
19. Szente József összesített anyaga a nyugdíjasklubok által javasolt véleményekről (2011. májusi Hírlevélre beékeztet javaslatok)
20. „Tiszteletet az éveknek, biztonságot az időseknek” program együttműködési terve
21. Veszprém Antiszegregációs terve, 2008
22. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola hallgatói által készített megfigyelési jegyzőkönyvek
23. Veszprém Megye Statisztikai Évkönyve, 2011, KSH, Budapest
24. Veszprém Városi Rendőrkapitányság által rendelkezésre bocsátott statisztikai adatok 2009-2011

Internetes források

1. A magyarok 58 %-a nem takarékoskodik nyugdíjas korára, 2012, április, Piackutatások.hu, <http://www.piackutatások.hu/2012/05/gfk-magyarok-58-szazaleka-nem.html>
2. Közlekedési balesetek, 2010, Központi Statisztikai Hivatal <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/baleset/baleset10.pdf>
3. Nyugdíjasok, nyugdíjak 2011, KSH 2011 szeptemberi jelentése, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszak/orsz/nyugdij/nyugdij11.pdf>

Interjúk

1. Adatszolgáltatás a házi segítségnyújtó szervezetek vezetőitől (Ács Szilvia, Kopellerné Tréber Gyöngyi, Vajda Gyöngyi)
2. Adatszolgáltatás Székelyhidi Noémitől, a Szociálpolitikai csoport csoportvezetőjétől
3. Fókuszcsoportos interjú a közművelődési intézmények képviselőivel (Városi Művelődési Központ, Március 15. úti Klubkönyvtár, Dózsavárosi Klubkönyvtár, Petőfi Színház, Eötvös Károly

- Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Szaléziánum Érseki Turisztikai Központ, Veszprém Megyei Múzeum Igazgatósága)
4. Fókuszcsoportos interjú a Nyugdíjasklubok Vezetői Fórumával
  5. Fókuszcsoportos interjú önkormányzati képviselőkkel (Brányi Mária, Nagy Piroska, Stigelmaier Józsefné, dr. Strenner Zoltán)
  6. Csoportos interjú az idős klubok tagjaival
  7. Interjú Dobos Ágnessel, a Veszprém Megyei Vöröskereszt vezetőjével
  8. Interjú veszprémi házi orvosokkal (Dr. Balázs Irén, Dr. Czaltik Zsuzsanna, Dr. Hapek Imre, Dr. Holler Olga, Dr. Kovács Ágnes, Dr. Kovács Róbert, Dr. Sinka László, Dr. Szeles Réka, Dr. Tóth Imre)
  9. Interjú dr. Paulusz Veronikával, a Veszprém Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat Áldozatsegítő Irodájának vezetőjével
  10. Interjú Fábián Mónikával, a Városi Rendőrkapitányság bűnmegelőzési előadójával
  11. Interjú Fehér Tiborral, az Idősügyi Tanács alelnökével
  12. Interjú Futtató Norbert rendőr őrnaggyal, a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Igazgatóság- Bűnmegelőzési Osztály vezetőjével
  13. Interjú Fülöp Zsuzsannával, a Családsegítő Szolgálat Gyermekjóléti Központ és Családok Átmeneti Otthona adósságkezelő csoportjának munkatársával
  14. Interjú Heiter Sándorral, a Veszprémi Jeruzsálemhegyi Baráti Kör elnökével
  15. Interjú Horváthné Kecskés Diánával, a Családsegítő Szolgálat és Gyermekvédelmi Központ vezetőjével
  16. Interjú a házi segítségnyújtó szervezetek vezetőivel (Jakab Tamásné, Kovács Erika Judit, dr. Nagyné Pápai Éva)
  17. Interjú Kórosi Tiborral, a Veszprém Megyei Polgárőrségek Szövetsége Karitatív Bizottságának elnökével
  18. Interjú Kun Sándorral, a Balaton Volán Zrt. munkatársával
  19. Interjú Kisné Lovasi Máriával, a Veszprémi Kistérség Többcélú Társulás Egyesített Szociális Intézményének vezetőjével
  20. Interjú Maurer-Tóth Barbarával, a VMJV Polgármesteri Hivatal civil referensével
  21. Interjú Schmidt Istvánnal, a Polgármesteri Hivatal Városfejlesztési Iroda vezetőjével

22. Interjú Szente Józseffel, a Nyugdíjasklubok Vezetői Fórumának vezetőjével
23. Interjú Szőke Istvánval, a Dózsa Polgárőr Egyesület vezetőjével
24. Interjú Török Lajossal, a Veszprém Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi, Érdekképviseleti Egyesületének elnökével
25. Interjú Tungli Józseffel, a Szenior Tanácsadók Társasága vezetőjével
26. Interjú Kovácsné Üveges Gabriella idősügyi referenssel
27. Interjú a Veszprémi Nők Kerekasztala tagjaival
28. Interjú Zagyva Richárdval, a veszprémi Főegyházmegyei Karitászigazgatójával.

*Birher Nándor – Antalóczy Péter
– Homicskó Árpád – Szabó Adrienn*

Szabályalkotás a gazdasági hálózatokban

Az ember önértelmezése a modernitás idejére egyre inkább az én-re koncentrált. Ebből is fakad a versengő világképek megjelenése, a nyugalanság, az egységes célképzet hiánya.

Párhuzamosan azonban a „posztmodern reménytelenségével” megjelenik az emberi kapcsolatokra fókuszáló gondolkodásmód, amelynek alapjai a perszonalizmusnál ill. a különböző hálózatelméleteknél keresendő. Ehhez járul hozzá napjaink technikai fejlődése, amely fizikailag is lehetővé teszi az emberek közti közvetlen és valós idejű kapcsolatot.

Az ember új identitásában egyre nagyobb szerepe lehet a közösségnek. Ezek a közösségek azonban már egyre kevésbé mutatják a klasszikus hierarchikus rendszereződést, sokkal inkább hasonlítanak az eredeti ártatlanság (és naivitás) jegyeit magán viselő világ-családra, semmint egy világosan rendszerezett egészre.

A valóság azonban ennél jóval árnyaltabb. Egyrészt a klasszikus társadalmi intézményekbe vetett bizalom megrendülni látszik (ki hisz ma már az alkotmányok vagy a parlamentek megkérdőjelezhetetlen tekintélyében, ki az aki még igazságszolgáltatást remél jogszolgáltatás helyett?), másrészt egyre világosabb hogy az új kevésbé hierarchikus rendszerek is kellően hatékonyak, azonban ezeknek a rendszereknek egyelőre nem ismerjük a pontos működési sajátosságait. Nem rendelkezünk a megfelelő fogalmi készlettel ahhoz, hogy leírjuk, hogyan befolyásolják a civilek, a lobbisták, vagy éppen a fogorvosok, óvodások etc. közvetlen módon például a felnőttképzésről szóló törvényt. Nem látjuk világosan, mi köze van a multinacionális cégek által gyártott mosópornak a kedvenc miniszterelnököm karrierjéhez.

A posztmodern „nulla tudat” nem azt állítja, hogy a világ megismerhetetlen kaotikus és reménytelen, hanem azt, hogy a világ komplexebb annál, mint amit mi abból az eddigi modelljeinkkel képesek voltunk leírni. A modellek és mítoszok elpusztítása akár hasznos is lehet. A kérdés csak az, sikerül-e átfogóbban leírni a világunkat?

A világ-gazdaságban a hálózatelmélet kiemelt fontosságú, a hatékonyságot jelentős mértékben növelő eszköz¹. Mindez azonban még nem jelent meg leírva a társadalom másik „rendszerében” a jogban ill. a politikában.

Célunk, hogy a jelenlegi jogalkotási-jogalkalmazási-politikai tehetetlenséget azzal magyarázzuk, hogy az élő világ sűrű szövete lassanként beborítja a rég épített hierarchikus szerkezeteket.

Tudatos hálózatok a gazdaságban

A klasszikus felfogás szerint az egyes szervezeti egységek (vállalatok, igazgatási egységek etc.) egymástól pontosan elhatárolható, független jól leírható környezetben működő, saját, önálló alkupozícióval rendelkező egységek, amelyek működésüket szükség esetén folyamatosan összehangolják. Ezzel szemben a hálózati felfogás a szervezeti egységeket térben és időben (múltban, jelenben, jövőben) összekapcsolt, közös erőforrásokat használó, komplex kontextusokban elhelyezett valóságoknak tekinti. Ezek az egységek a kapcsolatok sokaságából kirajzolódó, folyamatosan változó alakzatok. Hatékonyságuk a teljes hálózat ill. a teljes hálózathoz való pozícionáltság fényében értékelhető. A tartós eredményesség mutatója nem egyszerűen a pillanatnyilag birtokolt javakban, hanem a hálózathoz való viszonyban áll².

Ez a felfogás ezideig inkább csak a gazdasági élet multinacionális szereplőire volt jellemző. Elérkezett azonban az idő, hogy a modellt a társadalom más képződményeire is megkíséreljük alkalmazni.

Hakansson a hálózaton belüli kölcsönhatások öt különböző tényezőjét veszi figyelembe. Ezek közül elsőként említi az **időt**. Megállapítja, hogy a kölcsönhatás nem pillanatnyi esemény, hanem folyamat. A hálózat nem lesz, hanem van, amelybe legfeljebb bekapcsolódni lehet. A múlt adottságai megkerülhetetlenek. Sőt továbblépve megállapítható, hogy gyakran maga a hálózat termeli ki az új szereplőt. A facebook nem jöhetett volna létre, ha a hálózati környezet nem tette volna szükségsszerűvé egy ilyen rendszer megjelenését. Gyakran nem a kölcsönhatásokat irányítják a résztvevők, hanem a résztvevőket hozzák létre a kölcsönhatások.

1 Hakansson, H., Határtalan hálózatok, Budapest 2010.

2 Ezért nagyon nehéz pl. a roma politika, mivel a romák hálózati integráltsága csekély, a forrásallokáció önmagában sosem lehet megoldás.

Míndez igaz a jogalkotásra. A halálbüntetés kikerülése nyugaton a büntető törvénykönyvekből nem azért történt, mert néhány képviselőnek ilyen okos gondolata támadt, hanem azért, mert a közösségi elvárások időben zajló megváltozása kényszerítette ezt ki. A kölcsönhatások történet-függők³. A történetben azonban mindig vannak kritikus pontok, amelyek a korábban kialakult kapcsolati mintát látszólag varázsütésre megváltoztatják. A kritikus pontok elemzése közelebb vihet bennünket a kapcsolatok lassú változásainak megértéséhez is. Az ok-okozati viszonyok leginkább a lassú folyamatokban érhetők tetten, a változások viszont általában váratlanul következnek be. 1989-ben senki sem számított a kommunizmus gyors összeomlására. A történészek ma már azonban jól tudják magyarázni, miért is volt szükségszerű ennek a történelmi ténynek a bekövetkezése. A múltban a hálózat változásaiban (a bekövetkezett tény ismeretének fényében, amit a rendszer céljának is nevezhetnénk) jól leírható az a folyamat ami a változáshoz vezetett⁴.

A kapcsolat szempontjából fontos az időbeli ismétlődés is, azaz a tényleges kommunikációs gyakoriság.

A kölcsönhatások második jelentős tényezője a **kölcsönös függőség**. A kölcsönös függőség kikényszeríti a kölcsönhatást. Az ember arcát gyakorlatilag a fogantatásától kezdve másoktól kapja, másoktól függ. Az individualista gondolkodás ezt a trivialitást gyakran figyelmen kívül hagyja. A kölcsönös függőség alapja részben az imént említett antropológiai adottság, részben pedig az a tény, hogy az erőforrásaink is közösek. Az erőforrásokhoz való hozzáférést a közösségi együttműködés adja. A kölcsönhatás oka az érdek, vagy emelkedettebben fogalmazva az érték. Mindenki az erőforrásokhoz kíván jutni, mégpedig a lehető leghatékonyabb módon. Itt kiderül, hogy az egyéni és a közösségi hatékonyság eltérhet, azonban a valóság az, hogy az egyéni érdekek nem előzhetik meg a közösség érdekeit, mivel az a hatékonyság rovására megy. A másoktól való függés igazából nem korlát, hanem egy tökéletesebb és tartósabb (az egyéni élelen túlmutató) rendszer alapja. Pontosan ez jelenik meg a politikában is, az ellenzék vagy a közigazgatási apparátus szerepében. Ha az ellenzék ill. a saját kormányzati kritikái érzék gyenge, könnyen fennáll a diktatúra kialakulásának veszélye. A demokrácia lényege, hogy a kölcsönhatások a

3 Birher N. Az idő mint a hálózatok szerveződésének új aspektusa, ...

4 Izgalmas Bozsonyi Károly kutatása, aki egy szocialista vadásztársaság kapcsolati hálóján keresztül mutatja be, hogyan gyengült a szocialista vezetők kapcsolati hálója, ami egyértelműen jelezte az egész rendszer gyengülését is. www.gazdasagetika.hu

közösség számára a lehető legoptimálisabb hozzáférést biztosítják az erőforrásokhoz. Egy kölcsönös függőség nélküli rendszer könnyen instabillá válik. A másik tehát nem a pokol, hanem a túlélés lehetősége.

A harmadik tényező a kölcsönhatások szempontjából a **viszonylagosság**. A kapcsolat értéke nehezen mérhető önmagában. Egy kapcsolat akkor válik értékessé, ha szerkezeti lyukakat kapcsol egybe, vagy a hálózat olyan részeihez köt hozzá, amelyek a célok megvalósulását szolgálják. A kapcsolat strukturális értéke változó lehet. Hiába ápolunk intenzív kapcsolatot egy barátunkkal, ha – pontosan a barátság megőrzése érdekében – nem kérünk tőle szívességet az erőforrások elérése érdekében. A viszonylagosság felismerése döntő lehet, mivel a kapcsolat csak akkor vezet a cél eléréséhez, ha tisztában vagyunk annak hálózaton belüli elhelyeztettségével is. Éppen ezért az adott kapcsolat értékeléséhez mindig a szélesebb kontextust is figyelembe kell venni. Az egyes kapcsolatok értéke folyamatosan függ más kapcsolatok változó értékeitől. Az imént elmondottak alapján sosem lehetséges egy cselekmény következményeit teljes bizonyossággal meghatározni. Még az olyan stabil kölcsönhatások világában sem mint például a büntető igazságszolgáltatás. Gondoljunk csak bele, - a btk. pontos meghatározásai ellenére is – mennyi minden függ az ügyvédtől, a bíró hangulatától, a közvéleménytől. A viszonylagosság miatt a kapcsolatok világában valószínűségekkkel tudunk csak dolgozni. Mindez persze gyakran felveti a „hol itt az igazság” kérdését. Sosem tudhatjuk tehát, hogy egy kapcsolat mit is ér valójában. Ennek bizonyítéka, hogy az eredményesség egyik záloga a kapcsolatok heterogenitása. A másság nem veszély, hanem lehetőség.

A negyedik szempont a kapcsoltság, amit nevezünk inkább **komplexitás**nak. A komplexitásnak a jelentését leginkább Christakisék tárták fel, amikor bizonyították, hogy még az ismerős ismerőse ismerősenek is szignifikáns hatása van az egyén életminőségére. A diadikus kapcsolatok helyett hiperdiadikus viszonyokban kell gondolkodnunk. Természetesen a komplexitás és a viszonylagosság rokon jelenségek. A komplexitás az egyik oka a kapcsolatok viszonylagosságának. Mindez tovább bonyolódik azzal, hogy a komplexitás sem jelenidejű, hanem történeti, illetve megjelenik benne a kölcsönösség is. A probléma komplexitásának megértése napjainkban vált lehetővé a nagy számítási kapacitással rendelkező gépek megjelenésével, továbbá azzal, hogy az egyes kapcsolatok jelenidejűvé és dokumentálhatóvá váltak. A kapcsolataink által hagyott digitális jelek a komplexitás elemzéséhez kiváló adalékot biztosítanak.

Végül ötödikként a **szubjektív értelmezést** kell megneveznünk, mint a kölcsönhatás sajátosságát. Az előző szempontok elsősorban közösségről, a hálózatról magáról szóltak. Ezzel együtt azonban a szubjektivitásnak is nagy szerepe van. Nem véletlenül helyezte középpontban a szubjektumot a modern gondolkodás. Az egyén kapcsolat-képe jellemzően eltér a teljes kapcsolati rendszerre hatással lévő tényleges kapcsolattól. Az egyén értelmezése mindig reduktív és érzelmi alapú. Természetesen az egyént és az érzelmeit alakítja a kölcsönhatások sokasága, de az egyén maga is hatással van a kapcsolataira. Gyakran olyan sztereotípiákkal dolgozunk, amelyeket magunk is meghaladunk. A politikai retorika és akár a szubjektív tudat szintjén az ellenzék teljességgel kirekesztett, a valóságban azonban kapcsolatok sűrű hálója szövi egybe az érintetteket.

A szubjektivitás komolyan vétele érthetővé teszi, miért kell felkészülni arra, hogy mások is rosszul ítélik meg a helyzetet. A jogalkotás vonatkozásában Rawls ezt az „igazság fátylának” metaforájával írta le. Soha nem tudhatjuk, hogy mikor milyen helyzetbe, szerepbe kerülünk, ezért a lehető legigazságosabb rendszert kell kialakítanunk.

Összegezve megállapítható, hogy a sem az egészséges társadalomban, sem társadalom bármely alrendszerében nincs problémamentesség⁵. Az állam feladata nem az, hogy megszüntesse a problémákat (vö: diktatúra), hanem, hogy kreatívan kezelje azokat, tanulva a szituációkból. Nincs függetlenség sem. Nem gondolhatja egy állam vagy vezető sem, hogy függetlenítheti magát akár az állampolgáraitól, akár más emberektől, államoktól. Ebből következik, hogy nincs zárt és teljes önellátás sem. Az erőforrások közösek. És nem csak egy államon belül, hanem az egész világon. Ennek a tudattalan folyamata a globalizáció, amelyet vagy megértünk, elfogadunk és alakítunk, vagy elpusztítjuk magunkat, de legalábbis a civilizációnkat. A globalizáció nem egyszerűen azért jött létre, mert lehetővé vált a gyorsabb kapcsolat teremtés (szállítás, kommunikáció, fizetés etc.), hanem azért, mert a hatékonyabb erőforrás felhasználás ezt szükségessé tette. A növekvő specializáció növekvő erőforrás kihasználással járt együtt. A multinacionális vállalatoknak ugyanúgy mint a nemzetállamoknak szembe kell nézniük azzal a ténnyel, hogy a szigorú

---

5 A problémákból fakadó konfliktusok kifejezetten előmozdíthatják a rendszer adaptív kreativitását. Nem szerencsés, ha nem jelenik meg a rendszer alakulásában gátló, ezzel pedig szabályozó konfliktus. Itt vannak azok az értékek, amelyek a „máshogy látásból” fakadnak. Az emberi kapcsolatok szükségszerűen konfliktusosak, a kezelt konfliktusok pedig a rendszer fejlődését szolgálják.

hierarchiák helyett a saját struktúrájukat is át kell alakítaniuk a kölcsönhatásokra épülő hálózati formára. Az összeesküvés elméletek itt válnak értelmetlenné, hiszen szükségszerűen mindannyian részesei vagyunk a „nagy összeesküvésnek”. A másik oldalról viszont tisztában kell lenni azzal is, hogy a hálózatok manipulálhatók. Aki ismer egyes szabályosságokat, azokat jól alkalmazva jelentős eredményeket érhet el mondjuk a marketing vagy a kampány területén. Egyúttal viszont azt is hangsúlyozni kell, hogy a hálózat gyorsan korrigál (adaptálódik, új mintázatokhoz létre), felismeri a „trükköket” az eredmények pedig inkább csak valószínűek mint jól kiszámíthatóak. Pontosan emiatt az interaktivitás miatt – a hálózatot csak belülről tudjuk alakítani, a szabadságunk tehát erősen korlátozott – folyamatosan változtatni kell a stratégiát. A hálózat tanulásra képes, adaptívan alkalmazkodik az új helyzetekhez, önmagára érvényes szabályokat alkot, értékeket definiál, amelyeket a kollektív tudat definiál. A klasszikus jog ezeket az értékeket később egyre inkább normákat igyekezett rögzíteni. A rendszerek komplexitásának folyamatos növekedése azonban túlmutat a hagyományos jogi felfogáson. Gondoljunk csak bele, hogy a multinacionális vállalatoknál mennyire túlnyúlik a tulajdonjog valósága az egyes nemzeti jogrendek tulajdonjog fogalmán. A jog alkalmazásának helyét egyre inkább átveszi a jog komplex, nemzetek feletti adaptálása, a kapcsolódási pontok leghatékonyabb kihasználása érdekében.

A hálózati működés egyszerre versengés és együttműködés egy viszonylag jól leírható kontextusban⁶. Téves azt gondolni, hogy a tiszta versenyhelyzet minden esetben ösztönző. Ha nincs meg a megfelelő együttműködés a verseny mellett, úgy a verseny kifejezetten előnytelen.

A hálózatok megismerése kollektív és időben elhúzódó tevékenység. Senki sem képes a hálózati komplexitást önállóan leírni vagy megérteni. A részleges leírás is csak kollektív, interdiszciplináris tevékenység lehet.

Hálózatok a hátrányos helyzetűek munkaerőpiacán

A jelenleg leginkább a hátrányos helyzetű jelzővel illetett roma lakosság az, amelyik a jövő munkaerő tartaléka lehet, tekintettel a korösszetételükre. Ezzel egyidőben ez a csoport az is, amelyik nem megfelelő háló-

6 A teljes társadalmi hálózat nem arctalan, hanem komplex. A komplexitás viszont –keretek közt – leírható. In: Hakansson, H., Határtalan hálózatok, 96.

zatosodás esetén magában hordja a nagyon súlyos társadalmi feszültségek kirobbanásának lehetőségét is.

A hazai roma lakosság a magyar társadalom számára egyszerre jelent lehetőséget és veszélyt. Amennyiben a hazai roma társadalom tagjai tömegesen leszakadnak a többségi társadalomtól, elveszítik kapcsolataikat egymással, a családjukkal, a közigazgatás szereplőivel, úgy nagyon komoly feszültségek megnyilvánítói lehetnek. Különösen is igaz ez, ha a kapcsolatok megszűnésével egyidejűleg megjelenik az elutasító magatartás, erősödnek a negatív attitűdök. A romák kapcsolati rendszerével kapcsolatban a következő megállapításokat tehetjük:

1, nemzetiségi kapcsolati rendszerük a jelenlegi trendet követve folyamatosan csökken, közösségük atomizálódik. A halmozottan hátrányos helyzetűek száma jelentős mértékben nőni fog, a társadalom számára komoly kiadást jelentenek.

2, a nemzetiségi kapcsolati rendszerük erősödik, roma érdekhálók alakulnak ki nagyságrendileg a többségi társadalom érdekhálóihoz fogható módon. A pozitív és negatív kötések megközelítőleg azonos arányban lesznek. Ebben az esetben az átmenet vagy a hirtelen integráció vagy a hirtelen konfliktus (szétesés) irányába fog mozdulni. Éppen ezért kiemelten fontos a roma közösségi kapcsolatok alakulásának olyan támogatása, amelyik bekapcsolja őket a többségi társadalom életébe is. Ennek első lépése a „link” típusú (közigazgatás irányába mutató) kapcsolatok megerősítése.

A roma közösség integrációjának alapvető feltétele a munkalehetőségek megteremtése. Részben a foglalkoztatási szövetkezeten keresztül az egyszerűbb munkák vonatkozásában, részben pedig saját vállalkozások indításán keresztül. A kapcsolati hálók nélkül azonban a sikeres vállalkozások indítása is erősen kérdéses. Ezért is kiemelten fontos, hogy a fiatal vállalkozók a kezdeti materiális feltételeken túl már egy szervezett kapcsolati hálóba tudjanak elhelyezkedni. Ennek feltételeit tudatosan, hálózatok szervezésével kell biztosítani.

„A kapcsolatok híján – még ha a szakértelem megfelelő szintű is – nem működőképesek az önálló vállalkozások. Az előítéletek és általános munkapiaci diszkrimináció miatt a többségekkel fenntartott kötelékek – vagyis személyes referenciák – nélkül cigány, gyakorlatilag nem tud a helyi munkaerőpiacon boldogulni. Világosan kell azonban azt is látni, hogy a jó kapcsolati tőkével rendelkező roma vállalkozók közül egyre többen vállalkoznak jelentős eredménnyel.

Összességében elmondható, hogy azok a háztartások teremtenek elő viszonylag stabil megélhetést, amelyekben egyaránt léteznek *szoros rokon támogató kapcsolatok* (amelyek akár krízis-helyzetben, vagy akár a nagyfokú mobilitás érdekében mozgósíthatóak), és *lazább, de még mindig fontos* (a legális, vagy fekete munka piacához kötő, üzleti lehetőségekhez vagy megrendelésekhez vezető, valamint a helyi döntéshozó testületekhez, intézményekhez bejárást biztosító) *kapcsolatok, ismeretségek*. *A különböző kapcsolati típusok együtt es megléte teszi lehetővé egy-egy roma család számára a társadalmi felemelkedést, de legalábbis a társadalmi lecsúszás elkerülését. Önmagában azonban egyik kapcsolattípus sem bizonyul elégséges támasznak ahhoz, hogy a család hatékonyan küzdjön a szegénység ellen.*

A szegény roma családok kapcsolatiban előbb a gyenge, majd az erős kötések leépülését látjuk, miközben a szegények társadalmán belül is ki-rekesztetté válnak. A kapcsolati háló újjáépítésére vajmi kevés lehetőségük van az ilyen helyzetben élőknek⁷⁷.

A hátrányos helyzetűek, illetve a romák integrációjának fontos eleme a célzott hálózatosodási folyamatok körülményeinek megteremtése.

---

7 Messing Vera – Molnár Emília Válaszok a pénztelenségre: szegény cigány és nem cigány családok megélhetési stratégiái, Esély 2011/1 53-80 továbbá a Bezáródó kapcsolati hálók: szegény roma háztartások kapcsolati jellemzői, Esély 2011/5, 47-74.

Veress József

Emlékezés dr. Ádám Zsigmondra, a hazai gyermekvárosok atyjára, halálának 50. évfordulója alkalmából

Bevezetés

A veszprémi Dózsa Iskola iskolatörténeti gyűjteményének több mint 7000 relikviája között van néhány kiadvány és tárgyi emlék pl.: Debrecenből, Hajdúhadhárról, Tiszadobról és Franciaországból is. Az utóbbi ugyan csak egy másolati példánya a „NUIT et JOUR” egyik háború utáni számának¹. Ennek ötödik oldalán öt kép található. A felső képsor második képén egy szemüveges, kalapos, harminc-negyven közötti úr barátságosan karol át egy tizenégy-tizenhat éves sapkás fiút. Az ütöttkopott kópián is látszik, hogy van valami közös a két ember arcában, lényegében, személyiségében. Mintha egy cél felé tekintenének, de nem a fényképező lencséjébe... Valami más, valami különösen magasztos lebeghet előttük: az Emberség. Emberség, a háború után. Mondhatnánk: Emberség; a korabeli „Mester és Tanítvány” arcvonásaiban, szemében, perspektívájában, karakterében.

Dr. Ádám Zsigmond és egyik kedves neveltje, Hajdúhadhárról, 1946-1949 között. Ők vannak a képen. Engem megérintett ez a felvétel. Ki lehet valójában ez a szemüveges, kalapos, intelligens, barátságos, komoly és kedves úr? Ki ez a tekintélyt, tiszteletet parancsoló, rokonszenves személyiség, akit Ádám Zsigmondnak hívnak? Annyit azonnal megtudtam, hogy ő a hajdúházi gyermekváros alapítója.

És azt is, hogy éppen ötven éve halt meg, de „nem halt meg teljesen”. Ahogyan alakja, személyisége, munkássága foglalkoztatott, egyre jobban kezdtem őt tisztelni. Valamelyest megismerve Őt, úgy gondoltam, méltó rá, hogy mások is, s hogy minél többen ismerjék, becsüeljék nevét, személyiségét, nemzetmentő munkásságát. Ezért született meg ez a jubileumi emlékező dolgozat.

1 1948. január 28-i szám

Ádám Zsigmond életrajzából

Alföldi, hajdúsági szegénygyerek. Zsidó származású és talán vallású is, mert ilyen mély és erős filantrópia nehezen képzelhető el (a legalább rejtőzködő) hit, s vallásosság nélkül. Ember s gyermekszeretetére rövid élete és munkássága a bizonyíték. Talán nem túlzás már most előlegezni, hogy ő negyvenes-ötvenes évek gyermekvédelmének szociális prófétája és apostola egy személyben. Sajnos a hatvanas évek elején már nem tudta elviselni tovább a hatalom rúgásait, és 1962-ben, minden valószínűség, s a vele foglalkozó irodalom szerint, saját maga vetett véget életének, amikor kinyitotta, *horribile dictu*, a gázcsapot. Ez számomra hihetetlen, s az ő esetében még halálmódnak is duplán tragikus, morbid és fájdalmas.

Mit tudhatunk erről a nagyszerű Emberről, akinek „pedagógiai példája ma is hiteles és időtálló?”²

„Tizenegy év pedagógiai stúdiumában tanulja a Mesterséget...”³ így válik egyszerre Mesterré és Művésszé, nemzetvédő példaképpé.

A Pedagógiai Lexikon sajnos csak szűkszavú tömörséggel szól róla. Nem dédelgetette ő a lexikoníróknak (sem). Neve alatt ezt olvassuk: „...gyermekvárosok szervezője...a II. világháború után a Pedagógiai Szakszolgálat megbízásából az elhagyott gyerekek ügyével kezdett foglalkozni, 1946-ban a Hajdúhadházon létesített otthonnal megteremtette az első...gyermekvárost...Az általa elindított és irányított...akció teremtette meg a lehetőséget a fóti gyermekváros létesítéséhez...1958-ban a Soponyai Gyermekváros...megszervezésével és igazgatásával bízták meg.”⁴

Tiszadobon 1950-ben hozta létre és indította el az intézményt, előtte azonban már Csorváson teremtette meg a gyermekotthont.

A Hajdú-megyei Egyeken született, 1906-ban, öttagú család gyermeke. Ötéves, amikor édesapja meghal. Az ötödik elemi után Tiszafüredre kerül, polgárba. Úgy tanul, hogy közben korrepetálással fedezi tandíját, özvegy édesanyját kímélve.

2 Emlékkötet Ádám Zsigmondról és a Hajdúhadházi Gyermekvárosokról. szerk.: Tóth László, Debrecen, 1981. Kiadó a Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Műv. O. Ped. Továbbképzési Intézete, Előszó, Dr. Simon Gyulától, 3. o.

3 Emlékkötet Ádám Zsigmondról és a Hajdúhadházi Gyermekvárosokról. szerk.: Tóth László, Debrecen, 1981. Kiadó a Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Műv. O. Ped. Továbbképzési Intézete, Előszó, Dr. Simon Gyulától, 3. o.

4 Pedagógiai Lexikon, Bp. 1997. Keraban Könyvkiadó, címszavánál

A tanítóképzőt 1926-ban végzi el, aztán magyar nyelv és történelem szakos polgári iskolai tanár lesz.

Az Apponyi Kollégiumban pedagógia-filozófia szakos tanítóképző-institúti tanári oklevelet szerez. Debrecenben, és csak 1947-ben lesz egyetemi doktor. Előtte Csurgón, utána Miskolcon tanít. Itt publikál először, a „Gyermekvédelem” című folyóiratban. Gyakran jár fiatalkorúak perére, ez érleli meg tanulmányát a „Problematikus gyerek” címmel, 1942-ben. Ez a műve a pedagógia és pszichológia felől tekintve szinte tökéletes.

A világháború őt is tragédiákkal sújtja. Mint a budapesti Röck Szilárd utcai tanítóképző tanárát (1937-1946), 1942-ben 19 hónapra munkaszolgálatra kötelezik, Ukrajnában, ahol öccse meghal. Húga Auschwitzban válik a háború, s a soah ártatlan áldozatává. Ádám Zsigmond 1939-ben nősül meg, felesége Fodor Erzsébet általános iskolai tanárnő, mindvégig hűséges, szerető munkatárs és egyetlen kislányuk édesanyja.

Szomorú és elgondolkodtató momentuma életének az az időszaka is, amelyben a doktorátusra készül. Ennek körülményeit jól tükrözi Várkonyi Hildebrand Dezső professzornak a hozzá írott levele, amelyben arra kéri Ádám Zsigmondot, halassza el doktori vizsgaszándékát, (zsidó származása miatt,) egy biztonságosabb időszakra. Ekkor 1942-őt írnak, és Ádám tanár úr már tíz éve készül doktorálni...

1944-ben a nyilasok sáncmunkára vinnék, de bujkálással megmenekül. *Ez gondviselés-szerű, hála Istennek!*

1946-ban ő valósítja meg azt az ötletet, hogy az üresen álló, kifosztott kastélyok kiválóan alkalmasak munkaiskolák létrehozására.

Tervezetet és tanulmányt készít: „Milyen iskolát vár tőlünk a föld népe?” címmel, a parasztyerekek iskoláztatásáról. E tanulmányában a leglényegesebb eszmei szempontjai is olvashatók, szinte szó szerint, így összegezve a tartalmat, az elvárásokat:

- lehetőséget a dolgozók gyerekeinek a teljes személyiségük kifejlődésére,
- a való életre felkészíteni,
- egybekapcsolni az életszerűséget a humánnummal,
- tisztán, világosan értelmezni a szabadságot.⁵

Gazdasági önállóságot tervez minden intézménye számára.

Vallja, hogy a mezőgazdaság és állattenyésztés a gazdálkodás kulcsai.

5 V. ö.: Emlékkötet Ádám Zsigmondról és a Hajdúhadházi Gyermekvárosokról. szerk.: Tóth László, Debrecen, 1981. Kiadó a Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Műv. O. Ped. Továbbképzési Intézete, 21. o.

Az önfenntartásra, s teljes autonómiára rendezkedik be, minden tekintetben, hosszú távra, intézményeiben.

Amikor a magyar pedagógusok szabad szakszervezete az „elhagyott” (kirabolt) kastélyok hasznosítását indítványozza, Ádám Zsigmond nyakába veszi a vidéket. Szabolcstól Zaláig felkutatja és felméri a kifosztott kastélyokat, felvázolja a lehetőségeket, stratégiát, taktikát készít a munkaiskolák, gyermekfalvak kialakítására, működtetésére vonatkozóan, a szervezett gyermekmentés és gyermekvédelem kiterjesztésére.⁶

Itt azonban kell egy kis kitérőt tennünk, nehogy azt gondoljuk, hogy a gyermekvédelem új keletű, s kizárólag a két háború szülte szociális képződmény! Története és irodalma igen gazdag, Pestalozzától Sztehlóig. Ádám Zsigmond jól tudhatta mindezt...

Az ő esetében azonban érdemes kicsit vizsgálni, vagy legalább bele kell pillantani egy speciális intézményrendszer vonatkozásainak mozaikképébe is. Abba a mozaikba, amelyeket a hazai zsidó filantróp érzület hozott létre az évszázadok során. Köztudott, hogy a hazai zsidóság segélyező, önsegélyező rendszere, szervezete kisugárzó, és része egy határokat, kontinenseket átívelő organizmusnak is. (Chevra Kadisák, Gyámolító Egyletek, Árvaházak, Nőegyletek, Kórházak, Segélyező Egyletek százai működtek a jesivák árnyékában, hazánkban különösen magas színvonalon). A háború, s az egymást váltó diktatúrák ezeket is elpusztították, szinte nyomtalanul. De külföldön élhettek, illetve továbbélhettek. Módszertanuk jól adaptálható.

Még egy fontos szempont: Ádám Zsigmond nemcsak kapcsolatokra talált, hanem példaképet is láthatott maga előtt, ahhoz, hogy új filantróp intézményi rendszert építsen ki. Csak egyvalakit szeretnék kiemelni, aki követendő lehetett, mind szervezői, mind emberi kvalitásai alapján.

Ez a kiváló munkásságú férfi dr. Szalárdy Mór⁷ orvosprofesszor, aki felvállalta már a XIX. század végén az elhagyott, törvénytelen gyermekek ügyét, a társadalom és az egészségvédelem kötelezettsége terén. Ő is zsidó származású, akárcsak a munkatársa a szentgáli születésű Bánóczi József⁸ professzor,

6 V. ö.: Emlékkötet Ádám Zsigmondról és a Hajdúhadházi Gyermekvárosokról. szerk.: Tóth László, Debrecen, 1981. Kiadó a Hajdú-Bihar megyei Tanács V. B. Műv. O. Ped. Továbbképzési Intézete, 15-39. o.

7 Dr Szalárdy Mórról v. ö. Magyar Zsidó Lexikon, Bp. 1929. szerk.: Újvári Péter reprint 2000. Makkabi, 821. o.

8 Bánóczi József v. ö. Magyar Zsidó Lexikon, Bp. 1929. szerk.: Újvári Péter reprint 2000. Makkabi, 84. o.

akivel megalapították 1884-ben az Országos Lelencházat, a Fehér Kereszt Egyesületét, 1902-ben pedig az Állami Gyermekmenhelyet, Széll Kálmán miniszterelnöksége alatt. Ők csak ketten vannak, a sok-sok lehetséges példakép közül! Dr. Szalárdy Mór nemesi előnevet is kapott a munkásságáért, „Rákosfalvi” titulussal.

Van tehát kit követni, s van adaptációs lehetősége is Ádám Zsigmondnak.

Arról már nem is szólva, hogy mennyi hasonlóság fedezhető fel Ádám pedagógiai módszertana és pl.: Bosco Szt. János megelőző nevelési módszere között. Ez a hasonlóság egy új dolgozat témája lehetne.

E kis kitérő után kanyarodjunk vissza Ádám Zsigmond korai tevékenységéhez.

Terveit a helyi és magasabb hatóságok kezdetben fennakadás nélkül támogatják. Így jut el Hajdúhadházra.

Hajdúhadház, az első gyermekváros megalakulása, bemutatása

Debrecentől hajtásnyira található a település. A nagyvárosban működő gyermekmenhely gondnoka, Hartyánszky Dezső arra kap felkérést, hogy keressen alkalmas helyet újabb gyerekek befogadására. A cél egy nagy létszámú, családias telep létrehozása, Hajdúhadházon. Egy szovjet katonai joghatóság alá vont korábbi magyar katonai táborhely, ahogy a helybeliek hívják a „barakk”, alkalmasnak tűnik.

Az objektum lakóházként működik. Átvételét, 1946. február 15-ével, Vorosilov marsall személyesen engedélyezi.

„Ideálisak a feltételek, de korántsem... az állapotok”⁹

Rengeteg a teendő a tölgyerdő közepén álló „barakkal”.

Ekkor odafenn már jól tudják, hogy Ádám Zsigmond 1945-től a kastélyokban szervezhető munkaiskolákat tervezi. Ő viszont az újságban olvas arról, hogy a Népjóléti Minisztérium a JOINT¹⁰ támogatásával Hajdúhadházon gyermekintézetet hoz létre. Élére Mohai Imre pszichológus kerülne, de nem vállalja.

Így 1946. április 15-ével Ádám Zsigmondot nevezik ki igazgatónak. A

9 Emlékkötet Ádám Zsigmondról és a Hajdúházi Gyermekvárosokról Debrecen, 1981. 46. o.

10 JOINT: a Jewish JOINT Distribution Committee (J. D. C) egyszerűsített változata, a háború sújtotta zsidók megsegítésére, az I. világháború alatt létesült, s a II. világháború után bontakozott ki. Nemzetközi szervezet.

v.ö. pl: Magyar Larousse Enciklopédia 2. Bp. 1992. Akadémiai Kiadó 289. o.

szovjetek május 18-án kivonulnak. Rengeteg bútort és deszkát hagynak ott. Szándékosan, és segítettő az intézmény alapítását? Ilyen is van.

Ádám Zsigmond így summázza a teendőit:

„... ellátást biztosítani

- a) svájci vagy más konyha segítségével
- b) a Közellátási Minisztérium engedélye és hozzájárulása alapján
  - villanyvilágítás, vízellátás megteremtésével
  - a gazdaság elindítása... hogy az állami mintagazdaság legyen
  - személyi kérdések megoldásával
  - közlekedés biztosításával
- a) autóval
- b) futár kocsin jegy biztosításával
  - üzemekkel való kapcsolat révén szövetkezet létrehozásával, gyerekek erejükhöz mérten foglalkoztathatók,... így az önellátás részben biztosított.”¹¹

„A Népjóléti Minisztériumban teljes a bizonytalanság, a gyermekvédelmi osztály meg szeretné szervezni, a számvevőség be akarja bizonyítani, hogy nélkülözhetetlen (a hivataluk), viszont a gyermekek megmentése nem látszik fontosnak”¹²

Ádám Zsigmond külföldi segélyszervezetekkel tárgyal, megnyeri őket. Autóstoppal, sofőrökkel egyezkedik fekete fuvarokról a szállítások dolgában, teherautót pakol, rakodómunkás, éjjeliőr¹³ ha kell, Budapest és Hajdúnánás között ingázva.

Gondoskodik a gyermekvárosi élelmezés helyi hátországáról, a mezőgazdaság, az állattartás beindításáról, az infrastruktúra alakításáról és a tőkeképzésről is. Gazdasági, pénzügyi, szervezői készségei kitűnőek! De milyen, mint pedagógus?

Ádám Zsigmond a Pedagógus

Egykori tanítványa, aki a Budapesti Tanítóképző Főiskola tanszékvezető tanára, s aki a Gyermekváros első polgármestere, így ír Róla:

„Az értékek átrendezése... egyik legnagyobb pedagógiai fegyverténye volt... szinte mindig közöttünk volt .. nagyon sokat beszélgettünk velünk,

---

¹¹ I. m. 48-48. o.

¹² u. o. 51. o.

¹³ u. o. 51. o.

mintha kartársai lettünk volna..., úgy vettük őt, mint a közülünk való egyet. Az ő esetében valami más adta a Tekintélyt... valamiféle szellemi többletet éreztünk meg benne...

A legteljesebb emberi kapcsolatban voltunk vele... amelyet ő így fogalmazott meg: A régi nagy távolságokat nevelő és növendék között meg kell szüntetni... Emberi kapcsolatot kell kialakítanunk¹⁴

„Így aztán a Gyermekváros polgárai a nyersérőn túl maguk kezdték felfedezni egymás emberi értékeit, kiben-kiben a benne szunnyadó és fel-felvillanó talentumokat¹⁵

A gyerekek már egymást tanítják, ami a tanító ember nagy gyönyörűsége, olykor hatékonyabb, mint a saját, közvetlen munkája. A felelősségi körük növekszik, tágul, s behálózza a Gyermekvárost.

Az értékek átrendezésének képessége mellett Ádám Zsigmond másik nagy erénye, hogy klasszikus-konzervatív módon formálta növendékei civil, demokratikus érzékét. Intézményének már az ötödik hónapjában működtette az önkormányzatot!

A vezetőknek az erényekben kellett elől járniuk. Így alkották a közösség magját. (Tehát a közösség magja az erény: bátorság, bölcsesség, igazságosság, mértékletesek, hit, remény és szeretet. Ma sem lehet más. Jóllehet, az utóbbi hármat be kellett csomagolnia Ádám Zsigmondnak...)

A tisztségeket az autonómia kiválóságai töltötték be: polgármester, rendőrkapitány, főbíró, négy szavazóbíró (ülnök), védő, hét rendőr – ők együtt teremtették meg, vagy őrizték, illetve állították vissza a rendet s a békét a Városban.

Az elnevezés „a Gyermekváros” is a gyermekek óhaját tükrözte, a gyermekfalu megnevezést elvetették.

Ádám Zsigmond pedagógiájának alapelve tehát, hogy a gyermekek felelősségi köreit fokozatosan növelni kell. Nemcsak az életkor, hanem a neveltség, s az intellektus, a bizalom, s a személyiségfejlődés előre haladtának figyelembevételével.

Ehhez elengedhetetlen a gyerekek alapos, sokoldalú személyes ismerete: „nagyon sokat beszélgetett velünk”

A személyiségfejlesztés fontos területének tartotta a törvénytisztelést, amely alapvetően bibliai eszme, a közösség megtartó ereje.

14 Nagyszentpéteri Géza: Az első magyar demokratikus gyermekotthoni Önkormányzat és néhány tanulsága, in.: i. m. 92. o.

15 v. ő. u. o.

Mindenekelőtt a törvényisztelet ültette a közösségbe „... a törvények erejét abban látta, hogy azokat a növendékeket és felnőtteket együttesen állapították meg”¹⁶

Mik a törvények a hajdúházi Gyermekvárosban, 1946-tól?

- „1. törvény: Becsüljük, szeressük, segítünk egymást!
2. törvény: A játzó és munkahelyet ne hagyjuk el bejelentés nélkül!
3. törvény: Saját és társaink egészségét, testi épségét veszélyeztető játék és foglalkozás tilos!
4. törvény: Nem szidalmazzuk és... mérgecsítjük egymást, sem nevelőinket, s nem árulkodunk.
5. törvény: Az iskolai és műhelymunkát szorgalmasan és becsületesen végezzük.
6. törvény: Ruhánk, testünk, ágyunk, otthonunk és beszédünk tisztaságára ügyelünk.”¹⁷

Csupán hat törvény, amelyben minden benne van, mert substantialis, ennyi elég.

Figyeljük meg, hogy a törvényeken átsugárzik az a tény, hogy azok mindig konkrét, rendszerint nemkívánatos eseményekből, cselekményekből levont következtetések, állásfoglalások, parancsok, tiltások és kijelentések. Ádám Zsigmond pedagógiai törvényszemlélete tehát minden bizonnyal kazuisztikus.

Aki megszegte ezeket a törvényeket, előbb- utóbb bíróság elé állt. A bírósági per a perrendtartás elemeit tartalmazta. Az ítéleteket és a büntetéseket, illetve a jutalmazást a Város vezetése a fokozatosság pedagógiai elvére építette. Tekintsük meg ezt is!

- „Jutalmazás: 1.) dicséret négy szemközt,
2.) dicséret csoport előtt,
3.) dicséret intézet előtt,
4.) ajánlás tisztségre,
5.) könyvjutalom,
6.) pénzjutalom,
7.) különleges juttatás.

---

16 Hajdu-Bihari iskolatörténeti dolgozatok, Debrecen, 1978. 89. o. Kelemen Lajos: Dr. Ádám Zsigmond hajdúhadházi pedagógiai tevékenysége (1945-1949) tanulmányban

17 Hajdu-Bihari iskolatörténeti dolgozatok, Debrecen, 1978. 89. o. Kelemen Lajos: Dr. Ádám Zsigmond hajdúhadházi pedagógiai tevékenysége (1945-1949) tanulmányban

- Büntetés:
- 1.) jutalommegvonás,
  - 2.) juttatásmegvonás,
  - 3.) kizárás játékból,
  - 4.) dorgálás,
  - 5.) rossz osztályzat,
  - 6.) jóvátétel,
  - 7.) utalás a tantestület elé,
  - 8.) utalás az igazgató elé.

A törvények érdekessége, hogy három tiltó és három kijelentő mondatot tartalmaznak. E sajátos hexalógus tükrözi Ádám Zsigmond pedagógiai filozófiáját is, amely a tiltásoknak és megengedéseknek¹⁸ illetve a biztatásoknak, s a kazuisztikának azonos jelentőséget tulajdonít. Azok egyensúlyban vannak. Ádám Zsigmond arány és optimum érzékéről ezek a törvények sokat mondanak! Akárcsak a jutalmazással és a büntetéssel kapcsolatos gyakorlat!

A jutalmazás hét, a büntetés nyolc fokozatú.

Az előbbinél három fokozat immateriális kategóriát, három materiális követ, míg a középső egy egzisztenciális lépcsőt jelent. Érdekes, elgondolkodtató struktúra!

A büntetésekből kettő (csupán) a materiális, egy szociális, egy verbális, egy aktuális (cselekvést követő), kettő formatív, illetve hierarchikus természetű. Ez sem kevésbé tanulságos szerkezet!

Az általa fontosnak tartott pedagógiai értékekről így ír a Gyermekváros vendégkönyvében:

„Honi és külföldi látogatóink... azt állapították meg, hogy gyermekeink szabad, egészséges szellemben fejlődnek... Szabadság, önkormányzat és öntevékenység voltak a vezető szempontjaink. Munkával, tanulással és játékkal készültek fel növendékeink... Tűzoltó versenyen nyertek... győztek a számolási és énekversenyen.”¹⁹

Ádám Zsigmond kiemelt szerepet szánt a nevelésben a munkának, a sikernek, az ünnepnek, a természet, az éneklés, a versenyzés szeretetének, és a szereplés megkedveltetésének. Jellemző, hogy a Gyermekváros egyhetes születésnapját már (50-52-en) megünnepelték „...egy szelet

18 V. ö. pl. az ószövetségi 613 micva tiltó és megengedő szabályainak arányával, az is cca. fele-fele...

19 Hajdú-Bihari iskolatörténeti dolgozatok, Debrecen, 1978. Hajdú-Bihar Megyei Tanács Ped. Továbbképzési Intézete, Kelemen Lajos: Dr. Ádám Zsigmond hajdúhadházi pedagógiai tevékenysége c. tanulmány, 90-91. o.

cokoládét... finom marhapörköltet kaptunk..."²⁰ Aktuálisan is válasz ez azoknak a pedagógusoknak, akik sokallják az iskolában az ünnepeket, ünnepléseket.

Pedagógiájának bemutatása további kutatást igénylő, nagyobb lélegzetű munkát követel. Különösen érdekes lenne naplóját tanulmányozni, amely hivatásának tükré lehet.

Ebben olvashatunk arról, hogy pályája indulásának mekkora szerepet kapott pl.: s „Fiúk városa” c. amerikai film megtekintése.²¹

Hivatali munkássága

Ő volt az első, aki a II. világhégés után felismerte a nemzetmentésnek ezt az emberszerető lehetőséget. Intézetei, azok utód és társintézményei együttesen a gyerekek tízezreit nevelték fel. Szakmát, mesterséget, egzisztenciát és életkilátásokat adtak a gyermekvárosok.

Ő volt az első, aki javasolta a Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács létrehozását.²²

És ő volt az is, akit kor és a hatalom iróniája miatt, nem választottak be ebbe a Tanácsba, amely az ő elgondolásai szerint, a 104/62/1957 kormányrendelettel megvalósult.

1950-ben már a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium országos pedagógiai szakfelügyelője, egyben egyetemi előadó, a pszichológia és pedagógia tárgykörében. Ő állította össze a hazai gyermekotthonok rendtartását. Ennek ellenére 1952-1954 között az Országos Tervhivatalba helyezték, igaz közoktatási feladatkörbe. Ekkor vont be az állam a gyermekvédelmi intézeteket az oktatásirányítás jogkörébe. Aztán, 1958-tól, miután kihagyták őt a Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanácsból, újra gyermekvárosi igazgatóvá nevezték ki, Soponya-Nagylángra, Fejér megyébe. Ádám Zsigmond a hivatali packázások elől menekült ebbe a tisztségbe? Ugyanakkor azonban megbízást kapott a Főti Gyermekváros megszervezésére is.

Négy évig bírja a hatalmas munkát és a sajátos atmoszférát. Azt írják, öngyilkos lett, nehéz lenne elhinni...

20 Hajdú-Bihari iskolatörténeti dolgozatok, Debrecen, 1978. Hajdú-Bihar Megyei Tanács Ped. Továbbképzési Intézete, Kelemen Lajos: Dr. Ádám Zsigmond hajdúhadházi pedagógiai tevékenysége c. tanulmány, 87. o.

21 In: Educatio 1997/1, Czike Klára tanulmánya a gyermekvárosok történetéről említi e tény.

22 I.m. 31. o

„1962-ben bekövetkezett... halálával egyik kiemelkedő gyakorlati és elméleti munkát végző pedagógustól vált meg a magyar gyermekvédelem.”²³

Emléke, nagyszerű munkássága és halálának 50. évfordulója adott okot, hogy tisztelgjek előtte, ezzel a dolgozattal. A bevezetőben említett képen a közös cél felé tekintő két arc most is elkísér, s az előttük felsejülő Emberség ma is lehet(ne) közös cél, sőt közös parancs is.

Világlátástól, vallástól, pártpolitikától és lelkiismereti meggyőződéstől függetlenül is! Hiszen életművének ma is sok aktualitása van.²⁴

A munkásságának tanulmányozása közben többször jutott eszembe Martin Buber jelmondata: „Kezdetben volt a kapcsolat”.

Azt gondolom, ezt a jelmondatot dr. Ádám Zsigmond életművéhez is applikálhatjuk, hiszen amit Ő a háború után Hazájáért és az Emberiségért tett, az valóban új „kezdet”, s valóban új „kapcsolat”, és valójában egy új, sajátos, igazán emberi „teremtés” volt. Nem véletlen jártak csodájára a német, francia, dán, amerikai, s nemzetközi delegációk!

Isten áldja Ádám Zsigmond emlékét! Mi pedig őrizzük, és terjesztjük filantróp szellemét, lelkületét, és legyünk büszkék e kiváló magyar Pedagógusra, tekintsük őt Példaképünknek!

Felhasznált irodalom (a már fentebb említetteken kívül):

1. „Egy Kenyéren” A Hajdúház-tiszadobi Gyermekváros Kiadványa az ötvenéves jubileumra, 1996, Tiszadob
2. Gyermekváros c. kiadvány, „A hajdúházi gyermekotthon” c. dolgozat, Ádám Zsigmond vezető igazgató írása
3. Biblia, Szt. Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Bp. 2002.

23 Kelemen Lajos: Dr. Ádám Zsigmond hajdúhadházi pedagógiai tevékenysége (1945-1949) in. Hajdú-Bihar iskolatörténeti dolgozatok, Debrecen, 1978. 91. o.

24 Ádám Zsigmond 1945-től haláláig párttag volt, s sajátos módon a baloldali kollektív eszmét, sajátos módon képes volt a cselekvő hit és az emberszeretet talajába ültetni. Követendő példa lehet ma is sokak számára, mondhatnánk rá is, „hídember”.

A dolgozat elkészültével köszönetet mondok Kovács Sándor ny. igazgató úrnak, a veszprémi Dózsa Iskola Iskolatörténeti Gyűjteménye alapítójának, gondozójának, igazgató elődömnek, Mesteremnek.

Megköszönöm Gyöngyösiné Kovács Terézia gépelési, szerkesztési munkáját.

Fábián Gyöngyi

Társak az iskolában

Az ember társas lény. Élete során számtalan kisebb nagyobb közösségben jelenik meg, miközben tevékenységével hozzájárul ezeknek a közösségeknek a működéséhez. Az iskola is egyike azon közösségeknek, amelyet a benne megjelenő tagok alakítanak egyénileg is, de még inkább azokban a csoportokban, amelyek az iskolai közösség különböző szintjén különböző módon jönnek létre.

Munkánkban a szociológiai elméletek alapján összegezzük azokat az ismereteket, amelyek általában a csoportok és különösen az iskolai csoportok megismerését szolgálják. Először a csoportok kategorizálását végezzük el, majd azok belső szerkezetének ismeretében a csoportműködés sajátosságait mutatjuk be. Célunk az, hogy a téma iránt érdeklődőket egy rendszerezett tudás segítségével kalauzoljuk végig a csoportok bonyolult világán, megteremtünk egy átfogó ismeretet megszerzésének alapjait, s egyúttal további, mélyebb vizsgálódásra serkentsük az olvasókat.

A csoport fogalma és típusai

A csoport két vagy több egyén alkotta közösség, amelynek tagjai rendszeresen kapcsolatban állnak egymással, és egymással kölcsönös függőségi viszonyban vannak.

A csoportok rendkívüli sokféleségét az alábbiakban a méret, a bennük tevékenykedő egyének viszonya, a csoport funkciója és rendeltetése alapján vizsgáljuk meg, amelyet a 2. ábra foglal össze.

Méret

A csoportokat leginkább méretük különbözteti meg. A legkisebb csoport két főből áll, amelyet diádnak nevezünk. Bár a diád jellemzőinek és működésének vizsgálata izgalmas terület a szociálpszichológia számára, a tanulási folyamat szempontjából gyakran mellőzött terület. Személyes meggyőződésünk azonban az, hogy számos esetben a társas tanulás leghatékonyabb környezeteként a diádban történő tanulás, elsajátítás vagy gyakorlás nyújtja azokat az előnyöket, amelyekben az egyén saját

tosságainak leginkább megfelelő módon képes túllépni saját korlátain, s ezzel további fejlődésre szert tenni. A diád viselkedése alapvetően megváltozik egy harmadik személy belépésével, amikor a csoport triáddá válik. Az eddig kizárólag egymással interakcióban álló egyének viselkedését egy eddig kívülálló egyén figyelheti meg, ezért a diád figyelme legtöbbször a harmadik felé fordul. Felnőttek körében végzett kutatások azt igazolják, hogy a csoport viselkedésének módosulása tekintetében érdekes következményei vannak a nembeli azonosságnak és különbözőségnek is. Például a tagok között elindulhat a küzdelem a dominancia megszerzéséért, különösen akkor, ha három férfi kerül egy csoportba. Ha a harmadik fél nő, a két férfi várhatóan a nő figyelmét kívánja majd megszerezni. Három nő esetén a csoportból kiválni kívánó egyén visszatartásáért folyik a küzdelem. Ugyanakkor, ha az egyik nő domináns, a másik kettő koalíciót hozhat létre vele szemben.

További érdekes megfigyeléseket tehetünk a csoportlétszám növekedésekor is. Például amennyiben a csoport négy vagy több tagra bővül, a csoporton belüli interakciók nagy változatosságot mutathatnak, amelyeket a továbbiakban alaposabb vizsgálatnak vetünk majd alá. Munkánkban érdeklődésünk középpontjában a 30 fő létszámot nem meghaladó csoportok lesznek, azaz figyelmünket a társadalmi makrocsoportok helyett a mikrocsoportok jellemzőire fordítjuk.

Viszony jellege

Valamennyien egyidejűleg több csoporthoz tartozunk. Ezekon belül vannak olyan formációk, amelyek nagyobb jelentőséggel bírnak az életünkben, hatásuk tartósabb és erősebb, míg mások kevésbé fontosak számunkra, esetleg csak időszakosan van befolyásuk életünkre. Ezen tényezők alapján megkülönböztetünk elsődleges és másodlagos csoportokat. A két csoporttípus közötti tipikus különbségeket a 1. ábra foglalja össze azok mérete, a benne működő kapcsolatok jellege, a folyamatok jellemzői valamint a csoport funkciója alapján.

Elsődleges és másodlagos csoportok

Jellemző	Primer csoportok	Szekunder csoportok
Méret	Kicsi	Nagy
Kapcsolati minőség	Személyes, intim	Hivatalos
Kommunikáció	Közvetlen	Közvetett
Tartósság	Állandó	Ideiglenes
Kohézió	Erős, loyaltáson alapul	Gyenge, érdeken alapul
Döntések	Hagyomány és érzelem alapján	Racionalitás és szabályok alapján
Társas szerkezet	Informális	Formális
Funkció	Integritás, támasz, viselkedés szabályozása (Expresszív)	Feladat végrehajtásának eszköze (Instrumentális)

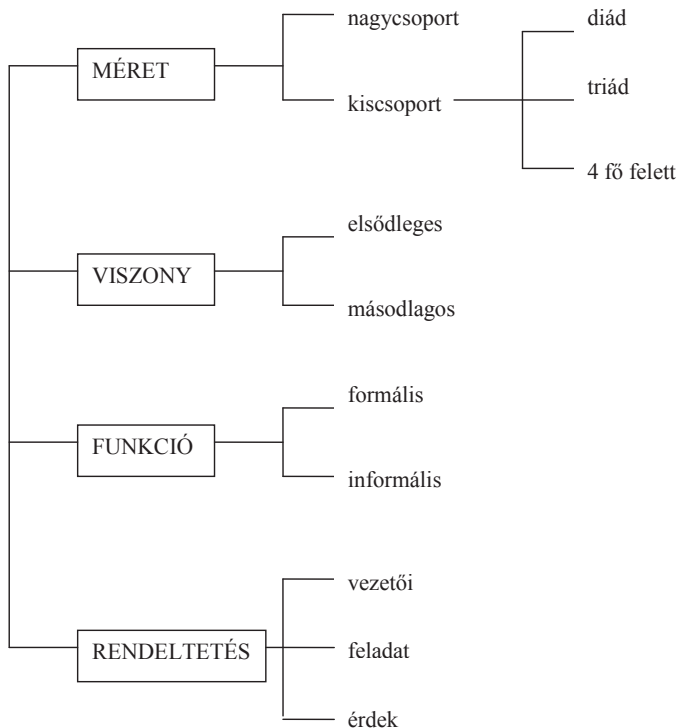
1. ábra

Ha példán keresztül szeretnénk a különbségeket bemutatni, összevethetjük a családot mint elsődleges, és a tanulócsoporthat mint másodlagos csoport jellemzőit. A szűk család, mint elsődleges csoport a szülők és gyerekek közötti kapcsolatrendszer. Ezen a tartósan fennálló kapcsolaton keresztül a rendszeres, személyes kommunikáció jellemző, a személyeket erős érzelmi szálak kötik össze. Az érzelmek a döntések meghozatalában nagy hangsúllyal szerepelnek a hagyományos, már megszokott módozatok mellett. Az egyén számára erős társas integráció és érzelmi támasz szerepét töltik be ezek a csoportok, míg a társadalom szempontjából a társas viselkedés szabályozójaként működnek.

Ezzel szemben az egyetemi előadáson vagy tanórán résztvevő serdülő diákok csoportja egy speciális célra, a tananyag feldolgozása érdekében szerveződik, és annak végeztével fel is bomlik. A csoport működését az érzelmek nem befolyásolják jelentősen, sokkal inkább racionális döntések kapnak szerepet. Az interakcióra a formális stílus jellemző, és azok száma is erősen korlátozott, esetenként anonym.

A fenti jellemzők a modern társadalmakban változáson mehetnek át. Bár az elsődleges csoportok az egyén számára rendkívül fontosak, jelenleg megfigyelhető az a tendencia, hogy az elsődleges csoportok állandósága egyre viszonylagosabbá válik, szerepüket pedig egyre gyakrabban a másodlagos csoportok veszik át. Az egyén életében megjelentek a nagy számú, ugyanakkor intenzitásukat tekintve laza csoportkohézióval rendelkező kapcsolatrendszerek, amelyek az internetes kommunikációs technikák felhasználásával egyre nagyobb teret nyernek a társas kapcsolatok világában. Ennek következményeivel az elméletek szintjén is szembe kell néznünk a jövőben.

A csoportok típusai

2. ábra

Funkció

A formális csoport a társadalmi intézményhálózat szerves részeként, meghatározott társadalmi feladat ellátására jön létre. Az intézményhálózat biztosítja a működési feltételeket, amellyel a csoport állandó kapcsolatban áll. A csoportnak tehát társadalmi funkciót kell betöltenie, egyúttal azonban olyan közegként is működik, amely a csoport egésze szempontjából megszüri a kívülről érkező információkat. A csoporton belül az egyének hierarchikus viszonyban állnak egymással, különböző pozíciókat töltenek be, kapcsolatukat a kölcsönös függőség jellemzi. Saját egységes kultúrárt képviselnek, amelynek egyes elemeit (norma, viselkedés, értékek) közösen hozzák létre, és amelyet valamennyien elfogadnak. Ezeket gyakran rögzítik is.

Ezzel szemben az informális csoport a tagok szándéka szerint, érzelmi alapon jön létre olyan személyek között, akik önként vállalják az összetartozást. Az egyén számára elsősorban saját egyéni szükségletek kielégítését szolgálja.

A kétféle csoport egyre nehezebben különíthető el. A társadalom valóságában megfigyelhető, hogy a formális csoportok az informális csoportok szerepét részben vagy egészében egyre nagyobb mértékben veszik át. Az iskolai tanulócsoportokat vezető pedagógusok, különösen az fiatalabb életkorú tanulók esetén, a tagok érzelmi kapcsolatteremtését is igyekeznek elősegíteni, gyakran ezzel mintegy folytatva, vagy egyedi esetekben helyettesítve a család funkcióját. Ugyanakkor az informális csoportok gyakran szokásokra, hagyományra, rítusokra épülő sajátos kultúrárt alakítanak ki a hatékony, feladatok megoldására irányuló működtetés érdekében, ezzel mintegy intézményesítve a csoport tevékenységét.

Rendeltetés

Egyes csoportok határozott céllal jönnek létre. Például a vezetői csoport irányító szerepet tölt be, ennél fogva többnyire formális csoportokon belül lelhető fel. A feladatcsoport ideiglenes formáció, amely egy meghatározott tevékenység elvégzésére jön létre. Más esetben az érdekcsoportok a benne működő egyének számára fontos közös célok megvalósítása érdekében jönnek létre és végzik működésüket.

Csoportstruktúra

Az iskolában működő csoportok látszólag formális rendszerek, valójában azonban informális alapon is szerveződhetnek. A formális csoport szerkezetét a szakirodalom négy szempontból vizsgálja, amelyek az egyének csoporton belüli funkciói, az érzelmi viszonyok, a kommunikáció és hatalom.

Alapstruktúra

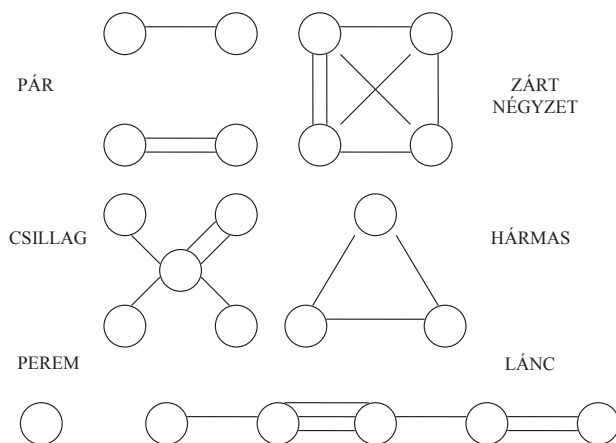
A csoport tagjainak a közös cél elérése érdekében munkamegosztást kell megvalósítaniuk. Ennek megfelelően a funkciók különböző módon oszlanak meg, ami egyúttal a csoport alapstruktúráját is adja.

Érzelmi struktúra

A csoport működését befolyásolja az, hogy tagjai egymással különböző érzelmi viszonyban lehetnek, amely viszonyok a spontán módon kialakuló társas-vonzalmi kapcsolatban fejeződnek ki. Ez meglehetősen változékony szerkezet, amely szociometriai vizsgálattal mutatható ki. Az egyének közötti érzelmi kapcsolatok azok hiányától kezdődően az egyirányú és kölcsönös kapcsolatokon keresztül a központi személyben összefutó kapcsolatokig bezárólag többféle mintázatot mutathatnak (3. ábra).

A szociogram a szociometriai vizsgálatok egyik leggyakrabban alkalmazott technikája. Moreno (1934 in Mérei 1971, 1997) elsőként alkalmazta ezt a módszert az egyének a társas mezőben elfoglalt pozíciójának meghatározására. A vizsgálat során feltett valóságon alapuló kérdéseket az együttélés, együtt munkálkodás és az együttes társas élet köré építve arra kereste a választ, hogy az egyéneknek hogyan alakulnak a csoporton belüli kölcsönös kapcsolatai. A pontosan kidolgozott alapelvek és folyamat leírását valamint a szemléletes grafikus ábrázolást is tartalmazó munkáját hazánkban Mérei (1971) tette népszerűvé és fejlesztette tovább. Az iskolai spontán szerveződésű mikrocsoportok érzelmi struktúrájának szociogrammal történő elemzését a napi iskolai gyakorlat is befo-gadta, s különösen a serdülőkorú kapcsolatok alakulásának területén történő alkalmazásban hasznosítja.

Érzelmű struktúra mintázatai

3. ábra

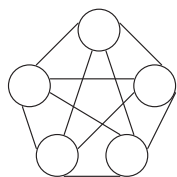
Kommunikációs struktúra

A csoporton belül az információ különböző útvonalon juthat el az egyénhez, ennek megfelelően az egyén előnyös vagy hátrányos helyzetben lehet az információ megszerzését tekintve. Bizonyos esetekben a kommunikációs mintázatok a már említett érzelmi struktúrát követik, ezen túlmenően azonban egyéb változatokban is megjelenhetnek (4. ábra).

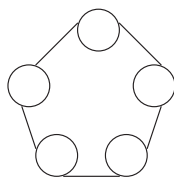
Hatalmi struktúra

A csoporton belül rejtett módon bizonyos egyének birtokában lehetnek annak a képességnek, hogy társaik cselekedeteit, esetleg gondolatait befolyásolják. A csoporton belül a hatalom eloszlásának mintázatai igen változatos formában jelenhetnek meg.

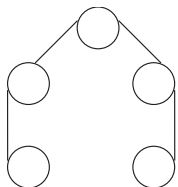
Kommunikációs mintázatok

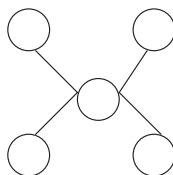
Abszolút

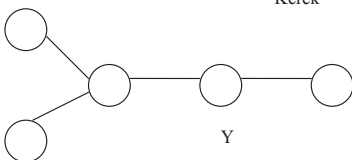
Kör

Lánc

Kerék

Y

4. ábra

Az egyének csoporton belüli funkciói, az érzelmi viszonyok, a kommunikáció és hatalom eloszlása a formális csoportszerkezeten túl további formációkat eredményezhetnek, amelyek megismerése lényeges, a napi tanulási tevékenységet meghatározó ismereteket tárhat fel a pedagógus számára.

A csoport fejlődése

A csoportok fejlődésére vonatkoztatva többféle elmélet ismeretes, amelyek többsége az azonos irányban haladó folyamatot három vagy négy szakaszra bontják fel. Az alábbiakban a folyamat szakaszait (alakulás, viharzás, normázás és működés) Tuckman (Szabó, 1998:89) szerinti leírásban közöljük.

Az alakulás során a csoporttagok megismerik egymást és a feladatot. Ezt követően egy meglehetősen kritikus szakasz, a viharzás következik, amely-

nek során erős versengés folyik a pozíciókért és szerepekért. Bár ezen időszakban gyakoriak a konfliktusok, amelyek gyakran az egyéni különbségekből adódnak, a csoport fejlődése szempontjából pozitívnak minősülnek, hiszen megoldásukat követően a későbbiekben már van esély arra, hogy ne akadályozzák a csoport működését. A következő szakaszban a közös csoportnormák kialakítása és elfogadása során a konfliktusok feloldódása rendszerint meg is történik. A személyes kapcsolatok és feladatmegosztás megszilárdulása teszik lehetővé a tényleges működés megkezdését.

Feladatcsoport fejlődési szakaszai

Elindulás	a csoport gondolata megjelenik csoporttagok toborzása alapcélokban megegyezés	Születési szakasz
Elhelyezkedés	ismerkedés a tagokkal érzelmi háló kialakulása szerepek	Kisgyermekkor
Munkakezdés	feladatok kijelölése szerepek újraértékelése vonzódások és taszítások	Iskolakezdés szakasza
Helyzet kiigazítása	különbségek, konfliktusok kihívások kötődés vagy szakítás	Tinédzser szakasz
Szinergia	csoportidentitás elmélyülése konfliktusok megszűnése célok újradefiniálása, akcióterv	Érett szakasz
Befejezés	célok megvalósulása feladat befejezése	Kiteljesedés és megvalósítás szakasza

Hunter és mtsai (1992) alapján

5. ábra

Fontos megjegyezni, hogy a viharzás és normázás szakaszai a legtöbb esetben nem választhatók el egy határozott vonallal, gyakoriak az elhúzódozó átmenetek. Hunter és mtsai (1992) a bonyolult folyamatok részletesebb, finomabb leírását kísérlik meg egy feladatcsoport fejlődési szakaszai bemutatásakor, amely során az életszakaszokkal állítják párhuzamba a csoportfejlődést (5. ábra).

Csoportképződmények

A formális kicscsoport működése során objektivációkat hoz létre, ezzel megkonstruálja saját kultúráját. A csoport szerkezete, normái, légköre és értékei alkotják a csoport életét meghatározó képződményeket. A csoport szerkezetének jellegzetességeit a fentiekben már röviden ismertettük, ezért az alábbiakban a normák, a légkör és értékek kerülnek figyelmünk középpontjába.

Csoportnormák a csoporton belüli viselkedéssel, szokásokkal, munkamódszerekkel kapcsolatban alakulnak ki. Szabályozó mechanizmusként működnek a csoport szinkronizációjában, valamint a csoportba be és abból kikerülésre vonatkozóan adnak a tagok számára támpontot.

A csoportnormák a csoporton belül mindenki által elfogadott általános érvényű íratlan szabályok.

A *csoportlégkör* vagy klíma a csoportműködés egészét átható szubjektív képződmény. A csoport egésze számára objektív tényezőként fejt ki a hatását és gyakran kifejezi a tagok általános elégedettségi szintjét. Alakulását jelentősen befolyásolja a kohézió erőssége. Az a vonzódás, amit a csoport tagjai a csoport egésze iránt éreznek, csoportkohézióként ismeretes a szakirodalomban. Az erős csoportkohézióknak rendkívül pozitív következményei vannak a csoport mentális és fizikai teljesítményét tekintve egyaránt. A kohéziót a csoporton belül az alábbi tényezők erősítik:

- fizikai közelség;
- az interakciók jelentős mértéke;
- hasonló háttér, értékek és érdeklődési kör;
- közös sikerélmény;
- kooperációt igénylő feladatok;
- harmóniát elősegítő vezető;
- ellenséges vagy zavaró személyiségek hiánya.

A csoportlégkör az a tagok általános elégedettségi szintjét kifejező szubjektív képződmény, amely csoport egésze számára objektív tényezőként fejt ki a hatását.

Erős kohézió esetén a tagokban a csoporthoz tartozás érzése is erőteljes, amely jelenséget a szakirodalom adhézióként ismeri. Általánosan elfogadott az a tény, hogy a tagok akkor érzik jól magukat a csoportban, ha képesek a csoporton belüli szerepükkel azonosulni, és a csoport vonzása számukra erős.

Ha a csoport működése során elért eredmények társadalmi szempontból is értéknek minősülnek, a csoport saját értéként tartja őket számon. *Csoportérték*ként kezelhetők az anyagi és szellemi produktumokon túlmenően a csoport egészét átható eddigiekben ismertetett kulturális elemek is.

A *csoportérték* a csoport működése során létrehozott társadalmi szempontból is értéknek minősülő termék valamint a csoport kultúrájának elemei.

Mivel mind a csoportban érvényesülő normarendszer mind pedig a csoportklíma a csoport működésére határozott befolyással van, ezek szándékolt formálása, alakítása az iskola világán belül létező formális csoportokban is teret nyert. Ma már terjedelmes szakirodalom áll rendelkezésre az érdeklődő számára, amely az iskola kultúrájának normalizáló elemeit, azok hatásrendszerét valamint az intézményi klíma mérését, elemzését és alakításának módszereit mutatja be.

Csoportjelenségek

A csoportjelenségek közé azokat a csoport működése során tetten érhető jellemzőket soroljuk, amelyek befolyásolják a csoport tevékenységének egészét. Ezek között a szakirodalom leggyakrabban a konformizmust, konfliktust, együttműködést, versengést és vezetést említi. Úgy tűnik, hogy az említettek közül a vezetés mutatkozott a legvonzóbb témának a szakemberek számára, ennek következtében a téma irodalma mára már meglehetősen kiterjedt. Iskolai környezet tekintetében mind az intézményvezető és az oktatók, mint pedig a pedagógus és a tanuló-csoport közötti viszony megismerésében hasznos szociológiai és pszichológiai elméletek születtek. Munkánk terjedelme azonban nem teszi lehetővé, hogy kielégítően mutassuk be az eredményeket, ezért

a most következő részben csak az első négy jelenséggel ismerkedünk, amelyek a tanulócsoporthoz keretein belül zajló tanulási tevékenységgel is szoros összefüggésbe hozhatóak.

Konformitás

Minden emberi csoport működésének alapelve a közösen kialakított és elfogadott normákhoz való alkalmazkodás. Az ember társas lényként társasságát csak úgy tudja gyakorolni, hogy egy adott csoport életéhez alkalmazkodik. A *konformitás* a csoportban normatív vagy információs nyomás hatására kialakuló jelenség. A folyamat során a csoport új ismereteket, értékeket, információt bocsát az egyén rendelkezésére, amelynek hatására az egyén a csoporthoz közelíti véleményét vagy viselkedését.

A konformitás egy személy viselkedésének vagy véleményének olyan változása, amely másoktól származó valós vagy vélt nyomás következtében alakul ki.

Az egyén azonban nem minden esetben azonosul tökéletesen a csoport normarendszeréhez, a csoport elvárásaira többféleképpen válaszolhat. Az egyéni reakciókat Merton (1980) rendszerét figyelembe véve az alkalmazkodás mértékének megfelelően az alábbi módon osztályozhatjuk.

- A konformitás a szervezet céljaival és módszereivel történő azonosulást mutatja.
- A célokkal való azonosulás új módszerek keresésén keresztül innováció útján is megvalósulhat.
- A ritualizáció a célokkal való azonosulás nélküli együttműködés, amely szankciók hatására következik be.
- A közönyt a konformitás ellenpárjaként az egyén alkalmazkodás nélküli látszattműködésére utal.
- Az alkalmazkodni nem akarás kifejezése a rebellio.

A fentiekből kitűnik, hogy az alkalmazkodás legáthatóbb formája a konformizmus, amely természeténél fogva minden szervezeti környezet, így az iskolai közösség, az oktatócsoporthoz és a tanulócsoporthoz fő céljai közé is tartozik, normáinak kifejlesztésében és működtetésében is

fontos szerepet tölt be. Ennek a célnak az elérésében a csoport számára motivációs eszközök állnak rendelkezésre, amelyeket az alábbiakban a csoportban működő hatásokkal kiegészítve foglalunk össze. A csoport rendelkezik olyan eszközökkel, amelyek nyomást fejtenek ki az egyénre. Megfigyelhető az, hogy ha a csoport tagjait olyan baráti szálak fűzik össze, amelynek az egyén részévé szeretne válni, vagy ha a csoporttagok nagyobb tapasztalattal rendelkeznek, a jelenség konformitásra készte-tésként hathat a csoporton kívüli egyének viselkedésére. Ez következhet be egy új tanuló beilleszkedésekor.

A konform megnyilvánulásoknak két lehetséges oka a verbálisan, vagy még inkább a viselkedéssel közvetített, helyesnek vélt információ alapult meggyőzés, illetve a jutalom megszerzése vagy ennek megfelelőjeként a büntetés elkerülése. Mivel mindennapi életünkben gyakran támaszkodunk más emberekre úgy, mint a valóság meghatározásának eszközeire, amikor a körülmények nem egyértelműek, más emberek viselkedése irányadó elvként működhet. Az a konformitás, amelynek forrása más emberek megfigyelése viselkedésünkre vonatkozó információ-szerzés céljából, sokkal mélyrehatóbb, mint a jutalom megszerzésének vagy a büntetés elkerülésének szándéka (Aronson 1978). Ezen túl magának a konform viselkedésre mozgósító személynek vagy csoportnak is lehet pozitív hatása, amennyiben az szakemberekből, az egyén számára fontos emberekből, vagy az adott egyénnel valamilyen módon összevet-hető emberekből tevődik össze.

Az egyén szempontjából közelítve konformitásra motiváló tényezők közé sorolhatjuk egyrészt az egyén azon törekvését, hogy róla mások helyes ítéletet alkossanak, másrészt azon igyekezetét, hogy elnyerje a csoporton belüli többség rokonszenvét, s ezzel egyidejűleg elkerülje az eltérő véleménye miatt esetlegesen kialakuló ellenszenvet. Az egyén haj-lamosabb elfogadni a csoport döntését akkor is, ha maga a megoldan-dó probléma bonyolult. Ilyen bonyolult feladat lehet például a fegyelem fenntartása a tanulócsoporthoz (Morrison és McIntyre 1969).

A személyiség rendkívül fontos befolyásoló tényező a konformitás je-lenségének vizsgálatában. Különösen az önértékelés minőségének hatá-sa érdemel figyelmet, amit kísérlet is bizonyít (Asch 1969, idézi: Csepeli 1997:427). Közismert, hogy azok az emberek, akik általában rossz véle-ménnyel rendelkeznek önmagukkal szemben, hajlamosabbak a kon-form, biztonságot nyújtó viselkedésre. Konformistának bizonyulnak a szerző által viaszembernek nevezett kis önbizalommal rendelkező, ön-

magában bizonytalannak és kisebbségi érzéstől gyötört egyének. Kutatások bizonyítják, hogy a „feladatspecifikus önértékelés” (Aronson 1978:39) – azaz az egyének a feladat megoldásával kapcsolatos önnön képességeinek szintjéről szerzett tapasztalata az adott szituáción belül – könnyebben befolyásolható azzal, ha megadjuk az egyén számára a pozitív tapasztalat szerzésének lehetőségét.

A csoporton belül működnek a konformitás ellen ható tényezők is. A konform viselkedéssel ellentétes magatartást válthat ki az a helyzet, amikor a csoporton belül akár egy akár több ellentétes vagy eltérő vélemény tapasztalható (Aronson 1978; Forgács 1985). További eltérést eredményezhet az egyén véleményében, ha őt arra készítetik, hogy valamilyen módon kötelezze el magát a csoporton belül megjelenő vélemények valamelyike mellett.

A konformitás mértékének kulturális meghatározottságát Forgács (1985) kutatások eredményének felidézésével igazolja. A heterogén és individualisztikus kultúrák sokkal kevésbé alkalmazkodnak a csoportítélethez, mint a homogén kultúrák, amely hatást a nevelés alakítja és erősíti meg.

A konformitás a társas befolyásolásnak egy közvetett formája. Emellett a befolyásolás legfőbb közvetlen formájaként Forgács (1985) az engedelmisséget említi, amely a ritualizáció és közöny (Merton 1980) jelenségével mutat közös vonásokat. Az engedelmisséget több tényező befolyásolhatja, amelyek közül a legjelentősebbnek az adott egyén által érzett felelősség valamint a térbeli távolság mutatkozik. Amennyiben az egyén nem érez felelősséget a végzett tevékenység következményei iránt, engedelmisségre hajlamosabb. A negatív következmény megtapasztalását térbeli távolság teheti lehetetlenné, ami ugyancsak az engedelmisségre való hajlandóságot segíti elő. További erős hatást gyakorol ebben az irányban az, ha az utasítás tekintélytől származik.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a konformitást bizonyos tényezők erősíthetik vagy gyengíthetik az alábbiak szerint.

Konformitást erősítő tényezők

- az eltérő nézetnek nincs támogatása a csoporton belül;
- alacsony önértékelés;
- bizonytalanság
- női nemhez tartozás;
- a csoport szakértőkből áll;
- a csoport fontos egyénekből áll;
- jutalom van kilátásban;
- büntetés kerülhető el;
- modellértékű viselkedés tapasztalható;
- tudásvágy.

Konformitást gyengítő tényezők

- késztetés a meggyőződés előzetese deklarálására
- magabiztosság
- individualizmus
- konfliktuskeresés

Konfliktus

Bár a csoporton belül az egyének számára a konfliktus nehezen dolgozható fel, amennyiben nem érzelmi, hanem nézetbeli alapokon nyugszik, a csoport számára hasznos jelenségnek minősül. A konfliktus eredetét tekintve személyes, szituációs vagy szerkezeti okokra vezethető vissza. A konfliktus keletkezésének folyamata szakaszokban írható le, amely a megelőző állapottal kezdődik, a felismeréssel folytatódik, kiteljesedik, majd nyugvópontra jut. Ezzel azonban nem tekinthető befejezettnek a folyamat, mivel igen gyakran utóhatásokkal kell számolnunk. A csoport szempontjából kizárólag az egyezséggel záruló különböző nézetekből, érdekekből származó konfliktus ilyen módon történő kezelése járhat előnnyel.

Versengés és együttműködés

A versengés biológiai örökség, ugyanakkor tanult elemeket is magába foglal. Az együttműködés és versengés a társas interakciók fő fajtái, amelyek egyformán hozzátartoznak az egyén belső kiegyensúlyozottságának fenntartásához, ugyanakkor a kettő viszonyát illetően többféle nézet terjedt el a szakirodalomban. Ezek az alábbiakban összegezhetők:

- tanult viselkedésformák: az együttműködés pozitív, a versengés negatív a társas élet szempontjából;

- egymást kölcsönösen kizáró, ellentétes jelenségek (azaz vagy versengünk vagy együttműködünk);
- a kettő között inverz, lineáris kapcsolat van (azaz párhuzamosan zajlanak, de minél inkább versengünk annál kevésbé működünk együtt);
- az együttműködés a versengés egy variánsa (azaz például az együttműködés megelőzheti a versengést vagy lehet annak eszköze a csoport normaképzése során);
- egymással különböző konfigurációban jelennek meg (párhuzamosan jelennek meg és nem mutatnak szabályszerű viszonyt).

A versengést a mai szakirodalom több dimenzióban értelmezi. Nagy (2000) etológiai alapon szemlélve a szabályozottság, az esélyesség és arányos kockázat törvénye alapján vizsgálja a jelenséget. Ebben a gondolkodási keretben a szabályozottság azt jelenti, hogy mindenfajta versengés a versengők által ismert szabályok alapján megy végbe, az esélyesség arra utal, hogy az esélytelen ellenféllel szemben nem alakul ki versengés, arányos kockázat esetén pedig az esélytelenné vált ellenféllel szemben a versengés nem folytatódik tovább. A három törvénynek történő megfelelés szerint a versengés négy típusa különíthető el. Az antiszociális versengés során a három alapelv egyike sem érvényesül. Ha a szabályozottság elve érvényesül, aszociális versengés jön létre. Ezzel szemben, ha az esélyesség és arányos kockázat érvényesül, a versengés lojális. Amennyiben mindhárom törvényt érvényre juttatva a versengő az ellenfelet esélyessé teszi, proszociális versengés az eredmény. Ezen utóbbi két változat minősül kívánatosnak a szocializáció szempontjából.

A versengés konstruktív – azaz a versengők és a közösség fejlődését szolgáló – vagy destruktív – azaz bármilyen mértékben káros – jellegét további dimenziók befolyásolhatják, mint például az erőforrások hozzáférhetősége, rövid vagy hosszú távú időperspektíva, az eszközök és figyelem iránya, a versengők egymásnak tulajdonított szerepe, továbbá a versengés moralitása vagy kontrollálhatósága (Fülöp 2000).

Összegzés

Munkánkban arra tettünk kísérletet, hogy rámutassunk azokra az utakra, amelyek a szociológiai elméletek segítségével vezetnek el az iskolai cso-

portok jellemzőinek, működésének és jelenségeinek a megértéséhez. Ehhez sorra vettük azokat a területeket, amelyek a csoportkutatás szociológiai alapjaként szolgálhatnak. Tettük ezt azért, mert személyes meggyőződésünk, hogy a szociológiai kutatások nagymértékben hozzájárultak az eddigi neveléstudományi ismereteink megszerzéséhez, és további irányokat jelölnek ki a kutatók számára. Másfelől közelítve azonban az tapasztalható, hogy a társadalmi környezet, különös tekintettel a család és internetes közösségek működésében bekövetkezett változások a szociológia tudomány számára is újabb feladatokat határoznak meg a csoportkutatás terén.

Irodalom

- ARGYLE, Michael 1994. *The Psychology of Interpersonal Behaviour*. London: Penguin Books.
- ARONSON, Eliott 1978. *A társas lény*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó.
- BRINENHOF, B.D. és L. K. WHITE 1988. *Sociology. Second Edition*. West Publishing Company.
- CSEPELI György 1997. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- FORGÁCS József 1985. *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairosz.
- FÜLÖP Márta 2000. A versengés mint szociális képesség. In: *Neveléstudomány az ezredfordulón. Tanulmányok Nagy József tiszteletére*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- HUNTER, D, A. BAILEY és B. TAYLOR 1992. *The Zen of Groups. A Handbook for People Meeting with a Purpose*. Cambridge: Gower.
- MÉREI Ferenc 1971. *Közösségek rejtett hálózata*, Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- MÉREI Ferenc 1997. A szociometria módszerei és jelenségvilága In: *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Osiris Kiadó. 410–431. old.
- MERTON, R. K. 1980. *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest: Gondolat.
- MORRISON, A. és D. McINTYRE 1969. *Teachers and Teaching*. Harmondsworth: Penguin Books
- NAGY József 2000. *XXI. század és nevelés*. Budapest: Osiris Kiadó.
- SZABÓ István 1998. *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Szerzőink

Teológia

dr. Balázs Pál, PhD, főiskolai tanár, VHF

dr. Janka Ferenc, főiskolai docens, VHF

Prof. Dr. Solymosi László, akadémikus, egyetemi tanár, ELTE

Takáts István, főiskolai adjunktus, VHF

dr. Hudi József, történész, Pápai Református Gyűjtemények

dr. Gárdonyi Máté, főiskolai tanár, VHF

Szociális munka

dr. Albert József, főiskolai tanár, VHF

Feketéné Magyar Zsófia, főiskolai adjunktus, VHF

Magvas Mária szociálpolitikus, főiskolai tanársegéd, VHF

Vargáné Kalocsai Adrienn, főiskolai docens, VHF

dr. habil. Birher Nándor, főiskolai tanár, VHF

Antalóczy Péter, PhD, egyetemi docens, KRE

Dr. Homicskó Árpád, PhD, egyetemi docens, KRE

dr. Szabó Adrienn, jogász

Veress József, tanár, teológus, a veszprémi Dózsa György Általános Iskola igazgatója

dr. Fábíán Gyöngyi, PhD, egyetemi adjunktus, Pannon Egyetem